Kemény Zsigmond

Kemény Zsigmond

ÉLŐ KÖNYVEK

★

MAGYAR KLASSZIKUSOK

AZ ELŐSZÓT ÍRTA

GRÓF KLEBELSBERG KUNO

ÉLŐ KÖNYVEK

★

MAGYAR KLASSZIKUSOK

XXVIII. KÖTET

A BEVEZETÉSEKET ÍRTÁK

Ambrus Zoltán
Baltazár Dezső
Berzeviczy Albert
Császár Elemér
Dézsi Lajos
Galamb Sándor
Hevesi Sándor
Kapi Béla
Kéky Lajos
Kozma Andor
Lányi József
Négyesy László
Pekár Gyula
Pintér Jenő
Voinovich Géza
Radó Antal
Rákosi Jenő
Ravasz László
Sajó Sándor
Szász Károly
Tordai Ányos
Vargha Gyula

A KISFALUDY-TÁRSASÁG
MEGBIZÁSÁBÓL KIADJA
A FRANKLIN-TÁRSULAT BUDAPESTEN

BÁRÓ KEMÉNY ZSIGMOND

ZORD IDŐ

ELSŐ KÖTET

RÁKOSI JENŐ BEVEZETÉSÉVEL

A KISFALUDY-TÁRSASÁG
MEGBIZÁSÁBÓL KIADJA
A FRANKLIN-TÁRSULAT BUDAPESTEN

Nyomatott finom famentes pehelykönnyű
papiroson a Franklin-Társulat betűivel.

KEMÉNY ZSIGMOND.

Írta Rákosi Jenő.

Mikor jó sorsom, írói pályám kezdetén engemet közelébe vitt, akkor ő már vége felé járt a maga pályájának. Nagy művét, elbeszélő munkáinak koronáját, akkor már pár éve befejezte volt. A *Zord Idő* sziklatömbökből fölépített vára már állott s benne tanyázott az író zord szelleme, hogy onnan utoljára még egyszer kiszálljon hősi csatákra : a 67-iki kiegyezés harcaira. Ezt a feladatot tartogatta még számára a gondviselés. És mikor ezt elvégezte, akkor addigi élete útján megfordult és lassan elkezdett kifelé ballagni az életből és sikerült neki majdnem észrevétlenül kiosonni. Olyan betegséget küldött rá a sors, amely lassan szerelte le, egyenként szedte le róla fegyverzetét s aztán átadta testét a mulandóságnak, szellemét nekünk. Mert ő sohasem volt a sietés embere. Lassan mozgott, lassan járt, lassan beszélt, lassan gondolkozott és lassan dolgozott. Semmit sem ötletesen, hanem mindent lassan, megfontolva, biztosan. Ezért súlyos minden szava, ezért nehezek mondatai, ezért érezzük néha tehernek gondolatai tömegét ; ezért komor neki az élet, melybe mélyebben lát a vizsgáló, mint a gyönyörködő szem ; ezért komorak és tragikusak a koncepciói s ezért nehézkes és szinte barátságtalan a stílusa, olyan nehézkes, mint ő maga külső megjelenésében volt.

Ha az ember mellképét nézi, az a benyomása, hogy egy termetes atlétával áll szemben. Domború és hatalmas

mellkasa felett egy impozáns nagy fej ül, húsos arccal, kemény vonásokkal. Pedig ő alacsony, zömök ember volt, csak a feje volt nagy, lakása egy nagy, átfogó elmének, barlangja egy zord szellemnek. És melle volt termetes, palotája egy nagy, nemes és jóságos szívnek, amely nyájasan nézett ki rád két ártatlanul a világba tekintő szem ablakán.

Ilyennek láttam Kemény Zsigmond bárót, amikor életemben először állottam előtte a régi falusi korcsmaudvarhoz hasonló sárga házban, a Ferenciek-terén, szemben az egyetemi könyvtárral, ahol az Emichnyomda volt s az emeleten a Pesti Napló szerkesztősége. Nem életrajzot kell itt írnom, nem is tanulmányt a nevezetes íróról, sem nem esztétikai értekezést műveiről, hanem csak emlékezést az emberről, akinek közelében élete legvégső szakában töltöttem egypár esztendőt. Azt az embert keresem emlékezetemben, akit én szemtülszembe láttam, akivel mint főszerkesztővel is csak keveset érintkeztünk, aki a két udvari szobában elhelyezett szerkesztőséghez csatlakozott utcai szobákban lakott, nekünk mint egy szentélyben, ahol, ha beléptünk, úgy éreztük magunkat, mintha, mielőtt benyitottunk volna «a báróhoz», a sarunkat is az előszobában levetettük volna. Ő volt nekünk levitáknak a főpap a szentélyben. Ő maga is csak ritkán jött ki közibénk a szerkesztőségbe, ahol nem sokan ültünk Királyi Pál felelős szerkesztő vezérlete alatt. Én Salamon Ferenc örökében (aki a hivatalos lap szerkesztését vette volt át). Azután Greguss Ágost, az esztétikus, és Deák Farkas, a történetíró, továbbá Lázár Kálmán báró, aki egy a madarakról plagizált könyv révén akadémikus lett. Utóbb Kőrösi József, akit elvittek a Fővárosi Statisztikai Hivatal élére, Loew Tóbiás, ki elég fiatalon halt meg mint királyi ügyész, Asbóth János, később képviselő és akadémikus.

A bárót lakosztálya előszobájában őrizte hű és zsarnoki inasa, Komlósi László, méltó utóda a mitológiai

cerberusznak, mert a báróhoz csak az ő testén keresztül lehetett hozzájutni s akkor is nehezen. Az íróvilágban csak a László néven volt forgalomban. Ott lakott a báró közelében termetes feleségével, akit Morvaországból hozott volt magának, ahol mint huszár garnizonban volt. Szép szál ember volt, hatalmas bajusszal, két gyanakvó szemmel, melynek vizsgálatát nehéz volt kiállani. Ha azonban túl volt az ember rajta, természetesnek találta és a sors bölcs rendelkezésének, hogy ez a félelmetes, kemény ember őrizte az előszobában szelíd és lágyszívű geniális gazdáját alkalmatlan látogatók ellen. Mert aki egyszer Lászlón túl jutott, annak a bárónál már nyert ügye volt.

Hihetetlennek látszik, hogy ez a — szinte a naivitásig jó ember két szelíd szemével mint acélfúrókkal tudott behatolni az emberi lélek rejtelmeibe. Részvét, emberszeretet, méltányosság és megértés töltötte el szívét embertársai iránt, kik a küzdő és tolongó sokaságból elébe kerültek. Azokon azonban, akik arra vállalkoztak, hogy embertársaik s a haza sorsát intézzék : se kosztüm, se dekoráció, se szavalat, se póz nem segített : ha történeti alak, ha élő kortárs volt : az ő szeme behatolt lényének, érzésének, szándékainak és céljainak legrejtettebb zugaiba is és mesteri kézzel állította össze, akár elképzelt alakjainak, jellemét. Tudnivaló, hogy Kemény Zsigmond éjjel írta regényeit. Egész éjeken át dolgozott, feketekávéval ösztönözve szelleme és teste éberségét. Sőt ha virradni kezdett s a hajnal kezdte megfesteni ablakait : bezárta a táblákat, a redőnyöket, hogy lámpája szerény fényénél és elméje vakító fényénél egyéb világosság ne zavarja munkáját. Az éjszakai csendre volt szüksége, hogy bírói tisztét háborítlanul teljesíthesse, és ebbe se a nappali fény, se a városi zaj, se a napi kérdések által rángatott közvetetlen élet bele ne szólhasson. Nappal, ha Lászlón keresztül bejutottak hozzá, vagy valahol az utcán, vendéglőben, képviselőházban elcsíp-

ték, nem tudott ellenállani kérelmezőknek s zaklatóknak. Éjjel, munkája ihletett óráiban viszont neki nem tudott ellenállni se ember, se kor, se történelem, se képzelete alkotásai. Elméje röntgensugarakkal penetrált mindent. Munkáit jóformán inkább vésővel írta, semmint tollal.

Egy napon ifj. Lendvay Mártonné Fáncsy Ilka, a Nemzeti Színház naivája, izgatottan és kisírt szemekkel benyit a szerkesztőségünkbe, ahol én akkor egymagam voltam. Folytatólagos haragos sírások közt előadja panaszát, amelyért orvoslást keres. Radnótfáy Sámuel, mint királyi hivatalos Erdélyből a főrendiház tagja, egy elég termetes, sánta ember, akkor a Nemzeti Színház intendánsa, hallatlanul megsértette. A művésznő, tizenhároméves szolgálatára hivatkozva, gázsijavítást kért tőle, amit a nagyon takarékos intendáns megtagadott tőle. Lendvayné nem tágított és sírva sorolta fel érdemeit, sikereit, hűségét és más tagok nagyobb fizetését és a többi. És mit felelt az a kegyetlen ember. Azt mondotta neki: «*Nekem ugyan nyafoghat!*» Még ilyen nem történt meg a műintézet történetében. Mi adjunk neki elégtételt.

Én természetesen elejbe terjesztettem a bárónak az ügyet, aki megsajnálta a művésznőt, előszedetett velem törvényt és adatot és statutumot a Nemzeti Színházról s megíratta velem az elégtételt, mely meg is jelent a Pesti Naplóban. Másnap keresztül kellett mennem a főszerkesztő szobáján s ott látom Radnótfáyt hevesen gesztikulálva, de csak annyit hallottam a báró ajkáról: «*Oh, azok a fiatalok!*» Azok *a fiatalok* természetesen én voltam. Megsajnálta az intendánst is és azután behívott, ismét előszedtük a törvényeket s megíratta velem az *elégtételt* Radnótfáy számára is.

Az a csodálatos szív, melyet én mindig árvának tartottam; az a csodálatos elme, mely az életben jobban meglátta az árnyakat, mint a fényt s a történelemben a

tragikus tájakon szeretett járni ; ez az ember, aki önmagával szemben mindig közömbösnek látszott : áldott vaj volt, melyet mindenki a kenyerére kenhetett, akinek bánata, sérelme, panasza volt, aki igazságot, méltányosságot és részvétet keresett akár kis dolgokban, akár nagyokban. Ismeretes az az eset, amikor Prottmann, a rendőrfőnök, két rendőrtisztet küldött hozzá késő este a Pesti Naplónak egy cikke miatt, melynek törlését a cenzura — persze előzetesen — követelte. A két rendőrtiszt a bárót már ágyban találta és kezdte neki magyarázni a félelmes Prottmann úr intézkedését. És beszéltek, beszéltek s egyszerre csak elhallgatnak s megdöbbenve egymásra néznek. Amíg ők beszéltek, a báró — elaludt. Ott feküdt, mint a szendergő tiszta lelkiismeret. Csinálják Prottmannék vele is, cikkével is, amit akarnak. Az már az ő dolguk, ő maga elvégezte a magáét.

És a két rendőr halkan, óvatosan felállt és kiosont a szobából, és képzelni lehet, hogyan tett jelentést főnökének a különös, hallatlan esetről. A bárónak pedig reggel eszébe jutott, hogy milyen látogatói voltak. Hozatja a Pesti Naplót, a cikk benne volt és — csodálatos dolog — semmi következménye nem lett. A nyugodt lelkiismeret e képe leszerelte Prottmannt és embereit is.

Nekem elfelejthetetlen emlék az a pillanat, amikor a szerkesztőségben munkám fölé hajolva ültem s egyszer csak érzem, hogy egy kéz ereszkedik fejemre s elkezdi simogatni a hajamat. Fölnézek, s a báró áll székem mögött és végtelen szomorúsággal néz rám és csak simogatja a fejemet. Mi baj van, báró úr? — kérdem én. És ő némi hallgatás után nagynehezen — hiszen egyébként is igen nehézbeszédű volt már akkor — elmondja a dolgot. A Pesti Napló fuzionálni fog Urváry Lajos (gondolom Századok című) lapjával s Urváry lesz a főszerkesztő. De én maradhatok a Naplónál, ha akarok, ha pedig nem akarok, Emich Gusztáv (kiadó) indít nekem hetilapot, amellyel teljesen én fognék rendel-

kezni. Én azonban nem akartam sem egyiket, sem másikat. Ő még egy darabig tovább simogatta a fejemet, azután lassan, szó nélkül elment. Ez volt a búcsúnk egymástól. Mikor először álltam előtte, azzal fogadott: «Én magát nem azért szerződtetem a Pesti Naplóhoz, hogy itt újságíró legyen, hanem azért, hogy havi száz forint fizetése legyen, abból megélhessen és drámákat írjon.» Mikor így úgyszólván utólszor voltunk együtt, úgy éreztem, mintha én bocsájtottam volna el őt. Igen szomorú félóra volt ez. Mintha egy hegy oldalán álltunk volna ketten. És indultunk, éreztem, ő lefelé, én nem tudtam, fölfelé-e. Bizonyos, hogy akkor köttetett meg róla a borzalmas alku: a testéről gondoskodnak becsülettel, a szellemére — *«nem reflektálnak* többé.»

Azután nemsokára visszavonult egy városmajor-utcai kerti villába, ahol még egyszer felkerestem. Az udvaron sétálva találtam. Nekem úgy rémlett, rab, ki mindennapi sétáját végzi. Mosolyogva fogadott, dadogva mondott pár szót, nekem elszorult a szívem. Hamar elbúcsúztam, megbánva, hogy ott voltam, megfogadva, hogy soha többé nem keresem fel. Mert szép látvány, festői és érdekes egy vár romja. De nem annak, aki pompájában, erejében, élete fényében látta a várkastélyt. A kijáró kapu előtt meg kellett állnom. Meg kellett törülnöm a szememet, úgy léptem ki az utcára, ahol az élet tovább folyt, nála nélkül, aki pedig egy ideig tápláló forrása volt a magyar közéletnek.

Nem tudom, élt-e valaha még valaki, akiben két nagy ellentét ilyen csodálatosan egyesült. A leghatalmasabb elme a leggyermekibb lélekkel. Olyan naiv, az együgyűségig meghatóan naiv tudott lenni az az ember, akinek elméje az emberi lélek minden titkos utait tudta és aki biztosan járt a lélek misztikus útvesztőiben.

Egy időben Szentiványi Károllyal a képviselőház elnökével járt ebédelni a néhai Frohner-vendéglőbe. Egyszer engemet is magokkal vittek s hárman ebédel-

tünk. Mindketten szerették a finom asztalt s az egész idő alatt arról folyt a beszélgetés, hogy mikor együtt utaztak, itt mit ebédeltek, hol ették a legjobb osztrigát, s egyáltalán hol mit ettek, amire érdemes visszaemlékezni. Egyszer aztán megúnta a vendéglői kosztolást, háztartást rendezett be magának. De nem sokáig élvezte, feloszlatta és finom porcellán asztali készletét számüzte a pincébe. Egy napon odalép hozzám a szerkesztőségi asztalom mellé s ravasz mosollyal így szól: Becsaptam az inasomat!

Bámulva rámeredek. Hogy a báró úr egyáltalán becsap valakit a világon?

— Igen, becsaptam. A gazember lopja az edényemet a pincéből és azt hiszi, hogy nem tudom. Pedig — tudom!

Ez volt ő, mikor valakit rászedett.

Más alkalommal azzal keresett fel asztalomnál, hogy Vajda Jánost meg kell választani a Kisfaludy-társaság tagjává. Vajda akkor éppen egy szélsőbaloldali újság vezércikkírója volt s szabad folyást engedett impetuózus természetének. Hiszen lelkében folyton két vadállat csatázott: a cinizmus és a fanatizmus. Két vad, mely nem fér meg marakodás nélkül egy ketrecben. Kemény Zsigmond pedig — kinek lelkében viszont egy bölcs és egy gyermek játsztak folyton bujócskát — a Kisfaludy-társaság elnöke volt.

— Hogy, — mondom én — báró úr kandidálja Vajda Jánost, aki minden reggel a báró úr vérében mosdik meg és becsületébe törülközik bele?!

— Hát úgy van az, hogy a kormánnyal is nagyon elrontotta a dolgát és bár szép verseket ír, elég rosszul megy a sorsa. A kormány hajlandó lenne valamely munkával őt megbízni, de előbb valahogy rehabilitálni kellene. Hát válasszuk be a Kisfaludy-társaságba.

Úgy is lett, beválasztottuk és a kormány rábízta Vajdára, hogy a fiatal honvédség számára készítse el a magyar katonai műszók lajstromát. Ilyen volt ember-

nek Kemény Zsigmond, egy bölcsbe oltott gyermek. Csodálatosan ártatlan és tiszta szív és csodálatos, nyugodt fényű agyvelő. Mint író háromágú anyagban dolgozott. Írt tömör, kőbe vésni való politikai újságcikkeket; írt monográfiaszerű kísérleteket (essays) és írt elbeszéléseket és regényeket. Legmagasabbra hágott monográfikus munkáiban, melyekben élő embereket boncolva, majdnem azt mondanám, hogy márványba vésett. Intuíciója és ítélete csodás versenyfutása az, ami e műveknek halhatatlan becsét megadja. Töredékekből, más szóval elégtelen anyagból, mint mikor a régiségbúvár egy-egy oszlop vagy sarokkő maradékból rombadült dombokat és várkastélyokat épít meg, úgy épített ő meg lelkeket, jellemeket, egyéniségeket a rendelkezésére állott töredékes adatokból. Megrajzolt alakjairól a későbbi kornak adatgyüjtők, nyilvánosságra került naplók és vallomások sokkal gazdagabb anyagot juttattak és a világ ámulva látta, hogy Kemény ihletett szelleme a jósok erejével ítélt s ítéletét utóbb a köztudat elé került adatok megerősítették.

Mint regényíró híjával volt a könnyed, csábos mesemondás képességének. Fantáziája nem csapongott sem a kápráztató természeti tünemények szertelenségei körül, sem a bonyodalmakkal izgató körülmények szövésében, sem az emberi lélek abnormis tündöklésében vagy elfajulásában. Képzelete mindig a természet reális tüneményei és mértéke közt marad, de egy-egy tárgyat, vidéket, jelenséget oly biztos és formáló kézzel ragad meg, oly lapidárisan jellemez és gazdagon forgat meg előttünk, hogy a felvett hasonlat vagy kép, noha csak díszít vagy magyaráz, egy-egy lírai költemény kerekdedségével, színpompájával és hangulatával domborodik egésszé tolla alatt. Történeteinek, egyes jeleneteinek nehéz fordulatai, jelenségei, melyeknek sohasem hallatlan külsőségek adják az erejöket, mindig benső tartalmuktól lesznek vonzókká, izgatókká, félelmesekké.

Mintha acélrudat látnál, amely szemed előtt lassan, valamely benne rejlő tűztől kezdene izzani s lassan áttüzesedik, hogy fényt és forróságot sugározzon ki magából. Az emberben típust és egyént megdöbbentő biztossággal rajzol. Ahány ember van a világon, annyiféle is az ember. Nincsen kettő egymáshoz teljesen hasonló. De amelyikre ez a legnagyobb magyar lélekbúvár ráteszi a kezét, akit regényei világába besoroz, ha kicsi, ha nagy, amint érinti, annak teste és lelke transzparenssé, átlátszóvá lesz az olvasóra nézve. Be nem ereszt a maga alkotó világába senkit, a nélkül, hogy élő embert ne formáljon olvasói számára belőle. Mint esszéista és mint regényíró jóformán ugyanazt a munkát végzi, csak megfordítva. Az alakokból, akiket vizsgál : szavaikból, gondolataikból és cselekedeteikből kiszedi és plasztikusan megformálja nekünk az embert szellemi, erkölcsi és lelki valóságában. Viszont fantáziája alakjaiba belerakja azt, amiből az ember kikerül mint jellem, egyén vagy típus.

Kemény Zsigmond mindenkorra a magyar irodalom csodálatos dísze, egyik leggazdagabb és leghatalmasabb elméje, az emberi lélek mélységeinek legbiztosabb búvára marad. A tudósok merészen törnek fel a csillagos ég felé, és vakmerőn bocsájtkoznak le a tenger mérhetetlenségeinek titkait fürkészni. De az emberi lélek épp oly titokzatos és végtelen, mint az égi boltozat és éppoly feneketlen, mint az óceán mélységei. Évezredek süllyedtek el az Idő hömpölygő vizeibe és az emberi lélek folyton új meg új formációkban csinál történelmet. Kemény Zsigmond mint lélekbúvár a csillagvizsgálók és a tengerkutatók munkáját nem kisebb elmeéllel, de teljesebb sikerrel végezte, mint amazok a magokét. De a természet vizsgálata optimistává neveli, az emberi lélek ismerete könnyen pesszimistává neveli az embert. Kemény Zsigmond élete napja előtt a pesszimizmusnak egy felhője úszott s a teljes, ragyogó verőfény hiányzott életéből. És e felhő vet árnyékot műveire is.

Hallottam, de magam nem tudok e pontról semmi bizonyosat, — hallottam, hogy fiatalkorában nagy szerelmi csalódás lelki válságain kellett keresztülmennie. Ezzel függ tán össze, hogy haláláig legényember maradt. Nem tudom, de sokszor gondoltam, nem ez volt-e egén az a felhő, amely nem ment el soha az ő napja elől, ennek az árnyéka borította be őt magát, lelki életét méla félhomállyal és adta regényeinek azt a zord fényt, amelyet az ő pesszimizmusának neveznek az emberek.

ZORD IDŐ

ELSŐ RÉSZ.

I.

Doboka megye hegyesebb vidékein még találunk 1541-ben néhány várra. Egyik sem tartozik ugyan az erősségek sorába, de mindeniknek van valami joga: merészen hordani homlokát, büszkén tekinteni körül. Azon bérckönyökön félig romban, félig kiépítve áll a híres kastély, melynek szöglettermében a kunokon nyert győzelem után Szent László megpihent. Ha a vándor a reggeli harangszóra botjához nyúlt s a völgybe leszállott, már szemébe tűnik kormos falával, csonka tornyával a másik vár, melyet a tatárjáráskor gyujtottak meg. Azóta századok folytak le. Sok keresztelés, sok temetés történt, a bölcső ringott, a kripta ajtaja kinyílt, a koporsók száma emelte a család becsét, a virító arák sora a családfa ágait, a harcias férfiak kardja a családi levéltár donációit, megjobbítva néha magát az ősi címert is. De mind e változások érintetlenül hagyják a vár alakját. Falán rajta van a füst, padlózatán a vér, tört ormú tornyán a szakállas moh. Csak emlékül maradt fenn. Azért nem hordják el köveit: azért van lakosa; baglya, vércséje, várnagya. Az alkony hűsében ruganyosabbak az izmok, könnyebb a vándorbot s nem csoda, ha az utas ajkairól most zsongva, majd csengve egy-egy dallam lebben el. De csitt! Hadd énekeljen zöld ágak közt a madár. Miért döbbentené meg őt a felvonóhíddal ellátott kapu mellett a kerék és a pallos, melynek élén a húnyó nap végsugara csillog? Ha tetszik, rászáll a veszélyes küllőkre s onnan zengi víg dalait. Azonban vándorunk sompolyogva megy s csak lopva tekint a

bírói hatalom jelvényeire. Zokul hat rá, hogy a várkastély még újdonatúj, cserepei még vörösek, falai még fehérek. A család, mely benne lakik, bizonyosan most emelkedett fel, talán csak tegnap nyerte a pallosjogot s az új szita — a közmondás szerint — falon függ, megbecsülik, használják. Legalább kaszatömlöce nincs ; mert az már kiment divatból! Hogyan lett naggyá e főúr? Hazáját védelmezte-e a közelebbi polgárháborúk alatt a pártosok és az idegen ellen? vagy szomszédjait rabolta meg és sarcot vetett a környékre? Annyi kétségtelen, hogy híres férfiú s lakása építője nevéért már nevezetes, mielőtt külön története lenne, dicsőségből és bűnből. Haladjunk tovább és gyorsan, gondolja a vándor, a lég már hűvös, a hold világít, haladjunk! ... A fák kísérteti árnyakat vetnek, a távol közelnek látszik, a közel a beleszőtt homállyal meg van toldva, a szem mértéke csal, a sápadt holdfény nagyítja a meredeket s a vak sötétség befedi az ormos fagyökeret és éles követ. Az égen fellegek úsznak, elfátyolozva a holdat, megezüstözve általa, szétfosztva a szelektől s megint összezsúfolva. Mindig zavarosabb a láthatár. Már a késő éjt sejtetik a csillagképletek s a kimerült, elfáradt vándor lassú lépései. Szerencséjére egy kanyarulatnál egész ablaksorból özönlik a gyertyavilág elébe. Még csak néhány száz lépést kell tennie s megint híres várhoz érkezik. Ha kürtjébe fú, bár az idő éjfél felé jár, tüstént bebocsátják, legyen zarándok vagy lovag, úr vagy pór. Barátságos tanya ez, pótolja a vendéglőt az idegennek, a családot az ismerősnek. Régen a beteget a háziasszony orvosolta, most a búst a háziúr kupái derítik fel, az üldözöttet a nemesi telek joga és a jóakarat védi.

E vár egy megszüntetett szerzet kolostorából készült. A cellák termekké tágultak ; de a refektórium éppen elégségesnek találtatott, hogy palotává — étteremmé — legyen. Itt gyakran pendül meg a sarkantyú, zajos zene és szelíd lant mellett ; bár történnék ritkán! Eljárják bíz' a lassú lengyelt s a friss magyart ; öregje az elsőt, ifja a másik jobbikat. Részemről nem

vagyok ellensége a mulatságnak s a krónikákban olvastam, hogy a régi kolostor kápolnája azon módon maradt, mint volt s abba buzgón elmegy imádkozni Pista bácsi, Dani bácsi, Dora és Dorka ; szóval az egész család. A kegyességben tehát úgy nincs hiány, mint a víg életben. De az a baj, hogy mindig karcsúbbak az asztagok s a papoktól maradt nagy hordókból sok kong. Pista bácsi ezt néha észreveszi s mondja : Dani öcsém, szegényedünk! Látom, Pista bácsi, feleli ekkor Dani, de csak egyszer élünk a világon s ha szakadni találna, majd segít rajtunk Werbőczi urambátyám. Igaz, Dani öcsém, jegyzi meg erre Pista, ami urunkbátyánk nagy úr. Temérdek nagy úr! egészíti ki Dani. A frater * után legnagyobb úr : vitatja az öregebb testvér. Legföllebb Petrovics, a temesi gróf versenyezhet vele : figyelmezteti Pista bácsit az öcs. Török Bálintot nincs is miért említsük, szól most fitymálva Pista bácsi. Az a Török Bálint, végzi a dicsekvést Dani, a mi urunkbátyánknak, a híres Werbőczy Istvánnak mindig csak a hátát látja. Meg kell adni, hogy Török uram alig kujakomnyi úr a mi hatalmas rokonunkhoz képest. — Nincs különben szeretett öcsém, igyunk tehát egyet, a mi urunkbátyánkért! — Bölcs ajánlat, Pista bátya, igyunk.

Ily megnyugtató okoskodások a vendéglátás élveire még fogékonyabbá tevék a jámbor öregeket. Volt serlegök elég s akadt minden nagyobb serleghez ember. A tiszttartó nem szerette a dolgok menetelét, a kulcsár sem. Az ily cselédeknek gyakran megtücskösödik a fejök s kivált ha régi szolgák, szeretnek zsémbelni, mintha a magokéból fogyna. Morfondirozó arcuk egy-egy gondolatot költött hol Pista, hol pedig Dani bácsi agyában.

— Leányod, Dani öcsém, Sarlós Boldogasszony napján tizenhatodik évét tölti be.

— Igenis, Pista bátyám, még pedig délután három órakor.

— Maholnap fejkötő alá növi ki magát.

* Martinuz

— Aligha nem.
— Sokan már is nagy leánynak tartják Dorát.
— Tapasztalhatod ezt, Pista bácsi, vendégeink szerelmes tekintetéből.
— Meglehet, hogy még a jövő nagyböjtön férjhez kell adnunk.
— Miért ne, Pista bácsi! ha az Isten ő szent felsége is úgy akarja.
— De attól tartok, hogyha idejekorán nem ügyelünk, kevés hozománya lesz.
— Már arra biz' én is gondoltam, Pista bátyám.
— Igaz, Dora szép leány ...
— Szép és jó, — vágott közbe Dani bácsi, apai büszkeségtől áthatva.
— De a nehéz selyem rokolya és a nagyanyjáról maradt klárizs, meg gránát mellé nem ártana egy kevés pengő pénz és lábasmarha. A vagyon a mai világban még a kendőzésnél is inkább növeli a menyasszonyok szépségét.
— Mit kendőzés, mit vagyon? Kövesse meg magát, Pista bácsi! Az én Dorám az egész megyében a legszebb hajadon. Minden újjára akad gazdag kérő, ha zsákból varratok is neki ruhát.
— Nem a megyében, az egész országban legdelibb leány a mi Doránk, — hajlított be Pista bácsi.
— A szépség valódi kapitális, — jegyzé meg az apa.
— Roppant kapitális, — tódítá a nagybátya.
— Meghiszem ám! — hümmögött hetykén az apa.
— Ürítsünk tehát poharat a mi kedves Doránk egészségére.
— A legrégibb célnaiból, — javítá az indítványt Dani bácsi.
Ittak.
— Ne feledkezzünk el a vén Dorkáról se, ki Dorát előbb szoptatta, aztán varrni, hurkolni, hímezni tanította, — szólt kedélyesen Pista bácsi.
Ittak.
— Nekem megint van egy gondolatom. Nem sejdíti-e bátyám?

— Eb legyek, ha igen.

— Tehát én a mondó vagyok, hogy egy kanál bort mégis csak megérdemel Barnabás diák, aki a mi gyönyörű Doránkat a betűírásra és az olvasás mesterségére tanítá.

Ekkor Pista bácsi haragosan kirúgta maga alól a széket. — Mit fecseg öcsémuram? Majd bizony a cudar Barnabás diákért fogom én a bort torkomba tölteni! Akiért iszom, azt gondolatomban megsüvegelem. Szőkefalvi Deák István a szemétről szedett embereket nem élteti.

— Hát urambátyám, mivel különb nálamnál, hogy oly fönn hordja az orrát? — puffogott Dani bácsi.

— Mivel különb, he? Kegyelmed öt teljes évvel fiatalabb, mint én s még sem köszönném meg, ha a csürhe Barnabás diákért csigert is innék. Jusson eszébe a mi nagy rokonunk Werbőczi István s rázzon le magáról minden póriasságot.

— De hát nem nemes ember-e, nem a szent korona tagja-e nemzetes és vitézlő Barnabás diák? kérdem ; feleljen urambátyám.

— De hát nem nótázták-e meg árulásért az atyját? kérdem ; feleljen uramöcsém.

— Hát hibás-e ő azért, hogy atyja bűnt követett el, na? — agyarkodék Dani bácsi.

— Hol van a jószága? Másnak adományozták, he!

— Hát a szegényért az ördög se igyék-e? Mit?

— Hát miért mereszti Dorára szemét Barnabás diák, ha atyja nótát kapott és maga koldusbotot, no?

— Talán Dorkát érti? urambátyám!

— Tüzes mennykőt! Dorát értem, a te leányodat!

— S csakugyan mereszti? — hökkent meg Dani bácsi.

— Mikor köntöse suhog Dorának, már akkora szemet nyit, mint egy tárt kapu.

— Hogy folyjon ki a szeme a cudarnak! No várj, Barnabás diák, majd úgy megforgatlak én sarkadon, ha az ajtón beléptél, hogy többé sohasem fogod kitalálni : hátul van-e az orrod vagy elől?

— Ketten forgatjuk meg őt, kedves öcsém ; — sivalkodott Pista bácsi.

Komor csend állott be s a kupák érintetlenül álltak az asztalon, mintha levolnának szegezve. Dani bácsi már többé nem tűrheté a hallgatag és méla társaságot, mely néhány régi széken és ősképen kívül csak magából és testvéréből állott. — Min töröd a fejedet, édes bátyám? — szólt szelíden.

— A világ aljasságán, drága öcsém! S hát te?

— Azon, hogy mikor lesz a második özönvíz, — sóhajta Dani bácsi.

— Emlékezzél a szivárványra, öcsém! és inkább törd a fejedet a nagy világégésen, — igazítá Dani bácsit rendre Pista bácsi.

— El kell ismernem, hogy kegyelmed valódi bölcs, — szólt az öcs nyájasan.

— Miután, szeretett vérem, bölcsnek mondál, az én elmémben is egy gondolat villant meg.

— Hadd halljam, bátya.

— Ürítsünk, még pedig körömig serleget — az istentelen pogányok börtönéből szerencsésen kiszabadult Elemérért.

— Akit a mi rokonunk, a nagy Werbőczy váltott ki, — folytatá hévvel Dani bácsi.

— De a te sürgető figyelmeztetéseidre, öcsém! — szólt dicsérőleg Pista bácsi.

— De te írtad meg a kérőleveleket minden három évben egyszer, — hárítá az öcs magáról tovább a dícséretet.

— De te küldötted el gyorspostával a nagy Werbőczyhez, a mi rokonunkhoz.

— De bátyám adta a postapénzt.

— Hogyne, midőn azzal csak keresztyéni kötelességet teljesítettem.

— De nekem használt bátyám vele, mert Elemér az én leányomat tanítja citerára és énekre.

— Hát Dora nem az én gyermekem is?

— Bátyám csak második atyja ; én vagyok az első és igazi, — tiltakozék Dani bácsi.

— Nem szeret-e ő engemet, szintúgy mint téged?

— Azt bátyám nem tagadhatom

— No, hát igyunk Elemérért!

— Tegnap ment el ; hozza Isten még holnap vissza! Ittak.

Midőn e párbeszéd történt, a vendéglátásról híres vár meglátszott becsületéről feledkezni.

Még délután eltávozott az utolsó vendég s azóta a kapu előtt senki sem fútt kürtjébe.

A nap leszálla s az egész világ bácsijaihoz még egy árva utas sem tévedt.

Végre a vacsorát felhozták, megették, Dora s Dorka aludni mentek s mégsem hangzék a kürtszó.

Ekkor gondolta ki Dani bácsi, mint fürgébb eszű ember, hogy az útranéző ablakokat fényesen világítsák ki, mert úgy az idegen, vélvén, hogy országos lakoma van, okvetlenül befog hajtatni.

De néha a legjobb tervek sorsa is a meghiúsulás. Ott ült a két öreg a nagy refektóriumban a hosszú asztalnál. Kezdetben, mint láttuk, vitatkozának eleget, de midőn Elemér iránt is kifejezték baráti indulatjokat, nem volt többé, amiért szívök megcsorduljon s lelkes és lelkesítő szavak szálljanak ajkaikra.

Deák István karszékébe hátrahúzódott, mintha arcát elakarná takarni a gyalázat elől, mely a híres várat érte.

Deák Dániel pedig forgatta szemeit, mintha várná, hogy most már a falból lép ki egy vendég s véget vet az egyhangú óráknak.

— Min gondolkodik, öcsém, — kérdé részvevőleg Pista bácsi.

— Hát bíz' én nem bánnám, ha őseink képei kilépnének a rámából s velünk poharat ürítenének.

— Én pedig nem bánnám, ha a megholt szerzetesek lelkei felszállanának sírjaikból s látogatásunkra jönnének, hogy velünk vacsoráljanak. Kettő mellém ülne, kettő uramöcsém mellé, a többiek a többi üres székekre s akik helyet nem kapnának, hátunk mögé állanának s onnan nyujtanák kezeiket a tálak felé. Készíttethetnénk még nekik vacsorát s ők eljöhetnének, mert közel van már éjfél.

— Uram őrizz! az mégsem volna jó, — válaszolá Dani bácsi elhalványodva.

Pista bácsi látván, hogy kedves öccsének nyugtalanságot okozott, vétségét helyre akará hozni.

— Gondoltam valamit, — szólt kevés szünet után.

— No hát mit? — tudakolá mohón a testvér.

— Tegyük vendéggé a várnagyot s ültessük az asztal fejére. Úgy hárman leszünk.

— Igaz biz' a, — kiáltott fel Dani bácsi.

Tüstént elhozatták a várnagyot, ki ezer mentegetések közt foglalá el a számára szánt díszhelyet, de alig ült le, midőn megharsant a kürt.

— Nosza, fusson s tüstént hozza ide azon tisztelt urat, aki oly soká várakozik künn! — rivalgá Pista bácsi.

— És szépen kérjen bocsánatot a késedelemért, — adá utasításul Dani bácsi.

Homályosan említettük, hogy a reggeli harangozástól késő éjig hány nevezetes vár előtt haladna el egy ügyes gyalogló s nem lehetetlen, hogy azt meg is tevé valaki és most a várnagytól kísérve, a refektórium ajtója előtt áll.

Csakugyan köhécselés hallatszik. A két testvér arra függeszti szemét és egy különösen poros, különösen kopott alak belép.

— Kurta nemes lehet — súgja Pista bácsi.

— Talán csak szabadalmazott puskás a királyi uradalmakból — jegyzé meg Dani bácsi. De e csekélylő észrevétel nem gátolá a két testvért, hogy a székről felkelve, az idegen elébe ne induljanak.

— Nagyságos, tekintetes, nemzetes, vitézlő, jeles és körültekintő uraim, minden rendű, rangú és állapotú hazafiak, részint kik tagjai a szent koronának, részint kik valami szabadíték és mentesség által az ország védelmére kötelezve vagytok, az alvajda ő kegyességének és méltóságának parancsából, hozzájárulván a tanácsurak megegyezése és rendelete is, ezennel hirdetem és adom tudtul nektek, fenntartva a fenntartandókat, hogy Ferdinandus német császár hadai szorongatják Buda várát, melyben a királyi özvegy ő felsége, a királyi csecsemő ő felsége, ennek magas gyámjai és országunk kormányzói s maga a szent ko-

rona és a jelvények együtt vannak iszonyú veszélynek kitéve. Ragadjatok tehát fegyvert egyenként és egyetemben s a veletek ezennel közlendő nyílt levélben kitűzött napra szigorú büntetés terhe mellett haladéktalanul jelenjetek meg a mezei és insurgens hadak generálisának — kit az Isten győzelemre segéljen — sarmasági táborába, hogy onnan felkerekedve, Buda megmentésére siessetek. Másként nem cselekvendők... Nagyságos, tekintetes, nemzetes, vitézlő, jeles és körültekintő uraim! a szövetség és eskü által közvédelemre egyesült három nemzet nevében kérlek és intelek rangjaitokhoz s állapotaitokhoz méltó kíséret összegyüjtésére és oly fegyverekkel ellátására, melyek a közmustrákon hibátlanoknak találtatnának, élelemről a sarmasági táborig saját magatok gondoskodván, költségről pedig a törvények értelmében, azontúl is... Nagyságos, tekintetes, nemzetes, vitézlő, jeles és körültekintő uraim! Véres karddal jöttem volna közétekbe, ha Ferdinandus német császárnak regimentjei átlépték volna országunk határait, de miután Budavár mintegy a mi hazánknak is városa, Magyarország mintegy a mi országunknak része s amennyiben Ferdinandus hatalma alá nincs erőszakkal hajtva, a mi királyunknak hódol, kérlek, tekintsétek e pálcát, melyet magasan tartok kezemben, véres kardnak. Vésztüzeket gyujtattam volna halmainkon, hogy tömegestül talpra keljetek, ha Ferdinandus német császárnak regimentjei vérét ontották volna Erdély lakosainak, de miután Magyarországnak ezer sebből omló vére a mi vérünk apadása is, kérlek, uraim! tekintsétek lelkesítő szavaimat a halmokon meggyujtott tűz világolásának s elszakadva feleségeitektől és édes magatokéitól, siessetek a segítségért esdő haza oltalmára, hogy vele együtt megvédjétek hazátok és nemzetünk becsületét. Úgy legyen! Egyébiránt én valósággal Kolozsvári Sándor gyorsposta és helyettes hírnök vagyok, mit megbízó pecsétes levelem, melyet a felkelési rendelettel együtt ezennel a várnagy ő kegyelmével közleni sietek, minden kétségen kívülivé fog tenni.

A gyorsposta a refektórium küszöbétől hármat

lépve, gyertyaegyenes állásban, erős, de a fáradság és por miatt rikácsoló hangon mondotta el betanult szónoklatát s miután az okiratokat a várnagynak átadta és hivatalos szerepe véget ért, bókra görbíté magát s vagy kimerülésből vagy tiszteletből hajlottan maradt. Dani bácsi serleggel jött hozzá, ellenben Pista bácsi karon ragadta, hogy székhez vezesse.

A két öreg arcán a kellemetlen meglepetés jele világosan mutatkozott ugyan, de azért mégsem feledték a háziúr kötelességeit.

— Igyék, atyafi!

— Üljön le kend!

— Ne oda, ide az asztal mellé.

— Csak ne mentegetőzzék. Foglaljon helyet.

A gyorsposta ivott, tenyerével megtörlé bajuszát s leült.

— Hozzatok sültet ő kegyelmének — kiáltá Pista bácsi.

— Jól megabrakolják a gyorsposta uram lovát — harsogtatá Dani bácsi.

— Azt nem abrakolhatják meg, nemzetes uram! — szólt most a vendég.

— Miért nem? — kérdé sértett méltósággal az öregebb testvér.

— Mert, követem alásan, nincs lovam.

— S mégis gyorsposta! — hüledezett Pista bácsi s gúnyolódott Dani bácsi.

— Ahol tegnap háltam, pártütők és cinkosok laknak. Kereken megtagadták tőlem a lovat. Eleget rimánkodtam a magam, eleget fenyegetőztem a király és ország nevében, de nem használt.

— Nótára kellene szedni a gonoszokat, — vélé Dani bácsi.

— Az mégis igen súlyos büntetés volna — jegyezte meg csillapítólag Pista bácsi.

— Ne búsuljon, atyafi, holnapra lesz friss lova — szól a várnagy.

— Mit használ, kedves felebarátom — válaszolá a vendég sztoikus nyugalommal, — mit használ minden postaló és gyorsposta, ha a tekintetes rendeknek nincs

kedvök a Pest mögül kilépni, hogy Budát megmentsék. Kívülem is nyargal elég hírnök szekeren, nyeregben, gyalog : de nyomukban sehol sem látok inszurrekciót. Egyik azt mondja, hogy az alvajda pecsétes levele semmit sem ér, mert a fölkelést nálunk csak az országgyűlésnek van joga megrendelni. A másik a részletes és portális inszurrekciót nem bánná ugyan, de a személyes és általános ellen protestál. A harmadik úgy vélekedik, hogy a váradi békepontok szerint Ferdinandus a királyunk. Miért űznők hát el Buda mellől? A negyedik abban bízik, hogy Izabella királynét majd kirántja a bajból a szultán, még pedig a mi buzgóságunk nélkül is. Az ötödik hitelesen tudja, hogy Török Bálint és a fráter rég elűzték Buda mellől a németeket s most az alvajda és tanácsurak csak azért ütnek lármát, mert fervorjokat akarják kitüntetni. A hatodik az aratás közelgését, a hetedik a tavalyi szűk termést és a pénz szűkét hozza fel s higgyék el tekintetes és nemzetes uraim, hogy több hírnök nyargal felszólítással az országban, mint ahány nemes úr fog a felszólításra felkelni .Teremtuccse! követem alásan! — jobban célt érne az alvajda s több katonát kapna a főgenerális, ha minket gyorspostákat küldenének a sarmasági táborba. Talán veszedelmet sem állanánk ki többet ; mert utaztomban engem tízen is fenyegettek börtönnel és bitóval, noha armalisom van s csak oly nemes ember vagyok, mint akárki. Hány gyorsposta dicsekedhetik ezzel?

— Siralmas időt élünk! — sóhajtá Pista bácsi.

— Elfajult a magyar! — sopánkodik Dani bácsi.

— Nagyapám korában a magyar név említésére magoktól is ledőltek a falak. Nagyapám Hunyadi János bandériumához tartozott — szólt a várnagy.

— Apám korában sem állottunk alább. Apám a fekete seregben szolgált — hozá fel falatozás közben a gyorsposta.

— Hát a mi őseink milyen vitéz dolgokat műveltek! Megmutathatnám a krónikákból.

— Meg donacionalisokból — toldá me ismét Pista bácsi.

— A Deákok . . .
— És a Werbőcziek . . .
— Kikkel szoros atyafiságban vagyunk . . .
— Nem is említve Werbőczi Istvánt . . .
— Ki törvénykönyvet írt . . .
— És mint nádor az ország főkapitánya volt . . .
— S a németet és törököt egyaránt megverte volna . . .
— Ha közülök akármelyik be mert volna az országba rontani . . .
— Felszámlálhatatlan . . .
— Számos és emlékezetes nagy dolgokat műveltek — végezte be Dani bácsi szerencsésen a közerővel rögtönzött hosszú frázist.
— De hiszen! ha a többi vár is ilyen volna, mint ez, ha a többi urak is oly velős, csontos fajták és oly magyar szívűek volnának, mint nemzetes és vitézlő uraimék, akkor a sarmasági tábort még megemlegetné Ferdinandus, — szólt beszínlő hangon a gyorsposta.
Pista bácsi Dani széles vállára, domború mellére, kerek barna arcára, hosszú szürke szakállára tekintett és fellelkesült ; Dani bácsi ugyanakkor Pista nyúlánk, de izmos termetére, széles homlokára, vállait elborító fehér üstökére veté szemeit s bátyja jeles voltán szintén felbuzdult.
— Majd kiteszünk mi magunkért!
— Dejsz! nem maradunk mi hátra!
— Ember kell a gátra s te az vagy, Dani öcsém.
— Te vagy a tagból szakadt ember, Pista bátyám.
— Nem is félnék én egy officírtől.
— Magam sem, Pista bátyám.
— Szaladt előttem már turbános és bugyogós akárhány.
— Előttem nehéz vasas is.
— Fogtam agát és lajtnandot.
— Én meg fénriket vágtam le.
— Nem voltunk mi, Dani öcsém, soha pribék, gyáva emberek.
— Megállottuk mi a sarat, Pista bátyám.
— Most sem tágítnánk egykönnyen.

— Isten úgy segéljen! Pista bátyám, nem tágítnánk.
— Csak rajta, öcsém.
— Csak rajta, bátyám!
— Menjünk!
— Induljunk egyenesen Budavár alá.

Az öregek tüstént felkeltek a székről, hogy megkeressék és kiköszörültessék rozsdás kardjaikat.

A gyorsposta pedig használta az alkalmat a visszavonulásra, mert igen el volt fáradva s az igért lovon még hajnalhasadáskor távozni akart.

Midőn a testvérek magokra maradtak, mint a heves gerjedélyekkor szokás, fontolgatóbb alakot váltának s majdnem búskomoly hangulat szállt kedélyökbe.

A hadi borostyánnak árnyéka is volt, mely most sötéten játszott halántékaikon s a kor redőit az aggodaloméval is szaporítá.

— Mi történik Dorával, ha mi elmegyünk? — szólt Pista bácsi.

— Ügyelni fog rá Dorka — válaszolt az apa. — De az más kérdés, hogy ki tartja gazdaságunkat rendben? A csűr és gabonás mellé valahogy kapunk embert ; azonban öcsém, azt már nem szeretném, ha oly féltett kincsre, mint a mi leányunk, csak a vaksi Dorka vigyázna.

— Dorka az én szelíd és okos Dorámnak még vakon is jó őrje fog lenni ; azonban bátyám, nem óhajtanám, hogy a csűrt és gabonást oly fickó venné át, aki keveset hord beléjök és sokat szeretne belőlük kivinni.

— Akármit beszél kegyelmed, én Dorát féltem.

— Akármit papol bátyámuram, én a gazdaságot — viszonzá Dani bácsi.

— Nekem Dorka ellen van kifogásom.

— Nekem a tiszttartó ellen.

— A tiszttartó helyét ha éppen kend orrol reá, pótolhatná a várnagy.

— Dorka helyét, ha urambátyám apprehendál a jámbor asszonyra, pótolhatná a várnagy.

— Miattam! — szólt vállvonva Pista bácsi.

— Miattam! — szólt vállvonva Dani bácsi hasonló vállvonással.

— Tehát indulhatunk.
— Induljunk még holnap reggel.
A várnagy nem látszott elégültnek a kettős szereppel, mellyel a testvérek közös bizodalma megtisztelé.
— Kérem alásan nagyuraimat, hallgassanak ki, mielőtt aludni mennének! hátha így jobb gondolattal hálnak, mint amilyennel most leakarnak feküdni.
— No! szóljon hát.
— Adja elő gondolatját.
— Tálalja fel tervét...
— Hadd ízleljük: főtt-e vagy nyers?
— Jelenthetem alásan, hogy maholnap belejtek a hetvenharmadik évbe. Lábinaim még nem roskadoznak ugyan és szemem néha a magasban is megtudja a héjától a pacsirtát különböztetni, de az egyik szántóföldtől a másikig futkosást már nem győzném többé s a gazdálkodással járó sok praktika fenekére tekinteni a régi szemeimmel sem voltam képes. Kinevetne a világ, ha egyszerre egy terhes és sok törődéssel járó gazdaságot vennék át s e nevetésből a felerész nagyuraimékra hárulna, mert ha igaz, hogy a cselédet uráért becsülik, azt sem lehet tagadni, hogy az urát cseléde után ítélik meg. Vén szolgájokat tehát ne terheljék kegyelmetek olyannal, amihez nem ért. Hagyják tisztességben meghalni.
— Ami várnagyunknak igaza van — szólt Pista bácsi.
— Alkalmazzuk hát csak Dora mellé s keressünk más gazdasági felügyelőt.
— Megköszönöm e bizodalmat, de szintén nem fogadhatom el. Kegyelmetek tapasztalhatták, hogy oly várat én is jól megtudok védelmezni, melyet senki ostromolni nem akar. De a szép Dora kisasszonyt, kinek arcán és nyúlánk termetén annyi szem megakad, én a végvárakhoz hasonlítom, melyeknek oltalmazását a legügyesebb kapitányokra bízzák s mégis gyakran megtörténik, hogy bevétetnek.
— Nem megmondám, Dani öcsém, hogy Dorát kell távollétünk alatt félteni. A várnagy is velem tart.
— Úgy van. Dorát hagyják kegyelmetek veszendőbe, meg a gazdaságot.

— Lám, a várnagy csak úgy tart Pista bátyámmal, mint velem.

— De miért is akarnak nagyuraimék Buda alá menni? Nemde, hogy segítsék Werbőczi őnagyságát, aztán a temesi grófot, meg Török Bálintot és a frátert a németek megverésében?

— Világosan azért — szólt egyszerre a két testvér.

— Igen ám! de ott a bökkenő, — válaszolá a várnagy — hogy Deák István uram ő kegyelme Buda falai körül frissen levághatna egy-két németet, mert erős karja van, azonban Budáig el nem érkezik, mivel lábköszvénye miatt nem üli meg a lovat. Ellenben Deák Dániel uram ő kegyelme elég frissen vágtatna Buda elébe, mert ép lábszárakkal áldotta meg az Isten s a lovaglásban akármelyik portyázóval versenyez; de fájdalom! a csúz miatt újjai bogosak és merevek. Következésképpen Budavárnál farkasszemet fog ugyan a németekkel váltani, de teremtuccse, egyet sem vág le közülök. Elteltek már a dicső napok, nagyuraimék! midőn kegyelmeteknek táborba kellett menni! Másokon van most a sor.

Pista bácsi hüledezve nézett Danira. — Csakugyan akkora kézbogaid vannak, öcsém, mint egy galambtojás.

Dani bácsi csodálkozva veté szemét Pistára. — Csakugyan, kedves bátyám, úgy begöngyölgeted lábaidat, mintha pünkösd helyett karácsony volna.

— Talán, van valami abban, amit várnagyunk mond.

— Biz' Isten! ha rád nézek, kezdem hinni.

— Én meg, ha rád nézek.

A testvérek megint egymást méregették s kedvök serkent, magok sem tudják, miért, mint két kos összetűzni.

— Egy gondolatom van — kiáltá ekkor vészhárítóként a várnagy.

— Hadd halljuk! — dörmögték elébe könyökölten Pista és Dani bácsi.

— Küldjék a sarmasági táborba Elemért.

Iszonyú hatást okozott e javaslat.

Pista bácsi köszvényes lábával nagyokat toppanta, öccse pedig összeszorítá csúzos kezét, mintha kardot akarna forgatni.

— Kegyelmed furcsa fickó!

— Ami várnagyunknak bolondos ötletei vannak.

— Tudja-e kend, mi a talizmán? — kérdé Pista bácsi.

— Olyan kő, mely betegségeket gyógyít — felelé higgadtan a várnagy.

— Én egy talizmánért sem küldeném a sarmasági táborba Elemért.

— S tudja-e, mi a bölcsek szürke pora? — tudakolá még peckesebben Dani bácsi.

— Olyan por, mely aranyat csinál.

— Én e várból szürke porért sem engedném ki Elemért.

— De hát miért őrzik úgy, nagyuraimék, Elemér úrfit?

— Maga mindent elfeled, várnagy uram!

— Maga semmire sem emlékszik.

— Hát nem tudja-e, hogy ami nagy rokonunk Werbőczi három évig szüntelen kiakarta váltani Elemért?

— S hogy három év mulva akkora sommán váltotta ki, mint a generálisokat szokás!

— Hogy ideiglenesen nálunk lakik ugyan, de valósággal Werbőczihez tartozik.

— S hogy úgy van a mi kezeink közt, mint a hitre bízott depositum . . .

— Melyet ha elvesztenénk . . .

— Vagy elidegenítenénk . . .

— Ellopnánk . . .

— Vagy megsemmisítnénk . . .

— Akkor — kiáltá Pista bácsi — megérdemelnők, hogy nemességünktől megfosszanak.

— S hogy — rivallt közbe Dani bácsi — vasra verjenek.

— Tömlöcbe zárjanak.

— Bárddal vágják le nyakunkat.

— Vagy ló farkára kössenek.

— Vagy kerékbe törjenek. Érti-e kend?

— Nem tudtam, nagyuraimék, bizony nem tudtam, hogy ilyen drága portéka Elemér úrfi — mentegetőzék a várnagy.

— S ha nem is tartana hozzá jogot a mi nagy rokonunk Werbőczi István, még akkor sem bocsátanók el.

— Mert ki tanítaná danolni, lantolni Dorát!

— Ki beszélne nekünk annyi szép történetet!

— Ki örvendene úgy velünk!

— Ki tudná úgy feledtetni bánatainkat.

— Megifjodunk az ő társaságában.

— Csupa gyermekekké leszünk.

— És nemcsak önzésből történik, hogy visszatartóztatjuk Elemért.

— Biz' Isten! nemcsak önzésből — támogatá öccse szavait Pista bácsi.

— A derék fiú zsenge korától kezdve mindig rabságban szenvedett.

— És ércből, kőből volna annak a szíve, aki alkalmat nyujtana, hogy török fogságból már most németbe kerüljön.

— De, nagyuraim, ha Elemér vitézkedik, ő fog másokat el s nem megfordítva — szólt a várnagy.

— Ugyan, mit hadonáz kend?

— Csupa fonákságokat mond.

— Hát nem volt-e híres lovag a gallusok királya, Franciskus prímusz és mégis elfogta őt Carolus, a német császár?

— Hát nem volt-e vitéz a nagy Hunyadi János s mégis Drakula rabja lett?

— Mondjunk-e több példát kendnek?

— Fárasszuk-e még magunkat?

— Nem szükséges, nemzetes uraim! mert már más ötletem van, mely talán inkább megnyeri tetszésöket. Küldjék a háborúba Barnabás diákot.

A testvérek egymás szeme közé tekintettek.

— Hejh! ha elmenne! — sajogatá Pista bácsi.

— S ha ott maradna! — tevé hozzá Dani bácsi.

— Mégse haljon meg. Ládd, öcsém, a vén Dorka búsulna érette! S te is sokalnál akkora futamot egy kis szemtelenség miatt.

— Nem is úgy értettem. Miattam sokáig éljen, de tőlünk távol.

— Úgy van! Csak hogyan küldjük el? Szégyelni fogná zsoldban menni, mert atyja nagy úr volt.

— Alig hiszem, hisz most is könyörületből a minoriták tartják — említé a várnagy.

— Barnabás diák — mondá Pista bácsi — Dora oktatásáért sem akart jó szónál egyebet elfogadni.

— S a gőgös és bukott urak inkább veszik el a koldusfalatot a kunyhóból, mint a dús ajándékot a gazdag szomszéd várából. Ezt magam is tapasztaltam. De Barnabás diáknak úgy magyaráznám meg a dolgot, hogy a zsoldért kegyelmeteket tartaná maga iránt hálára kötelezetteknek.

— Mily okosan gondol ki mindent ami derék várnagyunk! — szólt elragadtatással Dani bácsi.

— Csak hajtsa aztán akként végre! — sopánkodott vágy és kételkedés közt hányatva Pista úr!

— Remélem, célt fogunk érni, feltéve, hogy Dorka asszony nem mozdít meg unokaöccse visszatartásáért minden követ.

— De, várnagy koma! Dorka megmozdít ám minden követ.

— S néhányat a megmozdított kövekből a fejünkre is dobhat.

— Már az sajnos volna, nagyuraimék.

— Sajnos ám!

— De Dorka mérges, mint a vipera.

— És öccsét úgy szereti, mint párját a gerlice — hozá fel Pista bácsi.

— Magam is azt tapasztaltam — szólt a várnagy. — Azonban itt csak ez a kérdés: vajjon Barnabás diák hasonló mértékben kedveli-e nagynénjét?

— Ördögöt! — kiáltá Dani bácsi.

— Barnabás egy lelket sem tud igazán szeretni.

— De annál többet gyűlöl.

— Annál többre irígykedik.

— Annál többet szeretne egy kanál vízben is megfojtani — egészíté ki Dani bácsi a sötét jellemrajzot.

Éppen ez szolgál, nagyuraim hasznunkra, mert mi-

után Barnabás diák Dorka asszonnyal, ki őt anyjaként táplálta, nevelte, oltalmazta s aki utolsó filléreit is számára zsugorgatja, csak ímmel-ámmal bánik: könnyen elképzelhetem, hogy búcsúvétel nélkül is eltudna tőle távozni, ha érdekei javasolnák.

— De azt nem javasolják, várnagy koma!

— Már hogyne? Adjunk mi a diáknak sok pénzt, bizony lemond a búcsúzásról! — szólt a várnagy.

— Hát hol van a pénz?

— Az én üres zsebem.

— Még a szekrényem fiókja is.

— Lábáról adtuk el az új árpát.

— S a pórszászok már több méhkast vettek meg tőlünk, mint ahányat a kertben látok. Tegnap számláltam össze.

— Igaza van Dániel nagyuramnak a kasokra. István nagyuramnak az árpára s mind a két nagyuramnak a pénz teljes hiányára nézve — szólt a várnagy. — De — tevé hozzá — Ábrahámnak, a deési fegyverkovácsnak és Dávid mesternek, a kolozsvári ötvösnek annál több pénze van.

— Az a pénz nem a miénk.

— Ami másé, nem Tamásé.

— A szükség törvényt ront, nagyuraimék. Becsülöm én a családi emlékeket s ha az ember rájok tekint, úgyszólva az ősökkel társalog. A rozsdától rágott kard daliás időkről regél szép történeteket s fájlalja a mai napot, mely őt hol a hüvelyben élés szégyenének adja, át, hol pedig a pártvillongások számára köszörültetvén ki, a haza ellenségeinek kezébe szolgáltatja. A nagyuraimék régi fegyverei a hosszú téli estéken sokszor beszélgetnek velem országunk sülyedéséről. Az egyik Szent-Imrén, a másik Kenyérmezőn volt, a harmadik Nándorfehérvár ostromát és Hunyadi halálát látta. Nagyatyám is ottan volt, közel Capistránhoz. Legyen áldás poráin! Sírköve nincs. Közvitéz volt s az olyannak koporsója helyét csak az Isten szeme figyeli meg, hogy a feltámadáskor semmi íze, csontja veszendőbe ne menjen. Nem vagyok én érzéketlen — folytatá a várnagy — Deák István ő kegyelme apróbb

ezüstserlegei iránt sem, melyekből nagyuraimék régóta nem isznak, de amelyeket, mint pohárnok, boldogult Istvánné asszonyom menyegzőjén tettem először ez asztalra, hol most ülünk. Szegény asszony, mind a három gyermekét eltemette s aztán sietve utánok ment . . .! Süveget emelek én a nagy ezüsttálnak is, mely az almárium fenekén évek óta csendesen nyugszik, de Dora kiasszony születésekor tündöklött s esküvőjére akartuk ismét kitisztíttatni. Jámbor, kegyes lakótársaink a falon függő vagy szekrényben őrzött családi kincsek s mint a bornak ereje, úgy növekedik hatásuk az idővel. Egy-egy bűnt elfeledünk körülök s egy-egy jó szándék megfogamzik bennünk általok. S mégis az volna tanácsom, ne ellenezzék nagyuraim, hogy a fegyvereket Ábrahámnál, az ötvösműveket pedig Dávid mesternél zálogba vessem. Miután soha ki nem váltjuk e zálogokat, de a kölcsönzött pénzzel Barnabás diákot Budavár és Izabella királyné védelmére útnak indíthatjuk.

Dani bácsi törölgette könnyeit.

Pista bácsi azt hitte, gyászravatal előtt áll s komolyan nézett a refektórium falán egy kis repedésre. Jól ügyelt, látja-e még s nem szerette volna, ha a nedv befátyolozná szemeit, hogy többé ne láthassa. E borút nagy szégyennek tekintené . . . s mégis megtörtént.

— Szegény fegyvereim! — tört ki keserves bánattal.

— Hát az én nagy ezüsttálam nem szegény-e? — gáncsoskodék, hogy keblén könnyítsen, Dani bácsi.

— Nem fog fegyvereimmel kímélve bánni a deési Ábrahám!

— Az én kardjaimat pedig, mert markolatjok csak meg van futtatva, bitangoknak alkussza el, kik rablanak vele a helyett, hogy harcoljanak.

— Kedves néhai feleségem megfordul koporsójában, midőn az ezüstpoharak, melyek menyegzőjén körben jártak, Dávid mester irgalmatlan kezébe fognak jutni — sóhajtá Pista bácsi.

— Az én nőm szelleme majd kijön a várkápolnából éjente s fenyegető újjával az üres almárium felé mutat, honnan a mi kedves Doránk ezüsttálát elcsen-

tük. De nem is kell, hogy kijöjjön. Magam előtt látom most is, s bánatos szemei háborgatják lelkemet, mint a hold a tengert.

Oly bús volt Dani bácsi, hogy Pista úrnak kellett a felvidításhoz fogni.

— Hát asszony lett-e kend, öcsém? Megérem még, hogy pityeregni kezd.

— Elhiszem, hogy kigyelmedtől kitelik a sírás is — válaszolta sértett büszkeséggel az öcs.

— Nem adtam még annak jelét. Amit vesztek, megnyeri a haza. Miért bánkódnám hát?

— Ne volna csak a mi rokonunk, a nagy Werbőczi veszedelemben, aligha küldeném ilyen áron Barnabás diákot Budavár alá — szólt Dani bácsi.

— Várnagy koma, csak azt mondom, minél előbb eltakarítsa innen az én fegyvereimet és serlegeimet. Gyávaság volna tőlünk, öcsém, a közveszély alatt magunkra gondolni.

— Mit varrja, urambátyám, galléromra az önzést? Ha kend, várnagy, titokban Barnabás diákkal mindent jól elintéz, azt a szép paripát kapja ajándékul, melynek testvérét tegnapelőtt Elemérnek adám.

— Hejh, várnagy! megemlékezzék, hogyha Dorka unokaöccse távozását nem veszi huszonnégy óráig észre, akkor a kend tomporájára övezem ezt a kardot, melyet Kőszeg előtt Elemér kiszabadításáért ajánlottam a goromba agának, de el nem fogadta. Mondom, a kendé lesz e díszes kard — szólt erős hangnyomattal Pista bácsi.

— Bízzák csak rám a dolgot, nagyuraimék, mindent jól elintézek.

— Mi pedig menjünk már aludni.

— Aludjunk, ha tudunk — zárta be a vitát Dani bácsi.

Reggel a két öreg kerülni látszott egymást és a családot.

Máskor Dani bácsi, kilépve ágyából, pongyolát ölt, a még fekvő Pista bácsi hálószobája ajtóján bedugja fejét s mosolyogva kérdé: — Hogy aludtunk, urambátyám? — s azzal távozik.

Pista bácsi pedig a szíves tudakolás után rögtön öltözéshez fog s mihelyt kész és még dolmányát is nyakig begombolta, öccséhez siet, kopogtat, benyit s a nélkül, hogy a karszékbe leülne, kérdi : — Mit álmodott Dora? nem beteg-e Dorka?

Aztán együtt a folyosóról nézegetik az udvart s távolabb eső csűrt, a ködös hegyeket, az eget.

Dorka ilyenkor szokott a kamarából visszajönni s elbeszéli nagyuraiméknak a várban történt nevezetesebb dolgokat és különösen, hogy melyik vendég ébredt fel, melyik szunnyad még.

E közben a kérő és panaszló jobbágyok, nemkülönben a tiszttartó is közelítenek a tornáchoz, elkezdődik a gazdasági ügyek intézése s tart, míg a refektórium jól ki van szellőztetve s Pista bácsi egyenesen oda indul ; de öccse, kinek vállaira nagyobb terűvel nehezül a háztartás gondja, megnézi a mosolygó Dorát s elbámul, hogy még szebb, mint a mult percben. Dorkától szintén tudakozódik a reggeli felől s kielégítőnek taláiván a nyert értesítéseket, vendégeit keresi fel s a refektóriumba vezeti, hol már Elemér a legérdekesebb vitát folytatja Pista bácsival.

Így volt ez máskor.

De most a napirend, a jámbor szokások és kölcsönös szívesség feledésbe mentek.

Dani bácsi nem dugta be a fejét Pista bácsi ajtóján, Pista bácsi nem kopogtatott a Danién, Dorka a kamarából visszajőve, üres folyosóra talált s a jobbágyok hasztalan várakoztak.

Hevesen sütött a nap, noha csak május vége volt, midőn az idősb testvér rászánta magát, hogy az ifjabbikat meglátogassa s mivelhogy az ifjabb is hasonló eltökéléssel ment ki szobájából, találkoztak a folyosón s némán fordíták lépéseiket az étterem felé, hol a nagy asztalon csak két teríték állott ; mert Dora és Dorka már reggeliztek.

Pista bácsi menten az almáriumra néz és szemét lába követé ; arra húzódott Dani bácsi is. Tudták, hogy még ott van minden, de azért félve tekintenek az apró serlegek helyére. Dani bácsi kezébe fogja az

ezüsttálat s libegteti, mintha súlyát mérné, mintha nem tudná, hogy nehéz s nem is találja már annak. Örömmel hordozta volna egész óráig a tenyerén. Bátyjaura jól megszámlálta az ezüstpoharakat, mintha most akarná kipuhatolni, hányan vannak. Közben mindketten lopvást pillantottak az ajtóra, nehogy valaki véletlenül benyisson.

— Nem fösvénységből válunk mi meg ezektől oly nehezen — dörmögé Pista bácsi.

— Ellenségeink sem mondanak zsugoriaknak — suttogá halkan, de mintegy válaszul Dani bácsi.

Alig hallá már ezt meg az idősb testvér, mert a refektóriumból távozóban volt.

Dani úr sem nézett a teríték felé, nem a hidegsültekre s az ízletes lepényre. Feledve étvágyát, elballagott, amerre Pista bácsi s nem tudva, hogy és miért! hát egyszerre a fegyvertárban vannak.

Kisded szoba volt, téglapadlazattal, karikás ablaküveggel, pókhálós falakkal és négy nagy almáriummal.

— Ezek mennek Deésre . . .

— Meg ezek, urambátyám! — szólt Dani úr feltartott mutatóújjal.

— S nekünk marad . . .

— Az üres almárium.

— S néhány rossz vas — egészíté ki Pista bácsi.

— És Dorka — tevé még hozzá ráadásul Dani bácsi.

— Úgy van. Dorka könnye . . .

— S Dorka átka.

— Szegény vén asszony! minő aggodalommal jött reggel hozzám, félvén, hogy beteg vagyok.

— És mint mosolygott, mint örvendett, midőn látta, hogy nekem nincs bajom.

— Soha szívesebb nem volt irántunk — szólt Pista bácsi.

— S nem vette-e kegyelmed észre, hogy fogyott, összébb esett és sokkal gyöngébb, mint tegnap volt?

— Arca is fehérebb — jegyzé meg Pista bácsi.

— Csak úgy függ az életen, mint fán a sárgalevél.

— S mi az őszi szelek vagyunk!

— Magam is attól tartok, urambátyám, hogy Dorkát a föld porába vetjük le.

— Megszakad a szíve Barnabás diák távozásán.

— Nem is leszek én itt, midőn hírét fogja venni.

— Kend, öcsém, itthagyna engem, hogy egyedül legyek tanu, egyedül szenvedjek? Lám, mint válik vízzé a vér!

— Ne nevezzen kegyelmed rossz testvérnek. Minek célozgat a vízzé vált vérre? Hát mondtam-e, hogy kegyelmed ne menjen el akkor hazunnan? Távozzunk együtt.

— Hát azzal segítünk-e Dorkán? He?

— De micsoda szavakkal mondjuk meg, hogy mi szöktettük el tőle Barnabás diákot?

— Igaz, hogy bizony meg kell oly esetben latolni a szavakat.

— Meg ám, Pista bátya. Csak gondoljunk arra, ha valaki tőlünk elszöktetné Elemért, lecsendesíthetne-e minket még az aranyszájú szent János nyelvével is.

— Úgy segéljen! Nem kommendálnám, hogy papolni elömbe álljon.

— S ha például Dorka tenné?

— Ne fecsegj ily badar dolgot! Minek bántanók a szegény Dorkát gondolatunkban is!

— Igaza van, urambátyám! Ej, be szeretném kitalálni a balzsamot, mellyel Dorka fájdalmát enyhíteni lehetne.

— Öcsémuram! éppen erről villant meg valami az eszemben.

— Szóljon hát kegyelmed.

— A kertünk alatt van a szerzetesek egykori jószágigazgatójának rombadőlt háza.

— Két ablaka még ép s pincéje nincs megrepedve.

— S kertjében néhány vén gyümölcsfa máig is terem.

— És az óriási almafa sötét árnyéka alól szakítja a mi Doránk a legszebb kékviolát és császárszakállt.

— A diófát pedig a falu gyermekei szüntelen fosztogatják s mégis marad rajta szednivaló.

— Mentát, ökörnyelvet és ezerjófüvet onnan gyűjt Boriska asszony a betegek számára.

— A sövény körül egy betöltött kút helyét találták meg tavaly s rebesgetik, hogy ott volna elásva a templomosok kincse.

— Szóval, nem megvetendő az a régi telek — mondá Pista bácsi.

— S éppen azért gondolám, uramöcsém, hogy a romot építtessük fel és legyen szakasztott olyan, aminő hajdan volt. Mert ahol a szerzet gazdasági igzgatója lakott, ott mindig kényelmesen férhet meg Dorka és Barnabás. Addig, míg a háború véget ér, talán kipallérozódik a diák, nem néz oly illetlenül Dorára s nem irígyli a rókától is a prémet, az ökörtől is a szarvat és minden becsületes embertől a jó hírt és nevet. Aztán, uramöcsém, ha már életét érettünk kockáztatja Buda alatt, legyünk itthon türelemmel és engedékenységgel iránta.

— Nem bánom, Pista bátya!

— Az volna tehát nézetem, hogy helyreállítva ajándékozzuk Dorkának a kertalatti fundust. Akkor aztán vígasztalásul mondhatjuk neki, hogy Barnabásnak van már hajléka és nevet majd hoz magával a harcból.

— Fején találta kegyelmed a szeget — válaszolá derült arccal Dani bácsi. — De mivel fizetjük a kőmívest? — jutott tüstént eszébe és elszontyolodott.

— Majd ád az Isten rá módot s eddig sem történt Deák Istvánon és Deák Dánielen semmi kudarc.

— Nem ám, urambátyám! S még ma küldjünk kőmíves után, hogy ősz fordultával minden rendben legyen.

— Nagy kő esett le a lelkemről — szólt billegetve fejét Pista bácsi.

— Magam is megkönnyültem s csaknem repülni tudnék, mint a madár.

— Már én mégsem repülnék — sóhajta most Pista bácsi — mert a földhöz húzza lábaimat nem a köszvény, hanem az a fegyvertár. Mintha a tégla mágnes volna, ej! de nehezen tudok innen mozdulni.

— Szegény fegyverek!

— A jámbor, becsületes fegyverek!

— Csak lenne valamelyiken bár egy lehellet a szégyenből, bár egy rozsda a bűnből!

— De mind hűn szolgálták őseinket.

— És szerencsét hoztak reánk.

Pista bácsi kinyitotta az almárium ajtaját.

Dani bácsi szomorúan nézett bele.

Áradozott keblök s elmerültek a nézésbe, visszaemlékezésbe, bánatba.

— Találják ki, atyuskáim, hogy kit láttam? — csendült meg egy édes és zengő hang.

Dora rontott a fegyvertárba, kipirult arccal, hamis nefelejcs-szemmel, dévajon, szelíden, annyi vonzó bájjal, annyi gyermeteg hévvel ... egy már felserdült leányka, a növendék és hajadon vegyes igényeivel és varázsával, a két kor elválasztó vonalán egyaránt emlékeztetve a gyermekre, ki bábjait öltözteti s a pártás szűzre, ki a hódításért és menyegzőért kendőzik.

— Hát mégsem sejtik? Találják ki már, atyuskáim, kit láttam? ... Hát elmentem a kertbe — folytatá Dora választ sem várva.

— Azt látjuk, kis sellő.

— Még most is harmatos a papucsod.

— Pedig a nedv könnyen megárthat.

— Mondta azt Dorka néni is. De a pallón túl nincsenek az ösvények kitisztítva.

— S oda mentél?

— Onnan elmentem a kis ajtóhoz. Hátrahúztam a reteszt.

— A reteszt?

— Azt, kedves Dani atyus s leszálltam a völgybe.

— Egyedül?

— Nem volt senki velem. Aztán felmásztam a hegyre s az élén mentem egészen addig, tudja, Pista atyus, ahol magánosan áll egy óriási tölgy.

— Tudom, kis selma! félórára van az ide.

— Lenéztem a vidékre s úgy tetszett, mintha a sötét tekintetű erdő, a virágos völgy, a csevegő patak, melynek tükrére a part vadrózsái még egy levelet sem hullattak, fenn a kék ég boltozata alatt lebegő sas, a fűben a kis tücsök, a széles láthatár, a kígyózó ösvény

és a Gorbó felé repülő vadgalambok mind azt mondanák, hogy csak nézzem őket, mindig nézzem.

— S elandalodtál?

— De figyeltem is. S hát egyszerre távol, igen távol a hegyormon, mintha lovast látnék.

— S erre tartott?

— Biz' erre!

— Vendégünk! — szólt derülten Dani bácsi.

Dora incselgőn rázta fejét. — Alig hiszem, mert ahogy a távolból kivehetém, lova almásszürkének látszik.

— No, az hát Elemér — kiáltá Dani bácsi.

— Nem lehet más — erősíté Pista bácsi.

— A derék fiú előbb jött el, mint ígérte.

— Csak nálunk találja ő legjobban magát.

— Megjárjuk, ha nincs számára reggeli.

— Hogyne volna, hisz atyusék sem reggeliztek még.

— Nem-e? — kérdezte Dani úr.

— Hogy történhetett? — csodálkozék Pista bácsi.

— No, duplán fogjuk utánpótolni.

Az öregek gyorsan vezetteték magokat Dora által a folyosóra s oly nyugtalanul várták Elemért, mintha édes fiok volna hosszas vándorútból megérkezendő.

*

De Dorka szobájába zárkózott.

Szíve erősebben vert minden percre, mely a kalandor ifjút közelebb hozza az eddig boldog vár lakóihoz.

— Óh, hogy azon óra, melyben ő először lépett küszöbünkre, megváltathatnék életemmel s a semmiségbe térne vissza — sóhajtá az agg nő és sárga redős arcára keserű könnyek hullottak. — Nincs semmi kétségem többé, hogy Dora halálosan beleszeretett. Hiába őrködtem! hiában kísértem kora gyanúval gyakori együttlétöket; hiában távoztattam minden alkalmat . . . a szív a szívvel hamar érintkezik s a szem titkos nyelve egy perc alatt egész történeteket beszél el, miket mi, felvigyázók, nem tudunk érteni. Átkozott legyen a lant és ének! Hisz velök jött e boldog

lakba az álmezbe öltözött szerencsétlenség, mely nevét és természetét még megtagadja, de majd befogja vallani. S íme az öregek a folyosón tárt karokkal várják az ifjút, ki bűvöletének erejével fejökre fogja rázni ez épület íveit, hogy romjaiba temessen mindnyájunkat. Szegény Deák István, szegény Deák Dániel! A könynyek savával fogják befaló kenyeröket áztatni. Mit rabol el tőlük Elemér? A leány szemérmét-e, vagy a családi büszkeséget? Bukott és meggyalázott családhoz tartozom én is. Tudom, mit tesz lealáztatni s kigúnyoltatni. Hosszú életemen át csak itt találtam még szívességre s midőn körülünk annyi rossz ember lakik, e várra lássam-e az Isten kezét nehezedni? Szóljak-e nekik? . . .

Nevető öröm, hangos üdvözletek szakíták meg Dorka gondolatait.

Elemér lépett a tornácra.

Tombolt Pista bácsi és Dani bácsi a kedves ifjú hazaérkezésén.

II.

A történetben melyet elbeszélünk, Elemér és Barnabás diák jelentékeny szerepet játszanak. Nem lesz tehát felesleges olvasóimnak az egyik multjából anynyit közleni, amennyit Pista és Dani bácsi tudnak, a másikéból pedig, amennyit Dorka nem titkolt el.

A dobokamegyei Deákok nemcsak Werbőczi, a híres rokon kedvéért, hanem belső meggyőződésből is Zápolya pártján állottak s több táborozásban vettek részt; mert nem volt Pista bácsi lába mindig köszvényes s Dani bácsi keze mindig bogos.

Harcias hajlamuk legmagasabb fokra 1532-ben hágott, midőn Szulejmán császárt a mohácsi térről Kőszeg faláig kísérték, bár az ozmánok ellen nagy gyűlölettel viseltettek.

Ha minden török oly vitézül küzdött volna, mint a két Deák, akkor Jurisics alkalmasint kapitulál — legalább ezt hitte nemcsak a nagyuraimék várnagya, hanem számos jóismerős ; — azonban másként történt. Jurisics nem adta fel Kőszeget s a nagy Szulejmán

szeptember 27-én megszüntetve az ostromot, másnap még virradat előtt felszedte sátrát s dúlva, pörzsölve fordult Stájerország felé.

Dani bácsi szerencsés volt, mert még a vár körülvétele előtt Budára küldetett, hogy száz portyázóval az Esztergom vívását megszüntető Grittihez csatlakozzék.

De bezzeg Pista bácsinak mindig nézni kellett az égő falvakat és a tatárok, szerecsenek fosztogatásait.

Álmában is tüzet, reszkető aggokat és patakban folyó vért látott.

Végre az előcsapatok a stájer hegyekbe mélyen elmerültek, a sereg zöme is átlépte Szulejmánnal hazánk határát s Pista bácsi szabadabban kezdett lélekzeni, mert a pusztító vihar idegen vidékekre vonult s mert ő is visszatérhetett néhány magyar huszárral János király seregéhez. Fel is fogadta, hogy egy són, egy kenyéren sohasem fog harcolni a törökkel. Lelkiismeretét égette a sok hamu és üszök ; pedig ő sohasem vetett kanócot az eszterhára, sohasem fojtotta füstbe jajgató árvákat. De tették mások s ő együtt járt e másokkal, kik pogányok és fosztogatók voltak. Amint visszautaztában a nagy ármádia utócsapatának derekával is találkozott, szíve egészen megkönnyült. — Istennek hála! már nem fognak éjenként a falvak házainak fedelei vezérszövétnekül szolgálni ; nem kell az utcákon óva vezetni lovainkat, hogy a legyilkolt csecsemők és aggok holttesteire ne tapossanak : Istennek hála! megmenekedtünk «a dúló és perzselő» dandártól, mely a nyert zsákmány ötödéért űzi rémítő hivatását.

E gondolat Pista bácsi arcáról letörölte a gond és aggodalom sötét színét.

Vidáman, majdnem negédesen ügetett huszárai élén.

De íme, alig ezer lépésre, előtte tűzbe borul egy helység.

A lég csendes volt, a szél nem jött a pusztítás segítségére, még a por sem mozdult meg, még az avar sem ingott, mindenik ház külön lángolt s a füst karcsú oszlopokban szállt fel a hideg, könnyű és tiszta láthatárra.

Bősz ellentéte volt a szép őszi nap nyugalmának a vad zaj, mely a szerencsétlen faluból tört ki.

Megint «dúlók és perzselők!» sóhajtott Pista bácsi és szitkozódtak huszárai.

A legénységnek kedve csattant, minden török frigy és véduralom ellenére a világhódító szultán martalócait a préda mellől szétugrasztani s nem igen vevék számításba, hogy a kifosztott és legyilkolt község Izabella királyné csecsemője helyett Ferdinándot uralja. Pista bácsi felbuzduló természete mellett is bírt annyi belátással, hogy — a közmondás szerint — ne vessen a kútba oly követ, melyet aztán senki sem tud kiemelni.

Mellékútra téríté tehát katonáit, a zsákmány alá ejtett helységet kiakarván kerülni.

Haladtak is a horpadásos és csavargó hegyi ösvényen, de az egy dombról egészen visszagörbedt a falu túlsó végéhez.

E dombról Pista bácsi a következő jelenetnek volt tanuja.

Csinos alakú és ernyős tornácú faház égett ; a fedél gerendái a padlózatra kezdettek hullani, helyenként betörve azt.

A tornác lépcsője előtt tisztes aggastyán fuldokolt vérében. Mellette két deli férfiú harcolt, már lankadtan és sebekkel terhelve. Nem a vívók kardja, de biztos helyről irányzott tegez vesszeje ölte meg az egyiket. A másik férfiú alig tizennégyéves gyermeket látott most maga és az elhullott rokon mellett küzdeni. Ijedten lökte hátra baljával e — mint sejteni lehet — reá nézve mindennél drágább alakot s míg ezt tevé, rést talált a martalóc a halálos döfésre. Bálványként állott a tornácon s a vérfagylaló történetnek lebűvölt, mozdulatlan, élőhalott tanuja volt egy éltes nő, fehér merev arccal, fehér, megbomlott fürtökkel. Midőn pedig a martalócok a három halott testénél erőtlenül, de hős lélekkel küzdő gyermekre tevék kezöket, a bálvány éledni kezdett, kiterjeszté karját s hirtelen megfordulva, egy fülcsendítő sikoltással az égő ajtónak rohant, eltűnt a füstfelleg- és lángözönben. Senki sem látta többé.

A borzasztó jelenet oly gyorsan be volt fejezve, hogy Pista bácsi ki sem ámult, midőn már a törökök a fogoly gyermeket az utcán hurcolták.

Most «megállj»-t kiálta ingerült huszárainak. — Aki életét szereti, ne merjen moccanni.

Akarta is, nem is a legénység a parancs megtartását. Szerették Pista bácsit, tudták, mi a katona törvénye ; de dühösek voltak a pogányokra és sajnálták a falu népét. A törökök figyelmét sem kerülte ki e hangulat, ami okon el sem mulasztták a mieinkkel farkasszemet nézni. Ha sokáig tart így, még kitör a zivatar. Ennélfogva Pista bácsi, amit száz szóval volt szokás eligazítani, eggyel kívánta. Tüszőjéből kivett ötven aranyat s előmutatván — adjátok ide ezért a rabgyereket — szólt teljes bizalommal, ajánlatának sikere felől.

De nagy álmélkodására hallá, hogy száz aranyon alul a martalócok nem alkusznak.

Vontatva nyúlt tüszőjéhez, attól tartván, nehogy hiányozzék abban a szükséges összeg ; azonban örömmel tapasztalá, hogy egy pár arany még fölül is marad.

Míg a díjt számlálta, messzünnön dörgé valaki : — Dzsemil aga maga veszi át tőletek a rabot száz aranyon.

Pista bácsi ráismert a dörgő hangú egyénben a vitéz agára, kinek oldala mellett harcolt Kőszeg falainál s kit csak imént a dombról látott a martalócok rablása korlátozásán működni.

— Nemes aga! kegyelmed jó szívéről sok dicséretet hallottam minden nyomon. Kérem, hagyja nálam az árva fiút.

— Nekem tetszik a gyermek — válaszolta röviden és tört magyarsággal a török.

— Vegye nagylelkűsége fejében e pisztolyt tőlem.

Pista bácsi ritka szépségű pisztolyt adott az agának.

— Fogadja barátságom jeléül kegyelmed az én kedvelt fegyveremet. De a gyermek nálam marad.

Az aga még szebb, még drágább pisztolyt nyujtott Deák Istvánnak.

— Nem elég, hogy a hatalmas császár «duló és per-

zselő» csapatai kiirtották az egész családot? hát még e gyermek is rabbá legyen?

— Hasonlóan bántak az én családommal is Török Bálint portyázói — válaszolta Dzsemil. — Kegyelmed pedig ügyeljen huszáraira, mert különben legott összekoccannak a hatalmas padisah seregeivel.

Pista bácsi látta, hogy nincs veszteni való idő s katonáihoz akart menni ; de útját kezdék a martalócok állani, szidalmazva őt kutya gyaurnak és fenyegetve.

Az agán volt most a rend fenntartásának sora.

Dzsemil a legvakmerőbb martalóc fejéhez úgy csapta az ajándékba nyert pisztolyt, hogy szédülten bukott földre.

Hökkenve vonultak vissza a többiek. Dzsemil pedig Pista bácsit a háborgó huszárokig kísérte.

— Oly fiatal és oly bátor voltam, mint rabom, midőn Török Bálint fogságba ejtett — szólt most az aga. — Keserű a rabság kenyere, ha tiszta búzából sütik is. A szörbet nem ízlik és a rózsaolaj elveszti szagát, midőn lábunkon csörög a bilincs. A madárdal sem szól szívünkhöz, mihelyt tudjuk, hogy hazánk egéről csak a felhők repülnek börtönünkig. Bajnok atyám Karamániából jött a Szávához, midőn Török Bálint a várat, hová küldetének, mély béke idején feldúlta. Engem rabbá tőn. Jól ismerem, magyar urak! hogy néz ki tömlöcötök. Egyébiránt ha kegyelmed majd pénzhez jut s annyi váltságot fizet a gyermekért, amennyit érettem vett fel Török Bálint, számolhat, hogy szabadon fogom bocsátani, feltéve, hogy a fogságban nem kap jobb nevelést, mint én Török Bálintnál.

Dzsemil rabszolgája Elemér volt . . .

Barnabás diák története titokszerűbb s talán borzasztóbb is. Dorkának iszony villámlik sötét szeméből s arcát minden vércsepp odahagyja, ha valaki csak távolról is céloz bizonyos évekre, bizonyos körülményekre s bizonyos névre. Midőn pedig Szilveszter napja közelg s a marcona tél hóval fedi a mezőt, jéggel a patakokat, megindulnak a vénasszony könnyei s arcának barázdáin sűrűn omlanak le. Minél nagyobb a hideg, minél felhőtlenebb az ég, csikorgóbb a szánút, nyu-

godtabb a természet, tündöklőbb a csillagok fénye, tündéribb a hold világa, hallgatabb az éj, ünnepiebb és szebb a korány: Dorka keblében annál erősebb vihar küzd, annál aléltabb és bánatosabb arccal lép ki hálókamrájából a gyűlölt újév elébe. Ezt a napot nem állhatja. Ez a nap őt néha leveri és ágyba szegzi. Dani bácsi rég megjegyezte, hogy az öregség szembetűnőbb jelei mindig Szilveszter éjén mutatkoznak Dorkánál. Ősz fürtei tömegestől akkor mutatkoztak, sovány, fehér arca akkor váltott sárgaviasz színt, csengő hangja akkor kapott rezgést, dereka ismeretlen terhek alatt akkor hajlott meg végkép, kezében a kulcscsomó azóta csörömpöl és Szilveszter éjén kezdődött Dorka mellén az a lidércnyomás is, mely álmából rövid időközökkel felébreszti s alkalmasint a vízkór előhírnöke. Pista bácsi a karácsonyi ünnepek körül már kezdi figyelmeztetni a családot és a cselédeket, hogy hagyjanak békét Dorkának, ne bosszantsák őt, ne háborgassák szobájában, vegyék el tőle a kamara kulcsát, igazítsanak helyette minden dolgot. Majd rendbe jön úgyis a kedve és egészsége s akkor kipótolja, amit mulasztott.

Miért vannak a vénasszony életében válságos napok? E kérdésre egész pontossággal sem Pista, sem Dani bácsi nem felelhetnek.

Amit tudnak, ebből áll: Mielőtt nagy rokonuk Werbőczi István a szokásos törvényeket összegyüjtötte, rendezte és a kinövésektől megtisztította volna, sokkal zavarosabban folytak az ügyek, sokkal több önkény történt, mint azután. Még a királyi udvar bírái sem figyelték jól meg az eljárási formák természetét s néha úgy mondattak törvényt a vádlottakra s úgy hajtották végre az ítéletet, hogy az egész ország füle megcsendült bele s vidékről-vidékre bizonyos nyugtalanság terjedt az ember fejének és vagyonának biztossága iránt. Az is előfordult, hogy a hatalmas úr vagy hadvezér, kivált ha az uralkodó gyenge volt, önkényesen hozott ítéletet a királyi udvar bírájának hatósága alá tartozó ügyekben is s ami hiba el volt követve, később jóvá sem lehetett tenni.

Isten tudja, mi része volt e visszaéléseknek azon homályos történetben, mely Barnabás diák atyját, mint honárulót, életétől és birtokaitól megfosztotta.

Pista sokat hallott a kivégzett úr gazdagsága felől. Dani bácsi azt rebesgette, hogy Barnabás diák talán a Héderváryakkal is rokon. Mások ily magas összeköttetésűnek nem képzelhették a szegény diákot ; de kétségbe sem vonták előkelő származását. Azután arról sem volt meghasonló vélemény, hogy a kivégzett honáruló uradalmaiba előbb erőszakkal ült be a testvéröcs s utóbb Ulászlótól új adományozást nyert.

Barnabás diák anyja a lakodalma után hat héttel őrülten vitetett férje holttestétől Dorkához, ki neki nénje és fiatal, de gyermektelen özvegy volt.

Majdnem kilenc hó telt el, midőn a tébolyodott nő örökre behúnyta szemét s csecsemője először látta a világosságot.

Dorka a koporsó és a bölcső közt állva, felemelt három újjal esküvé az Atya, Fiú és Szentlélek nevére hogy utolsó fillérét is rákölti és nem fog addig nyugodni, míg a csecsemő vagyonát s az apa becsületét vissza nem szerzi. Bár ne esküdött volna! Pöre lőn elég, pénze is elfogyott ; de az új adományozást megsemmisíteni és a honárulási bűn mocskát letöröltetni nem tudta. Az egyikben a bitor öcs hatalmas befolyása, a másikban egy nagy név varázsa gátlá. Dorka koldusbottal vette nyakába a világot s Barnabás diák pennás ember lévén, itt-ott szerzett magának és mellékesen nagynénjének is kenyeret, könyörületből vagy munka után. Jobb sors csak akkor derült rájok, mikor Dorka a Deák István és Dániel úr vendégszerető várába telepedett le s midőn kevéssel utóbb Barnabás a szomszéd kolostorban állandó foglalatosságra talált s hogy több, hányatásnak kitéve ne legyen, az egyházi életre akarta magát végkép szánni.

A multból vett ennyi értesítés mellett ismét felvehetjük történetünk fonalát.

*

Június első napjainak egyike derülten virradt meg. A hajnal aranysugaraival az égen, gyémánt harmatcsöppjeivel a fűvön, bimbóikból most fakadt rózsáival a kertben, s dalos madaraival a zöld lombok között oly bűbájos volt, hogy alig lehetett szépségeit élvezve, emlékezni az átvirrasztott éjre s a lélek, mely a csüggedést, mint nehéz bilincset hurcolta magával a hajnalszürkületig a friss, a balzsamos, a mosolygó tavaszreggelen, egyszerre visszanyerte erélyét, tevékenységét mára, hitét a holnap iránt, hitét a gondviselésben.

Elemér eloltotta gyertyáját.

Forró homlokáról a hűvös szellő lecsalta a sötét merengés árnyait. Szemei és arcvonásai megint eleven, negédes, kalandori kifejezést nyertek. Ajkaira ismét megjött a mosoly, mely az örömet üdvözlé, a veszélyt megveté s annyi gyöngéd és szilaj érzést fejezett ki, amennyi csak egy merész, fogékony, mindent szeretettel átölelni és magától büszkén eltaszítani egyaránt kész kedélyben támadhatott.

Pista és Dani bácsi, kik a reggeli harangozáskor találkoztak vele a tornácon, a vár számos vendégei, kik csaknem éjfélig voltak víg szeszélyeinek bámulói, oly kellemes társalgónak találták őt, mint eddig soha. Pedig Elemér, egymásközt szólva, a török rabságból kiszabadulása óta a mult éjjel érzé először, mi a bánat, mi a küzdés, mi a lemondás, mi a képzelet fellegvára romjaiban, mi a szív ízekre szakítva, mi a szerelemremény, mi a dicsvágy, azt szentesítő magasabb érdek nélkül. Szerencsés a fiatal kor, mely a benyomásokat amily gyorsan veszi át, oly hamar veti tovább.

Dorka nem volt fiatal.

Nála sem aludt ki a mécs egész virradtig.

Az orgonafa, mely az ő és a Dora szomszéd szobájának ablaka közt terjeszté ki ágait, a mult éjjel érdekes vendéget fogadott gallyai közé. Egy csalogány érkezett a holdsugártól vezetve oda. Nem tudom, hol hagyta és miért hagyta el párját? De kis kebele tele volt bánattal és dallal s minthogy szívtitkainak elregélésében semmi illem vagy világi tekintet nem korlátolá, az egész kert meghallotta féltékenységének,

csalódásainak és növekedő szerelmének történetét. Dora szóról-szóra újra elálmodá, amit a madártól hallott ; melle a szűzlepel alatt nyugtalanabbúl emelkedett, ajkára édes mosoly, szempilláira reszkető könny lopódzott s midőn felébredett, nem bírta elhatározni : vánkosain szőjje-e tovább álmait, vagy nyílt szemekkel a kert rózsalugasaiban?

Ellenben Dorka a csevegő madárnak tulajdonította, hogy folyvást körüle ólálkodott a lázas aléltság mákonyával az álom ; de midőn a behúnyt szemhéjak a halál testvérének jótékony érintéseit várnák, visszarezzent, tovatűnt az. Hasztalan oltá el Dorka a mécset, újra meg újra meg kellett gyujtania. A vénasszony ágyában hánykolódva s a karszéken virrasztva, a lármás madarat vádolta vörös szeméért, még összébb fonnyadt, még színtelenebb arcáért. Pedig a csalogány nélkül is ébren töltötte volna az éjet s csak anynyiszor sóhajtották volna vékony, vászonfehér ajkai : — Szegény Dora. Óh, miért nem pótolhatom nála az anya helyét! Miért tart bohó néninének! Miért fog holnap vagy holnapután vigasztalásom oly kevéssé hatni reá, mint tanácsom tegnap vagy tegnapelőtt! Boldogtalan perc volt az, midőn az idegen közénk jött lantjával és kalandor szívével!

Dorka restelte a hajnal kora jöttét is.

Miért nem hosszú az éjszaka, ha álma sincs? Miért nem feledi magát a földön addig, míg elménk a kedvelt arcoktól elszokik, míg a sötétségben hiába keressük és meg nem szoríthatjuk kezét annak, kit szeretünk, hogy midőn végre felvirrad, már nem is tudjuk, hányan voltunk s hány nincs többé közöttünk?

A vénasszony a szokottnál későbben lépett ki szobájából. Amint a kamrába ment, hogy a szakácsnak a szükségeseket kiadja, keze közt a kulcsok hangosabban reszkettek és zörejökben valami megdöbbentő, valami óva intő volt . . . legalább ő úgy hitte. Le is tevé az áruló érceket egy hombárra. Nézte, de nem látta a sok lisztet, tojást és szalonnát, amit a szakács fürgén magához vett. Akart volna még többet időzni a kamrában, de nem talált rá okot s midőn a tornác-

hoz visszaérkezett, hol már Pista és Dani bácsi a tiszttel és jobbágyokkal komoly dolgokról vitáztak, boldog volt, hogy most az egyszer senki sem állott vele szóba s hogy észre sem vették, midőn a lépcsőn saját köntösébe megbotlott.

*

— Vajjon miért akar ma Dorka Óváriékhoz menni? — kérdé ebéd után Pista bácsi.
— Hát valóban akar? — tudakolta Dani bácsi.
— S öcsémuram nem hallá?
— Nekem nem jelentette.
— Hozzám fordult az engedelemért.
— Eh! s nem mondott kegyelmednek semmit szándéka felől?
— Úgy vélem, öcsémuramnak beszélte el.
— Igen nagy tévedésben van kegyelmed.
— Ej!
— Ej! hát min jártatja Dorka eszét? — pattant fel Dani bácsi.
— Házunkkal nincs barátságban Óvári uram.
— S a mi nagy rokonunk, a nagy Werbőczi István ellen mindig torzsalkodott.
— Felesége meg azt mondta Doráról, hogy nincs elég ügyelet alatt.
— Ki ne volna ügyelet alatt? Óvári uram felesége Batthyány Orbán úrfira kacsintgat.
— Azt mi nem tudjuk, kedves öcsém!
— Nem is rágalmazok én senkit ; de az Óváriak Majláth cinkosai.
— Hazafiságukról magam sem dicsérem.
— Gritti elrabolt ékszereiből építtették az orrunk elébe a várat, ahol most laknak.
— Nincs az a mi orrunk előtt, öcsém. Egész mérföldre fekszik tőlünk.
— Minek töri hát roncsolt testét oly hosszas úton Dorka?
— Ne bizgasd, öcsém, nem tesz ő semmit helyes ok nélkül.
— Az igaz, Dorka jámbor, becsületes asszony.

— Tiszta színarany.
— Hej! valami bántja őt most.
— Én is szomorúnak találom. De mi baja lehet?
— Tudja, kegyelmed, némelyikünkön nehéz malomkőként fekszik az élet.
— S terhe némileg csak az oly víg kedély által könnyül, minő a derék Elemérünké.
— De hová is tűnt e fiú közülünk?
— Vendégeinket tartja szép szóval. Már az igaz, mi nem is tudnánk Elemér nélkül lenni.
— Úgy hozzászoktunk.
— Csak ne parancsolná hamar magához a mi rokonunk, Werbőczy István.
— Remélem örökre nálunk feledte őt — végzé a társalgást Dani bácsi.
Ez optimizmus annyira tetszett Pista bácsinak, hogy nevettében majd kicsordult a könny szeméből.

*

Azalatt Dorka felnyitá szekrényét s egy aranyat, nyolc tallért és néhány denárt számlált össze.
Volt néhány halpénzvékony ezüstdarabja is, Zsigmond császár képével s olvashatatlan betükkel.
Külön rongyba takarva talált még két zechinára, mely Törökországból vándorolhatott hozzánk Gritti rövid kormányzósága alatt.
Ennyiből állott vagyona s kevésnek hivé azt bizonyos tervnek, melyet elméjében forgat, létesítésére.
Most keze reszketni kezdett.
Amit akart, az ő szíve szerint, szentségtörés volt.
Amit akart, azzal félszázados emlék vesztené el zománcát, a kegyeletet, s értékére nézve vásári áruvá sülyedne, melyet karátra venni, pontosan megbecsleni és kifizetni a kalmár dolga.
Elkövesse-e Dorka, saját kedélye ellen, az iszonyú merényt?
Megkísérlé, de újjai vagy erőtlenek voltak, midőn a selyemzsinórt illeték ; vagy pedig a jegygyűrűt — mely a vénasszony keblében úgy el volt rejtve, mint a ko-

porsóban a halott, kit egykor elragadtatással nevezett férjének — látatlan kéz védte, míg lehetett, az idegen szemek elől.

Dorka csóválta fejét.

— Majd az úton... majd, ha a kocsin leszek... majd Óvári uram ő kegyelme előtt... midőn a tallérokat zörgeti... majd akkor kiveszem én a gyűrűt. Igaz, gondolá megint Dorka, szegény Barnabás számára nem lesz aztán semmi elzálogosítani valóm. Ha valaha az élet utain találkozni fogna a szerencsével, melyet nevéről sem ismer s ha mondaná az neki: egy marék pénz árán bevezetlek a világba, hogy tanulj remélni, szeretni, megbocsátani — óh, Istenem! hol van akkor a marék pénz? Jegygyűrűmmel eltűnt örökre! De minek is lépjen Barnabás valaha a világba? Lehet-e a megvetéssel szeretni, a kétségbeeséssel remélni, a gyűlölettel megbocsátani? Aki már őt a világba küldené, csak a bűnbe taszítaná. Maradjon ő az egyház védszárnya alatt. Ha valaha szerzetessé lehet, ha a kolostori magány egy-egy emlékkel egy bánatot, egy bosszútervet kiolt kebléből; ha a bőjt, ima, szeges öv és a fenyőhasábokból rakott ágyvánkos összetöri jellemét, hogy újra alkossa: akkor boldogabb lesz, mint eddig volt, mert kibékül az Istennel! Úgy van, nekem most csak Dorától kell a veszélyt eltávolítanom; Barnabás jó kezekbe került. Őt nem féltem. Jegygyűrűm árán Elemér fegyvert vásárolhat magának. Lovat nagyuraimtól kapott s az útiköltségre kijut az én készpénzemből.

Dorka a magyar aranyat, a zechinát, a tallérokat, Zsigmond császár aprópénzeit és a denárokat még egyszer összeszámítván, úgy találta, hogy ennyi kincscsel könnyen lehet Budára és Werbőczy Istvánhoz érkezni. Csak ki kell az alkalmat lesni a várba surranásra. Azt majd eligazítja az idegen, aki Dora szívébe is oly könnyen tudott lopódzni.

III.

A férfi szobája keveset bizonyít jelleméről s belélete történetét is ritkán árulja el.

De a nőt megítélheted abból, amit lakása küszöbén belül látsz. Miként arcát a tükör, minden tárgy, melyet maga köré vont, hűn másolja le kedélyét.

A cella, hol Dora alszik, egykor talán oly édesen látta szenderegni a lemondó szerzetest, mintha a szigornak, melyet ez háromféle esküvel fogadott, csak kéje volna és semmi terhe. S viszont, hányszor nem voltak a néma falak a kötelesség elleni titkos harc és e végzettel elégületelen szív kitöréseinek tanui! Erény és gyöngeség felváltva kerestek menedéket e keskeny, e mély ablakú, hűvös és homályos szobában.

Amióta Dora lakása lett, derültebbé vált a nélkül, hogy szent komolyságából veszített volna. Az ablakba virágedények költöztek, a falon koszorúzva függ a lant, de a térdelő zsámolyán ott van az imakönyv és az ágy felett az ércfeszület. Kis asztal és himzőráma van helyezve azon fülkébe, amelyet könnyű, átlátszó és hófehér föggönnyel el lehet zárni s mely az ablakfal szélességéig terjed. Oly sugáralak, minő a Doráé, kényelmesen foglalhat helyet az asztal előtti széken, s munka, gyermekvágyak és a serdült leány álmodozása közt úgy töltheti el a gyors órákat, hogy külön szobában vélheti magát, míg Dorka a függönyökön túl rakosgat, tisztogat és zsémbel a komornára.

Dorka szereti a rendet s növendékénél is mindent saját helyére tesz le ; de mikor a vénasszony eltávozott, Dora szelesen, könnyelműen egy kevés változtatáshoz fog s míg egyet ide, mást oda mozdít, s széparányosság és nemes ízlés varázsa terül el mindenüvé, keresetlenül hódít mindenütt s csak a gyakorlott szem veszi észre az eszközöket, melyekkel az összhangzás érzéke öntudatlanul érte el célját. Dora alig volna képes számot adni arról is, hogy a bútorzatban a választékosság micsoda neme s a rendezés mily módjai takarják be sűrű fátyollal a szűkölködés jeleit, még pedig a nélkül, hogy a keresettség és fényűzés kétes benyomását kel-

tenék fel barátnőiben, kik néha meglátogatják, mint szokás, az ócsárlási vágyat magokkal hozva. Dora nem részesült az anyai nevelés szerencséjében. A felügyelet hiánya nála egy-egy gyermeteg ötlet, egy-egy helytelen, de bájos sajátság által észrevehető s Pista bácsi és Dani bácsi többször hallák már, hogy leányuk kiképzésére elég gondot nem fordítottak. De ha a háztűznéző Dora szobájába betalálna lépni, a szűziesség, szemérem s az ártatlan kedély igézetével találkoznék s eszébe sem jutna, hogy rég a sírban porlik az a vigyázó szem s az égbe szállt az a szerető lélek, kit a leánygyermekeknél sem az apa, sem a legtökéletesebb idegen nő nem tud, még a leghűbb őrködéssel is, pótolni.

Dora szobáját jól fedezett s alig észrevehető falajtó választá el a Dorkáétól.

Ez nappal többnyire csukva, éjjelenként pedig, hacsak a vénasszony kivételes szeszélye nem jön közbe, mindig nyitva van.

*

Azon nap estéjén, midőn Óváriéktól hazatért, Dorka igen fáradtnak mondá magát s a szokottnál sokkal korábban feküdt le.

Dorának kellett a vacsora készítésnél a felügyelőnőt s az asztalnál a háziasszonyt képviselni. S minthogy történetesen feleséges és leányos vendégek, még pedig az úri rendből, érkeztek, Pista bácsi köszvényes lábaira kitelhetően szük és kényelmetlen csizmát huzatott, Dani bácsi majdnem úgy begombolta mentéjét, mint urabátyja s mindketten, ha nem is új, de eléggé sujtásos ruhában és ha nem is komoran, de eléggé összeszedetten vacsoráltak. A serleg lassabban ürült ugyan, azonban a társalgás mindig friss folyamatban volt ; mert a háziúr kötelessége Pista bácsinál az alkalmatlan helyzetbe jutott láb keserű tiltakozásait elnémítani s ugyan e kötelesség Dani bácsit érzéketlenné tevé még azon újságvágy iránt is : vajjon Óvári miről beszélt Dorkával és Óváriné mivel kívánt árnyékot vetni Dorára? Elemér az asztal végén szintén iparko-

dott környezetét, amennyire csak lehet, mulattatni; de arcvonalain a szomorúság sajátságos játéka vegyült a szeszéllyel s hangjában és modorán, midőn enyelgett is, volt valami megindító, majdnem csüggesztő. Dora figyelmét nem kerülte ki az ifjú magaviselete s azon magyarázhatatlan hatásnál fogva, melyet a kedély gyakorol a kedélyre, a kedves leány mindig nyájasabb lett barátnőihez, alázatosabb a nénék, meg a vén urak iránt s talán többet is beszélt, mint hajadonfővel — az akkori nézetek szerint — illendő volt; de minden jó kedvének, minden mosolyainak ellenére, keblében méla érzések támadtak, hasonlók az őszi levélhullás és az őszi szél halk zúgása miatt keletkezett hangulatunkhoz, mely a helyett, hogy sötét képekkel népesítené lelkünket, az enyészet, hervadás és halál szelíd ábrándjait szövi örömeink közé, a helyett, hogy bánat volna, inkább csak határozatlan vágy a bánat után.

A vacsora, bár elég későn, de a nők kedvéért a szokottnál korábban végződött.

Pista és Dani bácsi most az egyszer megvalának e változással elégedve s Dora, miután még a vendégek kényelmére vonatkozó intézkedések körül is a szükséges ellenőrködést végzé, kifáradtan tért, a komorna kíséretében, a hálószobába.

Mindjárt beléptekor szemébe kellett ötlenie, hogy a Dorkához vezető ajtó csukva van.

Gyöngén érinti kezével a kilincset, de eredmény nélkül.

A zár elő volt tolva.

— Talán rosszul lett Dorka néni? — kérdi a komornától. — Mikor vacsorára mentem, még nyitva volt az ajtó és a néni egy kereveten igen csendesen szendergett.

— De később én a kisasszony szobájában találtam a térdelő előtt.

— Dorka néni, Dorka néni! nem beteg-e? — tudakolá aggódva Dora, a kulcslyukra téve ajkait.

— Csak pihenni akarok, kedvesem! Feküdjél le és aludjál te is.

A komorna hamar végzé kötelességét s az ágy hó-

fehér vánkosain a gyönyörű leány ébenfekete gazdag fürtei, csipkék közül félig kiemelkedett arcéle, a takaró által nem egészen befedett mellének kerek, ingerdús és tökélyes formái, meg a könyökig szabadon hagyott s csábító szépségű kar és mesésen parányi kéz, együtt oly szép képet rajzolhattak volna előmbe, hogy annak hű másolatával akkor sem ajándékozhatnám meg az olvasót, ha szavak helyett színekkel tudnék és pedig művészileg, ecsetelni.

Dora nem húnyta még be egészen szempilláit, midőn úgy rémlett, hogy egy ajtó halk nyikorgását hallja.

— Dorka néni csakugyan beteg, — e gondolat elűzte a leány félszenderét.

Később a falajtón át suttogást vélt hallani.

— Már ismét a kulcslyukon akart átszólni, hogy a néne állapotáról bizonyosságot nyerjen, midőn leírhatatlan csodálkozására Elemér hangját vélte a suttogásban felismerni.

Dorka sokkal szigorúbban tartotta magát bizonyos illemi szabályokhoz, hogysem Elemért nappal is másként fogadta volna magánál, mint megbízások végett, vagy ha az öreg uraktól volt hozzá küldve. Különben sem látszott, legalább Dora nézete szerint, a néne elég előzékenységgel, sőt — ha a gyöngédségre a kíméletlenség vádja alkalmazható volna — elég elnézéssel viseltetni e derék ifjú iránt.

Mit jelenthet tehát a szokatlan látogatás e szokatlan időben.

Elütötte a tizenegyet s a suttogás néhány perc óta tart.

— Istenem! talán Pista atyus beteg ; szent ég! talán hirtelen valami baj érte édesatyámat! — Ily gondolat elég volt arra, hogy Dora felemelkedjék ágyából s már feledve mindent, Dorkához akart átkiáltani, midőn Elemér ajkáról halkan, de érthetőleg hallá nevét.

Dora szíve erre oly erősen kezdett verni, mintha az ablak előtt az orgonafára, hol a csalogány tegnap dalolt, most a villám sujtott volna le.

Csakhamar Dorka elfojtott zokogásának töredékei érkeztek alig sejthető alakban a leány ágyáig. Aztán

valószínűleg egy szekrény zára nyílt fel lassan s a másik percben — amennyire kivehető volt — Elemér és Dorka a folyosóra mentek. Idő telt bele, míg a vénasszony visszatért, hogy sóhajok közt feküdjék nyoszolyájába.

Bármennyire felizgatták a történtek a leány idegzetét, a fiatal évek és egészség megkívánták a pihenés adóját. Éjfél után nemsokára eljött az álom s a leány szemei a hajnalsugarakkal egyszerre nyíltak meg.

Fölébredéskor elfogulva érzé szívét, mintha egy rossz sejtelem vagy egy nyugtalan visszaemlékezés szorítaná azt összébb és mindig összébb.

Zavartan tünedeztek fel elméjében az éj rejtélyes történetei s mikor éppen külön akarta választani az álmot és valót, a kertben halk, de tisztán kivehető ének zendült meg.

Dora Elemér hangjára ismert.

Az ifjú nem lehetett messze a vár azon szegletétől, hol az orgonafa vendégein kívül csak Dora, Dorka és Dani meg Pista bácsi régi fegyverei laktak.

A rövid dal tartalma ez volt :

«Csendesen folyj, kedves csermely! a liget
Füzei közt könnyű habod miért siet?
Még felköltöd, ha az ágat, mely lehajlik, ringatod,
A fűben a csacska tücsköt, fészkében a madarat.
S lassan érintsd, kérve kérlek, medred alján a követ,
Majd zajoddal ott a bércen a visszhangot fölvered.
Minő zsivaj, minő lárma! Csendesen
Folyj medredben, hadd aludjék kedvesem.

Harmat ragyog a virágon. Csak most ne
Lopódzék egy gyáva könnycsepp szemembe!
Amit érzek, rejtse tőle s amit érez, tőlem el,
Áthatatlan fátyolával szemen, arcon minden jel.
Vándorbotom nehéz volna, s nekünk nehéz az élet,
Hogyha tudná, mint imádom és ha tudnám, hogy szeret.
Ezt a szót mi ki nem ejtők! . . . Csendesen
Kedves csermely, hadd aludjék kedvesem!»

Dora, midőn az ének megszűnt, az ágy vánkosába temette arcát.

Mintha egy láthatatlan kéz nyúlt volna szívéhez, hogy kiszakítsa ezt kebléből, a boldogsággal együtt! Számára a bűvészet egész világot épített fel és döntött ugyanazon percben rommá.

A gyermekből rögtön leány lett s a leányból szerencsétlen hölgy.

Érzé, hogy szeret s hogy szerelme különvált a reménytől, mielőtt még vele találkozott volna.

Miként kapcsolatos annyi kín és kéj? nem tudta sejteni.

Könnyei megindultak s elfojtott zokogása erősebben tört ki.

*

Elemér még egy röpke tekintetet vetett az ablakra, melynek függönye le volt eresztve s azzal a kertből oly gyorsan távozott, mintha üldöznék, mintha nyomában volna a megbánás, hogy az első tétovát felhasználva, örökre visszatartóztassa kitűzött céljától.

Az udvaron Dorka várt reá.

A vénasszony ősz fürteit főkötővel sem takarta. Pongyola öltözéke, a virrasztás miatt még inkább elhalványult vonalai, a sovány összeesett test, a vékony kék ajak, a sietség és szorongatás által majdnem eszelősségig bizarr mozdulatok, a reszkető kéz és áll, a cserszínű hólyagos szemek szegleteiből az arcredők közé szivárgó nedv, mely talán a részvét könnycseppje volt, de a hűvös reggeli lég miatt is támadhatott: mindez együtt oly hatást tett Elemérre, mintha a keresztúton boszorkány lépett volna elébe, hogy áldásával átkot vagy átkával áldást kössön a hosszú, a kétes kimenetelű vándorúthoz, melyet a végzet akaratánál fogva most meg — kell kezdenie.

A szegény agg nő figyelmét sem kerülhette ki e kellemetlen benyomás.

— Dorka néni — szólt Elemér — a pénzt, melyet kegyelmed adott, kölcsönnek fogom tekinteni és százszor vetem kockára életemet, csakhogy hamar visszafizethessem.

— Elemér, Elemér! — sopánkodik a nő, — nincs

semmi bizodalmad irántam. Te azon is kételkedel, hogy Dora boldogságáért tanácsoltam távozásodat.

— Dorát megérdemelni lehetetlen, de kezét bírni ha enyém volna . . .

— Akkor is lehetetlen, Elemér! A Deák-család tekintélyesebbjeink közé tartozik s rokonságban áll azzal a nagy úrral, kinek te pénzen megváltott szolgája vagy. István és Dániel ő kegyelmök szeretetét háládatlansággal fizetnéd-e vissza? Évekig munkáltak megszabadításodon s te azért akarsz várukban lenni, hogy legdrágább kincsöktől megfoszd? Gyujtsd inkább rájok az épületet!

Ibrahim, a szultán barátja, az ozmán birodalom kormányának első embere és a hadseregek fővezére, rabgyermek volt, szegény görög szülőktől származott. Tudom én ezt. Hallottam azt is, hogy Athinai Simonnak atyja Batthyány jobbágya, míg ő országnagy és főrangú családba házasodott. De Dorka néni, milliók közül csak egyet emel a végzet ily csodálatosan.

— Könnyebb egy — leány fejét elkábítani, mint nagy emberré lenni ; ezt én is hiszem. De lásd, Elemér! István és Dániel nagyuraimék a te egyetlen jótevőid.

— Igaz, igaz, Dorka néni! — szólt az ifjú.

A lóakolhoz értek s Elemér nyergelni kezdé az ajándékba kapott ként.

— Dorka néni! úgy-e, kegyelmed nem fog engem Doránál leszólni?

— Koporsóm szélén állok, de még senki sem vádolt álnoksággal.

Elemér szorosabbra vonta a nyeregszíjakat. — Dorka néni! ha kérők jönnek a házhoz, mondani fogja-e : ez az ifjú gazdag, deli és régi család ivadéka! Mondja-e : Dora, a te édesapád s nagybátyád vén, beteges s ha behúnyják szemöket, ki fog rólad gondoskodni?

Dorka megdöbbent és hallgatott.

Az ifjú pedig ismét a jászolhoz köté lovát.

— Kegyelmed — szólt az istálló küszöbén — úgy-e azt a mesét sem regéli el, hogy Budán vagy az operencián túl valahol szép arát vezettem oltárhoz? Vannak

szelíd, holdas éjszakák, midőn az egész természet reszket a kéj és boldogság mámorától ; midőn a virágos tavasz illatának legbódítóbb részeit adja át a szellőnek, hogy maga a lélekzés legyen idegeink csábítója s midőn a madárdal beszéddé válik és az álmodó szívet az élvezet titkairól világosítja fel. Ilyenkor az eltemetett szerelem sírhantjai is egyszerre a vágyak virágágyaivá válnak ; akkora termékenyítő ereje van az érzékiség langy-meleg légkörének. Talán csak percekig tart a bűvölet ; de határozhat az élet sorsáról. Dorka néni mindig Dora mellett van s mondani fogja-e valaha neki : Elemér könnyelmű, ma szeret, holnap feled?

— Sohasem! — zokogá a vénasszony, egyaránt félvén, hogy igen sokat ígér s hogyha nem ígér mindent, Elemér megmásítja szándékát és nem távozik.

— Néném! — mondá most az ifjú, az akolból kivezetve paripáját — a várnagytól hallottam, hogy Barnabás diák volna kegyelmed bálványa, fogadott fia, kényeztetett becéje. Igaz-e?

— Miért kérded, fiam?

— Kegyelmed, mint hallom, minden asszonynál többet szenvedett s így vallásosabb is. Tudni akarom tehát, kívánja-e, hogy tegye az Isten Barnabás diákot százszor szerencsétlenebbé, mint engemet, ha ígéretét néném valaha megszegné?

Dorka nyárlevélként reszketett.

— Mit válaszol néném?

Dorka az ifjú határozott tekintetére veté könnyes szemeit.

— Legyen, mint te mondád! — rebegte alélt, elfojtott hangon.

Elemér a kengyelbe tevé féllábát s kezét a nyeregkápára.

— Én — szólt akkor — jó uraimék előtt nem akarnék hitvány szökevényként tűnni fel. Értesíteni fogom tehát őket Budára menetelem előtt.

— Csak négy vagy öt napig ne! — esdeklett Dorka.

— Nem nyargalnának utánam, ha ma vennék is levelemet, de, Isten őrizzen, hogy kegyelmed akaratját megszegjem.

Gyorsan a nyeregbe veté magát.

— Az ég árassza malasztját Dorka nénémre! — mondá most Elemér. — Kegyelmednek sokat köszönök. Nem mertem volna hinni, hogy Dora szeret ; nem mertem volna reméllleni, hogy még a világon oly helyzetet foglalhassak el, mely biztosíthassa számomra az imádott leány kezét! Néném mindkettőről felvilágosított. Köszönet ezért a szerelem és dicsvágy nevében!

Elemér sarkantyút adott lovának s egy pillanatra a várkapu leeresztett dobogója előtt volt s a várnagy időt sem vehetett megkérdeni : ifjú úr, mikor jön vissza?

Dorka tőrszúrást érzett szívében e búcsúvétel minden szavára.

A szegény nő nagy veszélyt akart a háztól elhárítani s most rémülten hallotta, hogy a veszély csekély volt ; de az ő segítségével aligha nem fog utóbb óriássá nőni. Tehát ő fedezte fel Dora szerelmét az ifjúnak! Ő buzdítá a bátortalant a leány kezéért küzdésre s midőn elakart szakítani egy erősnek vélt viszonyt, akkor szilárdítá meg. Jóltevőit keserűségtől törekedett megóvni s beavatkozása fog a családnak, melyet életénél is inkább szeret, igazi keserűséget okozni. Feláldozta testvére gyermekének, az ő fogadott fiának, utolsó filléreit ; feláldozta az egyetlen ereklyét, a néhai, a mindig siratott férj jegygyűrűjét s miért . . . hogy egy kalandornak alkalmat szerezzen Dora kezéhez közelebb jutni s a Deák-nemzetség büszkeségén mélyebb és mélyebb sebeket ejteni!

Elemér nyilatkozata ily gondolatokat ébresztett a vénasszonyban.

Sejtelmes félelem környékezte s mintha a földbe gyökereztek volna lábai, alig tudott tovább mozdulni a helyről, honnan Elemér elvágtatott.

*

Míg künn ez történt, azon leeresztett függönyű ablakon belül, melyen a vándor ifjú tekintete egy órával

előbb annyi éddel és fájdalommal csüggött, a jámbor Dorka, ha benyit, szintén elég alkalmat talált volna aggodalmakra, bánatra s talán önvádra is.

Dora, midőn kisírta könnyeit, midőn az ágyvánkosok közül felemelte arcát, mindjárt magára ölté reggeli pongyoláját, óva hárította félre az ablak leplét s szemeivel az ér mellett, a kis pallón, a kert távolabbi részein, a hegyek magaslatain, a fellegek közt, ahol csak a madár jár s a képzelet, keresett valakit, kiről bizonyos volt, hogy nem fogja többé meglátni. Halottainkkal is így vagyunk. Tudjuk, hogy kétségtelenül megszűntek élni. Látjuk a koporsó bezárását, hallottuk a temetési éneket, ismerjük a friss hantot, mely alatt nyugszanak s mégis a gyászmenetből visszatérve, a mély fájdalom feledékenységével nyitunk a szobába, hol annyiszor találkoztunk velök s megdöbbenünk, hogy miért nincsenek most ott, miért nem ülnek a karszékben, nem nyujtanak kezet nekünk, nem mosolyganak felénk

— Csakugyan elment Elemér! — sóhajtá a leány. Mellén összefogta kezét, gondolkodott, mintha az élet legmélyebb titkaiból akarna talányokat lehüvelyezni. Rendre eszébe jutott minden célzás, amit időközönként Dorkától hallott s aminek akkor elég értelme nem volt, most mély jelentésűvé vált.

— Elemér sohasem fog visszajönni! — rebegék ajkai.

Ekkor érzésein győzedelmeskedve, szempilláiról letörlé az utolsó könnyet egy ezüstkapcsos imakönyvet nyitott ki s hosszasan imádkozott.

De megint kételyek támadtak keblében ; elméjét megint talányok ostromolták.

Dorkához sietett. Nyitva találta az ajtót, üresen a szobát.

A fegyvertár előtt elhaladva, csigalépcsőn szállott le a kertbe, hogy rövidebb úton érhessen az épület másik szárnyához, hol Elemér szobája volt.

A nap már elég magasra emelkedett s bizonyosan a vendégek közül már többen felébredtek. De ez eszébe sem jutott Dorának. Elemér ajtója elébe lép s kezét

a kilincshez nyujtja. Ekkor remény, a szemérem, a női félénkség alakjában siet hozzá s rezzenti őt össze.

— Hátha nem ment el! — e gondolat Dorát megfosztá erejétől.

Az akkori nevelés szerint a házvezetés kötelességeihez gyermekkorában kezdett a leány szokni s Dora az Elemér szobájában, mikor ez távol volt, ablakokat igazíttatott ki, bútorokat rendezett, súroltatott és Dorkával együtt mindenről intézkedett, ami a csínra és kényelemre tartozik. E gazdasszonyi tiszt, úgy hiszem, egy leányt sem tesz bátrabbá, mint aminő különben volna.

Ő ismerte Elemér szállását, a nélkül, hogy ott valaha együtt találkoztak volna.

S ha most mégis Elemér benn lenne.

Az hihetetlen!

Azonban reszkető kézzel nyitá ki az ajtót.

A lant az üres szobában volt s azon kevés könyv is, mely az ifjú minden kincsét tevé.

Dora egy ismeretlen betűkkel írt nagy kötetet nyitott fel s az öröm sikoltása tört ki ajkain.

Három elszáradt ibolya volt a könyvben s most nem találta ott.

Hogy miért őrizte Elemér a tavasznak még a hó alól szakított első zsengéit, azt Dora a mult napokban nem értette; de hogy miért vitte el magával, óh! ezt ma már tökéletesen tudta.

— Az én ajándékom! — sóhajtá a bú fellegei közül is ragyogó tekintettel.

Pista bácsi, ki a tornácon a gazdasági ügyeket bevégezte, tudván, hogy a nők hosszasan öltözködnek, időt vett magának egy száradni kezdő, de igen ritka szépségű barackfa megnézésére. Fejét nógatva sajnálkozik a haldokló növényen s talán ajkán zsémb is csusszant ki a hanyag cselédekre. Mikor éppen rossz kedvének javában volt, meglátta az Elemér szobájából kilépő Dorát s újjával magához inté.

— Hát te mit kerestél ott?

— Elemér elutazott — szólt Dora szokott őszinteséggel.

— Mit? — riadt fel az öreg úr, botjával ütögetve a köveket. — Megint elbarangol. Alig pihent meg nálunk s újra nyakába vette a világot. Hüm! már látom, hogy únja magát közöttünk. Fiatal cimborákra akadt s miatta a két öreg ásíthat ebben a bagolyfészekben, amennyit tetszik. Nem oda Buda, Elemér öcsém! — puffogott Pista bácsi — más tánc is van, mint amelyre kegyelmed a nótát fújja. Meglásd, leányom, Dora, kifogok én ezen a kóbor fickón kapni. Még ma titkos parancsot adok a várnagynak, hogy midőn legközelebb Elemér útra készül, várja be szépen, míg a kapu előtt van s akkor hirtelen vonassa fel a dobogót. He-he! majd kacagunk azután a várnagy humorán és Elemér fogságán. Ha pedig a mi lantos barátunk ismét útra akar kerekedni, az udvari kovácsnak majd fülébe súgja Dorka, hogy nyilazza jól meg a ló lábát. Beszélek én erről Dorkával, ha! ha! ha!

Az öregnek nevettében könny csordult ki szeméből s e miatt nem vehette észre, hogy Dora pilláin is csillog valami.

— De nehogy eláruld tervemet, leányom! — szólt ujjával fenyegetőzve az öreg. — Mert Elemér félreérthetné a tréfát, ha tudná, hogy tőlünk kerül. Azt hinné, hogy erőszakoskodunk. Zsarnoknak képzelhetne, kik jogunkkal és helyzetével visszaélünk. Pedig mi szeretjük őt. S eszünkbe sem jut, hogy szolgánk . . . de nem is a miénk. Nagy rokonunk, Werbőczi István sok pénzen váltotta magához.

Pista bácsi nevetve távozott.

— Szüleim szolgának tartják őt! Minden úgy van, ahogy képzeltem. De Pista atyus nem folyt be eltávolítására. S vajjon édesapám vett-e abban részt? Mit gyaníthattak? Istenem, hisz én is csak most gyanítom szívünk egész titkát! Erőt, erőt, mennyei atyám!

Dora komor, összeszedett tekintettel ért szobájába. Az ablakmélyedésben foglalt helyet s mintha templomban volna, meghajlott fővel ült, ajkait majdnem észrevétlenül mozgatá, arca percenként fehérebb lett s vonásai a merengés fátyolán át mindig bágyadtabbak, szebbek, átszellemültebbek valának.

Dani bácsi jött nagy zajjal.

Sarka után erősebben csapódott be az ajtó, mint máskor.

— Az átkozott garabonciás diák! Alig penget el egy nótát a mi hajlékunkban s tüstént idegenekhez megy lantolni. Hát micsoda ez a vár, hogy nyargalva fut ki belőle, mintha sülyedéstől féltené? Megrepedt-e alapja, roskadnak-e falai, vagy párkányáról a halálmadár visít-e álmaink közé? Mi nem tetszik Elemér úrfinak a mi becsületes házunknál? Talán nem is tudod, Dora, hogy megint elment.

— Tudom, édesatyám — szólt a leány, nyugodtan emelve fel szemeit.

— Tudom, tudom. Nem kell azt így mondani, leányom. Vagy te, vagy Dorka a hibás. Nem jártatok eléggé kedvében. Dorka bizonyosan gyöngédtelenül bánik vele, te pedig keveset tanulsz tőle. Ha a háznál nem becsüljük eléggé, ne csodáljuk, ha idegen helyen keresi, ami nálunk hiányzik. Még a vendégszeretetre is rossz hírbe jövünk. Majd azt fogja mondani a mi rokonunknak, a nagy Werbőczinek, hogy Deákék gőgösek, lenézők. Ne mondd előttem, Dora, egyszer se mondd, Elemért szolgának. Affélével ne mentsd magad. Szolga! Mit szolga? Nem prédikálta-e a mult karácsonyi ünnepeken a kolozsvári tisztelendő úr, hogy Aesopus és Empedocles szolgák voltak ugyan, de megértek tíz urat. Jelen voltál te is. Hallhattad. Én azt mondom, Elemér megér tizenegy urat.

Dani bácsi atyai intéseit és dorgálásait végezve, sarkon fordult s mint rendesen, midőn kedvetlent kénytelen mondani, választ sem várva, gyorsan távozott.

Bezzeg nem volt gyors a Dorka bejövetele!

Nem halaszthatta tovább, különben lappangása felötlenék s ez az ok, amiért most végre megjelent.

— Hova küldötted Elemért? — kérdé Dora, hideg, kimért, felindulásnélküli hangon.

— Ő akart, szívem, menni . . . de hallgass erről, gyöngyalakom, ez titok! . . . Az Istenért, ne mondd meg senkinek! . . . Ő akart menni Budavár védelmezésére és a haza szolgálatára.

— Olyan vénasszony s egy fiatal leány előtt hazud! — szólt Dora csodálkozással csapva össze kezét. — Bocsánat, néném — tevé rögtön hozzá, látva a mély hatást, melyet kíméletlen bánása az öregre gyakorolt. — Ne haragudjál illetlen szavaim miatt. Én a világgal ismeretlen vagyok ; de talán rövidebb idő alatt, mint képzelnéd, megfogom érteni a rúgókat, melyek a férfiak cselekedeteit vezetik s melyek a mi akaratunkat kormányozzák. Szeretném tudni, édes Dorka, hogy micsoda nézeted van Elemér sorsa felől? A mult őszszel még török rabságban szenvedett. Gyermekkora óta az inség kenyerét ette. Egész családját valami nagy és vérengző háború alatt Pista atyus szemeláttára irtották ki. Apjának, testvéreinek, nagyatyjának más királya volt, mint nekünk . . . ugyanazon király, ki, amint hallám, ami királynénktól elakarja Budavárát foglalni. Elemér ellenünk nem harcolhat, azt jól tudom. De hát miért akar az ő atyja, nagyapja és testvérei királya ellen harcolni? Ha távozni kívánt tőlünk s erre lehetett elég oka, miért ment éppen a táborba? Miért nem várta valahová megvonulva azt az órát, midőn szabadon mehetett volna Werbőczy bátyánkhoz, aki az ő ura, aki iránt kötelességei vannak?

A vén Dorka ilyen kérdéseket nem várt a gyermek Dorától s nem is lehetett a felelettel hamar kész.

De szemei merőn és tudakolón függöttek rajta s kénytelen volt válaszra gondolni.

— Szívem! — mondá végtére, sokkal igazabban, mintsem eléggé óvatosan — szívem, Dora! Elemérnek ki kell magát tüntetni, hogy neve legyen!

— Neve? — ismétlé a leány, gondolkodó arccal — neve?

— Igen, Dora, neki hírre, névre van szüksége. Becsültetni akar, tekintetet kíván magának szerezni.

— Hogy nyájas, előzékeny, szíves, nemes érzésű, hogy retteg a bűntől, szereti az erényt : azért, úgy-e, nem becsülnék őt? Elemér, ha korona volna is a fején, alázattal hajlanék meg az oltár, a vén ember és a szenvedő előtt. Ő, ha az országút porában egy elalélt nyo-

morékra találna, tüstént leszakítaná királyi palástjának bársonyát, hogy bekösse a vérző sebet ; de úgy-e, se a felsőbb dolgok iránti tisztelet, se a könyörület nem szerez valóságos hírt és nevet? Úgy-e, akinek név kell, az a halál torkába megy. S ezért volt Elemérnek szüksége Budavár alá sietni?

— Istenem! te most mindent oly különös színben látsz! — sóhajtá Dorka, kockás kendőjével szorgalmasan törülgetve szemeit.

— S végtére is, mi az a név? Szólj, Dorka, ha te jobban tudod. Talán éppen ez a keleti gyöngy, melyet újjaim közt tartok. Egy vakmerő ellopta a tengertől. De hányan maradtak a mélységben, akik hasztalan keresték? Láttad-e kápolnánkban azt az oroszlánvermet, hol a vadállatok Dániel kezét nyalják? Vajjon hányat téptek szét azelőtt? Vajjon hányat pusztítanak el, míg egy csodatevőnek ismét hízelegni fognak? Dorka, mondd meg, nem oroszlánveremből hozzák ki a nevet azok, akiknek nincs? S Elemér csakugyan Budavár alá ment? Neked bizonyosan kell tudni. Hisz magad küldéd őt . . . De Istenem! mennyit fecsegünk mi most együtt s azalatt vendégeink békétlenül várnak a reggelire és társaságra. Kérlek, vedd ki a ruhatartóból a búzavirágkék bársony-vállat s azt a világos selyem rokolyát, mely, mint mondád, rajtam legszebben áll. Fürteim közé a gyöngysorokhoz, virágokat tűzünk. Kellemes akarok lenni. Még eddig nem jutott eszembe, hogy nekünk is van fegyverünk, mellyel, ha jól forgatjuk, nevet szerezhetünk. Óh, az a név kiegyenlíti a születés közti különbséget is. Úgy-e, Dorka? De hisz én jó házból születtem! Bölcsőmet te ringattad, Dorka néni. Úgy-e, ez nem volt közönséges bölcső? Csak a tegnapi öltözetemet add hát ki . . . azt az egyszerűt. Istenem, mennyit fecsegtünk! Még a fejem is megfájult bele. Ne félj, Dorka, nem beszélem én el atyuséknak, hogy te küldötted Elemért Budára. Őt vissza nem hozhatnák ; téged elhajtanának. Maradjon a mi titkunk a tréfa, amely eszedbe jutott. A várban most egy szolgával kevesebb van, mint eddig volt. Semmi baj. Nemde, te is azt hiszed, hogy Elemér

szolga? Lehetett volna fejedelem, ha szépség, erő, szív és ész trón volna, melyről, mint magasságról, a kisebb helyekre alátekinthetnénk ; de mit tehetünk róla, ha Elemér . . . szolga? Szúrj egy tőrt . . . csak a hajam közé, Dorka, hogy ne bomoljék szét. Neked gyönge kezed van, nem sérthetsz meg. Mindig szerettél. Tudom, zokogva sírnál, ha meghalnék. No de én egészséges vagyok . . . fiatal és egészséges. Úgy-e, Dorka, csak az évek vénítik az embert s a szív tele csak akkor kezdődik, ha az idő keze az utolsó virágot már letépte arcainkról? . . . Szólj! Én tapasztalatlan leány vagyok s ezentúl kell tanulnom . . . még a szenvedést is ; de azért nyugton lehetsz, nem árullak el tégedet . . . S mily hamar öltöztem fel a kellemes társalgás közt. Sietek a vendégekhez. Mosolyogj, Dorka, légy nyugodt.

A leány megdöbbenésig derült arccal távozott.

Dorka a térdelő elébe borult s összefogott kézzel zokogott :

— Istenem! engedd, hogy még az éjjel meghaljak, ha annak, mit jó szándékból tettem, rossz következései lesznek!

IV.

Elemér a friss derült reggelen, mely fellegtelen, ragyogó napot ígért, Gorbó felé vette útját. Paripája a legszaporább iramlók közé tartozott s most először jött gazdájával ellenkezésbe. Máskor amint távoztak, mind gyorsabbá vált haladásuk. Elemér szeretett hamar célhoz jutni. A tér és idő közét, mely vágyát a teljesüléstől különlválasztá, igyekezett minél keskenyebbre szorítani. Midőn hazaindult, a fecske szárnyaival kívánt a várba repülni ; midőn onnan ismét elment, a madártól vagy gondolattól kölcsönzött volna gyorsaságot, ha csak azért is, hogy azután valamivel előbb térhessen vissza azon födél alá, hol Dora élt s hol egy egész család fogadta örömmel, mintha idegen helyett rég ismert barát és szeretett rokon érkeznék meg. Most, óh, most a paripáról omlott a tajték a zabla miatt. Elemér, mihelyt az öreg várnagy a kaputól el-

vonult, csak lépésben akart haladni. Ellenben a tüzesvérű ló, a régi szokáshoz tartva magát, midőn tágulni érezte a zablát, azon reményben, hogy urának kivételes szeszélye megszűnt, rögtön iramláshoz fogott; de mindannyiszor fájdalommal tapasztalá nagy csalatkozását. Pedig honnan képzelhette volna a szegény pára, hogy a fontolva haladás saját érdekével is összhangzik; hogy most már igazán messze kell utazniok, hogy aligha harap többé azon puha édes fűbe, mely a várkert lankáin oly gazdagon tenyészik, hogy aligha köszönti víg nyerítésével jászoltársait, Pista bácsi szürkéjét és aligha csipkedi meg a másik szomszédnak, Dani bácsi pej kancájának állát, midőn ez falánk szemtelenséggel akarja ő előle elhúzogatni az illatos szénát és a kövér vadlencsét. S ha az egyszerű felfogású állat saját érdekeinek sejtelméig sem emelkedhetett, ki vehetné tőle rossz néven, ha nem tudta kitalálni, hogy Elemérnek most gyakran vissza kell nézni a vár fedelére, a várkert gyümölcsfáira, a várkápolna keresztjére, a kereszt utolsó csillámára s midőn ez is eltűnt, a galambra, mely a vártól repül errefelé, a bárányfelhőre, mely könnyű ezüstszín testével a vár körül röpdös és a mennyboltozat azon részére, mely alatt a vár fekszik? Hát még arra az eszmére, miként juthatott volna egy közönséges ló, hogy meg kell állania, mert Elemér előbb Dora keblén, most meg a fűben egy igen szép gyöngyvirágot látott s mert oly alakú somfa néz alá a partról, amilyen Dani bácsi kertjében van, még pedig körös-körül paddal befoglalva, hogy a csendes alkonyokon leülni, beszélgetni, álmodozni, dalolni lehessen. Mennyi ok egyesül tehát, hogy a szegény paripa emberséges szándéka mellett is megbocsáthatatlan hibákat kövessen el. Szigorúan lakolt érettök. Egy mérföldig sem haladtak, midőn reszketegséget érzett testén, lábai fáradtabbak valának, mintha igát vont volna, kétszer megbotlott, többször kapta fel a fejét s a sarkantyú miatt finom tiszta szőrén már vér serked, mi ismét a visszahatás törvényeinél fogva szemeit lángolóbbakká, szeszélyét bokrosabbá teszi s egy-egy szilaj nyerítés hangzik ajkairól. Ez vala

azon válságos időpont, midőn a paripa súlya után ítélve, melyet hátán hord, még hinni akarta ugyan, hogy gazdáját viszi Gorbó felé ; de a bánásmódot szemlélve, már kétkedni kezdett, vajjon nem idegen zsarnok ül-e a nyeregben, kit a hegyi út mély árkába dobni hasznos is, törvényes is volna. Tervének kivitelére a lovag ügyessége miatt kevés kilátás mutatkozott ugyan, de mikor volt, kivált az oktalan állatoknál, a szenvedély pontos számító. Szerencséjére a szegény ló, éppen midőn indulatai féket akartak veszteni, sorsán valami végzetszerű könnyítést érzett. Mi okból történt az? Igazán szólva, még távolról sem gyanítá. Pedig az ok igen egyszerű vala.

Elemér költői kedélye tudniillik a változó benyomásoknak nem álhatott sokáig ellene.

Oly szép délelőtt volt, mintha a természet megmutatni vágyott volna, mennyire tud, ha akar, kellemes és igéző lenni.

Az erdő minden lakosa érezte, hogy ünnepnapja van, hogy több örömre számíthat, mint máskor s hálából a cser tetejéről a rigó legharsányabb dalait fütyölé, a galagonya ernyője közül a vadgalamb legkedélyesebben búgott s még a jókedvű kakuk is minden favágónak és pásztorleánynak, ha meg sem kérdé, legalább száz évet jósolt. S mily fürgén ugrik a mókus Elemér szeme előtt egyik ágról a másikra, mily furcsán torzítja fel bóbitáját a banka, mily gyorsan kopogtat a fa kérgén a harkály s mily nagyúri megvetéssel tekint a szirtdarabról e hóbortos nép tréfáira a varjú. A hegyi ér csattogott, zúgott s aláhullva fehér foszlányaival verdeste a mészkövet és vörösagyagot, de midőn kitombolta magát, a símább hegytéren virágos partokat áztatott, ragyogó tükréhez csalta a szitakötőt, a kék lepkét és a tarkaszárnyú pillangót s miután a nap sugaraival eleget mulatott, megint a homályos erdőnek fordul, talán csak azért, hogy Elemérnek megmutassa a harasztot, honnan a dámvad kiugrik s azokat a parton hagyott lábnyomokat, melyekről a vadász a szarvas közellétét gyanítaná. Elemér nem maradt érzéketlen a természet, a tájék, a környe-

zet kellemei iránt. Annyi mosolygó arc — s minden fűszál, minden falevél vidám tekintetű volt — rendre édes mélázattá olvasztotta fel az ifjú bánatát. Ha az erdőben a vörösbegy, a rónán a pacsirta énekelt, ő is fütyölt valamit a madárdal közé, most egy görög halász románcából, melyet éjente hallott a Marmora-tengeren, majd egy régi magyar hegedűs lakodalmi danájából, majd pedig azon szerelmes versekből, melyeknek költésére, bármint tagadná, Dora tündéri termete, kis keze, piros ajka, mélytüzű szeme és igéző arcának beszédes vonásai lelkesítették.

Az erdős vidék szépségeit már gyakrabban szakították meg zöld vetések ; csordától, ménesektől lepett mezők, magános házak, népes falvak. Sürgött, mozgott, pezsgett az élet mindenfelől. Munkások törülték homlokukról a verítéket s ültek takarékos ebédhez, hangzott a kovács pörölye a helység szélén, deli katonák vágtattak el Elemér előtt s az ablakok rostélya mögül csinos leánykák néztek lopvást azokra és még többet reá. Meg kell vallani, kevés harcosa volt Izabella királynénak, ki jobban ülné a lovat, mint ahogy a Dani bácsitól ajándékba kapott almásszürkét Elemér ; de azután egész megyéket is fellehetett volna kutatni, míg Elemérnél szebb daliát tudnának a mezei hadak számára toborozni. Nyúlánk, de erősalkatú ifjú volt, a legnemesebb arcéllel, nyílt, magas homlokkal, vállain lobogó aranysárga hajjal, nagy sötétkék szemekkel és szőke, de a naptól egy kevéssé megpirított arcán különös vegyületével az erélynek s a majdnem asszonyias kellemnek. Valószínű, hogy homályos születésű apa gyermeke, de modorában és kifejezésén annyi úri és leigéző volt s oly szépen vegyült össze a vidám és könnyelmű szeszély, az önérző, bátor s negédességig kalandori jellemmel, hogy egy régibb kor lovagjait juttatta azoknak eszébe, kik regéket hallottak a keresztes vitézekről s a vándor leventék felől, kik a választott úrnő színét mellökre tűzvén, a széles világba indultak felkeresni a veszélyt és szívök bálványának kecseit dalokban halhatatlanítani.

De ezt talán felesleges is volt most említenem, mint-

hogy alig hihető, hogy a leánykák, kik Elemér közeledésekor bámuló arcaikat kidugták az ablakon, múló kíváncsiságnál egyébbel kísérték volna lovagunkat s még kevésbbé lehet feltenni, hogy a Dorát imádó Elemér merengéseit e csába szemek, e csinos alakú fők és hamis arcok oszlatták volna el könnyű fellegként. Ami őt földeríté, összes hatása volt a gyönyörű természetnek, a derült napnak, a mozgalmas és mosolygó életnek.

Az elválás fájdalma állandóan zsongott kedélyében, de a tevékenység és dicsvágy érzete is felébredt, hogy a lágy epedések közé erősebb hangokat vegyítsen. Amint nyíltabb lett a tájék, a láthatár is, melyet elméje bekalandozott, tágabbá vált. Ha az emlékezet Dorához vonta vissza, új és büszke remények ragadták pályáján tovább. Ha a szerelem hű ecsettel rajzolta elébe a leány kedves képét, a dicsvágy merész körvonalakkal vázolá a tábort sátraival, küzdő bajnokaival s a kiérdemlett babérokkal. S az ifjú ellentétes álmai közé beincselegte magát az élet is, az új benyomások ezer apró hatásaival együtt. Alig haladt az égen a legmagasabb pontig a nap, midőn Elemér, most ábrándozva, majd élvezve a perc örömeit, egészen meg volt elégedve sorsával s csak azt sajnálta, hogy egy vén asszony s nem ő találta ki a módot, egy idegen s nem saját maga szerezte össze az eszközöket, melyek által a hírrel, kinccsel, a közbecsültetéssel együtt lehet, még pedig a legrövidebb idő alatt Dora kezét megnyerni.

Gyakran láttam, hogy a vérengző állatokat leigézi az ember szeme és visszadöbbenti, midőn támadásra készülnének. Ilyen megbabonázható fenevad a halál is. Aki bátran elébe lép, aki szeme közé néz, az elől hunyászkodva vonul tovább. Az élet titka a kockáztatás mesterségéből áll.

Éppen midőn Elemér ily különc nézetet választott jeligéül, lódobogást és kardzörejt hall háta mögött.

Visszatekintett.

Egy tökéletesen felszerelt lovag közeledett hozzá. Acélsisak volt fején ál-lánccal leszorítva s hátratolt

arcrostéllyal. Baljában a főtől kezdve egész törzsét fedő pajzs. Oldalan török szablya, mely a ló hátulsóbb részeit folytonosan ütögeté. Kezében hosszú lándzsa kék selyemlobogóval. Mellén oly domború vért, mintha a rák hátáról leszedett teknő szolgált volna a fegyverkovácsnak mintául. Elemér a közelgőnek jobbkarján vaslemezt, méne nyakán és szügyén vékony acélhálót vett észre. Szóval, a mindig közelebb érkező úgy nézett ki, mint a török háborúk óta egy tökéletesen felfegyverzett magyar lovaskatona szokott. De a gyakorlatlan lovaglás, a nagy iparkodás, melyet a továbbhaladás eszközlésére kifejtett, eléggé tanusították, hogy újonc még s hogy oly osztályból lépett a haza védelmére, hol vagy az ekevassal vagy a sineggel, vagy az írótollal foglalkoznak. Elemér vállán puska volt, övében rövid, kétélű vadászkés.

— Jobb hasznát vehetném a koma fegyverzetének, mint ő valaha fogja — gondolá az ifjú s megint előfordítván arcát, tovább lovagolt.

— Tengerkék dolmánya van, sárga, göndör haja, süvegén darutoll. Ki az ördög hozta éppen az én utamba s éppen ma? — ezt gondolá ugyanakkor a páncélos férfiú.

— Szeretném tudni, hány ezer ily rossz lovas verné szét Ferdinánd seregét Budavár alól? — ötlik Elemérnek eszébe.

— Ez a kujon már holnap reggel elfogja beszélni, mily állapotban talált engem. De itt két ágra szakad az út. Talán balra tér a cudar.

Míg a jól felfegyverzett bajnok így elmélkedett, Elemér a jobbkézre eső útnak fordult.

— Nini, ez a kalandor jobbra megy. S már most mit tegyek én? De hát vádolhat-e az a vedlett róka, az a fogatlan várnagy, ha rám ismer valaki? Én nem igértem, hogy kiszúrom a szemét annak, aki arcomra tekint. Miattam ugyan születhetett volna vakon az egész világ, sőt némán is ; de úgy segéljen! arra nem vettem fel havidíjt s nem ittam áldomást, hogy az utasok közül egyet is vakká vagy némává tegyek.

Kötötte volna ki e pontot a vén róka világos szavakkal, akkor egészen más volna. De így mit bánom én, ha a titok világosságra jön, csak én hallgassak róla.

Ezzel a páncélos férfiú szintén jobbra fordult.

— Hihetek-e szemeimnek? — gondolta most Elemér, ki történetesen visszatekintett. — Az a nagy száj, narancsárga arcbőr, vastag orr, nyírt bajúsz, kiálló pofacsont és mészárosnak való termet, a megszólamlásig hasonlítanak hozzá. Nem . . . nem . . . az lehetetlen. Honnan kapta volna a lovat? Miért öltözném páncélba? Mit csinálna azzal a szablyával? Ej, hogy is tudok ilyen bolondságot képzelni!

Elemér többé vissza sem nézett.

— Nyelje el a föld! Úgy segéljen! Ez a Deákék lantosa! Valószínűleg nem törik ki holnapig a nyaka s mindent el fog árulni. Bánja a manó!

Legalább tíz percig haladtak egymástól egyenlő távolságban. Az út szélére csinos vendéglő könyökölt, oszlopos fatornáccal, négy ablakkal, füstölgő kürtővel, hívogató tekintettel.

— Itt jól fogok lakni s a kövér ürücombra egy egész kupa vérpiros bort nyelek le, — vigyorgott a páncélos bajnok, még szélesebbre vonva száját. — De mi a hékő! — folytatá, — hisz az a barázdabillegető is odamegy!

Elemér a vendéglő tornáca előtt egy darabont kezébe veté a zablaféket, hogy jártassa meg a lovat.

— A kehes, vézna várnagy — okoskodott most a pajzsos és karvasas férfiú — szerződésünkben nem kötötte ki határozottan, hogy inkább koplaljak, mintsem betérjek oly korcsmába, hol ismerős ül az asztalnál. Ha tehát a titok idő előtt kerülne nyilvánosságra, az ő lelkén szárad minden felelősség. Bánom is én!

Ily gondolat közt ügetett bajnokunk a kapuhoz.

— Csakugyan a hóbortos Barnabás diák! — mondá magában a tornácról Elemér.

— Úgy segéljen! Ez a sehonnai lantos! — mormogta a nyeregből Barnabás.

V.

Ritka háznál történik, hogy a titokba a főszemély legyen leginkább beavatott. Alig képzelhetni a vendéglátó várkastélyban is más szokást. Amennyit tehát Pista bácsi hallott Barnabás diák kacsintgatásairól a szép Dora felé, annyinak, hihetőleg, Elemér is tudomására jutott. Egy érettkorú férfiú hajlama a serdülő leánykák iránt csak oly nevetséges volt a XVI-ik században, mint ma, bár Barnabás születése napját Dorkán kívül senki sem mondhatta volna meg, arca 40-től 45 évig engedett az ember képzelődésének szabad tért. Ezenkívül a diák semmi jogcímet nem formálhatott volna a szépség és kellem adományára. Sőt a kedélyesség nemeslevelét s a daliás jellem ármálisát sem mutathatja elő. Születése volt, de megbélyegzett; ősi vagyona volt, de elharácsolt; tudományos ismeretekkel bírt, de hóbortos agyvelőbe zárva. Ennyi hátrány mellett több, mint nevetséges, mert ingerlő is lehetett az a tény, hogy szemeit Dorára merészli vetni, kivált, miután különben is már inkább tartották, bár kielégítő ok nélkül, egyházi, mint világi személynek. Elemér valószínűleg nem féltékenységből, hanem e tekintetek összes hatásánál fogva volt iránta rossz elővéleménnyel.

Mi a diákot illeti, ő talán Dorkán kívül, kit megölelni és megfojtani egyaránt szeretett volna és Dorán kívül, kit a vadállatok buja ösztönével vágynék magának tulajdonítani, minden halandót vagy gyűlölt vagy megvetett. Kancsal szemmel nézett az egész világra s nem kétlé, hogy minden öröm, minden boldogság, mely már arcán ragyog, tőle van ellopva. Bizonyos nagy összeesküvést vélt maga ellen forraltatni, melyben részes, ismerősein és a hazán kívül, a véletlen, a vak eset, a szerencse, a gondviselés s minden erő és hatás, mely a szabad akaratot korlátolja s kívül fekszik magán az egyénen. Barnabás, ha fáradságot vett volna, mit egyébiránt feleslegesnek tartott, gyűlölsége tárgyait osztályozni, Elemért nem teszi vala hátulsó helyre, mert Doránál szerencsés vetélytársnak

képzelte. Általános gyűlölete mentségéül annyit előre is állíthatok, hogy kevély Tarquinnak kevesebb oka volt így felkiáltani : «bár egyetlen feje volna az egész emberi nemnek, hogy egy kardcsapással vághatnám le!» Csordultig kóstolta Barnabás a keserűség, a méltatlanság ürömpoharát ; de az emberek igazságtalansága és az Isten látogatásai a tisztát még tisztábbá s csak a romlottat teszik gonosszá.

Durva abrosszal terített fenyőasztal foglalta el a bormérő szoba közepét. Festett virágú faszékek vették körül.

Legalább tíz személyre volt terítve.

Elemér az asztal egyik szögletéhez ült, Barnabás a másikhoz, noha rajtok kívül más vendég nem volt. A korcsmárosné, mert férje hetivásárra ment, lopott a konyhától egypár percet, hogy a deli ifjúval trécselhessen.

A diák bagolyszemekkel meredezett a társalgókra. Talán ez is volt oka, hogy a menyecske a fazekak és serpenyők közé hamar visszaosont s az étket konyhaszolgálójával vitette be.

Elemér közlékeny természetű lévén, elhatározta, hogy a páncélos úrral beszédbe ereszkedik.

— Alig ismertem kegyelmedre ez öltözetben.

— Miért? — kérdé durván a diák, majdnem félkaréj kenyeret tömve szájába.

— Mert előbb hittem csuklyában láthatni.

— S miért?

— Mert asszonynénjének óhajtása volt, hogy kegyelmedből egyházi személy legyen.

Ez a lurkó ki akar kémlelni, gondolá Barnabás és hallgatott.

— Ha szabad kérdeznem — fogta fel ismét Elemér a társalgás fonalát — merre tetszik utazni?

— S még ma visszatér-e az úrfi? — tudakolá felelet helyett a diák.

— Nem.

— Talán holnap?

— Akkor sem.

— Úgy bizonyosan holnapután.

— Az sem bizonyos — válaszolá nevetve Elemér.
— S hát a bajnok úr ma megy vissza?
— Nem.
— Talán holnap.
— Akkor sem.
— Úgy bizonyosan holnapután.
— Az sem bizonyos — röhögött Barnabás.
— S merre veszi kegyelmed útját?
— No, majd meglátom. Alkalmasint arra, amerre a szél fúj. S hát az úrfi?
— Én is alkalmasint arra, amerre a szél fúj.
— E szerint csak én jöttem tisztába az úrfi útjáról — szólt vigyorogva Barnabás diák.
— Nem tudnám, miért jött volna inkább, mint én a nemzetes úré felől?
— Mert előre megmondhatom, hogy merre fog az úrfi számára a szél fújni. Este Gorbóra megy és ott a várnagynénak, aki maga is szépen hárfázik, dalol valamit azon nótákból, amelyekre holnap, midőn hazatért, Dora kisasszonyt fogja tanítani.
— Téved, barátom uram! Gorbóra betekintek ugyan, hogy egy kedvelt kardot megvásároljak, de Dora kisasszony láthatásának szerencséjével holnapra nem kecsegtethetem magamat.
— Minek az úrfinak a kard, hisz Deák uraimék várát tudtommal a tatár nem akarja ostromolni s a tolvajok is csak ott szoktak alkalmatlankodni, ahol van harács.
— Igaz, hogy a kegyelmed zárdájában és az én uraim házánál nem tömné meg arannyal zsebeit se a harambasa, se a nagyságos tatár khán ; de azért mégsem lehet csodálatosabb, ha én kardot vásárlok, mint az, hogy kegyelmed egyszerre oly páncélos és sisakos bajnokká lett, mintha a szent sír váltságára zarándokolna.
— Nem ostromlom, Elemér úrfi, ez állítást, de engedjen meg, alig képzelhetem, hogy Dora kisasszonyt látni napokig elmulaszthassa, akinek e gyönyörélvezet meg van engedve. Dorka néném nem szereti, ha a várban gyakran jelentkezem. A vénasszonynak tücsök

bújt a fejébe. Mindig sápít, ha a kapu előtt sompolygok. S mégis gondolja, úrficskám, hogy én naponként órákat nem töltöttem el Dora kisasszony szemlélésében?

— Bátor vagyok a diák úr szavait nem tartani szentírásnak.

— Azaz kend nem hisz nekem!

— Alig tudom megfogni, hogy lelki szemein kívül mivel láthassa kegyelmed naponként Dorát.

— Saját testi szemeimmel. A kert mellett egy óriási szilfa van. Annak tetejére szoktam mászni s onnan, ha az ablak nyitva, kényelmesen nézhetek még a kisasszony szobájába is. Láttam őt a himzőrámánál s állhatatosan hiszem, hogy az a bokor, mely keze által olcsó fonalból készült, az úrfi nézete szerint is többet ér az édenkert minden fáinál.

— Nagy köszönettel tartoznám a bajnoknak, ha ömledezései közé többé nem vegyítené nevemet.

— Talán nem sértem az úrfi ízlését, ha Dora kisasszonyt a világ legszebb teremtményének vallom. A tudomány minden fegyverével védelmezhetem e tételt. A kisasszony alkata hibátlan arányú s éppen azért minden részletére nézve biztos tájékozási pontokat nyujt. Alapos értekezést készítettem én már erről. Ha az úrfi hozzám jönne, szívesen felolvasnám az érdekesebb helyeket. De találkozunk-e valaha együtt? hm!.. Dora kisasszony szemeit, orrát, száját, állgödrét, nyakának hullámvonalait, kezének hosszát és átmérőjét az úrfi is választhatta szemlélődései tárgyául; azonban minő csekély s mily ingó alapokon nyugvó kegyelmed minden ismerete az én tárgyavatottságomhoz képest.

Elemérnek arcára vér szökellt, de mérséklé magát, gondolván, hogy hóbortossal van dolga.

— Az úrfi, — folytatta a diák, az utolsó hatalmas falatot villájára szúrva, — kétségkívül bámulta Dora kisasszony gazdag hajzatát, mely sűrű palástként takarhatná őt be; de megtudja-e pontosan határozni a haj hosszát?

— Jó lesz, ha a bajnok úr félbeszakítja beszédét,

mert könnyen támaszthat oly félreértéseket, amelyeknek sajnos következményei lehetnek.

Barnabás a villán tartott húsdarabot lenyelte s az ingerkedés és őszinteség különös vegyületével folytatta:

— Dora kisasszony haja öt hüvelykkel és három késfokkal ér térdhajlásán alul.

— Ez szemtelen beszéd! — kiáltá Elemér, a haragtól elkapatva.

— Kérem, csak tudományos, — válaszolt fanyar mosollyal Barnabás. — Emlékszik, hogy a nemzetes és vitézlő Deák István úr húsvét másodnapján nagy vitatkozásba keveredett tisztelt öccseurával a miatt: melyik magasabb, Dora kisasszony-e, vagy egy más személyiség, ki akkor éppen jelen volt s akinek neve nem érdekel minket. Ekkor István úr a refektórium ajtaján rovattal jegyezte meg azon két leánynak magasságát, akik a civakodás tárgyát tevék. Ugye ez tény? Én az ajtóról suttyomban mértéket vettem Dora kisasszonynak s a becses eredményt könyvembe iktattam. Később sikerült a kisasszony egy hajszálát Dorka néném szobájában a fésű mellett felfedezni. Több adatra nem volt szükségem, mert minden tudományos kritérium arra mutat, hogy zsákmányom a kisasszony fejelágya felett díszlett. A tökéletes arány elve, az ajtóról vett mérték és a hajszál hosszúsága minden gyakorlott mérnököt vagy csillagászt, bár hosszas fáradság után, azon eredményre vezetett volna, melyet az úrfival közöltem. S ha valakinek kedve telik egy kopár hegyláncot megmérni, ahol a fa csak silány gyalogfenyőből, a virág csak mérges akonitból, a fű csak moszatból áll, miért ne szentelhessem én időmet és szorgalmamat egy remek leány, egy bámulatba gerjesztő szépség alakjának és idomainak tanulmányozására? Ha a csillagász éjeket tölt az állatkör kémlésével s hosszas számításokba merül a hold nagysága és a Vénusz távolsága felől, ne hibáztasson engem az úrfi, ha számtani ismereteimet gyakorlatibb irányra alkalmazom. Dora kisasszony az Isten kezének legalább is oly felséges műve, mint az ég legtündöklőbb

csillagzata. S kegyed rossz téren áll tiltakozásaival ... Sikerült mult hó 13-án Dora selyemharisnyáját, melyet csak egyszer viselt, ellopnom. Véletlenül a harisnyakötő is, melyen a friss törés látszott, birtokomba jutott. E két irányzó segítségével tegnapelőtt bevégeztem a kisasszony lába hű mását. Minő élvezet volt rátekinteni, összefogott kézzel, odaszegzett szemmel, kényelmesen, hosszasan rátekinteni. De, fájdalom, a szellemi lakoma árát koplalással kellett lefizetnem, mert a szerzetesek észrevevén, hogy a tisztázásra adott kéziratból hetek óta csak egy kezdőbetűt rajzoltam, elvonták tőlem nemcsak az ebédet, de még a vacsorát is. Engem a sors mindig üldöz. Gorombasága hétköznapi ; kegyelmére csupán egyszer emlékszem. Tudja-e, mikor történt? ... Honnan tudná, hisz akkor a gorbói várnagynét mulattatá danáival. Dorka néni megbetegedett s látogatására szabadságot nyertem tőle. A vén huhu mellett kellett virrasztanom, mert mást világért sem bocsátott volna magához. Szememre nehezült az álom. Ha a falajtó kulcslyukán csak egy sugárt lehetett volna azon gyertyafényből látni, mely mellett Dora kisasszony vetkőzött, ha nyoszolyája vánkosától lélekzése csak oly halkan átjöhetne, hogy képzelődésemmel tudnám kísérni tüdeje lüktetését és emelkedő keblének hullámzását, akkor, higyje Elemér úrfi, az álom soha el nem nyom vala. De így a karszékben oly mélyen aludtam, mint télen át barlangjában a medve. Midőn szemhéjaim felpattantak, a nap Dorka néni arcredőin játszott s úgy kiékesíté az öregasszony képét, mint a tintafoltot a ráöntött rézpor. Ekkor jutott eszembe, hogy elfeledtem vacsorálni s már Deák uraimék a refektóriumban a reggelit is megemészthették. Mit tegyek? Nagy léptekkel siettem az ajtóhoz és az ebédlőbe. De sejti-e az úrfi, mit láttam ott? Dora kisaszony reggeli öltözékét, még pedig nem ruhatárban, hanem saját imádni való tagjain. Az öltözék bő volt, a kábításig bő. A kisasszony nemzetes és vitézlő Deák István uram fájó lábait kötözgeté, még pedig egészen lehajolva. Kíváncsilag néztem oda, hol Dora működött. E közben az öreg úr lába a kis székről alá-

hanyatlott s a kisasszony utána nyúlt, hogy felemelje és ekkor . . . óh, Elemér úrfi, minő szerencse, ha a nyakon alul a nőruha kapcsai hirtelen fölnyílnak! Látott-e kegyed két tökéletes gránátalmát elefántcsontból kivésve, de a világ első művésze által? Elragadtatásomban térdre borultam volna, ha a vitézlő István úr kezében görcsös bot nincsen.

Elemér szilárdul el volt tökélve, hogy a diák badar fecsegéseit tűrni fogja. Azonban bármily hajlékony kedélyünk, bizonyos súly alatt megtörik. Elemér eszményi magasságban látta maga előtt Dorát s nem csoda, ha felbőszült, midőn Barnabás mint anatómiai tárgyat tanulmányozta, vagy mint az érzékiség ingerlő eszközét kémlé, vizsgálá.

— Hallja-e, diák uram, komolyan és ünnepélyesen megtiltom Dora kisasszony nevének említését, — szólt indulattól reszkető hangon s öklével az asztalra csapott.

— Mi joggal tiltja meg, úrficskám?

— A becsületesség, a lovagias szellem, az aljasság iránti undor joganál fogva.

— S nincs semmi közvetlenebb jogcíme?

— Van.

— És szabad kérdenem, mi az?

— Akaratom. Kedvem hozza magával nem tűrni a kegyelmed ajkán a Dora nevét. Számadásunk lesz együtt, ha még csak álmában is említi.

Barnabás majdnem bazsarózsa pirossá lett, nyírt bajúszának minden szála külön mozgott s tömött, rövid, vastag haja emelkedett, mint a fenevad sörénye. Szürke szeme oly konok, oly baljóslatú fénnyel és éllel tartott szemlét Elemér minden tagja felett, hogy a két versenytárs élete felett határozó perc elérkezettnek látszott.

Elemér az önvédelem ösztönénél fogva vadászkésén nyugtatá kezét s olyformán kísérte a diák tekintetét, mozdulatait, ahogy a vadász a támadásra kész párducét vagy hiénáét szokta. De Barnabás hirtelen tenyere közé szorítá fejét s eltakarta. Ajkain tagozatlan hangok törtek ki, vegyesen hasonlítva a mormogáshoz

és röfögéshez. Néhány másodperc alatt e sajátszerű látvány véget ért. Levette újjait pofájáról s vértelen sárga arca az őrjöngés tétovájával s az érzéketlenség nyugalmával fordult Elemér felé.

— Nem rendelünk-e még egy kupa bort? Hejh, korcsmárosné, hozzon abból a vörösből!

Elemér megdöbbent e higgadtságon, e merev, benyomásnélküli közönyön.

A korcsmárosné elhozta a kért italt.

— Egészségére, asszonyom s azon nőkre, kiket mindnyájan szerethetünk és senki sem vall magáénak!

Barnabás egyhuzamban kiitta a kupát s azután megfordítá, hogy körmére szivárogtassa az utolsó cseppet.

— Korcsmárosné, még egy kupát! Ez a mai nap nem olyan, mint a többi . . . Elemér úrfi! ha szorgalmasan tanulnék, mennyi idő alatt forgathatnám a kardot? Még sohasem vontam ki a hüvelyből.

— Na, arra, bajnok uram, bizony kell félév.

— A mennykőtől, midőn szele arcomat érinti, nem húnyom be szememet. Tavaly egy felbőszített bika rám rohant, fülön ragadtam és szarvával nem öklelhetett meg. Most hat éve léptem át először a kolostor kapuján. Éppen ragály uralkodott a vidéken s az akkori gvardián az élet teljes megvetésével járt a betegekhez és halottakhoz. Én mindenüvé kísértem őt, míg buzgóságának áldozatává lett. Nyomdokába más kegyes férfiú lépett, hogy két hét alatt megtalálja sírját. Temetés után a harmadik jött, hogy temetkezzék s végre én maradtam az egyedüli betegápoló. Nem szeretem sem az élő, sem a haldokló embert, de ételt és ruhát kaptam szorgalmamért. S már most kérdem kegyelmedtől, mennyi idő alatt tanulom meg a katonai bátorságot, mely gyanításom szerint, lényegesen különbözik a merészség többi nemeitől?

— Úgy hiszem, velünk kell e bátorságnak születni.

— Úrfi, az rám nézve igen nevezetes baleset volna.

E közben a korcsmárosné ismét Barnabás diák elé tette a kupát.

Elemér csodálatos kíváncsisággal nézett a balga

vetélytársra. Szíve gyökeréig akart tekinteni, de nem sikerült.

Most a diák megszakítva a társalgás fonalát, cseppenként szürcsölte borát.

— Egy kevéssé ecetes, nem tesz semmit. Ha kristályból innók, megtörését is észrevehetnők, de az ólomkupa mindent szépen betakar. Jól teszi! A bor színét és érzéseinket el kell leplezni. Minden kamat, melyet az élettel magunknak fizettetünk, csakis ebből kerül ki. Korcsmárosné! Mennyivel tartozom kendnek?

A menyecske a konyhába vonult, hogy a szolgáló segítségével elkészítse számolatát.

E közben Barnabás a szoba agyagpadlózatán egy faágat talált. Felvette s megtisztítván, faragni kezdte. Midőn a kérget lehántotta, a kezében maradt résznek négyszögalakot adott. Akkor beléje vágott s a fadarabnak majdnem felét lehasítá, hogy eldobja. Mihelyt szórakozott arccal, de munkás újjakkal e fáradságon túlesett, a felső lapra késével mély jegyet rótt s övébe dugta a fácskát.

Elemérnek lehetetlen volt észre nem vennie, hogy vetélytársa úgynevezett rovást készített, mellyel a parasztok szokták kölcsönös tartozásaikat emlékezetben tartani.

— Talán a korcsmai kiadásokat akarja a hóbortos ember hitelre felróni — gondolá s előre mosolygott a pörpatvarnak, mely támadni fog.

Mihelyt a korcsmárosné az ebéd és ital árát a szolgáló által beizente, Barnabás újjával kétszer vagy háromszor megcsipkedte a leány piros arcát s azután készpénzzel fizetett.

Ekkor, késével az üres tányért veregetve, szólt:

— Elemér úrfi, ököllel lesz-e?

Az úrfi nem is sejtve a kérdés értelmét, tudakolta:

— Mi lesz ököllel?

— A leszámolás, melyre kegyelmed célzott.

— Vagy úgy! . . . Karddal.

— Ez esetben, — szólt Barnabás, — az alkalmas ideig csak rováson marad. Én, tisztelt úrfi, hogy hamar túlessünk, öklöt javaslanék.

— Hát kegyelmed nem katona? hát csak tréfából kapcsolt mellére páncélt? hát szablyája fából van-e?

— Mind a három kérdésre pontosan megfelelek. Bizonyos okból katonává lettem ; páncélom komoly acélból áll mellemen ; kardomat csak dicsérni lehet, akár gránátkővel és türkizzel ékeskedő markolatját, akár bársonyos és bogláros hüvelyét, akár suhogó és hajlékony acélát vegyük tekintetbe. Külsőleg tehát egészen lovag vagyok, születésemre is az ; de eddig kezemben a tollat forgattam s nem a fegyvert. Ennélfogva igen hihető, hogy az úrfi, ki születésnélküli kalandor és kardatlan egyén, a Tihóról, Gorbóról vagy Szurdokról kölcsönzött goromba karddal is jól megszabadul, noha a sértő fél volt. Köszönöm szépen, de ily leszámolásra semmi kedvem. Vagy rováson marad tehát az úrfi által elkövetett bántalom, míg a megtorlás órája ütött, vagy pedig ököllel számolunk s ekkor ketté fogom törni a rovást.

— Ha Dora kisasszony nevét említeni meri, találok én módot, hogy tüstént kényszerítsem a fegyverrel leszámolásra. Az ökölhöz semmi közöm. Nem vagyok sóvágó paraszt, mészáros vagy . . . molnárlegény.

Az utolsó szót Elemér különös hangoztatással ejté. Barnabás diáknak a düh és kétségbeesés miatt reszketett, rángott minden tagja.

Pillanatnyi küzdés után, melybe józan értelme tusakodott az őrjöngés és gyűlölet ellen, izmos testének egész terhével rohant Elemérre, hogy a falhoz szorítsa s összetiporja.

Az ifjú könnyű, kellemes mozdulattal siklott ki előle s miután látta, hogy hóbortos vetélytársa a lándzsát ellökte, a szablyát nem érinti s csak erejével akar mindent végezni, ő is visszadugta vadászkését övébe, könnyű, majdnem táncszerű lebbenéssel hátrált mindig az asztal körül. Ajkai mosolyogtak, vonásain kedv, derű, nyugalom honolt, minek bőszítő, észvesztő hatása volt a támadóra nézve. Barnabás egészen elvesztette szemevilágát s mint a vadbivaly, semmire sem figyelve, rohant ellenségére. Ily helyzetben a szerencsének nem lehetett hozzá szegődni. Az üldözés

az ajtó szegletéig tartott s ekkor Barnabás véletlen, de erős lökést érzett, lábai tántorogtak, feje az ajtó táblájához csapódott s egész testével hanyatt zuhant a földre.

Rövid szédülés fogta el. Visszataszítá sisakját, mely homlokára vörhenyes rovatot nyomott; megrázta nyakacsigáját, mely erősen roppant s felállott. Ugyanazon széken látta ülni Elemért, honnan üldözte s ugyanazon higgadt vérmérséklettel. Az ifjú kezében megint vadászkés volt s vállán a puska függött.

Barnabás határozatlan mozdulatot tett előre.

— Bocsánatot kérek — szólt most nyájasan Elemér — a molnárlegényre célzásért. Indulatom ragadott el, tudtam, hogy kegyelmed egyszer gyanúban volt az uradalmi malom kerékfogainak letördeléséért. Hallottam, hogy idegeire a fűrészmalom zúgása is izgatólag hat. A várnagy beszélte, mily gondosan kerüli a malomköveket, hogy szemébe ne tűnjenek. Az ispán többször panaszolta a molnárlegények elszökését, kik kegyelmed folytonos öklezéseit ki nem állhatták. Szóval, minden arra mutatott, hogy a bajnok úr valami titkos okból esküdt ellensége annak, ami a mindennapi kenyér lehetségesítésére befoly, kivévén a szántóvetőt, aratót és péket. Honnan támadt és hogy van indokolva e gyűlölet, nem is gyaníthatom. De miután magát a tényt ismertem, valódi gyöngédtelenség volt, a molnárlegényre célzással keserű érzéseket izgatnom fel. Bocsánatot kérek könnyelműségemért. Mint győztes fél tehetem ezt . . . lealáztatás nélkül.

Barnabás diák orra és szeme közt egy ponton tartotta kezét s azután nézdelé a vérfoltokat, melyek tenyerére ragadtak.

Elemér friss vizet hozatott, hogy vetélytársa a különben sem jelentékeny daganatot borogassa.

— Kitől tanulta az úrfi az öklezést?

— E testgyakorlatban még nem volt mesterem.

— Tudja mit? Levetem a páncélt és kézlemezt. Birkózzunk.

— Hagyjuk el, bajnok uram, elég volt már egy sütetből egy lepény.

Barnabás kivette övéből a fadarabot s a késsel megint egy nagy rovást tett rá.

Elemérnek lehetetlen volt el nem mosolyodni.

— Rég tudom én, — szólt sötét arccal a diák, — hogy a világ egy nagy tüskedisznó, mely akárhol érintem, sért. De az úrfi ez utálatos állat élesebb tüskéi közé tartozik.

— Valóban, a bajnoknak eredeti nézetei vannak, — jegyzé meg Elemér.

— Én pedig úgy hiszem, hogy minden szerencsétlen és üldözött reggeltől estig az enyéimhez hasonló gondolatokon vajúdik, s álmai sem különböznek eszméitől. Azonban bízzuk tudósokra a hosszú vitát. Csak azt akartam mondani, hogy mi valószínűleg hónapokig, s talán évekig sem találkozunk egymással ; de én a rovást nem fogom elveszíteni is időmet okosan használom. A kard és puska szintoly engedelmes eszköze lesz kezemnek, mint most a toll. Ért-e engem az úrfi?

— Tökéletesen, — válaszolá vidám mosollyal Elemér.

Barnabás diák a tornác elébe hozatta lovát, s a nyeregbe fölkapaszkodván, útnak indult.

Elemér e fenyegetéseknek nagy fontosságot nem tulajdonított ugyan, de midőn magára maradt, s a történtekre visszagondolt, a lélekvádhoz hasonló érzés kezdett keblében éledezni. Kétségkívül bosszantó volt az arcátlanság, melyet Barnabás Dorának elorzott harisnyakötőjéről s keble ingerteljes alakzatáról beszélt ; kétségkívül a szerelmes ifjú szentségtöréshez hasonló vakmerőséget láthatott egy ártatlan, szende, tiszta névnek ily mosdatlan és kaján ajkakra vételében ; de másrészről nem volt-e világos, hogy Barnabás fél ésszel egész tulajdonítás alá nem jöhet, s hogy szerencsétlen helyzete, szenvedései, gyűlöltetése, ha nem is elnézést, legalább szelídebb bánásmódot igényelhettek volna. Igaz, hogy ingerkedő hangon szólott Elemérhez, de nem vegyül-e szintén némi gúny és kihívás Elemér válaszaiba is. Hihető, hogy a diák féltékenységből gyűlölte őt, azonban nem

viseltetik-e iránta Elemér is ellenszenvvel, mely szintén rejtélyes kútfőkből támadt? Mennyi ok a kíméletre! A könnyelműsége mellett is nemes indulatú és mély érzésű ifjú kénytelen volt arra is gondolni, hogy Barnabás nagynénjének pénzén utazik. De lehet-e hálával ezért? Ily kérdést Elemér e szerint döntött volna el különbözőleg, amint szelleme vagy kedélye kerül fölül. Most azonban szíve által vezetve, nem tagadhatta, hogy az imádott Dora keze elnyerhetésére Dorka nyujtá neki az egyedül lehetséges módot.

— Gyöngédnek kellett volna lennem Barnabás iránt nagynénjeért, — e sóhaj emelkedett Elemér kebléből. Később az önvád apróbb nemei a kíváncsisággal vegyülvén össze, más-más térre vitték az ifjú gondolatait. Eszébe jutott, hogy Barnabás egy titkolt, de óriási szerencsétlenség áldozatja, s közhit szerint előkelő, dúsgazdag családból származott.

— Aki annyit vesztett, jöhet-e vád alá, ha senkiben sem bízik, ha keserűségében sért, ha könnyen bántható, s ha azon, ki ellene vét, az élettől nyert sebekért is bosszút akar állni? Nem kellett volna megtámadnom a bukott, elhagyott s üldözött embert, kitől balsorsa, midőn egyéb kárt már nem okozhatott, a józan értelmet rabolta el. S vajjon hova vándorol? Szavaiból látszik, hogy nincs szándéka a zárdába visszatérni. Elszakadt azoktól, kik táplálták és ruházták ; attól, ki szerette, s el a hivatástól, amelyben talán boldog lehetett volna, míg a zajos élet csak rossz szenvedélyeit fogja viharosabbakká tenni. Szívemből sajnálom, hogy öklöm jelét arcán hordja. Fenyegetéseitől nem félek, de kibékülése inkább hízeleg büszkeségemnek, mintsem sértené azt. A világgyűlölő haragját minden dőre tudja följebb hevíteni, míg egy fokkal is alábbszállítani a bölcsek nehéz föladatai közé tartozik. Sajnálom, hogy ellenszenvemet fékezve, kedvében nem jártam Barnabás diáknak. Vajjon merre vette útját? Legújabb divatú hadi öltözete után ítélve, talán a sarmasági táborba küldötték. Nevetnem kell e hóbortos ötleten. No, az is furcsa uraság lehet, ki az én vetélytársamban katonai

szellemet födözött föl. Nem adnám sokért, ha e titok birtokába juthatnék. Bohóság, hisz a sarmasági táborunkhoz az egyenes út nincs erre. Be szeretnék Barnabás diákkal ismét találkozni.

Elemér e gondolatok közt Gorbóra érkezett.

VI.

Másnap a tehénpásztor kürtje még össze sem gyüjté a csordát, s a pacsirta a hajnalszürkületet üdvözlő dalt alig zengette el, midőn a páncélos vitéz Turbucáról, ahol meghált, kiindult. Arcán már alig látszott az öklözés nyoma, de szívében a harag és bosszú, mint a pók a falszögleten, szorgalmasan font és szőtt a legtarkább eszmékből oly hálót, melyen a darázs könnyen áttörhet ugyan, de a légy talán fönnakadna.

Barnabás, amint izmos és északi vérű lován tovább döcögött, meglátta a falu bikáját.

— Széles homloka és erős zömök szarva van — gondolá. — Ha én most elébe döfhetném Elemér úrfit, legalább két ölre hajítaná föl.

Turbuca közepén egy faház épült, melynek zsindelyzete hiányzott még.

Midőn bajnokunk mellette haladott el, így elmélkedett :

— Ha e házról most a legizmosabb gerenda földre hullana és a lantost találná, könnyen tehetné nyomorékká.

Néhány öllel tovább Barnabás diák cseréppel födött és ódon alakú épületekre veté szemét.

Arcán düh és sápadtság ült. Megállította lovát, mormogva mondá :

— Kürtőiden éjente kísértetek járjanak be, s háborítsák a földesúr és a nagyasszony álmát ; a fekete kandúr szőre szikrázzék s félelmében kapjon nehéznyavalyát a fölébredt csecsemő ; a bagoly röpüljön az ablakrostélyra s huhogjon oly rémségesen, hogy eszét veszítse a serdülő leány, ki éppen akkor szerelemről és boldogságról álmodott ; a vén komondort, Kormost, mely Dorka néni ruháját tépte le, midőn

alamizsnát kértünk, harapja meg a veszett farkas, s üsse agyon a család tagjai közül az, kinek testébe utoljára oltá be a dühödés mérgét, a halál legiszonyúbb nemének előérzetét.

A páncélos bajnok elvégezvén átkát, tovább lovagolt.

A zöld vetés közül nyúl ugrott föl.

— Mi szép látvány lenne, ha a hetyke Elemér az ellenség elől még gyávábban szaladna, mint e bohó állat!

Az útszélen esett marhára szállongtak a hollók.

— Szeretném, — gondolá ekkor Barnabás diák, — igen szeretném, ha a kalandor úrfi helyettem a sarmasági táborba menne, s a többi katonákkal együtt úgy megéheznék, hogy a bűzhödt húst a hollók előtt fölemésztené.

Még tovább kísérhetnők a páncélba öltözött diák bősz eszméit, ha Zsibó határán görnyedt vénasszony nem lépett volna elébe, reszkető ajkakkal, ősz fürttel, esdő tekintettel.

— Oh, Istenem, hisz ez Dorkához hasonlít — mormogá Barnabás, s erszényét kivonva, egy ezüstpénzt dobott az útra.

Hálálkodva emelte föl a gazdag ajándékot a vénasszony; de midőn áldással akarta kezét a lovag felé terjeszteni, már csak hátát látta.

Barnabás bátorságot vett sarkantyúja használatára, s az ügető paripa a nyeregben oly magasra dobálta őt, hogy majd az egyik, majd a másik lába elveszté a kengyelt, s kezével hol a nyeregkápát, hol a ló sörényét kellett megmarkolnia. Végre a válságos perc lejárt. A ló lassúságát, a páncélos úr a súlyegyent visszanyerte.

— Mint fog búsulni néném, ha értesül eltűnésemről, — töprenkedik most Barnabás diák. — Talán a sírba is viszi bánata. De miért is ragaszkodik hozzám? Anyám a karjai közt halt meg. Szemem még jól ki sem nyitottam, midőn miattam örökre behúnyta szemeit. Akaratom ellen gyilkosa lettem. Ilyen kaján a sors! Akkor terheli leginkább vállunkat, midőn

tudja, hogy különben is összeroskadnánk. Ej, vajjon miért ragaszkodik hozzám Dorka? Enni adtam neki, midőn éhezett; de ő is adott nekem, ha éheztem. Pontosan lefizettük tartozásainkat és semmi fölösleges adomány nem maradt a hála számára. Dorka szeretete végtére is ostobaság, mert nem alapul semmi tényen, nem mozgatják semmi látható rúgók. De hát okosabb-e nálánál a bagoly, mely saját rekedthangú családját szereti a szépénekű csalogány mellőzésével? jobb ízlésű-e a banka, mely ronda atyafiságával társalkodik, a helyett, hogy a csinos vörösbegy és a finom alkatú csíz barátságát keresné? Ösztöneink vakok s Dorka szeret engem. No ugyan szépen megcsaltam szegényt? Deák uraimék kedvéért távozásommal nagy bánatot okoztam a vénasszonynak. Ezért nem tanácslom senkinek, hogy más iránt jóindulattal viseltessék. Miért szedetné rá magát? Gyűlöljön, utáljon! Ez a két indulat nem kötelez le senkit. Bánom, hogy csak egyszer is Dorára, a hitvány dalnok szeretőjére néztem. Kevés az a méreg, mely a darázs fulánkján van. A skorpió jelesebb állat.

A hóbortos Barnabás diák szemében könny csillogott, s hatalmasan kezdett fütyörészni, hogy meneküljön azon jobb érzésektől, melyeknek maradványait még eddig nem tudta kebléből kiirtani.

Midőn Szamos-Udvarhelyre ért, első, ami a szemébe tűnt, az egyház új tornya volt, melyre az ács éppen akkor akarta föltenni a keresztet. Ily alkalommal a népcsödületet merészségével szereti az illető egyén mulattatni, s a fiatal ács testi ügyességére hiú lévén, oly hajlásokat tett, oly kétséges pontokra támasztotta lábát, oly bohóchoz méltó bókok közt forgatta kezében az érmellékivel telt serleget, hogy a nők ijedtökben kötényök szegletét vagy tenyeröket vonták szemök elé, a gyermekek sikoltoztak, s az öreg kőmívesek is kárhoztatva mondták: — Menten nyakát töri e fickó, ha az imádság fönn nem tartja!

Barnabás diák feszült figyelemmel kísérte a suhanc minden mozdulatát.

— Ha a mesterlegény a lantos volna, most, midőn

féllábát fölemelte, elsiklanék, orra cimpáját a kúperesz párkányához csapná, s bukfencet vetve úgy zuhanna a földre, hogy agyveleje éppen azon az éles kövön fröccsenne szét, melyre egy kékdolmányú öreg úr a botját támasztja. Tömött sárga haját mint elundokítaná az aludt vér, szájából, mellyel engem fenyegetett s Dorát csábítgatta, mint kitörnének a szép fogak! A felcser a helyszínére érkezne, acéltűjét bedugná a sebekbe, s tudós arccal mondaná: hogy ez az egyén nem vízkórban, nem tüdővészben, nem hólyagos himlő következtében halt meg, de amint a contusiók és sebek mutatják, magas helyről bukott vagy taszíttatott alá. Erről ő kész hivatalos nyilatkozatot is írni. A kupaktanács pedig összegyűlne a fölött tanakodni, vajjon az ismeretlen úr halála nem fog-e nagy veszélyt hozni a helységre? nem fogják-e rokonai a balesetért a templom tornyát hibáztatni és a jámbor lakosokat, kik magas tornyot mertek építtetni, nem gondolván meg, hogy még nyaka törhetik annak, ki a korcsmaasztal helyett a torony tetején issza le magát, ha! ha! ha!

Barnabás diák bősz hahotája a nézők örömrivalgásába vegyült, kik a létrán leszálló ácslegényt üdvözlék.

Nem volt miért tovább mulatnia Szamos-Udvarhelyen.

Szilágy-Cseh felé vette útját.

Borongó kedélyét kellemetlenül érintette egy falka sátoros cigány. A vénasszony hátán két kis poronty ült, a kíséret előtt az idősebb rajkó muzsikált, a malacok visítottak, a serdülő leányok az út szélén cigánykereket vetettek, s az öreg dádé az üsttel, szitával, pemetével, sátorfával, bögrével s hosszú rongyos vászondarabokkal együtt a hét sovány esztendőnél nyomorultabb szürke gebén cammogott, meleg báránybőr süvegben, szakadozott zöld ködmönben és sárga foltos karmazsin nadrágban.

Ah, Barnabás ilyen társaságban is utazott már Dorkával! Régen történt, de a kiállott nyomor emléke még friss, mintha tegnapi volna?

A szemtelen had körülfogta őt, kérve, rimánkodva, s mihelyt fillért adott, gyanús mozdulatokkal nyomultak hozzá. Csak a lándzsa, mely kézügyben volt, okozá, hogy nem húzták le a nyeregből.

Midőn közülök kibontakozott, ijesztgették lovát, hamar észrevéve, hogy azt gyarlón üli meg.

— Oh, szerencse, te ledér hölgy, ki a festettarcú és üresszívű rimaként mindennel kacérkodol, akadj csak egyszer kezeim közé, úgy fogok kedvezéseddel visszaélni, s úgy meggyalázom nevedet, hogy szégyenpír borítja a becsület arcát, midőn hozzá közelítesz, és a szemérem kétrétű fátyolt vet szeme elé, félvén, nehogy meglásson téged! Hát csak én nem bosszúlhatom meg családomat? Hát csak hozzám jár-e föl sírjából hasztalanul atyám lelke és bátorít cél nélkül a visszatorlásra?

Barnabás e veszélyes eszméinek fonala is hamar megszakadt.

Mutós, Széplak, Solymos és Szilágy-Cseh felől több lovag szállingózik az országútra. A diák fegyverzörejt és patkócsengést hall háta mögül is. Élénkebbé vált az egész környék. Itt-ott tárogató sírt, dob perdült meg s egész huszárszázad festői csoportja tűnt föl a láthatár előterén, egy dombélen.

— Hova megy? — kérdék az áthaladók.

Barnabás diák a közelebbi helységet említé.

— Honnan jön?

— Most Szamos-Udvarhelyről.

— Mi járatban van?

— Kiszellőztetem magamat.

— Hogy hívják?

— Futkosinak.

— Nem ismerjük családját.

— Pedig széles családom van.

Ily furcsa társalgás közt talált rá Elemér.

Barnabás arca elsötétült.

— Ezt a lantos kopót — gondolá, — bizonyosan Deák István és Deák Dániel uraimék azért küldték utánam, mert félnek, hogy a zsoldot zsebemre rakva, lovastul, páncélostul elszököm. Csakugyan kedvem

volna valami ilyesre, hogy őket hitvány gyanakodásaikért megbüntessem. Talán egy haramia-bandához is beszegődném, ha tudnám, hogy sokáig fognak jajveszékelni. Ni-ni! kardot övezett tomporára az átkozott lantos! Csalhatatlanul a Deákék kémje. E praktikának még rossz végök lesz.

Elemér, ki valóban örvendett, hogy a diákkal találkozott, szíves szavakkal és tekintettel üdvözlé.

— S nyomomra akadt az úrfi? Ez nagy ügyesség volt, miután magam sem tudtam, merre fogok csavarogni.

Annyi lenéző gúny rejlett Barnabás száraz, hideg észrevételében, hogy Elemér tegnapi szelíd föltételei, melyeket reggel is megújított, tűzpróbát állottak ki.

— Uram! — szólt, magán erőt véve, — én egyenesen Budára utazom, s bár kedves meglepetésemre szolgál, hogy kegyelmedet ismét láthatom, e szerencsére nem számíthattam, miután a bajnok úr utazási célja előttem oly ismeretlen volt, mint az enyém kegyelmed előtt.

Barnabás a csodálkozás miatt száját nyitva hagyta, s kereste a hangokat, melyeket fogai között kibocsásson.

— Hu, hu, hát ki lesz már a Dora kisasszony udvarlója?

— Azzal nem szolgálhatok, ha csak kegyelmed vissza nem tér.

— Én? Hisz én a sarmasági táborba megyek, s onnan Budára. De mit is beszélek? — tevé hozzá Barnabás arra az ötletre jőve, hogy Elemér csak ámítja, s titkát fondorkodva kicsalta, — az úrfi sokkal nemesebb, hogysem hitelt adjon szavaimnak. Szilágy-Csehen megvasaltatom lovamat, ebédelek, s aztán visszautazom.

— Ma nem érkezhetnék haza?

— Fecskeszárnyakkal igen. Különben aligha.

— Gondolom, csak holnap délután látogathatná meg Deák nagyuraimékat?

— Ha tudniillik kedvem volna rá.

— Természetesen. S csak ez esetben kérném a bajnok urat egy szívességre.

— Engem és szívességre? — hüledezett Barnabás diák.

— Értesíteni akarom Deák Dániel uramat utazásomról s igen lekötelezne kegyelmed, ha levelemet kézbesítené.

— Úgy-e, az apákhoz írt levélbe nem szokás egy pár szerelmes sort a kisasszonykák számára becsempészni?

— Legalább igen ritkán kerülhet elő ily eset, — válaszolta Elemér, a diák bárgyúságán mosolyogva.

— S a büszke Deákéknál, kiknél az úrfi szolgál, úgy hiszem, soha.

Ekkor Barnabás nagy hahotával kezdett kacagni.

— A levelet nem vihetem el, úrfi, ha, ha, ha! Küldje mástól, ha, ha, ha! Én a sarmasági táborba megyek, ha, ha, ha! Az úrfi Budára, hi, hi, hi! Két bolond összetalálkozott, hajtsuk meg magunkat egymásnak, s gratuláljunk.

Ekkor Barnabás a mély tisztelet minden jelével háromszor borult a nyeregkápáig.

— No, kár volt rovást készítenem az úrfiról. Tüstént ki is vetem a zsebemből. — Előkereste a fadarabot, s a porba dobta.

— Vegyünk közköltségen egy csörgő sipkát, s hordozzuk fölváltva.

— Megvallom, e kiadásra nem számítottam, — válaszolá Elemér.

— No, az úrfinak külön sipka kell, s én másutt keresek felezőt.

— De hát miért tart a bajnok mindkettőnket őrültnek?

— Tüstént megmagyarázom. Az öreg Deákok orrolták Dora kisasszony iránti vonzalmunkat, s hogy föl nem ötlő módon túladhassanak rajtunk, háborúba küldenek. Míg minket az ellenség lekaszabol, összeaprít, lándzsára szúr, buzogánnyal ver agyon, pisztollyal, mordállyal, karabéllyal, mozsárral, petárdával, kartáccsal, szakállas ágyúval és bombával a levegőbe röpít, ízekre lődöz, porrá tör, addig majd akad Dora kisasszonynak szemenszedett udvarlója, kivel a döly-

fös várban senki sem szégyelheti meg magát, s akit Dániel és István őkegyelmék hetykén fognak fiamuramnak nevezni. Úrfi, ez az oka a mi katonáskodásunknak. Kikaptak rajtunk, megcsúfoltak bennünket, de azért, mint látom, büszkén, negédesen billegünk odább, mintha nem is rajtunk történt volna ily pironság.

A diák gyanakvó természete még a felhőtlen és tiszta kedélyű Elemérre sem tévesztette el hatását. Egy percig lehetségesnek tartotta, hogy Dorka nem a maga fejéből tette, amit tett, de józan értelme és nemes szíve hamar visszautasítá e méltatlan elővéleményt.

— Volna csak az úrfi, — szólt Barnabás, arcán a bosszú és ábránd kifejezésével, — volna csak oly indulatú, mint én, akkor tudnék valami célszerűt javasolni. Menjünk vissza, raboljuk el Dorát s midőn az erdők rengetegében többé senki sem kísérheti nyomunkat, küzdjünk meg egymással, míg valamelyikünk elhull s az élő vegye el nőül a rableányt.

Elemér megborzadt.

Barnabás, mintha feleletet várt volna, egy hosszú percig hallgatott s azután folytatta.

— Kegyelmed lágy nevelést kapott, de nekem még a bölcsőm is tüskékkel volt kirakva. Míg te a henye törököknél szőnyegen heverészve pengetted a lantot s ittad a sorbetet, én házról-házra jártam az alamizsnáért s az út szélein aludtam el, verőfényben, zivatarban ; pedig apámnak várai voltak. Neked kerítőnő ez élet, ki élvekre csábít, nekem hóhér, ki naponként keresztfára feszít. Én mielőtt a táborba mennék, bejártam a helyeket, hol legtöbb igazságtalanságot szenvedtem ; te ez alatt hihetőleg a mosolygó szerencse számára üdvözlő dalt készítettél. Mi közünk lehetne tehát egymáshoz? Ne vegye az úrfi komolynak javaslatomat. Barnabás diák nem ad és nem fogad el tanácsot. Szilágy-Csehen túl különválik utunk s nem fogjuk vitatkozásainkat tovább folytathatni. Az úrfit kiüzték a házokból Deák uraimék, mint az ölebet, engem, mint a komondort s ha az egyik a megszé-

gyenítésen mosolyog, a másik pedig a fogát vicsorítja, csak saját természetét követi ; legrosszabb volna, ha a két kutya bosszúságában egymást marná meg. Ezt, kedves úrfi, ne tegyük mi.

Elemér alig bírta már fékezni indulatait, midőn udvarias hangon e megjegyzést kockáztatta :

— A kegyelmed hasonlítása rám nézve kevéssé hízelgő ugyan, de ami a kérdés lényegét illeti, az ellen semmi kifogásom.

Ha a diák hóbortosságáról nem lett volna meggyőződve, ha nem nyomná az a tudat, hogy titoktartása miatt kénytelen Barnabást valódi helyzete felől ámításban tartani, akkor hajótörtést szenvedne a szelídség és kímélet, melyre magát elszánta, akkor útitársa goromba és ingerlő modorán haragra gyúlna.

Így érkeztek Szilágy-Csehbe.

A korcsmában alig volt hely, hová lovaikat kössék.

Hangyabolyként nyüzsgött az udvaron a sok kardos és tarsolyos egyén.

Egyik a táborba siet, a másik haza.

— Nincs többé tábor, — erősíték többen.

— Mi oda megyünk, minket oda küldöttek, — kiabálták szintén számosan.

Elemér mint élénk és nyugtalan kedélyű ifjú, tudakozódni kezdett ; Barnabás, mint a világra keveset hajtó férfiú, meglesve az alkalmat, egy üléséből fölkelő huszár helyét a bormérő-szobában gyorsan elfoglalta és irígylendő kitartással evett, ivott.

— Csakugyan igaznak látszik, — súgá neki a mindenről értesült Elemér, — hogy a szultán már Belgrádon van.

— Mi közöm hozzá. Legyen, ahol neki tetszik, — szólt Barnabás félvállról.

— De attól tartok, hogy a sarmasági tábornak kegyelmed hűlt helyét fogja találni.

— A mennykőbe! hát még erről is lehet szó? Hát én egész életemben kezdőbetűket fessek és a kolostor konyhaköltségeit jegyezgessem? Most először kaptam állapotomhoz méltó ruhát s visszaadjam-e Deák uraiméknak? Most először van ezüsttallér és arany-

forint zsebemben s megfosszam-e magamat azoktól? Hombárral volt atyámnak kincse és lábatlan marhája. Koldus legyek-e örökre, csak azért, hogy Sarmaság környékén a magyar urak nem gyujtanak tábortüzet, nem feszítik ki többé a sátrakat? Az úrfi természetesen ajánlani fogja, hogy menjek haza henyélni, mert amely tett engem árnyékba helyez, az kegyelmedet emeli! Úgy-e, takarodjam haza?

— Éppen ellenkezőleg, a lovag úrnak Budára kell velem jönni.

Barnabás gyanakodó tekintetet vetett Elemérre s már úgy rémlett előtte, mintha mégis célszerűbb volna Dorka néni és a kolostor védszárnyai alá visszatérni.

E közben az ivószobában és az udvaron oly zaj és tolongás támadt, hogy egyik a másik szavát többé nem értette s a korcsmáros ijedten tekintett hol az asztalra, honnan a vendégek tünedeztek, hol az eresz felé, hol a jászol mellől a lovak kötőfékét kezdték oldozgatni.

— Jemini! mi lesz belőlem? Fele fizetés nélkül megy el? Azt gondolják, az ellenség földén vannak. Itt a sok étel! Uram Krisztus! ki fogyasztja már el? Verte volna meg az Isten a beste fiát, hogy miért nem jött egy órával később! Leölettem a tulkot, egészséges volt, csak a nyelve töve fájdult meg s most a nyakamon marad, mintha esett marha volna. Fizessenek kendtek legalább két polturát fejenként, azután szerencsés utat kívánok. Nem adtam én csigert, hallják kendtek s nem is kútból merítik a bort ; több kell hozzá, mint vályú, veder és kútágas. Jemini! már szállingóznak ki a kapun! Hallják, atyafiak! kik nem tartoznak a mezei hadakhoz, személyenként fizessék meg a két polturát. No, hát nem világos, amit mondok? Adjon a kezembe minden ember két polturát, aztán szerencsésen utazzék tovább.

Barnabás diák csípőire tett kezekkel hurrogatott és röhögött a korcsmáros rimánkodásain.

Elemér a közbejött zavar okát, a hírnököt kereste fel. Ez ugyanazon vékonytermetű és hosszúbajuszú

egyéniség, akit a vendéglátó várban már alkalmunk volt megismerni.

Hivatalos készséggel s majdnem a közkikiáltó magatartásával értesíté Elemért, hogy Jahja-oghli, a szemendriai basa és Ulama, a boszniai vezér, nagy haddal érkeztek Buda alá; Ferdinánd fővezére, Roggendorf, már tökéletesen elvesztette fejét s azt sem tudja, merre fusson. A sarmasági táborra tehát nincs többé szükség s annyival inkább, mert Szolimán császár tengernyi erővel közelít Nándorfejérvárhoz és rövidebb idő alatt mehet, ha kegyelmes szándoka az volna, Bécs kapuihoz, mintsem az erdélyi sereg, melynek még csak igen csekély része gyűlt össze, derekas haddá gyarapodhatnék.

— S most kegyelmed a táborba sietőket visszatéríteni küldetett? — kérdé Elemér.

— Nem fáradnék el ily munkában tizedrésznyire is úgy, mint midőn a vitézlő urakat részvételre kellett nógatnom; de most a Zsibóra, Egregyre és Drágra menetelen kívül más megbízásom nincs. Drágból betekintek a derék Deák István és Dániel nagyuraiméklhoz is, mert a multkor szívesen fogadtak s tudom, hogy a várkaput most sem csukják be az orrom előtt.

— Ez esetben, kérem, adjon át egy levelet Deák Dániel uramnak.

— Szívesen; de majd csak a jövő szombaton mehetnék hozzájok.

— Négy vagy öt nap nem okozna semmi hátramaradást. S mikor indul innen kegyelmed?

— Mihelyt abrakoltattam.

Elemér leoldá a nyeregkápáról táskáját. Egy papírdarabot göngyölgetett ki s késével kettévágta.

Barnabás diák találgató figyelemmel méri az ablakból a künn történteket. Arcán hol gyanú, hol fájdalom játszik. — Mindennek számára, gondolá, talált a véletlen egy lényt, aki osztozzék örömeiben, bánatában. Még a hiábavaló lantos is, ámbár a várból csak úgy távoztatták el, mint engemet, levelet akar írni. Vajjon kinek? . . . Én senkit sem értesíthetek állapo-

tom felől. Csak egy vén banya könnyezne, ha meghalnék s annak is szeme nem szebb a fülesbagolyénál, s testének rútságából csak az hiányzik, hogy tolla nincs.

— Bajnok uram! — szólt a belépő Elemér, — a hírnök fel akarja Deákékat keresni, hoztam kegyelmed számára papirost, ha levelet akarna írni.

— Kinek, lantos uram, ugyan kinek? — kérdezte nehezteléssel Barnabás. — Talán Dorának? de fogad-e el az titkon kegyelmedtől vagy tőlem szerelmes leveleket? . . . Deák uraiméknak? Hisz ha azt jelentem, hogy még nem tört ki a nyakam, sajnálni fogják. Dorkának? hisz a szegény balgatag asszonyt már eddig alkalmasint értesítették a zárdából elszökésem felől s a várnagy kikötötte, hogy én ne firkáljak neki. Ha meghal szomorúságában, Deák uraimék lelkén ragad. Bánom is én.

— Hát Dorka nem tudja a bajnok távozását?

— Alig képzelem, ha valamelyik cigánynő meg nem jósolta.

— S Deákék kívánsága volt az eltitkolás?

— Ezért kaptam tőlök lovat, pénzt, páncélt.

Elemért kellemetlenül lepte meg Barnabás felvilágosítása. Oldhatatlan rejtélynek látszott, hogy őt Dorka és Dorka rokonát Deákék titkon küldötték a táborba. Tudta, hogy a vénasszony csak nagy áldozatokkal vihette ki tervét s a Deák-család sincs oly fényes vagyoni helyzetben, mely könnyűvé tehetné egy önkéntes gazdag fölszerelését. S ha a hazafiság ösztönzé István és Dániel urat ily erőfeszítésre, mi szükség volt azt Dorkától titkolni? S ha Dorka ellenezte az unokaöcs katonáskodását, nem volt-e gyöngédtelenség őt rászedni? S nem bizonyos-e, hogy a fegyverhordásban járatlan Barnabás helyett félannyi költséggel sokkal alkalmasabb egyént lehetett vala szerzeni?

E gondolatok Elemért a féltékenység örvényébe sodornák, ha szeme előtt nem állna Barnabás mindazon tulajdonokkal, melyek a szeretetreméltósághoz legkevésbbé hasonlítanak. De minthogy önhízelgés

nélkül is hinnie kellett a nagy különbséget, mely őket egymástól elválasztja, fölhagyva a rejtély hüvelyezésével, néhány sorral értesíté Deák Dánielt távozása felől, bocsánatot kért tőle és István úrtól, hogy engedelmök nélkül ment a zászló alá, s megnyugtatásukra becsületszavát adá, hogy Izabella királyné jogainak védelmére semmi veszélytől visszadöbbenni nem fog, s minden törekvése Budavárába jutni, hogy Werbőczi Istvánnak, ki őt a török rabságból kiváltá, hű szolgálatára szentelhesse egész életét.

A levelet térden írta meg, s kardmarkolatának gombjával pecsételte le.

Midőn a hírnök az iratot tőle átvette, Barnabás diák a sisakot fejére tevé és a vállrojttal leszorítá.

— Ideje már, hogy induljunk, — szólt Elemérhez. — Én Székelyhíd felé veszem utamat, s ha az úrfi még nem jöhet, ott fogom beérkezését megvárni.

— S tehát a lovag csakugyan nem tér vissza?

— Szerződésemben ez van írva: «Barnabás diák uramat a sarmasági táborba küldjük, hogy alkalma legyen Buda ostrománál megkülönböztetni magát». Ebből önként következik, hogy küldőim a «magam megkülönböztetésére» vetették a súlyt, nem pedig a sarmasági táborra, s nekem magamat meg kell különböztetni, vagy a pénzt, ruhát és lovat visszaadni. Ámde a pénzből már annyit költöttem, amennyit saját zsebemből ki nem pótolhatok; a páncélt és lovat pedig megkedveltem. Ebből önként következik, hogy meg kell magamat különböztetni, úgy ahogy nekem tetszeni fog, miután erre nézve a szerződésben semmi kötelező utasításom nincs.

— A megkülönböztetésen vitézséget szoktak érteni.

— Ha Debrecent fölgyujtanám, azzal is megkülönböztetném magamat; ha valakit úgy gyilkolnék meg, mint valaki atyámat, az is úgy megkülönböztetne a többiektől, mint húsevő természete a hiénát a nyúltól. Egyébiránt elfogadom a megkülönböztetés értelmezéseül a vitézséget.

Elemérnek nem tetszett a szerződés ily magyarázata,

feledve tehát éhségét, szomját, sietett lova után, hogy a diáktól el ne maradjon.

Midőn úton voltak, mondá:

— Ha Jahja és Ulama basa össze is kötötték magokat Izabella királyné seregével, Roggendorf nem fog hamar tágítani, s remélem, számunkra is marad kitüntetési alkalom.

— Ahol három sereg csatázik, ott könnyen kap két katona helyet a sorbaállásra, s célt, ahová golyóját irányozza.

— Számunkra csak egy sereg létezik, az Izabella királynéé, — válaszolá Elemér.

Barnabás tarsolyából pecsétes levelet vőn ki, s előbb megnézegetvén, átnyujta a lantosnak.

— Izabella királyné nevét sehol sem találom. Olvassa el az úrfi is.

— Csak nem hiszi a lovag, hogy Deák István és Dániel uraimék a Roggendorf táborába küldötték volna?

— Hát a törökökhöz?

— Önként értetik, hogy kegyelmedet azért fegyverezték föl, hogy védje a Zápolya házát, melynek ők oly hívei, mint rokonuk, a hatalmas Werbőczy István.

— Melyik pontja ez a szerződésnek? nézze meg jól az úrfi. Hol van említve a Zápolya-ház és Werbőczy? Hát nem lehet-e az embernek magát megkülönböztetni Szolimánnál, Ferdinándnál és Zápolyánál egyaránt? Ha a várnagy föltételhez kötötte vitézségemet, miért nem közölte azt velem? miért hagyta szabad tetszésemre a választást? Hát a németeknél, hát az ozmánoknál nem harcolnak, nem ölnek, s nem lehet-e valaki nagyobb harcos, nagyobb ölő, mint mások? Ha Deák uraimék azt akarták, hogy a németet vagy törököt s ne magyart lőjek, miért nem tették ki a szerződésbe? Midőn valaki konvenció mellett erdőmestert és vadászt fogad, azt mondja-e, hogy csak bölényt ejtsen el s nem medvét, csak szarvast s nem dámvadat, és csak rókát s nem borzot? Ki akarom magamat tüntetni, s ha e miatt könny csordul ki a

két vén ember szeméből, mit bánom én? Készítettek volna okosabb szerződést.

Elemér most érzé először, hogy sokkal kevésbbé hóbortos, mint megromlott emberrel van dolga. Szédelgett, midőn rágondolt Deákék könnyelmű tettére. Erősen elhatározta, nem tágítni Barnabás mellől, s ha szellemével, erélyével, szívességével, kegyvadászatával, önlealázásával sem adhat e vad jellemnek becsületes irányt, inkább kész leend a legszélsőbb végletekre is, mintsem azon általa tisztelt háznak, mely annyi jótéteményekkel halmozá, meggyaláztatását eltűrje. Most érzé először igazán, hogy Dora kezének elnyerhetésére érdemessé teheti magát: s most sejté a merengő lélek mélabús jóslatával, hogy nem a táborzaj, nem az ágyúzörej, nem a küzdők fegyvere a legnagyobb veszély, mellyel őt végzete fenyegeti.

VII.

Dani bácsi az óriás almafa sötét árnyékában ült. Azon almafát értem, melynek töve mellől Dora a tavasz kezdetén a legszebb ibolyát és császárszakállt kötötte bokrétájába.

Most már melegebb napok járnak, s még az árny is hő.

A nagyuram oldalánál öreg várnagyunk görnyedt, félig nyitott szemmel.

Kőművesek bontogatták a megszüntetett szerzet jószágigazgatói lakát, hogy építéshez foghassanak, s Dani bácsi a várból még az ebédet is a fa alá hozatá, mert látni akarta, mint alakul éppé és csinos külsejűvé az a ház, mellyel Barnabás diák eltávolításáért akará Dorkát a két testvér vigasztalni.

— Csak ne ölnék meg a németek!

— Futni fog előlök, jó uram!

— De ha utána fut a golyó.

— Különb ember is halt meg a hazáért, mint Barnabás diák.

— De senki sem sírt úgy, mint ahogy Dorka őt siratná, s úgy sem átkozódott.

A várnagy mintha Dani bácsi talpraesett megjegyzésén elmélkedni akarna, egészen behunyá szemeit és lassan lógatta fejét.

Kövek rohantak le.

— Íziben foly a munka, várnagy koma!

— S nagy lármával.

— A mesteremberek meg akarják érdemelni kenyeröket.

— Ki is kapják szalonnástul, borostul.

— Csak a pénz a bökkenő!

— A pénztől magam is tartok, — sóhajtá a várnagy.

— Régen jobb idők voltak ; . . . de még él a híres rokon, a nagy Werbőczi István.

— Annak is van hová adja forintjait.

— Elhajtják Buda mellől, atyámfia! a németet, s a marschallus campestrisnek sátrát hatalmokba ejtvén, találnak ott drága ezüstmarhákat, margarétákat és vert aranyat.

— Ha találnak is, nemzetes uram! Török Bálint hordja el, vagy a fráter Martinuzzi.

— Az igaz, hogy a nagy Werbőczi a Deák-családból származván és a mi águnkkal legközelebbi vérviszonyban lévén, abhorrescálni látszik a gazdagságot. No de jó az Isten, s ha úgy akarja, Dorka asszony számára szép házacska fog itt emelkedni és még a konok Barnabás diák is ránkor nélkül fog nevetni azon a furcsa ötleten, hogy mi őt fegyverhordásra csábítottuk.

Míg Dani bácsi ezt beszélte, a domb horpaszán, honnan egy ösvény az építés alá vett ház kapuja mellett vezet a vár felé, valami mozgó feketeség tűnt fel, melyet most a sűrű faágak eltakarnak, majd a verőfényesebb rés a szem elébe vont.

— Alighanem barátkalap — szól a várnagy, ki először fordult figyelmével arrafelé.

— S alighanem barátcsuklya, — mondá kényelmetlen találgatással Dani bácsi.

— Már a fehér kötelet is kivehetem.

— Valóságos minorita a szomszéd kolostorból.

— És felénk tart.

Az egyén, kiről a vitatkozás folyt, a mély völgyösvényen oly ponthoz ért, honnan a csalit és árok közül csaknem egész tomporáig kilátszott.

— Az a boldogtalan páter, — szólt megszeppenve Dani bácsi, — bizonyosan Dorka asszonyhoz megy, hogy Barnabás eltávozásáról értesítse.

— Talán csak a káplánt látogatja meg.

— A szeme sem úgy áll, valami konokságon töri a fejét.

— Hisz a szemét, nemzetes uram, még nem lehet kivenni.

— Hiában, koma, én csak rosszat sejtek.

Dani bácsi a kapu elé sietett, s utána a várnagy. A páter nagy lélekzések közt és bár lassú, de nagy léptekkel közelge.

— Ez biz' az alamizsnás.

— Tulajdon maga a híres Flórián páter, ki tollkésével szenteket farag, s ha a zárda szekerére ül, alig halad két falun át, s már minden tarisznyát teletöm összekéregetett sajttal, csibével és sonkával.

— Hej! páter Flórián, hova olyan gyorsan? — kiáltá Dani bácsi teli torokkal.

— Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus! Domine spectabilis, én bizony éppen a kegyelmetek várába sietek.

— S nem állna meg egy szóra?

— Akár kettőre, nagy jó uram!

— Csak azt szeretném tudni : mi járatban fárad hozzánk?

Barnabás diákot kell a néneasszony mellől hazakergetnem.

— Sohase fáradjon, páter! Jó helyt ül az, aki rokonainál ül.

— De, kérem alásan, Barnabás diák távolléte máris sok hátramaradást okozott a kolostorban.

— Nem szorulnak tisztelendőségtek ő reá.

— Azt csak mi tudjuk, hogy igen. Miatta minden kezdőbetű hetek óta ruházatlan, vagy csak félig van felöltöztetve ; pedig már legalább kétharmadának egész

mundurban kellene lenni. A nagy Á, ami a testit illeti eléggé ellátott ugyan cirádákkal és színezéssel, de fölötte az ékezés címere hiányzik, pedig szarvasfőt kellett volna képeznie. A fő kész is, de me hercle! csak az egyik szarv van meg, a másik teljesen hiányzik. Ez nem maradhat így. Szégyent hozna kolostorunkra. Hát aztán a szegény E betű, melyre különben büszkék vagyunk, hogy járt? Felső ágát szépen borítják be a tiltott alma levelei és gyümölcsei, s csak az volna még hátra, hogy derekán csavarodjék fel a kígyó és dugja ki arcát a lombok közül. De hát ott van-e a kígyó? A henye diák csak üres helyet tartott számára. Már most kérdem, domine spectabilis, hol tehát az eredeti bűn, az embernek természetes hajlama a rosszaságra?

— Az egész világon, páter.

— De nincs a mi kolostorunkban, s éppen az a baj. Meg is mondta a gvardián, hogy a miatt három napig tartja kenyéren és vízen Barnabás diákot.

— No már azt csak ne tegyék, tisztelendő uraimék. Jobb lesz kiegyenlíteni a dolgot, hadd maradjon Barnabás pár hétig még a nénjénél, s íme én kötelezem magamat, hogy az egész folyó éven ingyen makkoltatást engedek erdeimben a szerzet minden sertésének, s a templom szegényei számára a jövő vasárnap, minden levonás nélkül, két magyar forintot szolgáltatok át kegyelmeteknek.

— Nagyra becsüljük a vitézlő úr gráciáját, azonban nekem szoros kötelességemmé tették előljáróim, hogy Barnabás diákot rögtön visszahozzam.

— De tud-e tisztelendőséged másfél ölet ugrani?

— Már arra nem ajánlkozom.

— Akkor hát három napig vendégem lesz. Mert nálam most igen vígkedvű urak és asszonyságok vannak, kiknek csak az a hibájok, hogy útra készülnek. Ezt megtudván, várnagyomnak utasítást adtam a dobogó tüstént fölvonására. S majd meglátom, ki tud átugrani a várárkon. Mert, úgy segéljen, különben három nap és három éjjel nálam fog danolni, táncolni és serleget üríteni. Siessen, várnagy uram!

Kísérje a tisztelendőt szerény házamba és mihelyt átlépett a hídon, tüstént vonassa föl ezt.

— Induljunk, páter! — szólt a várnagy.

A jámbor szerzetes nem volt ellensége sem a dalnak, sem a bornak. Vonta is ezer incselgő kép a vár felé ; de a gvardián szigorú arca, mely most az ő szeme előtt lebegett, komolyan inté : — Ne menj Flórián, a kísértet elé, mert még inkább megfenyítelek, mint a csavargó Barnabás diákot!

— Ha a spectabilis a dobogó felvonásától el nem akar állni, akkor szíves igéretei felől értesíteni fogom előljáróimat, s Isten kegyelmével ezennel visszaballagok a kolostorba.

Dani bácsi szabadon lélekzett, mihelyt a pap neki hátat fordított.

— Most szerencsésen megmenekedtem a bajtól ; de várnagy komám, ezentúl kendnek lesz kötelessége oly elmés módot találni ki, mely a papokat a vártól és Dorkát a zárdától távol tartsa mindaddig, míg a ház felépül. Isten őrizzen attól, hogy a vénasszony fölfedezze tettünket. Ha Barnabás elmaradása nyugtalanítani fogja, kend meséljen neki cifra dolgokat. Irtózom Dorka könnyeitől, kétségbeeséstől, megőrüléstől . . . és nem tudok hazudni. Legföllebb Flórián pátert hitetném el . . . Dorkának hiúzszemei vannak és Barnabást fiaként szereti. De menjünk már haza, mert Pista bátyám zsémbelni fog hosszas kimaradásunkért.

Dora kötött, az öreg nagybátyja egy törpe zsöllyén ült. Helyzete kényelmetlen, mert köszvényes lábait jól terjegetni nem tudja, de legalább közel van unokahugához. S mennyi szemrehányást, mennyi figyelmeztetést nem kell elmondania. Hol is kezdje és hogy?

Dora szorgalmasan kötött.

— Te most csak akkor beszélsz, mikor kérdenek.

— Pista atyus mindig kérd.

— Mert nem szeretem, hogy a szemed fáj és mégis folyvást rontod a sok varrással, hurkolással és kötéssel.

— Még több az üres időm, mint a dolgom.

— De ha a szemed fáj, foghatnál másféle munkához.

— Édes Pista atyus, nincs a szememnek baja.
— Hisz héjai vörösek.
— Bizonyosan a szél fujta meg.
— Te selma, hisz alig jársz ki a szobából.
— Bizonyosan az ablakot tartottam sokáig nyitva és bejött a friss szél.
— S mit látok? citerádat a szögön por lepi.
— Elpattant az egyik húrja.
— Helyébe én is tudok mást feszíteni. Add ide csak az illő húrt. S hát a virágokat miért nem öntözted meg?
— Micsoda virágokat?
— Amott a cserépben.
— Dorka azt mondja, hogy féreg rág gyökerökön s azért hervadnak. Dorka értelmes asszony.
— Fürteid közé sem tűzesz félig nyílt hónapos rózsát? Pedig mostanáig sohasem mulasztottad el.
— De mind édesatyámnak, mind Pista atyusnak reggelenként hozok friss bokrétát, míg csak a kert utolsó virága nem hullatja el leveleit.
— S hát magadra miért nem gondolsz?
— Nem fontam-e gyöngyöt fürteimbe, mikor sok vendégünk volt?
— De mit használ, ha ifjak helyett többnyire öreg urakkal társalogtál.
— A fiatalokat az öröm magától fölkeresi ; az éltesek számára időtöltést a háziasszony figyelme talál. Így tanította ezt nekem Pista atyus. Azután nem táncoltam-e eleget?
— Mert mindenik úrfi erővel is elvitt volna. De mentél-e a többi nőkkel együtt lovagolni?
— Leányhoz talán nem is illik e férfias mulatság.
— S régebben miért nem vélekedtél így?
— Fiatalabb voltam. Az idő hozza a megfontolást.
— Éppen azt nem szeretem, hogy mostanság igen bölcs akarsz lenni. Maholnap már nem is fogsz igazán örvendeni tudni. Hejh, csak az a rossz Elemér ne barangolna annyit! Már látom, hogy róla ragadt a víg kedv mindnyájunkra ; még te sem nevetsz azóta igazán. Kész a citera, próbáld meg rajta az új húrt.

Eléggé összhangzik.

— Hm! Dani öcsém is hosszasan hagy magamra. Dalolj egyet, leányom.

— Melyik éneket kívánja?

— Amelyet utoljára készített Elemér.

Dora elsápadt ; de lélekerejét hamar összeszedte.

— Nem emlékszem jól reá — szólt kikerülőn.

— Hisz legtöbbször énekelted.

— Aztán szomorú is.

— Nem tesz semmit, leányom ; mi sem vagyunk víg hangulatban. S minden szomorúsága mellett az benne igen furcsa, hogy a költöző madarak beszélik el a lovag halálát. Csak az a lurkó Elemér gondolhat ki ilyen csodálatost. Hányszor nem lantolta el hosszú barangolása alatt a szép nőknek? Képzelem, mint dicsérik őt a palotákban és a piacokon. Nem . . . arra Elemér mégsem alázta le magát, hogy a vásáron énekeljen, mint a közönséges hegedős. Büszke, délceg fiú. Talán nem is származott rossz családból. Pista bátyád haragszik, ha Elemér születését ócsárolják. Csak jönne haza már a kópé. Énekeld el, Dorám, a nótáját.

A leány szilaj kézzel nyúlt a kobozhoz, s Pista bácsinál élesebb szemű az ő szép és sápadó vonalain, a hideg elszánásban annyi égető szenvedést látott volna, hogy rettegne a húrtól, melyre újjait teszi és a hangtól, mely zengeni fog.

— Kezd el, Dorám, kezd el már.

A leány kebléhez szorította a kobozt, s halk, de fájdalmas hangon énekié :

Vándor madár, vándor madár
Szárnyad mindenfelé eljár,
Szemed mindenüvé teként.
Nem láttad-e a vőlegényt? . . .

Könny csillogott Dora pilláin ; lehanyatlott keze.

— Pista bácsi, elfeledtem a dal folytatását? talán majd tudni fogom. Akkor elénekelem, Pista bácsi!

Dorka nyitott be. Midőn Dora a vénasszonyra veté tekintetét, az előbb könnyes szem sötéten szikrázott,

s a bánatnak magát átengedett arc és termet most szoborszerű, majdnem merev kifejezést és állást vett. A falusi leányka leeresztett kezekkel, egyenes tartással úgy ült székén, mintha a művész véste volna oda, ábrázolván vagy a kifáradt részvétet, vagy a haragra ébredő részvétlenséget.

Dorka sanda s a zavar miatt tétovázó léptekkel ment a szekrényekhez és a polcokhoz, hol rakosgatni és keresnivalója volt.

— No, hát mi újság, jó barátom? — hangzék künn Dani bácsi harsány szava.

— Csak azt jöttem jelenteni kegyelmeteknek, nemzetes és vitézlő uraimék, s respective tudtul adni, hogy a nemesi fölkelés, mely az alvajda ő nagysága rendeleténél fogva Sarmaságra gyűlt, hogy dandárokká alakulván, Budát az ostrom alól fölmentse, újabban vett parancs következtében szét van oszlatva. Már kiki hazamehet családja tűzhelyéhez, s a tábori nehéz fáradozások után az édes nyugalom karjaiba vetheti magát. Szulejmán császár, kinek palástja széléhez fogódzott a mi országunk, Nándorfejérvár körül sátoroz, a vitéz szemendriai basa és a hatalmas boszniai vezér eddig már Buda alá érkezett, s a királyné ő felségének nincs többé az erdélyi hadak segítségére szüksége.

— Úgy hiszem, — dörmögé Dani bácsi, — hogy mégsem vált volna gyalázatunkra legalább egy kanállal a magunk véréből is ontani és Budát a királyi családdal együtt nem bízni csak a török kegyelmére. Az én fiatal koromban akadt volna elég önkéntes, ki a harcvágy miatt álomra sem hajtaná a fejét, míg Mátyás király palotája előtt nem mutathatja meg, hogy mi az a magyar vitézség.

— Most is ment egy pár Sarmaságról Budára ; de ha vajjon a sok német és török közt megérkezik-e, csak a jó Isten tudhajta.

— Vegye az ég oltalma alá az ily derék magyar embert!

— Amen! — szólt az idegen rikácsoló hangja.

S ezzel a Dora szobájába léptek.

Pista bácsi a vékonytermetű és hosszúbajuszú egyéniségben rögtön ráismert a hírnökre, kit néhány héttel előbb annyi vendégszeretettel fogadott.

Dora sejtelmes szíve hangosan kezdett dobogni.

Dorka gerincén hideg nyargalt át, a félelem fagya.

Most már Dani bácsinak is eszébe jut, hogy aki Sarmaságról jön, Barnabás diákról beszélhetne valamit. Bánni kezdte, hogy a hírnököt előbb nem kérdezte ki mindenről. Egyébiránt többé nem volna nagy baj, gondolja, ha Dorka a történteket orrolni fogná; mert Barnabás nem késhetik soká a visszatéréssel.

A hírnök e közben a táskájából levelet húzott ki.

— Egy lovagtól hoztam Deák Dániel nagyuram ő kegyelmének.

— No hát az nem Barnabás, ha lovagnak néz ki, — számítgatá egész hidegvérrel Dani bácsi. — Édes Dorka asszony, hozza el csak a pápaszememet!

— Nálam volna egy szemüveg, öcsémuram!... de talán kegyelmeddel külön levelezést folytatnak, — szólt nehezteléssel Pista bácsi.

— Sőt ellenkezőleg, inkább bátyámuram ír olyan leveleket, melyeket nekem el sem olvas.

— Megkövetem kendet, én nem szoktam titkolózni.

— Hát én miért rejtegetném a correspodentiákat?

Dani bácsi egész formasággal átnyujtotta a levelet Pista bácsinak, ki szintén hasonló ünnepélyességgel visszanyujtá neki.

Dorka elhozta a szemüveget.

— Itt a kegyelmed üvege, — szólt István úr.

— A kegyelmedé is kegyelmednél van, — válaszolta Dániel úr.

— Így lévén a dolog, — mondá a hírnök, — ha nemzetes és vitézlő uraiméknak nincs ellenökre, tehát elolvasom én hangosan, mint illik.

Most azonban Pista bácsinak ötlött eszébe, hogy hátha a levelet Barnabás diák írta. Megszeppent tehát.

— Engem illet az elolvasási juss, mint nagyobb testvért, — szólt vészhárítólag.

— Nem a jussért, de itt a levél. Tessék, urambátyám! — válaszolá Dániel úr.

Deák István jól illesztette orrára a szemüveget, feltörte a pecsétet, kibontá a kisded papírt, pattogatá újjával, pedig beporozva sem volt, s midőn ezen előzményeken szerencsésen átesett, az aláírásra veté szemeit.

— Mi a hékő! — kiáltá, — hisz ezt Elemér írja.

Dora visszanyerte már nyugalmát, de Dorka a falnál fehérebb lett.

— Mit keres Elemér Sarmaságon? — dörgé Dani bácsi.

— Olvasd el, leányom, — szólt megindulással István úr, — olvasd el a levelet, hadd lássuk, mit tett az a háládatlan ifjú.

— Csak most adj erőt, Istenem! — rebegte lelkében Dora s bár kezében a papír ingott, mintha halk szellő mozgatná, bár szíve összeszorult, mintha a halálváz újjai érintenék, mégis tiszta és rezgésnélküli hangon szavalta el azon néhány, de érzékeny sort, melyben Elemér búcsút vett pártfogóitól, hogy a dicsőség mezején onthassa vérét.

Dani bácsi haragosan törlé ki hüvelykével szeméből a könnyet.

Pista bácsit csak az vigasztalta, hogy talán a szemüvegen át nem is lehet észrevenni, nedvesek-e ősz pillái.

— A nagy Werbőczit is említi a rossz fiú! — sóhajtá hosszú szünet után az öregebbik testvér.

— És a hazát, — tevé hozzá az öcs.

— Elbúcsúzik tőled, édes Danim!

— S tőled, kedves bátyám!

— És a mi szegény Doránktól is, kit annyi szépre, jóra tanított.

— S minden ismerőseitől, kik őt szerették. S ki ne szerette volna Elemért?

— Kedvelte öcsém, aki csak vele találkozott.

— Még a leghitványabb ember is.

— Kivéve . . . de Dorka miatt hallgatok.

Pista úr Barnabás diákra gondolt s a hirtelen ejtett szó miatt zavar lepte arcát.

— S milyen érzékenyen búcsúzik Elemér, mintha

az élettől válnék meg, mintha lelke már ajkain volna, hogy kirepüljön.

— El is vérzik ő a csatán, kedves öcsém! Rá mernék esküdni, hogy vége neki.

Dorka zokogni kezdett.

— Ne pityeregjen az asszony! — kiálta Dani bácsi, kinek szemeit megint facsarta valami.

— Nem menekszik Elemér, — folytatta mélabús elmélkedéseit István úr. — Jól ismerem vakmerőségét. A hírnök úgy hivé, hogy neki kötelessége a közgyászban a vigasztalás hangját pengetni.

— Nemzetes és vitézlő uraimék, — szólt, — régóta tapasztalom, hogy sokkal több tér vissza a csatából, mint ahány ott marad.

— Talán csak nem céloz kegyelmed arra, hogy Elemér gyáva volna? — kérdé ingerülten Dani bácsi.

— Isten őrizzen ekkora vakmerőségtől, — mentegetődzött a hírnök.

— Vívtam én is csatát huszárcsapatommal, — szólt István úr, kedélyének alagyai hangulatát tovább szőve. — A golyó elhordotta alólam a lovat, a kartácsszögek mint a szúnyogok szüntelen körüldongottak s katonáim jobbra-balra hulladoztak. Tudom, mi a veszély s mi a bátorság. De Elemér hősebb volt kis gyermekkorában is, mint legedzettebb bajnokaink. Láttam küzdeni. Oldala mellett esett el apja, ölettek meg rendre testvérei ; de ő nem tágított, nem hátrált. Oly büszkén, oly vakmerően küzdött, mint a hadisten ; pedig csak gyermek volt.

Dora a kéj elragadtatásával hallgatta nagybátyját. Keble emelkedett, szemei eddig idegen lelkesedéstől csillogtak s most boldogabb volt szerencsétlenségében, mint más a kínálkozó örömök és elért vágyak közepett.

István úr a hírnök felé fordulva, folytatta :

— Kend állítja, hogy sok katona tér ép testtel vissza a csatából ; de én meg azt mondom, hogyha csak három kap sebet, már közülök egyik Elemér lesz, ha kettő marad a mezőn halva, az egyik okvetlenül Elemér. Aki őt a csatába viszi, a halál torkába dobta.

Dorka nyárfalevélként reszketett. Szeretett volna

kimenni a szobából, de érzé, hogy nincs elég ereje, hogy a falhoz kellene támasztani kezét s mégis mielőtt a küszöbhöz érne s a kilincsre tenné újjait, már térdre rogynék. Egy széken összezsugorodott s csak azon igyekezett, nehogy szeme a Doráéval találkozzék.

— Eltemettük Elemért . . . annyi, mintha eltemettük volna, — visszhangozá István úr eszméit Dani bácsi.

— Mintha szemem előtt volna sírgödre!

— Mintha látnám félig elsenyvedt holttestén a sebhelyeket! — erősíté Dániel úr.

— No, kedves öcsém, talán azt mégsem látod, — szólt az ellentmondás ösztönétől megkapatva István bácsi.

— Bizony, bizony, már ő kimúlt, — sóhajtá mellre tett kezekkel az öcs.

— De hátha él? — fordított a dolgon István bácsi.

A hírnök megint idején látta a közbeszólást.

— Nemzetes uram! Mindnyájan tudjuk, hogy a seregnél van előcsapat, derékhad és utócsapat. Vannak csatározók, van tartalék. Vannak, kik előre küldetnek a harcba s viszont vannak, kik a retirálást födik. Az tehát, hogy Elemér lovag, kit közelről nincs szerencsém ismerni, saját vakmerőségének áldozatul essék, leginkább a körülményektől függ és ennélfogva kérem alásan, meg sem jósolható. A fővezér oly pontra állíthatja, ahol puskaropogást sem hall.

— Minő bolondság ezt csak képzelni is! — dörmögte Pista bácsi.

— Oda állítják őt, ahol legnagyobb a tűz, — jegyezte meg Dániel úr.

— S ha a poggyász mellé küldenék, onnan is elmegy oda, hol a veszély bizonyos, — szólt az öcs.

— Tudom én, — mentegetődzék a hírnök, — hogy oly előkelő lovagnak, minő Elemér úr, a fővezér is sokat elnéz; de a fegyelem ellen mégsem szabad, nemzetes és vitézlő pártfogóim, ennyire vétени. Aki a poggyászhoz van rendelve, nem léphet harcolni az első sorba. Hiába, a regula csak regulának marad.

— De hát miért mondja kend Elemért lovagnak?

pattant föl most Pista bácsi, valami sejtelemtől megkapatva.

— Hát honnan van neki pénze? — kérdé Dániel úr, hasonló irányú gyanítások felé vonatva.

Dorka tűhegyen kezdett ülni.

— Pénzét, nemzetes uraim, nem volt alkalmam látni, — szabadkozott a hírnök, — de szent igaz, hogy tekintete és magatartása rendkívül úrias s kardján a türkisz, jáspis és a smaragdkő igen szép boglárokba van foglalva.

— Hallod-e ezt, öcsém, Dániel? — szólt feléje fordulva István úr.

— S hallja-e ezt kegyelmed, tisztelt urambátyám? — kérdé az öcs, hasonló csodálkozással.

— Nem te küldötted-e el titkon Elemért?

— Lelkemre állítom, hogy nem, — esküdött mellére tett jobbkézzel Dániel úr. — De talán te küldötted el?

— Lelkemre mondom, hogy nem, — fogadkozék szintén mellre fektetett jobbal Deák István.

Dorka alatt táncolt a szék, körüle forogni kezdett a fal, lebegni a bolthajtás s minden bútor hol közelebb jött hozzá, hol távozott tőle.

— Édes Dorka néni, kísérjen be engem, — szólt fölindulással Dora.

A vénasszony mozgott, de látta, hogy lábai nem bírják.

A két Deák pedig elvörösödött a harag miatt.

— Ihol ni! elcsábították, ellopták tőlünk Elemért.

— Pénzzel, kinccsel idegenítették el.

— A világ csúfjává tettek minket.

— S nyakunkra vonták a nagy Werbőczi örökös haragját.

— Sírba tették becsületemet, öcsém!

— Házunk hitelét ölték meg, bátyám!

— De majd megtáncoltatom én azt a nyomorultat, aki ekkora kudarcot kent rám.

— Kikutatom én a hitványt, ha utolsó fillérem belevesz is. Ne búsulj, bátyám, tudok én mozogni, jó a lábam.

— Te megkeresed, én megölöm. Arra jó kezem van.

— Édes atyusék! — rimánkodott Dora kőnnyezve, — ne lármázzanak úgy, hisz nagy kiabálásaikkal a szegény beteg Dorka nénit annyira megijesztették, hogy már lélekzeni is alig tud. Azután Elemérnél mindjárt megérkezése után magam láttam egy kis erszényt telidesteli velencei aranyakkal. A lantos mindenütt kap ajándékot, ahol az emberek a bánatra és örömre fogékonyak. Én legalább úgy képzelem . . . De az Istenért! Dorka néni jöjjön a szobájába.

Késő volt már. Dorka ájultan rogyott össze. Körüle topogtak az öreg urak. Egyik kezét tartá, másik homlokát dörzsölé. Végre éledni kezdett és a hírnökre támaszkodva, az ágyig vánszorgott.

— Nem jó a hangos beszéd, mondtam neked, öcsém, Dani, — szólt István úr, midőn a falajtót betette.

— Csak urambátyám ne mutatott volna éppen asszonyszemélyek előtt a gyilkolásra akkora passziót.

— Igaz biz' a! Elfeledtem, hogy szegény Dorkába csak hálni jár a lélek.

— Őszi levél ő, a szellő is leveri.

— Hát még ha . . .

— Igen, ha még . . .

A két testvér megdöbbenve tekintett egymásra.

— Hírnök uram! — szólt most Pista bácsi, a hírnök oldalához vonulva.

— Tessék, — felelt ez szokott vékony hangjával.

— Pszt? — inté Dani bácsi.

— Hírnök uram, nem látott-e útjában valahol egy . . . egy tizenhat markos lovat?

— Akárhányat, nemzetes uram.

— Pszt! — intett megint Dani bácsi.

— De rajta, egy . . . egy katonát?

— Minden esetre.

— Pszt! a falnak is füle van — szólt Dani bácsi.

— Kinek sisakja volt és . . . — ekkor István úr kört vont kezével melle fölött.

— Vértet ért uram!

— Csak halkabban! — súgá Dani bácsi.

— Vértet értek s karján paizsot.

— Legalább százat láttam ilyet, — felelé a hírnök.

— Majd jobban kérdezem én, urambátyám.

S erre Dániel úr sompolygott a hegyeshangú egyén füle mellé.

— Nem találkozott-e kegyelmed olyan könnyű lovassal, aki lovagolni nem tud s hirtelen nem mondhatná meg, jobb- vagy baloldalra kell-e a kardot kötni?

— Vetődött egy pár ilyen is a sarmasági táborba.

— S közöttök úgy-e valaki katonává öltözött papnak látszott?

— Pszt, öcsém, pszt! — sziszegte most Pista bácsi, újjával a falajtóra mutatva. — Engedd, hogy én kérdjem, mert jó ötletem van.

Ekkor a hírnöknek még el nem foglalt füléhez rukkolt.

— Ebédelt-e kegyelmed katonákkal?

— Itt-ott igen.

— Mondja meg hát nekem, hogy nézett ki az a mamlasz és otromba fickó, kinek legszélesebb szája, legnagyobb fogai vannak és legtöbbet evett?

— A kinézése után gondolkoznom kellene, különben pedig Keresztúri Ábrahámnak hívták.

— Az nem a mi falánk zsoldosunk.

— Pszt! meghallja a vénasszony.

— De minek beszélsz te olyan nagyon?

— Urambátyám az, aki kiabálásával mindent elront.

— E szerint, nemzetes uraim, helyesebb lenne talán a refektóriumban beszélgetni, — indítványozá a hírnök.

— Egy pohár bor mellett, úgyis a nap már hőn süt, — így szólt Dani bácsi.

— Menjünk hát, — egyezett bele az öregebb testvér.

— Sejtem én már, — súgá hátok mögül a hírnök, — hogy ki után tudakolnak vitézlő uraimék.

Pista és Dani bácsi erre rögtön visszafordították arcokat.

— Szóljon tehát.

— Nyilatkozzék gyorsan.

— Elemér úr a szilágycsehi korcsmában egy kato-

nának pennát nyomott a kezébe, hogy levelet írjon, talán éppen ez lehet a kegyelmetek zsoldosa.

— Úgy van. Bizonyára Barnabás diák volt.

— Csitt, halkan! menjünk ki a szobából, csitt!

Ily kölcsönös csillapítás közt távoztak.

A hírnök mentől többet merített a kupából, annál kevésbbé tudott fölvilágosításokat nyujtani s Deákék kénytelenek voltak puszta gyanúsításokkal beérni.

Nagy szomorúságukra hallák, hogy a hírnök már Zsibót, Egregyet, Drágot összebarangolta, mielőtt hozzájok jött volna. Ebből következtették, hogy Barnabás diáknak legalább három nappal előbb kellett volna hazajönni. Hol késik tehát? Nem vette-e önszántából nyakába a világot, vagy nem beszélte-e rá Elemér, hogy vele együtt Budára menjen? oly kérdések, melyeket könnyű volt feltenni, de nehéz megoldani. Az öreg urak csak azt sejtették, ami legkeserűbb volt rájok nézve, hogy tudniillik könnyelműségökkel Dorka ellen nagy vétket követtek el s csak a vakesetnek fogják köszönni, ha hibájok világosságra nem jő s ha a következmények nem lesznek gyászosak és a lelkiismeretet terhelők.

Alig várták s most az egyszer történt ez a vendégszerető urakkal, alig várták, hogy a hírnökön túladhassanak, s azután egymásközt meghányják-vessék teendőiket.

Midőn végre magokra voltak, kezdődött a fontolgatás nehéz szerepe.

— Írjunk a mi rokonunknak, a nagy Werbőczynek, Elemér távozásáról.

— Minket ügyetlenséggel vádolhat ; de mégis küldjünk hozzá levelet, kedves bátyám. De hát Dorkával mit tegyünk?

— Titkoljuk, ameddig csak lehet, Barnabás diák eltűnését.

— S ha megtudja, hogy öccse nincs a zárdában?

— Akkor nekünk is megütközést kell színlelnünk, mintha ártatlanabbak volnánk a ma született gyereknél.

— Ha síma, fiatal volna arcunk, könnyebben le-

moshatná egy kevés tiszta víz a tettetés mázát ; de félek, úgy bemocskolja redőinket, hogy szennyét semmiféle szappan sem viheti le többé.

— Mondasz valamit, öcsém! Azonban maradna-e fél percig nálunk Dorka, ha megtudná, hogy öccsét, akit szemevilágánál sokkal inkább őrzött, alattomos úton vezettük a halál torkába, noha tudtuk, mily jó tehetetlen, mint nem képes egyébre az öklöződésen kívül.

— Azután ha legalább a haza védelme forgott volna eszünkben?

— Az már más volna, öcsém. De mi tagadás, mi bizony csak azért küldöttük a háborúba, mert bosszankodtunk, hogy a mi Doránk felé forgatja sanda szemét.

— Szent igaz, bátyám, s pedig nem volt miért féltsük a mi szép leányunkat az ő éktelen arcától és faragatlan viseletétől.

— Ítéletnapig sem hozta volna vele senki gyanúba. S most hasztalan építünk házat Dorka asszony számára.

— Ő azt fogja mondani : készíttessetek számomra inkább koporsót.

— Szobáit hasztalan bútorozzuk be!

— Ő azt fogja mondani : rendeljetek fejem alá inkább gyaluforgácsot, arcomra szemföldelet.

— S ebbül, öcsém, az következik, hogy a föld fenekéből is elő kell kerítenünk Barnabás diákot.

— Úgy van. Írunk Elemérnek levelet azon meghagyással, hogy tüstént indítsa vissza őt.

— De nem tudjuk, hová címezzük.

— A mi nagy rokonunk levelébe csatoljuk az Elemérhez szólót is.

Ez kielégítő megoldásnak látszott. De most már új nehézség merült föl. Az akkori közlekedés még béke idején is igen hiányos volt s a háború alatt majdnem legyőzhetetlen akadályokra talált. Erdélyben még az én gyermekkoromban sem volt szokatlan, hogy a földesúr a levéllel jobbágyát küldötte az ország egyik szélétől a másikig, még pedig gyalog. S ha ez megérkezett az illető helyre, néha egész hetekig pihent csendesen, míg választ kapott, melyet hazavigyen.

Akkor még kíváncsiságunk nem a percek, de a hetek teléséhez szabta magát s bár mint érzés nem bírt kevesebb ingerlő erővel, mint most, a távirdák korában, de kitöréseit mérséklé és megosztá a roppant időköz korlátja.

Dani bácsi szemlét tartott jobbágyai jó és rossz tulajdonai fölött.

Az egyik jól gyalogolt, de gyakran tekintett a csapszékbe. A másik szerette a vizet, de lába lőcsös volt. Aki fürge és szeles, mint a gondtalan ifjú, kihullathatta tarisznyájából a levelet; akinek óvatosságát dicsérték, félénkségéről is hírben állott. Akinek lova volt, rossz kedvvel hagyná oda gazdaságát; aki alá az uraság adott volna lovat, nagy kérdés, mikor tér vele vissza. Sok tanakodásra lett tehát szükség, míg Dani bácsi kiszemelte s Pista bácsi elfogadta a célszerű egyéniséget.

Aztán meddig küldjék?

Az öregebb testvérnek Szinérváralján lakik a jó barátja; az ifjabbnak Nagykállóban.

Kit tiszteljenek meg azzal, hogy a vett levelet máshoz tovább küldje s az ismét máshoz, míg kézről-kézre adatván, végre a nagy Werbőczi István tulajdon kezébe érkezik?

Hogy dőlt el e nehéz és sok tanakodásra méltó ügy, arról a krónikában semmi adatra nem akadtam.

De bizonyos, hogy harmadnapon már a levél nemcsak meg volt írva és lepecsételve, de valósággal útnak is indult s folyvást haladott rendeltetése felé.

Mire elérkezik, Budavárában sokat nem talál úgy, ahogy kellene. Talán Mátyás király palotájába is idegenek költöztek. Talán a templomok is más hitet és imát tűrnek a szentek képeiből megfosztott boltívek közt. Talán maga Werbőczi István sem lesz többé Izabella királyné szolgája, a csecsemő királyfinak gondnoka és Magyarország ügyeinek egyik fő intézője!

Ki tudja, mennyi ideig vándorolnak Pista bácsi kézvonásai?

Addig térjünk más vándorok útikalandjainak elbeszéléséhez.

VIII.

Elemér hosszas barangolás alatt hódításokat tett Barnabás diák kegyében.

A féltékenységre, — mint a diák hivé, — megszűnt minden ok.

Mindketten földönfutók.

A szerencse még nem találkozott egyikökkel sem, pedig már hat nap óta keresik közös úton.

Ha csak egy percig mosolyogna a távol ködéből Elemér felé, ha kacér szemének csak egy sugarát vetné a fellegek közül a lantosra, akkor a diák talán visszaesnék régi hangulatába.

De most miért gyűlölné Elemért ezerszer inkább, mint általában az embereket.

Szelídül Barnabás.

Puszta csárdába szállottak meg.

Elemér hosszan dőlt a zsup-ágyra s elaludt.

A diák fölemelte lándzsáját, mintha a pihenő mellének akarná szögezni, de hamar leereszté és megelégedett azzal, hogy nehéztalpú csizmájával mintegy véletlenül a lantos lábára lépjen.

— Ezt az embert utoljára is én fogom megölni, — mormogta néha. Elemér is meghallott valamit ebből s elmosolyodott a diák hangos gondolkodásán. Azonban rendre kimaradt Barnabás mormogása s volt idő, midőn nem egészen rosszakaratú mosollyal beszélt útitársával.

A Hortobágy közepén a gulya bikája Elemérre rohant.

Barnabás, ki hátrább maradt, megállítá lovát s csendesen nézte a jelenetet. A szó legszigorúbb értelmében semleges maradt. Nem mutatott több rokonszenvet a támadó, mint a megtámadott fél iránt. Nem segítette a bikát az ostromnál, szívesen mosolygott az ellentállási ügyességen és őszintén elismerte, hogy Elemér nem csekély föladatot oldott meg, midőn a veszélyből menekült.

Szolnokon, közel a város kerítéséhez, két zsivány

vagy csendháborító lógott a bitófán. Barnabás föveget emelt a törvény keze által kimúltak előtt s azután velök szembeállva, sokáig őgyelgett torz vonásaikon. A merengés felkölté benne a vágyat s hő képzelődése megfosztá a fát halottjaitól, hogy reá másokat akaszszon fel. S talált két áldozatot e célra, de közöttük nem volt Elemér.

Roppant haladás a kiengesztelődés felé.

— Úrfi, — szólt Barnabás, amint a Tisza füzesei közt utaztak s a hold világítását a badar alakú törzsek s a rendetlen ágak körrajzai furcsánál furcsább árnyékkal hintették be, — úrfi, látott-e kegyelmed lelkeket, kik álmában jelentek meg s hiúz-szemökkel, mint a gyujtóüveggel, égetik a testen azon pontot, melyre tekintenek . . . nálam többnyire a homlokot? Látta-e atyját a kísértet minőségében?

— Sohasem.

— Talán atyja természetes halállal mult ki?

— Megölték gyermekeivel, testvéreimmel, nejével, édesanyjával együtt. A családból csak én maradtam életben.

— Dajkája beszélte el e történetet?

— Szemtanuja valék.

— Szerencsés! Ha én szemtanuja lettem volna atyám megsüttetésének, az izzó vassal kiszúrták volna szememet. S tudja-e ki? Saját nagybátyám. Ebben egyébiránt semmi különös nincs. Én is úgy tenném unokaöcsémmel. És ha az égnek a nap valódi szeme volna s karjaim a végtelenségig terjednének, tüstént kivájnám azon nagy bambának, a mindensgének szemeit. Haha! Hiszi ezt uramöcsém?

— Mihelyt — válaszolá mosolyogva Elemér, — a nemzetes úrnak oly hosszúra nyúlnék a keze, bizonyosan az esze is hasonló arányban nőne. Ennélfogva, úgy hiszem, öntől kegyelmet nyerne a nap, habár világosságával néha alkalmatlankodott.

— Nem mondhatnám, hogy a nap sugara volna a legesküdtebb rosszakaróm. A hold, a csillagok és világtalan éj még többször bosszantanak. Midőn az emberektől menekültem, a holtak társasága fogott

körül . . . s mit nem beszéltek azok nekem! Vagy tíz kísértetnek már az arcképét tollal lefestettem. Ha visszatérünk, elhozom a zárdából s megmutatom kegyelmednek. Ugyanazon könyvben vannak, amelyre Dora kisasszony alakjáról szerzett tapasztalataimat iktattam. S tudja-e, hogy hívják e kísérteteket? Furcsa! csak kettőnek hallám a nevét, a többi oly halkan nevezte meg magát, hogy lehetetlen volt kivenni . . . Rácz István és Targovics Péter iszonyúan sápadtak. Nem csoda, hisz megcsömörlöttek atyám húsától s betegségökből még a halál sem tudta kigyógyítani. Sovány, silány kísértetek. Mindig borzadnak az elnyelt falat utóízétől.

Elemér eleinte az őrültség bősz ötleteinek tartotta Barnabás diák beszédét, de utóbb feltámadt emlékezetében némi töredéke egy hajmeresztő büntetésnek, mely Nándorfejérvárott hajtatott végre.

— Édes barátom, — szólt megindulással Elemér — uralkodjék kedélyén nappal s akkor éjente nem fognak fölkelni sírjaikból a kísértő lelkek.

— És miért nem látogatnának meg? Hadd fedezzék fel titkaikat s vázújjaikkal hadd jöjjenek, hadd vonják le az emberiség arcáról a fátyolt, hogy tekinthessek utálatos vonásaira! De a szél süvölt, lidérctáncot járnak a holdvilág rezgő szőnyegén a fák árnyai, keressünk tanyát magunknak, nincs hideg s mégis úgy tetszik, mintha fáznám. Ni, amott ablakfény csillog.

— Bojtártanya lehet.

— Kutyaugatást hallok. De mondja meg az úrfi, mondja meg Elemér barátom, mit csinálna kegyelmed azon török martalócokkal, kik testvéreit és atyját megölték s akik a házat nagyanyja fejére gyujtották?

— Ha az életben rájok találnék, kardot rántanák, hogy megvívjak velök.

— De én nem ölhetem meg atyám kínzóit, mert már mind meghaltak. S véres árnyéka mégis bosszúra ösztönöz. Uram, elvették falvaimat, váramat : de a bitorló nagybátya mag nélkül mult ki és idegen kezekre került a rablott birtok s íme a kísértet, ki atyámnak

nevezi magát s akinek képét több példányban rajzoltam már le, szüntelen arra buzdít, hogy irtsam ki e rablókat. Hol találok rájok? kérdezém. Az egész országban, felelte. Mi a jegyök, hogy őket megismerhessem? Arcukon az öröm, szívökben a boldogság, testükön a gazdag ruha, szólt atyám.

— A sátán jelent meg kegyelmednek s csak hazudta atyja nevét. Imádkozzék, vezekeljen s nem fogja többé háborgatni.

— Dorka néni is ezt tanácsolta, de nem használt. A vén bagoly, hogy kábaságomért kikacagjon, mondá: rajzoljam le tehát atyámat, úgy amiként álmomban szoktam látni. Tudta, hogy anyám velem volt viselős, midőn férjét, mint az ürüt, nyárson sütötték meg s hogy ő ennek arcképét hasztalan követelte vissza a zsivány testvértől. Megégettük a honárulót képben is, volt a válasz . . . Uram, midőn Dorka kívánságát hallám, rögtön a kolostorba mentem s elhoztam a tollrajzot, szeme elé tartottam. A vénasszony élesen fölsikoltott, fogai vacogtak s egész testében úgy reszketett, mintha csontjai is csupa kocsonya volna. Később azt állította, hogy a kép csak göndör nagy szakálla és vastag ajkai miatt látszott atyámhoz hasonlónak, de különben egészen idegen arcú és termetű. Léha beszédek. Esküszöm reá, hogy velem a magános éjeken atyám lelke vitatkozik a bosszú eszközei felől.

A rajongás szavai s egy iszonyú történet homályos hagyományai Elemér idegeit is izgalomba hozták. A csodálatos, a szertelen vonzereje hatni kezdett az ő fiatal képzelődésére s e varázs érdeket, részvétet gerjesztett benne a szerencsétlen Barnabás diák iránt. Nem tartotta többé csak eszelős embernek, sőt valami nagyszerűt látott a bosszúban s annál inkább, minél határozatlanabbak tárgyai, minél inkább tágul általános gyűlöletté.

Alig tartott néhány percig ez ámulata, de eredményei keserűek voltak.

— Ha én bosszút akarnék állani a nagyokon, igyekezném naggyá lenni, — szólt a pillanat hevében.

— Mondja el még egyszer, barátom! — kéré Barnabás diák, mintha nem értette volna jól.

Elemér ismételte a tett észrevételt.

— De az élet oly rövid és az előhaladás útja oly hosszú! Én már érettkorú férfi vagyok.

— Kitűnővé egy szerencsés perc alatt is válhatunk, hasznos emberré a fáradságos évek tesznek ... De már a tanyához értünk.

— Az még egy parittyadobásnál is távolabb van. Addig folytassuk beszélgetéseinket, — szólt a diák nyugtalanul.

Elemér már érzé, hogy a veszélyes zsarátnokról a hamvat fújta le s a szén elevenebbé lett.

— Csak arra akartam figyelmeztetni, — mondá csillapítóan — hogyha Athinai Simon parasztból zászlósúrrá lehetett, úgy ön, aki valószínűleg fényes család származottja, hamar szerezhet magának állást s még régi birtokait is visszanyerheti.

— Birtok és bosszú szép volna együtt! — sóhajtá Barnabás diák ... — Csakugyan a tanyánál vagyunk. Hejh! Nyissatok ajtót! He, hollá, ki van benn? Szólítsátok a kutyákat! Sánta lakik-e e kunyhóban, hogy oly lassan mozog? Belőjek az ablakon? úgy talán meghalljátok a bekéredzést. No már mozognak! ... Sohasem fogom bánni, hogy az úrfival utaztam. Ne élt volna Dorka, a vén boszorkány, nem sompolyogtam volna annyit a kolostorokban ... most már úr lennék. Tüntessük ki magunkat, Elemér barátom ; nosza, tüntessük ki!

Barnabás diák, mihelyt zilált élete számára vezéreszmét nyert, mohó, görcsös szenvedéllyel szorítá azt lelkéhez.

Szótlanabbá lőn, merengőbbé, gondolkozóbbá s midőn beszélt is, azon sarkpont körül forogtak eszméi, amelyhez bűnös reményeit köté.

Elemér figyelmét nem kerülte ki a hatás, amit gondatlanul ejtett szavak útitársára gyakoroltak ; de azzal vigasztalá magát, hogy végtére sem könnyű a Barnabás tulajdonaival kitűnő helyzetbe jutni s ha ez véletlenül mégis megtörténnék, amint emelkedni

fogna, tisztulna és szélesednék előtte a láthatár ; amint a nyomor lehullana vállairól, könnyebbnek érezné az életet : amint az emberektől tisztelve volna, feledné gyűlölni az emberiséget.

Ily szempontból Elemér magára tukmálá a buzdító szerepét.

— Uram! — szólt Barnabás, midőn már a Rákosra érték s keresték a magasabb pontokat, hogy Budavárát s az ellenség táborhelyeit láthassák. — Uram, ütött az óra, melyben kitüntetésről kell gondoskodnunk. Melyik félnél keressük a hírre kapást? Ha a török a magyar ellen folytatna háborút, természetesen törökké lennék. Úgy hallom, görög rabszolgából lett Ibrahim nagyvezérré és százezreket hányathat kardélre a nagyvezér. Ezt tőle még csak rossz néven sem veszik. A némethez pártolni célvesztett eljárás volna. Szítsunk, uram, a magyaarokhoz, lopózzunk valami kitörés alkalmával a várba s ajánljuk karunkat és kardunkat Izabella királynénak!

— Nekem is az a véleményem, csak egészen más okokból.

Némán lovagoltak tovább, kiki saját eszméin borongva.

— Most nekem két kezem van, — szakítá meg a hallgatást Barnabás, — de a hatalom által sok kezem lesz, Bryaræussá változom át. Emelkedjünk, Elemér úrfi! Most két szemem van, de a hatalom módot ad, hogy ezer szemmel lássak. Mind elfoglalom a szemeket, hogy számomra nézzenek. Hozzám képest vak lesz Proteus. Uram! tüntessük ki magunkat! Csak ne volnék haladott korú! . . . Szerelmet tud-e szerezni a hatalom? Ezt a zsákmányt, mint az aranyat és gyémántot, elrabolhatja-e a martalóc, hogy szabadon bírja? . . . Hány éves Dora? Míg mi, Elemér úrfi, nagy urak leszünk, sok lakodalom történhetik. Az emberek szaporítnak. De e házias tréfát is megzavarhatja a hatalom. Anyám, úgy látszik, velem viselős volt, midőn úrrá lett molnárlegény atyám életét kioltá. Akkor, ha akarja, birtokába ejthette volna anyámat s a világ soha ki nem fogta volna találni, hogy a gyilkos, vagy

a legyilkolt gyermeke vagyok-e?... Hadd legyen Dora menyasszony, hitves, anya! Nekem hatalom kell. Ragadjuk üstökön, Elemér úrfi, a legelső körülményt, mely megengedi, hogy lábunkat az emberek nyakára tegyük és por helyett a lelket tapossuk.

E szavak hideg borzadással tölték Barnabás útitársát. Az első indulat benyomása közt kardjára tette kezét, hogy megbüntesse a szemtelent és szörnyeteget. De Dorka rokonát gyilkolja-e meg? azért vásárlott-e a vénasszony pénzen fegyvert? S jöhet-e szigorú számítás alá egy hóbortos? És nem fogadta-e fel magában, hogy Barnabást üldözés helyett védelmezi?

Ily tekintetek féken tarták Elemért.

— Ne feledje, hogy kegyelmednek tiltva van Dora nevét ajkára venni, — szólt kimért és szigorú hangon.

— Bocsánatot kérek bűnömért, — válaszolta eddig szokatlan alázattal Barnabás. — Nekünk nem szabad egymással ellenkezni. Célunk közös. Urak akarunk lenni.

Ekkor tárult szemök elé Buda és környéke.

Barnabás a távolban csonka tornyokat, dőlt bástyát, rongált falakat látott csak; de Elemér gyakorlott és éles tekintete egyebet is vőn észre. S óh, az az egyéb reményeinek fellegvárát rombolta szét!

Keresztbefont karokkal nézett, nézett, míg elhomályosodtak szemei s könnycseppek gördültek arcára.

— Óh az én arany álmaim! Isten veled, dicsőség! szállj kebledbe lemondás! — rebegé hosszú mély sóhajjal.

Barnabás nyugtalanul sürgött körüle. — Mi történt! mit lát, jó uram? szóljon! ne tartson függőben! Csak most tanultam meg kíváncsisággal lenni az élet eseményei iránt s ezen új indulat, mint tapasztalom, igen alkalmatlan természetű. Szóljon, barátom!

— A Gellért-hegy tetején összerombolt táborhelyet, aljában szétszaggatott hidat látok, melynek maradványait nyaldossa, sodorja és viszi tovább a hullám. A német sereg nincs többé. Vagy semmivé tétetett, vagy maradványaival a visszavonulást kísérti meg. Szaladó csapatjai hátunk mögött lehetnek. A Nyulak

szigetét a török tartja elfoglalva, hajói a Duna felső partjait ellepték. Amott Ó-Buda! Kis gyermekkoromban utcáin játszottam. Török tárogatók hangja érkezik onnan felénk. És a hegyeken félholdas sátorok körrajzai mutatkoznak. Vége az ostromnak, vége a háborúnak!

Barnabás diák sárga arca szederjessé lőn a düh és ijedség miatt. — Tehát későn érkeztünk? tehát többé nincs reánk szükség? tehát nem tüntethetjük ki magunkat? Édes barátom! ne tegyen szerencsétlenné baljóslataival. Úgy-e, csak ingerelni akar. A kolostorba vonuljak-e ismét, mint ketrecbe a konctól korbáccsal visszariasztott kuvasz? Uram, nézzen körül, hátha csalatkozott!

Nem volt szükség hosszasan vizsgálódni, mert néhány magyar katonákkal találkoztak, kik ezt beszélték:

A németek a török haderő megérkezése után nem mertek nyílt csatát kockáztatni. A Gellért tetejét védték makacs, vitéz küzdelmek közt. Ezalatt segélyt is nyertek, de elégtelent arra, hogy állásaikat hosszasan oltalmazhassák. A Gellértről és a pesti partokról tehát tüzes ágyúzást nyitottak meg, mely a Duna jobboldalán a Török Bálint és a temesi gróf csapatait visszahúzódásra kényszeríté. E csekély győzelem után másnap reggelre egész hajóhaduk a Gellért lába elé vonult. Mi okból történt? mily szándékot forralnak? nem lehetett tudni. Esteledék s a hajók még mozdulatlanul állottak. Késő éjjel azonban a kémek hírül hozták, hogy a németek egy rögtönzött hajóhídon a pesti partra szállanak át. A gyorsan összevont török és magyar erő megtámadta őket és soraikban iszonyú mészárlást vitt végbe. A Dunán sűrűn hömpölyögtek a holttestek ; Pesten ezrekre ment a felkoncoltak és foglyok száma. Buda ostromának vége szakadt s a szultán féltvén seregeit a holttetemek bűzhödt gőzölgéseiből támadható ragályoktól, az óbudai magaslatokra éppen most költözik át.

— Mihez fogjunk már, édes barátom? — tudakolá Barnabás diák, még mindig képéből kikeltem.

— Én szolgája leszek Werbőczy István uramnak, ki a fogságból drága pénzen váltott meg, — sóhajtá Elemér.

— S hát én?

— Hazamegy és a szerzetesek számára kezdőbetűket rajzol.

— Száradjon el a két kezem, ha tenni fogom.

— Deák uraiméknak volt zsoldosa s illő, hogy szolgáltassa vissza a lovat és fegyvert, melynek hasznát többé nem veheti. Én is tartozom valakinek a hadi készületekért, de remélem jó uram, Werbőczy István kegyelméből adósságom lerovását.

— Ne taszítson el az úrfi magától. Min kezdjem én az életet, ha hazamegyek? Felgyujtsam-e a kolostort vagy Deák uraimék házát? Vesztemre gondolt a két vén ember Dora miatt. S kívánja-e kegyelmed, hogy mégis hazamenjek?

Elemér felfogta az iszonyú okoskodás egész horderejét.

— Próbáljunk hát együtt szerencsét! Megválik, mit szánt számunkra a sors!

— Meghálálom e szavait, édes barátom! ámbár eddig azt hittem, hogyha mathusálemi éveket élnék is, köszönettel senkinek sem fogok tartozhatni. Emelkedjünk együtt, Elemér úrfi! Ne taszítson el engem magától!

Elemér kezet nyujtott.

MÁSODIK RÉSZ.

I.

Amióta Izabella királynét egész udvarostul a márványtermekből a pinceboltokba költöztették s az öreg Roggendorf ágyúi és az éhség Buda város érdemes polgárait csak úgy tizedelték, mint a vitéz várőrséget, nem csoda, ha még az udvarmesternő is — kinek férje három versen szolgált Ferdinánd alatt s ki egy telet Madridban, egy mást pedig Nápolyban töltött — szívéből óhajtá, hogy Török Bálint, vagy ha ez szerét nem tehetné, tehát a pogány Mohamed pasa és Kazim bég verjék meg a németeket.

Tagadhatatlanul az udvarmesternőknek szép hivatásuk van, amíg selyem, bíbor és arany közt figyelmeztethetik a deli palotahölgyeket az illem legfinomabb szertartásaira és a szolgálati hűség örve alatt kémlelhetik a királynék minden mozdulatát, titkait, vágyait.

De mit mondjunk oly állásról, melybe Roggendorf és György fráter juttatá Izabella királyné háztartásának legfőbb nőhivatalnokát.

A vén német generális feledve a szépnem iránti gyöngédséget, szenvedélyesen lövette a királyi palotának még azon részét is, hol az udvarmesternő lakott s bombái és ágyúgolyói nemcsak a királyi gyermek, nemcsak az özvegy királyné, de azon érdemes úrnő életét is fenyegették, ki néhai férjével Bécsben, Madridban és Nápolyban mindig szívesen fogadta el a fiatal német bajnokokat . . . régesrégen.

A makacs bombázás miatt György fráter, — kit némelyek Martinuzzinak, mások Utissenichnek hív-

nak s minden név alatt mogorva egyén, — a pincékbe szállítá az egész udvart és ott maga a királyné is, összehalmozott drága bútorok közt csak úgy teng, mint a ritkaságok raktárában a felügyelőnő, midőn roppant becsű tárgyakon ülve, reggeltől estig nélkülözéseire gondol.

Mert meg kell fontolnunk, mekkora baj eredhet abból, ha a német lesből lelövi a cselédeket, kik a Dunára és a kutakhoz vízért lopóznak. Néha egy korsó víz egy életbe kerül; nem is szólva a puttonokról, melyekért együtt ottmarad az ember és marha.

Sokkal olcsóbb tehát a bor.

De a szegény udvarmesterné rémülve tapasztalja, hogy valahányszor a palotahölgyek égető szomjukat egy kisded borral oltják el, mindannyiszor hegyesebbé lesz nyelvök s még az sem bizonyos, hogy a fohászkodás helyett, a zord napokat könnyelmű dalokkal nem fitymálják-e?

Ámbár jól felfogva a dolgokat, valóban kevés okuk volna ily szélsőségekre vetemedni, minthogy ha víz nincs, mivel főz a szakács? s ha poshadttal teszi ezt, kinek van kedve még a leveshez is?

És tüzelésre nem hordják-e el a fehércselédek nyoszolyáit is? Hány asztalláb, hány seprőnyél, hány szekrényfiók nem hiányzik s rövid időn még az udvarmesternő tisza-faágya is fenyegetve lesz . . . egy ebéd miatt.

Aztán a baromfiak elfogytak, a piacon lóhúst árulnak s az is milyen!

S csak György fráter ne volna oly kíméletlen! A minap az udvari kamarákból zsákokkal vitette ki a lisztet és tömlőkkel az olvasztott zsírt. Csak úgy kong helyök! Emiatt az udvarmesternőig hatott fel a panasz.

— Az Isten szerelméért! püspök uram! éhen akar-e minket elveszteni?

— Katonáim tegnap óta koplalnak s azokra most a királynénak több szüksége van, mint a vászoncselédekre, — válaszolá a goromba ember.

A kincstár is a fráter kezében. Őrzi az aranyokat,

mint a griffmadár. Azt mondja, hogy azok zsoldra kellenek.

Az ostrom óta a palotahölgyektől felfelé senki sem kapta ki a havi fizetését s némelyiknek már a selyempapucsa is félig kifejlett a lábból.

Maga a fukar udvarmesternő is oly pénztelen, hogy midőn két rokonát, a németekkel cimborálás gyanúja miatt, György fráter a vár kapuján kilökette, kénytelen volt gyémántos ékszerét nekik ajándékozni útiköltségül.

A királynét sem gyönyörködteti az ostrom.

S ha még csak páratlan metszetű sötétkék szemei, melyeket hosszú pillák árnyalnak, hogy a könnyet csillogó nagy keleti gyönggyé gyűjtsék egybe, mielőtt a liliomfehér s mégis élet- és ingerdús arcra lepörgeni engednék; s ha még csak ajkai, melyek a visszatartóztatott fájdalom sóhaja és a kifejezésekben gazdag panaszok által egyenlően igéznek; s ha még csak naponként növekedő idegessége és az általános levertség, mely őt környezi, tennének bizonyságot arról, hogy palotája a gondok és nélkülözések tanyájává változott! De nem retteghet-e, hogy György fráter váltig akadályozni fog minden békekötést Ferdinánddal; hogy Török Bálint elveri Buda alól a németeket; s hogy saját rokona, az öreg Petrovics is kényszeríteni fogja őt a trónon maradni: pedig nem nyilatkoztatta-e ki férfiúi eréllyel és asszonyi szeszéllyel, hogy inkább akar egy keresztyén király rabnője, mint a török kegyelméből Magyarország királynéja lenni?

Zord idők!

*

Végre felvirradt augusztus huszonegyedike. A szakács a konyha ajtajába állott s nézte a napot, mely szép haladást tett a láthatáron s ragyogó arcával mindent látszott ígérni s pedig ő — a tapasztalt szakács — azt sejdíté, hogy megint csalni fog.

— Van is miért mosolygani reám! Vagy tán kapok annyi sugárt tőled, hogy melegével csak egy tojást is megsüthessek? Könnyű engem az udvarmesternő ágy-

fájával, vagy a kisasszonyok hímzőrámájával bíztatnod; de én tapasztalt ember vagyok s ismerem a veszélyeket, melyeknek most a szakácsmesterség gyakorlata ki van téve. Ámításaidra tehát én csak azt felelem, hogy ma füstölt nyelven, penészes kenyéren és kőnél keményebb sajton kívül nem lesz más ebéd, hacsak a német bombája fel nem gyujtja valamelyik polgár házát; mert akkor magam is elfoglalok néhány megpörkölt lécet. Annyi auktoritása mindig van a királyné első szakácsának... Azután miért teteted magadat, álnok égitest, mintha semmi rossz hírt nem tudnál! Hisz! a te első sugárod fedezte fel azon jámbor csatlós holttestét, kit a fejedelmek asztalára való tokajival csábítottunk rá, hogy az éjjel a várból kiszökjék vizet meríteni. Alkalmasint kis kuktám is úgy járt, ki a hajnalszürkület előtt kiosont a zsidó-kapun, a hegyek közt keresni oly kútfőt, melyre a német nem leskelődik. Szegény poronty! még fel sem serdült s már meg kelle halnia, egy füleskannába való víz miatt!

A szakács előkötényének szalagába dugott hüvelykkel s gondolatokba merülten indult a megégetendő bútor keresésére.

— Pál bátya, itt vagyok. Velem jött Anna, az ifjabbik szamár és Erzsók, az ő édesanyja s meg az én tulajdon néném, Klára. Mindenik szamáron négy vizesputton van; de Klára néném csak egyet hoz.

E veséig ható örömhírre pereszlenként fordult meg a világhírű éhség ellenére is még mindig gömbölyű Pál, a szakács.

— S nem gyilkoltak meg a németek, kedves szolgám? — kiáltá, elragadtatással szorítván tág keblére a kis suhancot.

— Még hajamat sem görbítették meg, Pál bátya! Becsületes, jámbor németek. Midőn történetből a korsót leejtettem s az el is tört, láttak engem szépen a földre lapulva, azaz én láttam őket egyenes sorban Kelenföld felé menve. Sokan voltak s mikor a lovasok is utánok jöttek, már tisztán ki lehetett venni mindenik fején a sisakot. Mihelyt pedig egy öreg ágyú kereke éppen rajtam akart keresztül menni, felugrottam és a

zsidó temetőbe nyargaltam. Ott egy sírkő mellé búva láttak engem, azaz én láttam őket a Gellért hegyének háta mögé cipeltetve. Legalább húsz öreg ágyú volt. Akik az ágyúk után ballagtak, folyvást mondották «szakarment» s azt értették rajta, hogy lassan halad az ágyú és virradni kezd. Hát egyszerre csak pitymallik is ; de ekkor egy láb németet sem láttam egyebütt, mint a Sashegy dűlőjén és a Gellérten. Így történt aztán, hogy Klára nénémhez betekinték, mondván : — Nosza! töltsék meg friss vízzel a puttonokat a felséges királyné számára.

Míg Pál mester nagyreményű tanítványának előadását hallgatta, a konyha népe ostrommal foglalta el Klára nénitől a puttonokat s a drága víz nevezetes része már el volt harácsolva és csak a legszigorúbb intézkedések állíthaták vissza a megbomlott rendet.

Az ellenség hadállásának változtatása a várőrség figyelmét sem kerülte ki s hogy az alkalmat használni tudá, néhány foglyon kívül, a katonai fedezet alatt a királyi palotába bevont friss eleség is tanusítá.

S csakhamar teljes tevékenységben látjuk Pál mestert nagyobb- és kisebbrangú segédeivel együtt.

E hetek óta nem tapasztalt fürgeség s a kilátás, hogy ha nem is fejedelmi, de legalább élvezhető lakomára lehet számítani, eseményszerű hatást gyakorol az egész udvari személyzetre s különösen a nőnemre.

Előbb a leányzók és komornák kandisága ébredt fel, azután a palotahölgyeké s a szolgálattevő tisztes matronáké. Egész csoportozat s mind érdekesebb alakokból, fogta körül és részvétével a bosszankodásig akadályozá Pált. Nézték a húsdarabokat és zöldségeket, mintha egy egészen más égalj alól hozott delicatessek volnának. Bámulták a söreget és pontyot, mintha a Duna Budavártól száz mérföldre esnék. Mindeniknek saját nézete volt az elkészítés gyorsasága és ízletessége iránt, s Pál mester egész tekintélyére volt szükség, hogy kiki saját maga számára ne süsse, főzze és rántsa meg, amire kezét ráteheté.

S ami a királyi palotában csak rendetlenség volt, valóságos zendüléssé fajult a város többi részében. Az

első fuvart, mely eleséget szállított, lefoglalta a tömeg; de az első foglalókat rögtön megtámadták a többiek. A másodkézből harmadikba és így tovább ment át s mindig megújuló küzdelmek közt a tömött zsák, míg elszakadt, kilyukadt s így a gyöngéknek, az éhségtől elkínzott és kísértetes alakoknak is a földön henteregve, tépelődve, dulakodva alkalmuk lőn egy marék lisztet az utcakövekről, az utcaporból felszedni vagy életkockáztatással néhány hagyma és sárgarépa tulajdonosává lenni.

A későbbi szállítások számos fedezet alatt történtek s ekkor már az a derék várőrség, mely a védelemben oly vitézül ontá vérét, ellenségnek tekintetett, mely a rablott és harácsolt marhákat és élelmiszereket drága áron akarja a pékek, mészárosok és a zsidók kezére játszani.

Szidalmakkal halmozták el a fegyvereseket s kövek is vegyültek az éles szavak közé.

Utóbb az a gyanú kapott lábra, hogy magában a városban is az uzsorásoknál, pékeknél és szatócsoknál van elrejtett gabona, pácolt hús, kétszersült kenyér s csak azért nem bocsátják árúba, mert addig akarnak várni, míg a nép fele az éhhalál martalékául esvén, a másik fele kénytelen egy font eleséget egy font ezüsttel fizetni.

Éppen a rég nélkülözött húsra és kenyérre vetett első tekintet, éppen az éhség lecsillapíthatásának először felvillant reménysugara vala a legalkalmasabb hogy a gyanú által a gyűlölet, a gyűlölet által a boszszút lángra lobbantsa.

— Halál a pékekre! halál az uzsorásokra! irtsátok ki a zsidókat! — hangzék körös-körül.

A boltok bezárattak; s erre a tömeb a boltok ellen rohant.

György fráter, a szerzetes, a kincstárnok, a tábornok, a szükségben egyedül segíteni tudó egyén — míg a távolból tompán kezdettek bömbölni az ágyúk! — kénytelen volt fegyveres erővel tisztíttatni ki az utcákat.

E sötét képét az inségnek, elégületlenségnek és za-

varnak hamar váltották fel a derültebbek és örömrehívók.

A marhákban és élelmiszerekben tett zsákmány nagyobb vala, mint amennyire a legmerészebb remény is jogosíthatott volna.

Roggendorf tábora az elárult és ügyetlenül végrehajtott új hadállás miatt utócsapatjának s élelmiszereinek jelentékeny részétől metszetett el és a mindinkább elhangzó ágyúdörej az egybeköttetés helyreállítására tett sikertelen kísérlet hirdetője vala.

A gyéren látott tűz vidoran pattogott a pékeknél, a mészároslegények diadori ujjongással vittek ökröket a vágószék elébe s a hanyatló nap annyi vídám arcra tekintett most, amennyi dacost, kétségbeesettet és fenyegetőzőt látott akkor, midőn pályája tetőpontjáról árasztá sugarait azon térre, honnan katonasággal kellett a népet a boltok feltörésétől és a vérengzéstől visszatartóztatni.

György fráter az egész városban a szegénység közt ingyen osztatá a húst és kenyeret.

S midőn a hold megvilágítá a késő esti láthatárt, víg dalok hangzottak a máskor oly néma utcákon s tömör csoportozatok bámulták a királyi palota felső emeleteinek ablakaiból egyszerre felvillanó fényt.

Nem volt az éjnek oly biztató csillaga, mely annyi elragadtatással, hittel és áhítattal árasztotta volna el a kebleket, mint az a gyertyavilág, mely Mátyás király lakostalan márványtermeiből ismét kisugárzott.

— Vége van az ostromnak, mert a királyné a sötét boltokból felköltözött. Holnap kilesznek tárva a várkapuk, holnap minden templomban megfog zendülni az «Isten téged dicsérünk» s holnap e rongált falak közül és bűzhödt légből, mely hullák párájából ragályt terjeszt, a vidám és mosolygó természetbe menekülhetünk. Éljen a felszabadított Budavár! éljen a szabad Magyarország!

Hány torok nem kiáltá e hatalmas éljent s hányan nem voltak arról meggyőződve, hogy hazánk és Budavára kiállotta legfenyegetőbb veszélyt s most már

bizton tekinthet egy szerencsés, bár talán még küzdelmes jövő felé!

*

A királyné más nézetben van. Ő, ki olasz anyjától fényhez volt szoktatva s a természettől indulatos szívét és a felötlő hajlamot nyert a szép. a művészi iránt — ő, kinek ügyéért annyi hő kebel, annyi áldozati készséggel ontá vérét, pazarlá vagyonát — ő, a szellemes, széles olvasottságú és ritka szépségű királyné, megdöbben, midőn jelentették, hogy a sötét, a komor és egészségtelen boltok közül minden veszély nélkül felköltözhetik Európa egyik legékesebb palotájába.

— Szegény gyermekem! — e sóhajjal viszonzá az örömhírt.

Környezete soká töré fejét, hogy értelmezhesse azon elragadtatást, mely ily visszás szavakat használ és a fájdalom kifejezését a kellemes meglepetések jelzésére fordítja.

A márványoszlopok, az óriási rézszobrok, a széles lépcsőzet gyönyörű faragványai, a mozaik padlózat, az előcsarnok táncoló, nevető istennői, kiket művészi ecset varázsolt a falra, a vert művű ajtófelek, a titánok s amazonok harcaival, Diana és Vénusz versenyző diadalaival ; — minden, amivel Izabella szeme találkozott, a megdöbbenés s majdnem ijedelem árnyaival borítá el e bűbájos nő arcát, mely, amint a nagybecsű és a képzelődést megragadó tárgyak száma szaporodott, folyvást élesebb kinyomatot nyert s a belső termekben már remegéssé alakult át.

— Hagyjatok magamra! — szólt a királyné s visszavonuló kísérete látta, hogy kimerülten rogyott a karszékre.

— Riposo io bramo, e non lo trovo in trono! (nyugalmat óhajtok s nem találom a trónon) — sóhajtá, két kezével eltakarva arcát és sűrűn omló könnyeit.

— Óh! miért kényszerítetek a véres bíbor hordozására! Ti nem tudjátok, hogy fejemet a korona nagyon nyomja! Ti nevettek, ha mondom, hogy keresztyén nő vagyok!

*

A késő éj irtózatos harc tanuja volt. Roggendorf haditanácsa elhatározá, hogy a tábor, mihelyt besötétül, négy osztályban Pestre költözködik: elsőben az ágyúk, melyeknek megmentését Ferdinánd király Roggendorf lelkére kötötte s a magyar hadak; aztán a cseh és német lovasság, harmadik és negyedik sorban pedig a gyalog zászlóaljak.

Midőn az ágyúk és a magyarok már túl voltak, néhány szökevény Budára szaladt, hírül hozni a tábor továbbkelését. Muhamed basa is idején értesült a szándékról s a cseh és német lovasságnak átszállítása után a budai őrség a török sereggel együtt megrohanták az ágyúk nélkül maradt német gyalogságot. Akik ellenállottak, felmészároltattak: akik futásban kerestek menedéket, többnyire a Dunába ölettek.

Roggendorf, a vén gyermek, sátorában várta a halált, megsebesítve s e szavakat mormola: — Ő felsége tönkretevé becsületemet, testemet, életemet! — Néhány híve őt naszádra vitte, mások is szerencsésen hajóra kaptak az éjfél után támadt szörnyű zivatarban.

De György fráter felgyujtotta a Mátyás király csűrei mellett — a mai halászvárosban — a szénakazlakat, szövétnekül Kazim bég naszádosainak, kik több hajót elsüllyesztettek: néhány, köztük Roggendorfé, Komáromba menekült.

Másnap hajnalban a hadak Pestre szállíttattak, melynek őrsége, úgyszintén Roggendorf és Perényi összes lovassága, a boltok kifosztása után megszaladt vagy felkoncoltatott.

Az éji és reggeli ütközetben levágattak és Dunába fulladtak száma tizenhatezerre rúgott, míg a foglyoké alig haladta meg a nyolcszázat.

II.

— Felséges asszonyom! — jelenté Turgovics Miklós, a budai bíró, ki Izabella királyné kegyeltjei közé tartozott — Muhamed basa a Gellért-hegy délkeleti lejtőjén fogott állást, ugyanazon módon, mint a tegnapi csata előtt Roggendorf. A jobbszárny Pestet

tartja elfoglalva, a bal a hegyeken át majdnem a zsidó temetőig szállott alá. Ha városunk kapui nem volnának tárva, azt kellene gyanítani, hogy csak ellenséget cseréltünk s új ostromra van kilátásunk.

— Új ostromra? — kérdé Izabella, ajkain finom, de fájó gúnnyal. — Kegyelmed rózsaszín világításban látja a helyzetet. Ostrom nincs ellenszegülés nélkül... S van-e még más vigasztaló híre számunkra?

— Kémeim Tolna és Paks közt látták a török császár hajóit.

— Országunk, azaz kincstárnokunk kémei, kétségkívül jól ismerik a Duna medrét s reméljük a hatalmas padisah egy hajója sem fog zátonyra jutni, — szólt a királyné.

— Ez esetben már holnapután számolhatnak városunk polgárai arra a rendkívüli szerencsére, melyben tizenöt évvel előbb részesültek, — jegyzé meg Turgovics.

— A szerencse most még bővebb mértékben áraszthatja a kellemes meglepetéseket önökre. 1526-ban, szeptember 11-én Szolimán császár a Herkules, Apollo és Diana rézszobrait vitette Budáról Stambulba; most talán élő szobrokra is lehet szüksége, kiknek csak szívök volt ércből, midőn a váradi békekötés megsemmisítésével a polgári háború lángját felszították. S mit gondol ön, Turgovics uram, vajjon a Boldogságos Szűz templomának nem adna-e új díszt a kereszt helyébe kitűzendő félhold? s vajjon Buda hölgyei erkölcsiségökre nézve nem nyernének-e új biztosítékot a magasan bekerített és jól védelmezett háremek által? Ön buzgó katholikus és két fiatal leány atyja, méltó tehát, hogy e fontos javításokról előre gondolkozzék.

— Felséged, — szólt Turgovics, — a legfeketébb éj színébe mártott ecsettel rajzolja a bekövetkező eseményeket. Csekély erőm mértéke szerint én is kívántam hatni a háború eltávolítására s e miatt üldöz is György fráter, a váradi püspök ő nagysága. De noha a négy darabra vágott Atádi uram terveibe is, felséged parancsolatából, némileg beavatva voltam;

mégsem képzelhetem, hogy a török császár mostani és 1526-iki Budára jövetele közt bármi hasonlatosság legyen. Akkor Szolimán mint hódító érkezett Budára; most mint felséged szövetségese és védője jön.

— Térdre borulva kérem a Boldogságos Szűzet s egyedül igaz hitem minden szentjeit és vértanuit, hogy közbenjárásaik s imáik által mentsenek meg ezen utált védelemtől! — rebegé Izabella áthatva...

— Turgovics! — folytatá kegyes és tudakoló kifejezéssel arcán, — Turgovics! a nagy idők képesek nagy elszánásokig fokozni még az ingadozók kedélyét is. Nem érez-e valamit azon lelkesedésből, mely által a közönséges halandó egyszerre hőssé és majdnem félistenné magasul?

— Felséges asszonyom, én csak Buda város bírája vagyok. Forgottam ugyan háborúkban, de a közvitézekkel mindig együtt haladtam előre vagy vonultam vissza. Úgy látszik több hivatásom van a törvény szellemi pallosával, mint a katona szablyájával harcolni.

— Jól tudjuk, Turgovics, hogy kegyelmed nem ugrott volna le Nándorfejérvár tornyából azért, hogy a törököt is magával vonja. Jól tudjuk, kegyelmed tétovázása volt egyik oka Atádi összeesküvése meghiúsulásának. De a bátorság több nemét ismerjük. Például udvarmesternőm, ki nem szereti, ha szemtől-szembe dicsérem, gyakran hagy engem magamra, pedig az ily elnézés miatt György fráter, az én börtön-, vagyis palotaőröm háromheti bőjttel és az ahhoz szükséges imákkal fenyegette. Nem egy neme-e a bátorságnak, ha udvarmesternőm, mint kegyelmed láthatja, éppen most távozik a teremből?

A szegény vénasszony, ki kötelességénél és kíváncsiságánál fogva a nagyterem hátterében állott, a királyné e célzatára meglehetős zavar közt osont ki.

— Turgovics uram! — szólt ekkor Izabella, — kegyelmed tökéletesen ismeri a magyar és török tábor mai elhelyezését. Nem találhatna-e módot, hogy gyermekemmel atyámhoz, a lengyel királyhoz távozhassam? E merész terv kivitele által engem a lealáz-

tatástól, fiamat beláthatatlan veszélyektől s az országot tán a polgárháború dühöngésétől mentené meg. A siker önt, az egyszerű polgárt, ha nem is hercegi rang, de hercegi vagyon birtokosává emelné.

A budai bíró mérlegelni látszott az ingert, melyet a kincs nyujt s a veszélyt, mely egy kockáztató lépés eredménye lehet.

— A vár eléggé körül van ugyan fogva, de rést mégis találhatni, amin egy nő kiférhessen, ha az egyszersmind nem a királyné. Azonban így is talán sikerülne. Csakhogy felséges asszonyom! e szerencsésen megoldott feladat sokkal szerencsétlenebb eredményű volna, mintha árulás- vagy vigyázatlanságból meghiúsul. Szolimán éppen azért, mert akaratlanul maradt az ország, magáénak tekintené azt s Ferdinánd nem adná vissza sem felséged hozományát, sem a Zápolya-család birtokát, mert ezt az ország átengedéséért igérte meg. Az én csekély vagyonom Budán feldúlatnék s a hercegi ellátás, mely Krakkóban várna rám, hihetőleg abból a díjból állana, melyből a rossz tanácsadókat szokták kifizetni, ha az elkövetett tényből csak a bűn üti ki magát s nem a hasznos is.

Izabella érzé, hogy Turgovicsnak igaza van.

Kitérőleg válaszolt tehát.

— Egyik áruló alattvalóm azt terjeszti Stambulban, hogy fiam nem az enyém, a másik, hogy nem a férjemé, a harmadik, hogy leány. Tanácsosaim a trónt nem a jogért védik, mert arról a váradi békén lemondtak, hanem mert uralkodni szeretnek. Gyermekemet féltem, Turgovics! s rémes alakban lép lelkem elébe a jövő. Egyébiránt nem fogok Budáról távozni, de jóslom nektek, hogy a töröknek lesztek szolgái és mostantól egy hétre már kevés fog közöttetek találtatni, ki ne veszítette volna el önbecsülését. Jegyezd föl augusztus 24-ikét; ekkor monda felőled is véleményt Izabella királyné.

A szolgálattevő kamarás, Török Bálint megbízásából jelenté, hogy Perényi hadának maradványa Eger felé tartva, a királyné csapatai által szétveretett, hogy Roggendorf, a német fővezér, Csallóközben meg-

hálálozott s hogy Szolimán császár hajóhada már Paksnál van és óriási táborának előcsapatai Székesfehérvárt érintik.

Mennyi örömhír fellegzi be Izabella arcát!

Turgovics, amint szapora léptekkel halad a palota lépcsőzetén, Bornemisszába ütközik.

— Jaj nekünk tizenhármunknak — kiáltá ez, hóbortos hévvel rángatva a városbíró ezüst mentegombjait. — Jaj nekünk tizenhármunknak, kik a királyné parancsolatából a Boldogasszony cintermén át a kis kapun . . .

— Pszt! ne lármázzon! — szólt Turgovics sápadozva.

— A kis kapun akartuk bebocsátani Roggendorf generálist, — kiáltá még emeltebb hangon Bornemisza.

— Az Istenért, fogja meg a száját!

— Miért fognám meg? Jaj nekünk . . .

— Eresszen legalább szabadon, — huzalkodék Turgovics, hogy menekülhessen.

— Jaj nekünk! rikoltá egészen kivörösödött arccal és szürke szakállára hulló könnyekkel, — oh! jaj nekünk tizenhármaknak, kik a királyné parancsolatára és kegyelmed tanácsára . . .

Itt Turgovics tenyerével szorítá le Bornemissza száját.

— Szerencsétlen ember, nem látja-e, hogy az őrök már közelgenek! Hogy merészel a királyi palotában ordítozni?

— Ordítok én a templomban is, ordítunk tizenhárman, míg szájpadlásunkra nem szárad a nyelvünk. Mi csak azt cselekedtük, amit kegyelmed tanácsolt s tehetünk-e, hogy megváltozott szándékát velünk nem tudatá?

— Mit piszkálja föl Bornemisza uram azokat a régi dolgokat? Meglakolt már érte Atádin kívül Korcsolyás Péter és Bor Tamás. Adjon hálát, hogy nem lett semmi baja.

— Nekem semmi bajom? Hát mi történhetik még rajtam? Jaj nekünk tizenhármunknak s a tizennegyediknek is, akit Turgovics Miklósnak hívnak . . . Eresszen, hogy menjek a királynéhoz . . . eresszen.

Most Turgovics ragadá meg Bornemisza karját.

— Atyámfia, — szólt félig kérlelő, félig parancsoló hangon, — kend budai polgár és nekem engedelmességgel tartozik. Parancsolom tehát, beszéljen halkabban s beszélje el értelmesen a baját, hogy akár magam segíthessek rajta, akár pedig ő felségének jelenthessem fel.

— Hát Turgovics Miklósnak éppen semmi baja nincs?

— De hát mi bajom volna?

Bornemisza derekát előrehajtva, kezét csípőjére szegezve, torz vigyorgással mondá: — Van-e Turgovicsnak aranymedencéje, ezüsttányérja, bogláros díszkardja, nehéz selyme, drága atlasza, vertművű billikoma, skofiumios nyeregtakarója s nyereg alá való deli ménje? Menjen haza s nézze meg; mert Bornemiszának már nincs. Van-e Turgovicsnak fel nem tört zárú pénzesládája, mert Bornemiszának reggel óta nincs. Van-e Turgovicsnak felserdült leánya, kit a pap áldása mellett akart férjhez adni? Menjen haza, nézze meg; mert Bornemiszának nincs többé. Jaj a tizenhármaknak, kik Budavárát, királynéjok parancsából ezelőtt öt héttel Ferdinánd kezére akarták játszani. Ütött a bosszú rettenetes órája. S van-e még Turgovicsnak szeplőtlen életű jámbor neje? Ránduljon haza, nézze meg; mert Bornemiszának, ha jól emlékszem, már nincs. Oh ez irtózatos, irtózatos!

— Ember, megőrültél-e? vagy az éhgyomorra hörpintett bor vette el eszedet? — kérdé a budai bíró, kétkedve a hallottakon s mégis rettegve, hogy igaz lehet.

— Micsoda bor? A tizenháromnak borseprője sincs. S vizsgáld meg te is hordóidat, Budavárosnak okos és körültekintő főbírája.

Turgovics félrelökve Bornemiszát, kettőzött lépéssel méregette a palota udvarát, de midőn már a hídhoz ért, mely a körülsáncolt és erődítményekkel ellátott királyi lakot a belváros többi részétől elválasztja, találkozik az öreg Podmaniczky Jánossal.

— Kegyelmednek, mint Buda első hivatalnokának részletesen kell tudni azokat az okokat, melyek miatt a Rogendorffal szőtt összeesküvés ügyét ismét felmelegíteni szükség vala. Kérem, világosítson fel engemet.

Podmaniczky e szavára hüledezve, sápadozva kérdé Turgovics :

— Hát csakugyan igaz volna, hogy Bornemisza háza feldúlatott?

— Előttem hurcolá el a katonaság a megkötözött Sziri Imrét ; láttam a Müller Godofréd uram boltjának teljes kiürítését, hallottam, hogy Bornemiszát is nagy szerencsétlenség érte s csak azon csodálkoztam, hogy kegyelmed, ki szintén némi gyanúval terheltetett . . .

— Rágalom volt, nagyságos uram! — szólt közbe növekedő nyugtalansággal Turgovics.

— Igen csodálkoztam, — folytatá Podmaniczky, — hogy kegyelmed is, mint mondja, bűnrészességgel rágalmaztatik, kezet nyujthatott az üldözés művéhez.

— Én kezet? Száradjon el jobbom, ha csak sejtelmem is volt a történendőkről.

— Lám, lám! s pedig városbíró.

— Ugyan ki kérdezi most a városbírót a város ügyeiről. Intézkednek nagyságtok vérünkről és pénzünkről úgy, amint kedvök tartja. Hanem hisz nagyságod a királyné ő felsége titkos tanácsosa, minisztere s így bizonyosan tudhatja a magasabb politika érdekeit és irányait. Remélem, tehát nem veszi tolakodásnak, ha alázatosan kérdeni bátorkodom, micsoda okok bírták a titkos tanácsot éppen a jelen körülmények közt, midőn egyetértésre és kölcsönös kíméletre volna szükség, oly gyűlöletes szabályokat, minőket nagyságod szavai gyaníttatnak?

— Bah, bah! hogyan lehet valaki olyan tapasztalatlan, hogy titkos tanácsról beszéljen nálunk! A titkos tanács, drága barátom! legalább egy órával később szokta megtudni a királyné akaratját, mint az utcagyerekek és a királyné egy órával későbbre, mint a titkos tanács. Zivataros időket élünk, jó atyámfia s

az embereknek gyakrabban kell meggyőződést változtatni, mint ruháját, ha azt akarja, hogy megázás miatt egészsége ne szenvedjen. S kegyelmed, Turgovics uram, micsoda ruhát akar most magának szabatni? Török szoknyát-e vagy feszes német kabátot? Én szőrruhát ajánlanék.

— Mit méltóztatik nagyságod a szőrruha alatt érteni?

— Valóságos barátöltözéket s ezt három okból ajánlanám kegyelmednek. Először, mert a mi uralkodónk, György fráter is olyant hord ; másodszor, mert a szőrruhát a bűnbánás jelmezének is tekintik ; s mert egy világi úr, ha érzi a sáfrányillatot, még aránylag legkönnyebben szökhetik el szőrruhában remetének vagy kolduló barátnak öltözve . . . Egyébiránt ajánlom magamat kegyelmed tapasztalt jóindulatába, sietnem kell, ő felsége parancsolni méltóztatik velem. Szerencsés utat, jámbor remetém!

— Remete . . . és szerencsés út! tehát csakugyan veszve vagyok. Szent Isten! Bornemiszának igaza lehet, házam földúlatott, földönfutó koldússá lettem.

Turgovics háza a Szentháromság-téren feküdt nem messze a királyi palotától. Pár percbe került tehát, hogy a rémítő szorongásaitól meneküljön. Az épület csak azon sebeket hordá, melyeket Roggendorf ágyúi ejtettek rajta s neje és egyik leánya éppen az ablakból tekintettek ki.

— Tehát csak kötekedett velem az a gúnyos Podmaniczky! — sóhajtotta egészen megkönnyebbült kebellel. Az övével átellenben feküdt Bornemisza laka, melyet sok nép vett körül. — Mégis nem olyan tiszta a helyzetem, mint az első tekintet mutatta. Bornemisza vagyonát alkalmasint földúlták. Ha! a nép is beszéli! . . . hm! e szót hallám : hazaáruló. Valaki nevemet is említi. Gyalázatos uralkodók! Majd számolok veletek! Íme! nőm s gyermekem egyszerre visszavonultak az ablakból, mintha kellemetlenül érintettek volna. Szétoszlattatom e csürhe népet. Menjenek vissza a pörölyhez, a sütőkemencéhez és kaptafához. Nem rájok bízták az ország dolgait.

Turgovics sokáig tartá átölelve feleségét és leányát, kik szintén fel voltak indulva.

— Mi lesz belőlünk! a nép háládatlan, ismerőseink idegenkednek tőlünk, jön a török: ezt a panaszt, ezeket az aggodalmakat emlegették különböző változatokban a nő és a leány.

Turgovics éleselméjü, sok tapasztalású, de hajlékony jellemű férfiú volt. Hazáját szerette vértanuskodási vágy nélkül. Családjához ragaszkodott ; házi és hivatalos kötelességeit teljesítette. Nem irígylé mások boldogságát ; de nem mulasztá el — amennyire aljasság nélkül lehetett — saját érdekeit előtérbe tolni. Kedélyes ember volt mély érzések nélkül s takarékosságát csak azok nevezték fukarságnak, kik őt rendkívül gazdagnak vélték, bár minden alapos ok nélkül.

— Atyám! sokan távoztak már el a városból.

— Elég balul tették, leányom!

— Lippainé is elment, a mi szomszédunk, — jegyzé meg a nő.

— Meg Stemmer uram mind a hat leányával, — hozá fel Turgovics növendék, de kecses és sokat igérő magzata.

— E könnyelműségök veszélybe ejtheti őket, kedves leányom. Villongós időkben legtanácsosabb szép csendesen otthon ülni.

— De hátha hozzánk jön a rabló török. Ellenségeid kincses Turgovicsnak neveznek s gondold meg, hogy neked nőd és felserdült leányod van, — mondá Turgovicsné.

— Kecses és még mindig szép nőm van, — válaszolta a férj,— s leányom is megtudná babonázni még a szultán kisebbik fiát is, ha azt bábjaival együtt a háremben nem feledték volna. De aggodalmaid eloszlatására meg kell említenem, hogy a török nem mint ellenség, de mint szövetséges jön. Aztán nem is a városban, hanem künn a táborban fog tartózkodni ; mígnem rövid pihenés után Bécsnek indul.

— De ki fogja megtiltani. hogy a várba föl ne tévedjen?

— A katonai fegyelem, kedves nőm!

— S tudod-e, atyuskám! bizonyosan, hogy egy sem tekint be sem az ablakunkon, sem az ajtónkon. Én talán elájulnék, ha csak egyet is látnék, kivált a szerecsenek és a kutyafejű tatárok közül.

— Tudja Isten, miért, de én iszonyodom a közelebbi napoktól, — szólt a nő. — Minket gyanúba vettek, s az árulkodók száma sohasem volt nagyobb, mint most. Hát csakugyan nem lehet attól tartani, hogy a hitetlen, a rabló és száz feleségű pogányok várkapuinkon belül jöhessenek? Nem vezetheti-e be őket egy alávaló és áruló ember, aki kegyelmet vagy zsoldot remél.

— Emberi számítás szerint, kedvesem, attól éppen semmit sem lehet tartani.

Még nem végződött be a vita, midőn a városszolga levelet hoz.

— Ki küldi?

— A kincstárnok ő nagysága, — válaszolta a távozó cseléd.

Turgovics vére szívére tódult, s palástolhatatlan nyugtalansággal törte fel a pecsétet.

Amint olvasott, arca sápadtabb lőn, utóbb szemei elvérmesedtek, keze reszketett, s a levelet a földre ejté.

— Koldusok vagyunk! — szólt halk és töredezett hangon, s a karszékbe dőlve, kezeivel arcát eltakarta.

A levél tartalma a következő volt:

«Városbíró uram!

Rendeljük, hogy holnap reggel pontban nyolc órakor az egész városi magistratusszal induljon a legyőzhetetlen török császár elébe, s egyenlő, de mérsékelt léptekkel haladva mindig előre, midőn a főtáborhoz érkezik, a magistratusszal együtt a lovakról leszállva, gyalog és fedetlen fővel menjenek a magas sátorig, mely kegyelmes védelmezőnknek, a fővezérnek, kit Isten soká tartson meg, külön jeggyel három lófarkas zászlóval és aranyból vert félholddal ellátott fényes sátora. Itt földig borulva esedezzenek, hogy engedtessék meg kegyelmednek a fölszabadított Budaváros

nevében a világhódító császár palástjának szegélyét megcsókolni. Secus non facturi.

Minthogy pedig a török nemzetnél szokásban van, hogy az esdeklők a nagyságos basák s a szultán ő felsége színe elébe csak illő ajándékok bemutatásával járulhatnak: miután az igazság hozza magával, hogy azok, kik az ellenséggel tartott titkos egybeköttetéseik által a törököt nyakunkra hozták, egyszersmind magok viseljék a sarcot, melyet a szerencsétlen városnak leginkább hűtlenségök miatt kell fizetnie; ennélfogva, a nélkül, hogy kegyelmedet legtávolabbról is gyanuba venni akarnám, csupán csak atyafiságos indulatból és keresztyéni szeretetből javaslom, miként ne terheltessék saját vagyonából tízezer tallért délután öt órakor ő felsége pénztárába, mint önkéntes ajándékot, pontosan beszolgáltatni. Secus non facturus. Ki egyébiránt maradtam Kegyelmednek, jó uram, stb. lekötelezett szolgája a szegény György fráter.»

Turgovics leánya, ki csak a fájdalmat érezé ki e jelenetből, szenvedélyesen karolta át atyját, hogy könnyeit könnyével vegyítse, azonban Turgovicsné, bár szerető nő, de szintoly, vagy talán nagyobb mértékben gazdasszony is lévén, az irat után nyujtá kezét, hogy a családját fenyegető veszély terjedelméről értesülhessen.

A férj indulatosan ragadta meg neje karját, s életében most először volt iránta gyöngédtelen.

— Rögtön ide add e levelet, — mondá szokatlan ingerültséggel, majdnem dühhel.

A nő csodálkozásában nem bírt szóhoz, gondolathoz jutni. Gépileg engedelmeskedett. Mereven, mozdulatlanul várta be, míg férje darabokra szakítá a kincstárnok sorait, s hogy még inkább megsemmisíthesse, elhamvasztá.

Midőn ez megtörtént:

— Jer, leányom, — szólt az anya szelíd, nyugodt hangon, s a még mindig zokogót kivezeté a szobából.

Rendkívüli változáson kellett átesni Turgovicsnak, hogy eszébe sem jutott nejét követni és kiengesztelni.

A helyett elméje a következő tekinteteket mérlegelé: Tízezer tallér a többi adósságaimhoz toldva, talán még egészen nem nyelné el vagyonomat; de azért tönkre jutok okvetlenül, mert uzsorásokhoz kell folyamodnom, még pedig többekhez, hogy a nagy összeg ne vezesse őket az indok fürkészéséhez. Húsz éve egy pintlivel jöttem ide a végvidékről, midőn atyámat a törökök kirabolták s megölték. S most hogy állok? Megvan még a pintlim, de hozzá feleségem, leányom és egy csecsemő járul. Ezek nem árverezhető tárgyak. Utoljára is csak hivatalomtól függ családom elélhetése. De hát hivatalom mitől függ? Ha tovább nem terjed az a hír, melyre Bornemisza és Podmaniczky célzottak, s melyről a nép, mint gyanítom, ma már hangosabban suttog. Ez Martinuzzi műve, s figyelmeztetés arra, hogy a tízezer tallérral siessek. Gyűlölöm e papot és a törököt, de ha a kósza hír a basák fülébe hatna, a vezérletem alatt megjelent magisztrátus szemeláttára fölakasztanának... A haza saját kezével ássa sírját, s úgy hiszem, Izabella királynénak van igaza, midőn Szolimántól jobban fél, mint Ferdinándtól. De betöltheti-e az én kicsiny és sovány testem azon mély és tág üreget, melybe egy ország vágy lázas sietséggel temetkezni? Bizonyára nem... A budai főbíró teljesíti, amit parancsolnak, azért is, mert csekély helyzetében nem illeti őt meg a dac, s azért is, mert családját ruházni, táplálni kell. Ah! voltak nekem szebb álmaim az emberi s honfiúi hivatás felől, mint aminőt az életgondokkal kialkuvás eltűrhet!... Hiú ábránd! Szolimán segítségére jött országunknak, illő tehát, hogy az ország fővárosa tisztelkedjék nála. Ez tény. S ki szónokolhat más a város nevében, mint annak első hivatalnoka. És az én vagyok. Szónokolok hát, s ami őszinteségemből hiányzik, kipótolja a tízezer tallér. S ha megcsókolom György fráter kezét és Szolimán lába porát, és ha nem háríthatom el a veszélyt, melyet nem én idéztem elő, s ha kedvem nincs eljátszott rokonszenvek vértanujául ajánlkozni: vádolhatnak-e azok, kik Catónál kevesebb erkölcsi szigorral és Aristidesnél kevesebb

igazságérzettel bírnak? Bizonyára nem ... Megyek előbb nőmet megnyugtatni, s azután a zsidókkal alkudni és a magisztrátust lóra ültetni.

*

A György fráter által kitűzött idő előtt már a Turgovicsra vetett harács kifizettetett, s a kellő percben a teljes számú városi küldöttség a bíró vezetése alatt fényes ruhában, de aggódó, komor arccal indult a padisah elébe.

A budai tisztes polgárok, kik Ferdinánd ellen vitézül küzdöttek, s kik szívökből örvendettek, midőn a legnagyobb veszély pillanatában a törököktől segély érkezett ; most már sokallni kezdték a szultán jóakaratát s midőn a székesfehérvári kapun az egész előljáróság eltávozott, hosszú sorban kísérte a nép, szerencsét kívánva nékik, kívánva fölindulással, könynyek közt, s azon elborult, sejtelmektől terhelt hangulattal, mely legkevésbbé sem tett volna kedvező benyomást a szabadítóknál a megszabadítottak iránt.

A küldöttség hamarabb érkezett vissza, mint gondolni lehetett, de hiányzott közülök egy ... a városbíró.

Őt visszatartották. Miért? Senki sem mondhatta meg. E hír nagy rémületet okozott.

Lehettek neki ellenségei, azonban tevékenysége, belátása és részrehajlatlan igazságszolgáltatása oly tulajdonok voltak, melyek Budán és mindenütt a világon nagy tekintélyt s nem csekély ragaszkodást szoktak a hivatalnokoknak szerezni.

Politikai rokonszenvei nem mindig hangzottak ugyan össze a közvéleménnyel, mely egy nemzeti uralkodót, a török védhatalom gyűlölt istápolása mellett is inkább szeretett a trónon látni, mint Ferdinándot, ha ezáltal a polgárháború és az ország kétfelé szakítása is megszüntethetnék, de Turgovicsnak a bécsi udvarhoz szítása csak azért sem látszott a nép előtt veszélyesnek, mert köztudomás szerint Izabella királyné kegyeltebb emberei közé tartozott.

Hízelgett a polgárok hiúságának az is, hogy oly férfiú, ki nemesi levéllel nincs ellátva, s egy fillér nélkül jött Budára, a fontosabb kérdésekben csak úgy kihallgattatik az udvarban, mint országzászlós. Megnyerte az önérzőbbek szívét az is, hogy Turgovics nem követi a régi példát, mely szerint minden magát csak valamennyire kitüntetett polgár nemesség és címer után vágyik.

Az érdemes városbíró tekintélye kétségkívül nagy csorbát szenvedett akkor, midőn fölfedezték azon összeesküvést, mely a Boldogasszony templomának cintermén át késő éjjel a várba vezetett kétszáz német katonát, kik a békétlenekkel egyesültek volna, ha egy őr a merényt észre nem veszi és zajt nem üt. György fráter tüstént befogatott minden gyanús egyént. Ezek közül a kisbíró, Palczán Péter, az összeesküvés indítójának Turgovicsot állította; de minthogy a királynét is vallomásában emlegeté, ez okból őt György fráter, mint istentelen rágalmazót, rögtön kivégeztette. A haditörvényszék Turgovicsot sem foghatta tehát kereset alá oly vádért, mely egy rágalom miatt elítélt egyén szájából eredt. Történetesen Atádin kívül, kit tetten értek, s ki még a kínpadon sem akart senkit fölfedezni, Bornemisza is, néhány tekintélyes polgárral együtt, csak Palczán vallomásai által voltak terhelve. Turgovics a többi gyanúba vetteknél még annyiban is szerencsésebb volt, mert az egész város tudta, hogy az elkövetett árulás előtt már egy héttel ágyban fekvő beteg volt. Igaz ugyan, hogy Bornemisza tegnapi megsarcoltatása alatt a csőcselék-nép ismét föl volt izgatva a város főbírája, mint a németekhez szító egyén ellen; de miután kiki látta, hogy mily nyugodt arccal lovagol a küldöttség élén, s miután kiki azt képzelte, hogyha vétkezett is Turgovics, a magisztrátusból többen voltak százszor inkább bemártva, mint éppen ő, nem lehetett csodálkozni azon, ha a részvét és szánalom, mely iránta mutatkozott, mindinkább a török elleni gyűlölettel kezdett összeolvadni.

Eleget mondták a magisztrátus tagjai, hogy ők nem

tudják, miért tartóztatták le a főbíró ő kegyelmét; de azt látták, hogy senki vasra nem verte, s hogy még a basák is majdnem túlságos tisztelettel beszélgettek vele.

A nép csóválta fejét az ily nyilatkozatokra, képtelenségnek tartotta Turgovics barátságát a kontyosokkal, inkább hitt azon rebesgetni kezdett hírben, hogy a basák Magyarország fővárosának első hivatalnokát zsineggel végzik ki. S midőn Szolimán császár hadainak előcsapatjai a budai határt átlépték, midőn hajós serege a pesti partoknál horgonyt kezdett vetni, már akkor minden vagyonos budai polgár a koldusbotot a kezében tartani vélte, minden anya fölserdült leányát elrejté szem elől, minden kereskedő a legértékesebb kelméket boltjából eltávolította, minden bűnös fogadást tett Istenhez térni, s minden ártatlan, tiszta lelkiismerete mellett sem hitte szükségfölöttinek, magát és szeretetének többi tárgyait az általa ismert nevű szentek és vértanuk különösebb pártfogásába ajánlani.

III.

György barát és Török Bálint rendeletéből szűnni nem akaró ágyúdörejek üdvözölték Szolimánt, a nagy szövetségest, midőn a Duna jobbpartján vezeté óriás seregét az óbudai magaslatokra, honnan Esztergom és Nyitra vidékének földulására tüstént csapatokat indított.

A királyi udvarba pedig megérkezett a csauz-basa, ki már egyszer Izabella férje halála után, nyilvánosan Szolimán sajnálkozásának kifejezése, de titkon a végett volt küldve, hogy pontos tudósítást szerezzen, vajjon Zápolya özvegye csakugyan anya-e vagy pedig egy becsempészett gyereket ad ki saját magzatának. Mert az Erdélyből Stambulba szökött elégületlenek ezt erősítették, s a hódító párt, melynek élén a belgrádi és anatoliai basa állottak, a váradi békekötés miatt neheztelő szultánt már félig rá is bírta, hogy a Zápolya-családot kihaltnak, a magyar trónt megürültnek, s

az országot fegyverrel szerzett török tartománynak hirdesse ki.

A csauz-basa titkon nyomozott, kutatott s vizsgált, s minthogy az elégületlenekhez volt utasítva, hamar meggyőződött arról, hogy János Zsigmond, a csecsemő magyar király, csakugyan fölvett gyermek.

E közben valaki Izabellának elárulta a csauz-basa által szőtt ármányt s ő valami ürügy alatt magához hivatta a csauzt.

A királyné rendkívüli szépségét talán soha annyira ingerlővé nem tette a finomabb érzéssel választott, de egy kevéssé kacér öltözék, mellyel a renegát törököt fogadta, beszélgetvén vele olasz nyelven, mert a csauz-basa születésére nézve dalmata volt, fontos és igen bonyolult politikai kérdésekről. A csauzt elbódította a kellem és bűbáj, melyet sovár szemei szívtak be a csodaszép alak minden vonásairól, minden mozdulatáról. Fonák feleleteket adott, összecserélte a szavakat, a királyné zengzetes hangját hallá csak, s a gondolatok, mielőtt értelmöket fölfogta volna, elpárologtak meggyulladt képzelődése hevénél. Oly állapotban volt, mintha mákonytól ittasan, a földi élet és a paradicsom jelenetei szeszélyes káprázatokban egyesülnének körüle, hogy mámoros érzékeit a valódi tárgyak és a képzelődés csalódásai közt ringassák. A csöngetyű hangja idézé vissza merengő elfogultságából.

E jelre a dajka behozta a csecsemőt és távozott. A királyné folytatva beszélgetését, kibontotta mellfátyolát, s mintha senki sem volna a teremben, szoptatni kezdé gyermekét.

— Allahnak hatalma nagy, — kiáltott a csauz-basa elragadtatással. — Allah elméje teremté a mennyet és a földet ; de csodatevő hatalmát akkor emelte legmagasabbra, midőn szépségedet gondolta ki. Engedd meg, felséges királyné, hogy lábait csókolhassam meg Zápolya utódjának, a győzhetetlen padisah fogadott fiának és Magyarország királyának.

E jelenet mentette meg Buda ostroma előtt néhány hónappal Magyarországot s most ugyanazon csauz-

basa vezettetett be számos kísérettől környezve az ünnepélyes elfogadásokra szánt nagyteremben éppen midőn a hanyatló nap végsugarai a halottakkal fedett mezőkön és a palota festett ablaküveginek csataképein csillogtak.

A kíséret átadta a gazdag ajándékokat, a csauzbasa pedig jól betanult beszédben fejezte ki a szultán sajnálkozását azon, hogy az ozmánok régi hagyományai tiltják a fejedelmeknek idegen nőkhöz tett látogatását, neki sem szabad a királynét személyesen felkeresni. A magas helyzetű nők legféltékenyebben őrzendő kincse a szemérem s ezért lehetetlen a szultánnak kívánnia, hogy ő felsége a táborba hozzá menve, annyi férfi szemének legyen kitéve. A legszigorúbb rabnő érzése is sértve van, ha arcfátyolára idegen tekintet téved, kémlelvén az eltakart vonásokat. A szultán tehát csak arra kéri a királynét, küldje el hozzá az ő jó barátja örökösét, a kis Zsigmondot, az ország tanácsosainak kíséretében, hogy szíve óhajtása szerint láthassa, megölelhesse, megcsókolhassa s fiainak, Szelimnek és Bajazetnek bemutatván, azok testvéri szeretetébe ajánlhassa.

Izabella a váratlan kívánsággal zavarba hozatva s nagy szerencsétlenséget sejtve, haladékot kért, míg minisztereit tanácskozásra egybegyüjtheti.

*

Közelgett az éjfél s még a királyné nem jelent meg, pedig már egy órája, hogy tanácsosai várnak reá.

— Udvarmesternője könnyekbe borulva találta, — szólt a késést magyarázólag Petrovics, egy zömök s már hajlottkorú államférfi és hadvezér, kinél a személyes bátorságon kívül csak a becsületes jellem s az uralkodócsaláddal való rokonság volt a magas polcra emelkedésre jogcím.

— S vajjon mi hozhatta ő felségét ily megindulásba? — tudakolá Podmaniczky aggódó kíváncsisággal.

Petrovics vállat vont.

— Annyit hallottam, — tevé hozzá, — hogy ő felsége a csauz-basát kegyeskedett zárt audiencián fogadni. De mi járatban van a csauz-basa? arról, valamint uralkodónőnk könnyeiről, talán a váradi püspök, kincstárnok és kormányzó úr adhatna felvilágosítást.

Akire Petrovics nem minden fulánk nélkül célzott, éppen lefüggő al-ajakkal s majdnem egészen behúnyt szemekkel nézte olvasóját, szőrruhájának egyetlen ékességét, s míg újjaival a hosszú füzér sötét gránátgyöngyeit számlálni látszott, erős vonalai, magas s domború homloka és sötétsárga arcszíne éppen semmi érzést, semmi gondolatot nem fejeztek ki.

— Kegyelmes uram! — szólt Podmaniczky, a karszékhez, melyben György fráter ült, tisztelettel közeledvén. — Nem szíveskednék-e urasága minket felvilágosítani összegyűlésünk okáról?

— A királyné parancsolt velünk, ez az oka.

— Hallom, a csauz-basa itt volt.

— Magam is láttam ... a lovászát, — jegyzé meg szárazon György barát.

— Ezzel nincs mit beszélni, — gondolá Podmaniczky s Werbőczihez fordult, az ország kancellárjához, ki egy asztalon heverő breviáriumban lapozgatott.

— Tisztelt barátom, hivatalánál fogva leginkább lehet azon tárgy mivoltára nézve avatott, mely iránt ő felsége véleményünket fogja megkérdezni. Nem volna-e szíves egy kevés inviátiót adni iránta, hogy előre megállapíthassuk nézeteinket?

A kancellár sebten felkelt ülőhelyéről s barátságosan szorongatva Podmaniczky kezét, így szólott:

— Régen a kancellárok, mint az udvar első íródeákjai, minden elfogadáskor jelen voltak, hogy alázatos véleményeiket közölhessék és a netalán szükségelt okiratokat fogalmazván, aláírás alá terjeszthessék. E jó szokásoknak az a hasznos oldala volt, hogy az uralkodó, midőn tenni vagy vélekedni kellett, sohasem hagyatott magára s mindig volt oldala mellett egy alkotmányos tanácsadó, ki a nemzet óhajtásaira és érdekeire figyelmeztesse. Most én csak alkalom szerint vagyok kancellár, mert valódi hivatalom, mint

tudni méltóztatik, csak a belső tanácsosság. Egyedül magánvéleményemet fejezem ki tehát, ha azt mondom, hogy a ma éjjeli értekezlet valószínűleg a hatalmas szultánnak küldendő ajándékokért hivatott össze.

— De miért könnyez tehát a királyné, ha csak ajándékoznia kell?

— Oly érzékeny szív, aminő ő felségeé, hogyan ne volna megindulva, — válaszolta Werbőczi, a szónoklatba átcsapó hangon, — hogyan ne volna az öröm és fájdalomtól áthatva e dicső és gyászos pillanatokban, midőn az ellenség legyőzetett s midőn azok, akik le vannak győzve, legalább egy részben a haza eltévedt, de azért ki nem tagadott gyermekei, kiket mi teljes bűnbocsánat mellett fogadánk vala sorainkba, ámbár átalkodottságukban imádott édesanyánk, a közös haza ellen fordíták gyilkoló fegyvereiket. Azután, drága barátom, oly buzgó katholikus nőnek, minőt mi Magyarország trónján üdvözlünk, a diadal örömrivalgásai közt is a megöletett ellenségben sajnálni kell a szerencsétlenül kimúlt keresztyént. Mi a felséges szultán védszárnyai alatt megtartottuk nemzeti királyainkat és alkotmányos szabadságunkat ; de csodálkozhatunk-e, ha királynénk, ki gyöngéd nő és szíve sugallatait követi, némi irtózással gondol arra, hogy tőle, ki a kereszt előtt imádkozik, alig háromezer lépésnyi távolságra százötvenezer pogány vakbuzgósággal említi Allah nevét. Mert mi tagadás, tisztelt barátom, a mi hatalmas védelmezőnk, a dicső Szolimán császár, minden nagy tudománya s mély belátása mellett is, egész népestül a pogány hit mocsarában fetreng.

Podmaniczky a csinos szónoklatból sem tájékozhatta magát. Azonban megköszönte a nagyhírű férfiú felvilágosításait, mintha azok hihetetlen tisztasággal derítették volna fel Izabella könnyeinek és az éjjeli értekezletnek tárgyait.

— Én azt gondolom, — említé szerényen Frangepán Orbán, — hogy ő felségét talán az is aggasztá, vajjon nem fog-e országunknak az a része, mely a német megtámadásoknak leginkább ki van téve, török

tartománnyá alakíttatni s ezáltal hazánk három részre daraboltatni?

György fráter e szavakra nyugtalanul vakarta tonsuráját és elkomorodott.

Frangepán eddig az udvartól távol élt s éppen most lépett be a belső tanácsba, vagyis most soroztatott azok közé, kiktől a korona a magas politikához s főleg a diplomáciához tartozó kérdésekben véleményt szokott kérni.

A széles műveltségű és hódító külsejű ifjúnak első fellépése kedvezőtlen benyomást tett Werbőczire.

— S nagyságod esküszegőnek és közönséges birtokrablónak tartja-e Szolimán császárt? — kérdé ez őszinte csodálkozással.

— Én, mint ujonc, csak találgatni akartam értekezletünk tárgyát, a nélkül, hogy legkevesebb súlyt is helyezzek nézeteimre, — mentegetődzék Frangepán.

Török Bálint, a fővezér, egy élet- és erőteljes férfiú, valódi típusa a magyar huszártisztnek, kit a szám nem ijeszt el s a lehetetlenség gondolkozóvá nem tesz ; a vakmerő harcok és regényes vállalatok által híressé vált Török Bálint, kezét Frangepán vállára tevén, kétes mosollyal tudakolá :

— Hiszed-e öcsém, hogy Szolimán, kinek vezéri tehetségét nem vonom kétségbe, a keztyűt a magyar nemzeten kívül még az egész keresztyén világ szemébe is merné dobni, azáltal, hogy a félholdat például Budavárra kitűzetné?

— Konstantinápoly elfoglalása után kétségkívül ez volna a legrémítőbb tény, mely beláthatatlan küzdelmek korszakát nyitná meg s talán az ozmán hatalom megtörésével végződnék. De én még sem tudnám kicirkalmazni a vonalat, melyen túl nem terjeszkedhetnék egy három földrészen nagy győzedelmeket nyert uralkodó dicsszomja, — válaszolá Frangepán szerény hangon s méla borongással.

— Éppen ez a kérdés! — sóhajtá egy halk s mégis kiható hang. — De a német elfoglalta volna Budát, a török csak elfoglalhatja.

Akik a tanácsosok közül e sóhajt és a kísérő sutto-

gást hallák, megrezzenve tekintettek a karszék felé, melyen György fráter ült behúnyt szemekkel és hosszú száraz újjaival még mindig számlálva olvasójának gyöngyeit.

Ekkor lépett a terembe Izabella királyné mély gyászba öltözve.

Gondolatait az eshetőségek felől ruhájának színével fejezte ki s a leküzdött fájdalom után nem maradt arcán más, mint a méltóság és szépségnek, a bánat által megszentelt s leírhatatlan varázsa.

Előadta a csauz-basa küldetésének tartalmát. — Midőn a szultán, — tevé hozzá, — gyermekemet és az ország tanácsát parancsolja magához, egyenlő veszélyben látszik lenni a haza és az uralkodócsalád. Határozzatok, uraim, a király és saját sorsotok felett. Nincs most ideje a kölcsönös szemrehányásoknak. Én semmi áron sem akartam nyakunkra hozni a törököt, de a ti nézetetek más volt. A szultán táborostúl kapunk előtt van. Vigyétek, ha tetszik, gyermekemet és uralkodótokat hozzá; de legyetek arról meggyőződve, hogyha őt baj éri, semmi rábeszélés, semmi tekintet, semmi erőszak nem tartóztathat vissza attól, hogy a trónról tüstént ne lépjek a legelső kolostorba, melynek egy oltára van, hol imádkozzam, egy cellája, melyben fáradt tagjaimat nyugalomnak engedhessem át s egy kriptája, mely koporsómnak helyt adjon.

A belső tanács — György fráteren kívül, ki csak azt az érzést szokta elárulni, melyre a körülmények szerint szükség van — palástolhatatlan megütközéssel hallá a királyné értesítését.

— Mindig mondám én, — mormogá Török Bálint, — hogy szabdald a németet, de aprítsd a törököt. Azonban a váradi püspök és a kancellár más nézetben voltak. Az egyik a bibliával kezében, a másik a magyar törvénykönyvvel mindig Stambulra mutatott, mintha onnan kellene elhozni a Sion és szabadságunk kulcsát. Győzedelmeimért éppen most akartam jutalmat kérni felségedtől, íme! azt hallom, menjek a törökhöz, majd megfizet az nekem.

— Budán-e vagy a héttoronyban? — kérdezé mosolyogva György fráter.

— Akarom, — közbeszólt a királyné, — hogy semmi versengés ne támadjon kegyelmetek közt és az én szívem előtt. Támadják meg egymást, ha közülünk eltávozott a szultán, de most tartsák magokat szigorúan az elejökbe terjesztett kérdéshez.

— Úgy hiszem, — jegyzé meg Podmaniczky, — legcélszerűbb volna, ha felséged azt izenné a mi hatalmas védelmezőnknek, Szolimán császárnak, hogy a kisded király ő felsége beteg például a foga nő vagy gyomorláza van.

— S hát aztán? — tudakolá Martinuzzi.

— Aztán, — folytatá Podmaniczky, — közülünk deputálnánk valakit, ki nevünkben és felhatalmazásunkból intézze el a szultánnal a szükségeseket.

— Például kegyelmedet, — jegyzé meg György fráter.

— Vannak nálamnál okosabbak is, például a püspök úr.

— Amit Podmaniczky ő nagysága tanácsol, — szólt Petrovics, — az igen helyes volna s ő felsége óhajtásával is találkoznék, föltéve, hogy a török seregen át tudjuk magunkat vágni s megmenthetjük a kis Zsigmond királyt és a belső tanácsot attól, hogy erővel hurcoltassanak a szultán elébe.

— Én meg merném kísérteni az áttörést, — hozta föl Török Bálint.

— S ha sikerülne? — kérdé György fráter.

— Akkor ez volna a magyar haditörténet egyik legfényesebb fegyverténye.

— Kétségkívül, — szólt György fráter, — de győzedelmünket három nevezetes eredmény koszorúzná. A királyné hozományát és férje örökségét, a kis király koronáját vesztené el, a magára hagyott ország pedig önként átalakulna török tartománnyá.

— Felséges asszonyom s nagytekintélyű belső titkos tanács! engedtessék meg nekem is alázatos véleményemet az előterjesztett nagyfontosságú kérdés felett elmondani.

Martinuzzin kívül, ki ismét olvasója gyöngyeit kezdé számlálni, minden szem a nyirott fehérszakállú, hegyesre pödrött bajuszú, apró redőkkel elborított arcú. élénk öreg felé fordult, kinek egykor csengő, zengzetes s most sem ércnélküli hangja ezreket hozott lelkesedésbe, országgyűlések megállapított véleményeit és egész osztályok politikai befolyását döntötte meg.

A népszónokból, a kisebb nemesség szenvedélyes pártvezéréből, ki az eszmék vakmerő fegyverével hódított, utóbb csendes és békeszerető diplomata lett, s optimizmusát, mely a jelen kúszált viszonyaival is megelégedett, csak áhítatossága szárnyalta túl.

A régi név azonban még gyakorolt némi varázst az új nemzedékre is, míg a megható visszaemlékezések által nem engedé egészen kialudni a hajlottkorú férfiak tiszteletét.

— Hallom az aggodalmakat, — folytatá szónoklatát Werbőczi, — látom a gondokba merült homlokokat, s az éj kísértetes csendje a rossz sejtelmektől elfogult szívek éles dobbanásait csaknem fülemig hozza. Felséges királyné és nagytiszteletü belső titkos tanács! oly hangulatban vagyunk, mintha Szent István összeroskadt trónjának deszkadarabjaiból kellene koporsót készítenünk egy kis gyermek számára, ki az utolsó nemzeti király, s mintha a szeretett, de elveszett haza földjéből az ellenség csak annyit akarna nekünk visszaajándékozni, amennyibe magunkat eltemettethessük.

De, kérdem én, hol van az ellenség? s hol az a veszély, melytől sápadoz arcunk, s már meg is tört a gondviselésbe vetett hitünk?

A képzelődésben, uraim! csak a lázas képzelődésben, mely eltorzítja a legegyszerűbb tények alakját.

Buda előtt van Szolimán ; tehát a maga számára elfoglalja azt.

Azonban nem volt-e már kétszer benn a várban, s mit tőn?

Tán elfoglalta, s nekünk kellett-e véres harcokkal kicsikarni tőle?

Uraim! visszaadta önként.

S mert visszaadta, ebből következtetik-e kegyelmetek, hogy most nem fogja visszaadni?

Hódolok a logikának; de kérem, világosítsanak fel arról, hogy e tétel előzményéből miként foly okvetlenül a belőle levont következtetés?

Magam is megdöbbentem, midőn hallám, hogy a szultán a csecsemő királyt és a tanácsosokat magához hívja, mert a szokatlanban többnyire van valami elidegenítő és talányos, s mert a királyné gyászruhája, a szenvedés, melyet a küzdelem óráiban kiállhatott, izgató hatást gyakoroltak kedélyemre. Azonban az első perc behatásai után kérdezem magamtól, kérdezem a hideg megfontolástól, mely a politika egyedüli irányadója, s kérdezem a történettől, mely az élet mestere, hogy hát tulajdonkép van-e abban valami félelmes és gyanút gerjesztő, ha a védelmező védettjét személyesen akarja ismerni? Éppen tizenegy évvel ezelőtt Szolimán császár János királyt a mohácsi mezőre hivatta, hol tábort ütött. S minő izenettel hivatá? Azzal, hogy védencét ismerni és megölelni óhajtja. Felséged férje csak tizennégy ember kíséretében jelent meg és Szolimán megismerkedvén vele, s átölelvén őt, nagy tisztességgel bocsátotta haza.

Ebből azt következtethessük-e tehát, hogy most Szolimán ki akarja végeztetni Zsigmond királyt, mert szintén magához hivatja, szintén azt izeni, hogy megismerni és megölelni óhajtja?

Vagy tán azon ütközünk meg, abból merítünk gyanút, mivel minket is táborába szólít? De jusson eszünkbe, hogy Ferdinánd és V. Károly még nem kötött békét, még a háború folyamatban van, még a magyar seregnek támogatni kell a nagyurat, még a szultánnal sok elintézni valójok lehet felséged hű tanácsosainak, mielőtt Bécs, mely e hadjárat célpontja, bevétetnék. S ha a török császár a magyar tanácsosokat eddig egyedül csak a közös hadjáratokra vonatkozó kérdések iránt hallgatta ki: a multból azon meggyőződést merítsük-e, hogy midőn most velünk szintén értekezni akar, ennek nem lehet más

tárgya, mint hazánknak török tartománnyá átalakítása?

De a pogányok igéretének, sőt esküjének sem lehet hitelt adni. Jégre épít, aki egy pogány adott szavára épít, — ezt vethetik ellenem nagyságtok.

Tudom én, hogy valamint az idvesség, úgy az igazság egyedüli tiszta kútforrása a keresztyén hit, kivált ha szakadások és eretnekség fertője által meg nem zavartatik. Azonban az Isten különös irgalma úgy alkotta az emberi szívet, hogy még a bálványimádás sem vetkeztetheti ki minden nemes tulajdonaiból. Sokrates pogány volt, s mégis bízhattunk volna az ő szavában ; Aristides pogány volt, s mégis átallottuk volna igazságszeretetét kétségbevonni.

És vajjon mikor csalt meg minket Szolimán? mikor szegte meg szentül fogadott igéreteit, s ha eddig szavának embere volt, bizton következtethetjük-e, hogy már most szükségkép hazudni, ámítani és minket rá fog szedni?

Kétszer valék nála követségben, s mindkét alkalomkor azt tapasztaltam, hogy a Zápolya-család iránt ragaszkodással viseltetik, s politikája érdekében sem fekszik a magyar nemzet törvényes és százados önállóságának megsemmisítésével a török birodalom közvetlen határait Németországig terjeszteni, hogy kelet és nyugat közt minden korlát elvétetvén, az összetalálkozás az életre-halálra küzdést mellőzhetlenné tegye.

Felséges királyné! Ezen nézetekre támaszkodva, az aggodalom legkisebb árnya nélkül javasolhatom a hatalmas szultán kívánságának betöltését.

Reggel mi tanácsosok és az ország többi nagyjai, kik királyunkkal együtt akarunk élni, halni, körülvesszük a díszhintót, s gyalog kísérjük el Szolimán császár óbudai táborába.

Werbőczi szavai szembetűnő hatást gyakoroltak tiszttársaira, sőt még Izabella aggodalmait is csökkenteni látszottak.

— Azt csak meg kell vallani, hogy Werbőczi nem

hasonlít a vén muzsikusokhoz, kik a közmondás szerint mindennap egy nótát felednek.

E szavakat Petrovics halkan intézé György fráterhez, ki szintén halkan válaszolá : — Valóban, a mi tudós kancellárunk akkora logikával bizonyította be holnapi tisztelgésünk vésztelenségét, hogy már most magam is valami szerencsétlenségtől kezdek tartani.

Podmaniczky közel állott Martinuzzi karszékéhez. Az ő fülét is megütötte a csípős észrevétel. — Szent igaz! — szólt Markoshoz fordulva — Az élet kineveti a logikát, és a történetírók vastag könyvei a következetlenségek adataitól puffadoznak.

Markos helybenhagyólag bólintott, noha nem hallván az előzményeket, semmit sem érthetett a célzatból.

A királyné, midőn Werbőczi bevégezte szónoklatát, egy percig várt, de látván, hogy a vita megszakadt, előbb Markosra, s aztán Frangepán Orbánra veté tekintetét.

Markos, bár értelmes férfi volt, inkább szeretett szavazni, mint tárgyalni. Az eszmék óceánján a parthajóshoz hasonlított, kik törékeny naszádaikkal nem vágynak a sík tengerre menni. Biztatólag int tehát Frangepánnak, ki a királyné ráfordított figyelme által zavarba látszott jönni.

Frangepánt, Zápolya halála előtt néhány héttel, Petrovics Lengyelországba küldé a királyi család magánügyeiben, s onnan Bora királyné, Izabella anyja, rokonaihoz, a Sforza hercegekhez Olaszországba. Ezektől ajánlólevelekkel ellátva tért vissza, midőn már Buda ostrom alá véttetett. Saját pénzén toborzott csapattal rontott a várba, Roggendorf táborán át, s e merész tette bámulatra ragadta még az ellenséget is.

Ennyit tudott róla Izabella : személyesen alig ismeré.

— Ha választanunk lehetne a menés és maradás közt, — szólt Frangepán, — akkor nem fognék nagy előnyökért is olyast javasolni, mi felséged anyai szívében aggodalmakat gerjeszthetne. De vannak hely-

zetek, melyeket, ha elfogadtunk, következményeit sem elhárítani, sem kijátszani többé nem sikerülhet. Én, midőn a szultán akaratának teljesítését szomorú kénytelenségnek tartom, nem féltem felséged gyermekét veszélytől, ámbár Magyarország királya; azonban hazám sorsa iránt mély és legyőzhetetlen aggodalmaim vannak. Miután saját erőnkből nem tudtuk jogainkat és határainkat megvédeni, a török császár tizenkét év óta már háromszor jött Konstantinápolyból segítségünkre, s mindig akkora sereggel, minőt Európa hatalmasságai soha még háborúba nem vezettek. S vajjon nem mondhatja-e most már, hogy nehéz neki oly messziről, oly gyakran és annyi áldozattal megmenteni minket a bukástól? Nem mondhatja-e, hogy éppen azért, mert sikeresen akar védelmezni, kénytelen saját érdekünkben várainkat őrizettel rakni meg, sőt tán az ország egy részét, bár ideiglenesen, elfoglalva tartani? Nem mondhatja-e, hogy a fölött is őrködnie kell, nehogy mi a szükségtől kényszerítve, az ő tudta nélkül és ellenére kössünk békét, mint már egyszer Nagyváradon tettük is? Engem még a keresztyén uralkodók esküje sem nyugtat meg, ha az érdekök ellen történt; mert oly országból jöttem, hol a templomban az erényt magasztalják, a közéletben pedig a sikert. De visszaélés volna a hely méltóságával, visszaélés ez ünnepélyes perccel, ha hosszasan fejtegetném azt, hogy a kancellár ő nagysága indokai meg nem nyugtattak ugyan, azonban javaslatát, bármennyire fájjon, lehetetlen visszautasítanom.

— Ha rémeket akarunk a falra festeni, — jegyzé meg Werbőczi — képzelődésünk az esetre elég fekete színt tud szerezni. Miért ne gyilkolhatná meg Szolimán Budaváros minden lakosát? Hisz ereje van rá, s jellemével, ha egy keveset elveszünk belőle, s ha egy keveset hozzáteszünk, igen könnyen összeegyeztethető is. Látszatra nincs nagy ellentét a közt, amit rossznak és jónak nevezünk, s mégis oly erős sorompó választja el egymástól, aminőt semmi dialektika nem bonthat szét, valameddig az Isten mindenhatósága

külön határokat szab a mennynek és pokolnak. Szolimán még eddig irányunkban soha kétszínű nem volt, s ha valaki ezentúlra ellenkezőt hisz felőle, vallja azt be következtetés helyett jóslatnak, s akkor mi meg fogjuk vizsgálni: hogy csakugyan prófétá-e, kinek szavát emberfölötti erő sugallja, s ki után a nép kérdezősködés nélkül indulhat? Az én fiatal barátom fenyeget minket az általunk sokáig titkolt váradi békével, melyet egyébiránt Ferdinánd követei siettek a szultánnal szintén titkon közleni. Megvallom, magam is féltem ennek a fulánkjától, de a mérget levettem róla azáltal, hogy őszintén bevallottam, mindazon körülményekkel együtt, melyek néhai urunkat és tanácsosait arra kényszerítették. A nagylelkű szultán mosollyal fogadta fölleplezéseinket és még csak arcszíne sem változott.

— De hát miért nem mondta nekem e fölleplezést és e mosolyt? — tudakolá György fráter karszékéről indulatosan emelkedve föl. — Ha én ezt tudom... akkor... esdeklem felségednek, — szólt visszatartóztatva gondolatját és haragját, — alázatosan esdeklem, hogy vitánknak véget szakítva, legmagasabb akaratját velünk tudatni kegyeskedjék.

Izabella összpontosítá lelke minden erejét, s bár lélekzete akadozott, feje szédült s érzé, hogy arcának csak halálsápadt színe lehet, mégis hangjának észrevehető reszketegsége nélkül mondá: — Hű tanácsosaim véleménye szerint Szolimán császárnak a csauzbasa által előmbe terjesztett kívánatait teljesítenem kell. Megnyugszom benne, s térdre borulva fogok könyörögni az Istennek, kinek szent akaratja a koronás fők és népek sorsát intézi, hogy kegyelmeteknek sem eddigi eljárása, sem az abból folyó mostani elhatározása, ne forduljon a király trónja, a haza épsége és függetlensége ellen.

A végszavaknál térde reszketni kezdett, s karját az asztalra támasztá, fedni akarván gyöngeségét. Majd körültekinte, vajjon nem vették-e észre azt tanácsosai, kik előtt szégyelte volna. De nem is kelle rá az ő éles és beható nézése, hogy meggyőződhessék,

miként mindenik közülök most sokkal inkább volt saját magával elfoglalva, hogysem elég figyelemmel bírhasson, uralkodónőjében a királyi tulajdonok e hiányát fölfedezni. Csak midőn szeme Frangepán arcán suhant el, a férfias, de gyönyörű vonalokon, látni vélt — egy könnycseppet.

— A király reggel kilenc órakor fog a szultánhoz indulni, tanácsosai, s kik a többi főurak közül csatlakozni akarnának, kísérjék ő felségét!

Ezzel a gyűlés eloszlott, s Izabella belső termeibe vonult.

— Érdemes jó uram! — szólt a hátrább maradt Markoshoz Podmaniczky, — kegyelmed elmegy-e a szultánhoz?

— Természetesen.

— Én nem, — mond Podmaniczky pálcáját indulatosan ütögetve a palota márvány lépcsőjéhez.

— De midőn a szultán kívánja, s mi elhatároztuk.

— A rókának is ilyen feleletet adtak a többi állatok, midőn az oroszlán barlangjába voltak híva, s közértelemmel elfogadták a kegyelmes meghívást. Jó éjtszakát, tisztelt barátom! Tehát a váradi béke körülményeinek fölleplezésén mosolygott a szultán; e szerint ő alkalmasint még együgyűbb, mint a mi nagy tudósunk Werbőczi István . . . Jó éjt, drága barátom! Köszvényes lábaim vannak . . . itt a kocsim. Kérem, holnap beszélje el nekem a császári kitüntetés minden részleteit . . . ha találkoznánk.

— No! de ne vonja ki magát kegyelmed közülünk.

— Majd meggondolom, vele fogok aludni, mint tanácsolja a fontos szándékokra nézve a közmondás. Szívesen közleném Turgoviccsal, a városi főbíróval, az én régi barátommal is, az igen és nemre tartozó okokat; de ő megszerette a szultán fényes sátorát, s még nem jött vissza onnan . . . Jó éjt!

IV.

A palotában hamar elterjedt a miniszteri értekezlet híre és oka. Előbb a kamarások súgták meg a palota-

hölgyeknek s az apródok fecsegték el a belső nőcselédeknek ; utóbb a királyné rendeletei semmi kétséget nem hagytak fenn a bekövetkezendő nagy esemény fontossága és részletei iránt. Az udvarmesternő kapkodott, futott, nyitá és csapta be az ajtókat. Sem Madridban, sem Nápolyban, sem Bécsben ilyes ceremónia még nem fordult elő. Honnan vegyen rá előzményeket? Ha a király serdült korú volna, akkor az udvarmestert és az első kamarást illetné meg a gondolkodás kötelessége ; de minthogy csecsemő, neki az udvarmesternőnek kell eszmét keresni e sajátszerű szertartásra. S kit rendeljen a király mellé? A dajka nem mellőztethetik, pedig nincs kiképzett modora, s az illem szorosabb szabályait nem tanulmányozta. Aztán micsoda illem uralkodik a török udvarban, ez is nagy kérdés. Ha a szép palotahölgyeket küldi a király kíséretéül, vajjon hány jön közülök vissza? Ha a rútakat küldi, nem fogják-e ezt a basák ellenökben bizalmatlansági szavazatnak tekinteni? Ha férjhezmenteket küld, nem gerjeszt-e féltékenységet? ha hajadonokat küld, nem rontja-e ezek társasági helyzetét? S aztán, hogy viseljék magokat? miként öltözködjenek? keresztbe tegyék-e a kezöket, ha köszönnek vagy csak térdöket hajtsák meg? S ha valamelyik gálánt török basa csalogató szavakat intézne hozzájok, hogyan fejezzék ki tagmozdulattal ezt a szót : nem. A magyar nógatja fejét, s azon nem-et ért ; de a török, midőn fejét nógatja, azzal a beleegyezést, az igent adja tudtul. Tehát az udvarlókkal szemközt magyar vagy török értelemben nógassák-e a palotahölgyek fejöket, hogy éppen semmi félreértés ne támadjon? ez nagy kérdés vala, melyért a szegény udvarmesternő vonakodott bármi felelősséget magára vállalni.

Hasonló aggodalmakban voltak a palotahölgyek is. Az egyik állítá, hogy ő, ha szerecsent lát, sikoltani fog, a másik azért tiltakozott a meneteltől, mert az ő renegát férje okvetlenül letartóztatja ; a harmadik követelte, hogy, ha csakugyan őt küldik, adjon neki egy tőrt az udvarmesternő, mellyel a basát, ha szükség

lesz rá, szíven döfhesse ; a negyedik erősíté, hogy ő, az illem megsértésével is, vonakodni fog sorbettet enni, mert abba szerelemital lehet vegyítve ; az ötödik negédesen mondá, hogy ha őt küldik el, a szultánnál csupa kíváncsiságból fel fogja emelni arcáról a fátylat, s az ebből következhető minden szerencsétlenségért az udvarmesternőt teszi felelőssé.

A komornák, kik úrnőiknél a kisegítő eszközök fellelésében lelékenyebbek szoktak lenni, összedugták többnyire csinos fejecskéiket, s a legérdekesebb csevegés után abban állapodtak meg, hogy igen célszerű volna, ha a nagyságos asszonyok és kisasszonyok, miután úgy félnek a töröktől, őket öltöztetnék át palotahölgyekké. A törökök bizonyosan észre nem vennék e cselt, s különben is tudatik, hogy a rangra nézve nincs finyás ízlésök, mert még a császár háremébe is rabnőket visznek.

Ez elmés javaslatot megbuktatá György barát, ki szertelen tevékenységénél fogva még az udvari háztartás ügyeibe is be szokott avatkozni.

Rendeletet készített tudniillik az ünnepélyes menet minden részleteiről, s annak tizennyolcadik pontja, mely az udvarmesternőnek éppen éjfélkor kézbesíttetett, így hangzék : «Kudrahiczky asszonyom pedig hármat az idősebb és nem tetszetős arcú nők közül válasszon ki, s azokat rendelje kíséretül Zsigmond király ő felsége mellé».

Az udvarmesternő, hogy hamarább végezhessen, hangosan olvasá fel a rendeletet, mely a fiatal osztály által nagy nevetéssel, de a többiektől még nagyobb visszatetszéssel fogadtatott.

— Látszik, hogy a kegyelmes úr még azt sem tudja, hogy már a harmincéves asszonynak sincs esztendeje, — szólt dévajon az a kisasszony, ki a szultán sátorában okvetetlenül fel akarta emelni a fátylát.

— S ugyan melyiknek nincs közülünk tetszetős arca? — kérdé kevély önérzettel az, ki semmi esetre nem akart sorbettet enni.

— Meg kell gondolnunk azt is, hogy kedvelt udvarmesternőnk távozása által, mint a tévedező juhok

pásztor és őr nélkül maradnánk, — jegyzé meg hamis célzással az a fiatal nő, ki renegát férje általi letartóztatástól remegett.

Az udvarmesternő haragos tekintetet vetvén az egész társaságra s különösen a renegát feleségére, ki, fájdalom, még a fiatal kor virágjában volt, s nemtetszetős arcot sem lehetett rátukmálni, ismételjük, az udvarmesternő méltóságának teljes érzetére emelkedvén, ekként szólott : — Nemes hölgyek! hivatalos kötelességem a királyi palota nőszemélyzete közt a rendet és fegyelmet a hatalmamban álló minden eszköz szigorú alkalmazása által is fenntartani. Itt, mint látom, zendülés akar kiütni, s a királyné tekintélye az én személyemben vakmerő kifejezések által sértetik meg. Ez a honárulás és az uralkodás elleni pártütés egyik legborzasztóbb neme.

— Nem! — tiltakoztak a palotahölgyek.

— Sőt éppen a legborzasztóbb neme, melyet Werbőczi István ő nagysága csak azért nem említett meg a felségsértés esetei között, mert létezését lehetetlennek tartá, mint a bölcs Solon az apagyilkosságot.

— Kérdjük meg Werbőczitől, küldjünk hozzá egy deputációt, — zajgottak a fiatalabb hölgyek.

— Mit? hát kegyetek éjjelnek idején akarnak a várból kirontani, mely azonkívül hogy vár, a palotahölgyekre nézve a kolostor természetével is bír.

— Nem tudunk arról semmit!

— Igen, a kolostor természetével is bír, — folytatá hangnyomattal az udvarmesternő — s én holnap reggel jelentést fogok tenni ő felségénél, hogy kegyetek deszertálni akarnak, mint a katona és elszökni, mint az apáca.

— Mi csak azt mondtuk, — válaszolá meglehetős vakmerőséggel az a kisasszony, ki a szerecsen miatt a szultán szeme előtt sikoltani akart, — mi csak azt mondtuk, hogy nagyságod nincs veszélynek kitéve, ha Zsigmond ő felségét a törökökhöz kíséri ; mihelyt azonban nagyságod az ellenkezőjét nyilatkoztatja ki, mi töredezett szívvel fogunk tévedésünkért bocsánatot kérni.

— Hallatlan romlottság! — sóhajtá az udvarmesternő. — Ki kell tisztítani az egész palotát. Én nem tudom többé köztetek a rendet fenntartani. A hosszas ostrom kivetkőztetett előbbi természetetekből. Ha püspök uram nem elegyedik bele, fölbomlik az egész udvar. Még holnap jelentést fogok tenni.

E fenyegetés egy kevéssé meghökkentette a hölgyeket.

— Igen, holnap jelentést fogok neki tenni. Most pedig ezennel rendelem és parancsolom, hogy a fiatalság tüstént távozzék innen, s csak azok maradjanak benn, akik közül ő felsége kíséretét kell kiválasztanom.

Az udvarmesternő rendeletét hallván, az ajtó felé tolongtak az éltesebbek, s csak utánok vonulhatott ki a fiatalság.

Perc alatt üres lett a terem.

Csak a renegát neje, kit Martinuzzi már egy versen ki akart az udvarból tiltani, s ki az udvarmesternő hiúságát legélesebben sértette meg, választá a távozás helyett a karszéket, melyre kényelmesen letelepedett.

— Menjen kegyed is, menjen a többiek után, — nógatta az elkeseredett udvarmesternő. — Csak nem hiszi, hogy vénasszony.

— Minket szegény nembereket a szenvedések és csalódások inkább vénítenek, mint az évek, — válaszolá a renegát neje áhítatos arccal. — Egyébiránt azért maradtam itt, hogyha nagysád rám bízná, félóra alatt tiszteletreméltóbb kíséretet állítsak össze, mint aminő a jelen körülmények közt a palotahölgyekből kitelik. Ezek, mint nagysád nálamnál is jobban tudja, többnyire oly kisasszonyok, kik fényes házasságra számítanak, vagy oly nők, kik az udvarban lakás által férjök befolyását akarják megszilárdítani. Miként juthatna nekik eszökbe, hogy a szultánok a nagy fogadtatások alkalmával zsákkal szórják az aranyakat, s hogy az Ó-Budára kirándulás ötven jobbágytelket is megérhet? Ne volna csak a férjem a szultánnál, örömest elmennék én.

— S csakugyan oly jövedelmező volna? — tuda-

kolá az udvarmesternő, kinek mind a renegát neje iránti haragját, mind pedig saját arca és évei körüli jogtalan hiúságát ellensúlyozni látszott a vagyonszomj.

— Főleg a mostani szultán bőkezűsége mesével határos.

— Meg kell vallani, — szólt nem csekély nagyítással az udvarmesternő, — hogy én a madridi és nápolyi udvar körében nyervén kiképzésemet, a barbár népség szokásairól kevéssé értesülhettem. A «romanzerok» és a «trovatorok» a holdvilágos éjeken folyvást pengeték ugyan a lantot ablakaim alatt, s ha kifogytak a legújabb szerelmi versekből, változtatás kedvéért daloltak a pogányok borzasztó vérengzéseiről is, kiket a romanzerok állandólag moreskoknak, a trovatorok pedig araboknak neveztek; de sohasem hozták fel azoknak bőkezűségét.

— Roppant hiba volt tőlük, nagyságos asszonyom! — válaszolá a renegátné hamis komolysággal. — Kit gondol kegyed Zsigmond király kíséretéhez megszerezni?

— Boldoggá teszem vele a várnagynét.

— Azt a rossznyelvű asszonyt?

— Ott nem használhatja nyelvét, minthogy egy szót sem tud törökül. Aztán másodiknak jó lesz a családi levéltárnok felesége, kinek nyolc élő gyermeke van.

— S férje negyven arannyal tartozik nekem, — egészíté ki a küldetésre szükséges indokokat az udvarmesternő.

— Harmadik nőnek, ki a kocsi elején ülne, célszerű volna a mi fodrásznőnk, úgyis cserbenhagyta a szeretője, s vigasztalásra van szüksége.

— És számomra ritka becsű színes hajpomádét készít, gondolá az udvarmesternő, de nem említé, hanem a helyett leereszkedő nyájassággal mondá: — Köszönöm kegyelmed szíves figyelmeztetését, s a királyné ő felségével is fogom közleni.

— De remélem, nagyságod nem fogja felhozni azt a csekély versengést, mely a palotahölgyek közt kiütött.

— Mindig nagylelkű és elnéző voltam, de kötelességem hozza magával, hogy a történtekről legalább általános tudósítást tegyek.

— De minek elegyíteni be az asszonyok dolgába a papokat ; értesítse nagysád egyenesen ő felségét.

— Azt igérem . . . Azonban a várnagynét, e csípősnyelvű asszonyt nem fogom ő felségének a kiküldetésre ajánlani.

Ezzel távozott.

A renegát neje pedig, újjaival pattogtatva, kezde a szobában táncolni. — Szép mulatságunk lesz! holnap egész napra van mit nevessünk. Fösvénységével megcsalja a vénasszony hiúságát. Fogadni mernék, hogy az utasítás tizennyolcadik pontja értelmében maga áll a satnya és kellemetlen pofájú nők élére. Csitt! hallgatok, nehogy barátnőim csevegése miatt felhagyjon nevetséges szándékával.

*

A palotai viszályoknak, a miniszteri értekezleteknek, a királyné mély aggodalmainak s a szultán nagy és titkos politikai terveinek tárgya, a kis Zsigmond, míg sorsa fölött ezrek virrasztottak, csendesen alvék bölcsőjében és még azt sem sejté, hogy a dajka helyét az anya foglalta el.

Pedig most oly kedves, oly átengedő, oly mindenre figyelő dajka vala Izabella, mintha a trón és uralkodás egy hamar elröppenő álom, de az anyai gond a valóság, az egyedüli hivatás lett volna, melyhez ő ért, s mely a végzet által osztályrészül jutott.

Szemeitől végkép eltávozott a szender és megjelentek a könnyek, majd az ivor feszületre, melyet ima közt nyomott ajkaihoz, majd az elringatott csecsemő pólyáira, fürteire peregve. Ha fohászai, ha zokogása, ha szeretetének hőbb kitörése néha nyugtalaníták kisdedét, tüstént zöngött, énekelt dajkadalokat és szonátákat, amint éppen eszébe jutottak.

E közben az éj csillagszemeivel, fellegtelen láthatárával, meleg lehével, s a távolból hozott rejtel-

mes, bár egyenlő morajával mindinkább izgatá a királyné idegeit és lágyítá érzéseit.

Visszagondolt multjára, a rövid, de ragyogó hajadonkorra, midőn Krakkóban és Rómában ünnepelték. A pártát a korona váltotta fel egy éltes s megtört férfiú oldalánál. Hamar jött rá az özvegygyász, a vérontások, szenvedések, megaláztatások, uralkodás s alárendeltség változó jeleneteivel. S most az alig huszonhárom éves királyné sem fiatalságában, sem szépségében, sem a rangban, sem a tevékenységében nem találja fel azt, amit boldogságnak neveznek s melynek létezését sokan tán csak azért hiszik oly makacsul, amiért hiszi némely címerkészítő a griffmadarat vagy egyszarvút, mert már sokszor lerajzolta.

— Csak gyermekemben békültem ki helyzetemmel, — sóhajtá — s ki tudja, holnap nem kell-e megtudnom, hogy az özvegy bánatát mennyivel mulja felül a gyermekét vesztett anya kétségbeesése! . . . Aludjál kedvesem! Őrködjenek feletted családom, nemzetem védszentjei s Magyarország nagyasszonya! . . . Két éve már, hogy e földet, mely a testvértvért issza, kötelességem és hajlamom szerint második hazámnak tekintem s ma láttam először egy könnycseppet, mely érettem omlott. Annyi nap alatt egy könny! Zord férfiak laknak itt, kiknek szívét a köz- és magánveszteségek megfagylalták, még mielőtt Izabella szenvedni tanulhatott volna. Miért kívánjak részvétet tőlük? . . . Aludjál kedves gyermekem! Fejlődjenek lassan érzéseid, nyíljék fel későn kebeled és értelmed, hogy midőn ragaszkodni akarsz, e kipusztított földön már találhass egy lényt, kire támaszkodni lehet. Oh! hogy az anyának azt kell áldásként kérni, amit máskor átoknak vélne! . . . Aludjál kedvesem! Sokáig tartsák a pólyakötelékek lefoglalva azt, ami benned szellemi, hogy amidőn a hosszú gyermekkor az első belátásnak helyet enged, tisztultabb legyen az erkölcsi élet láthatára s midőn első érzésed felébred, ne találkozzék okvetlenül az első undorító csalatkozással . . . Miért vetett fel a véletlen a trónra, mint a sziklára azon

növényt, mely ott csak féltáplálékot szívhat, míg a völgyben dúsan tenyészhetett volna! Sokan irígylik hazug szerencsémet s valódi szerencsétlenségemért csak egy könny cseppet ismerek Frangepánt is talán csak a közveszély hatotta meg. Talán a trónt sajnálta, melyen ülök, képviselve egy elvet, egy törekvést, egy véráztatott zsámolyát a nagyravágyásnak, mely úgy ingadozik, mint térdeim reszkettek, midőn, hogy gyengeségemet el ne áruljam és tanácsosaim gúnyos észrevételeire ki ne tegyem, kénytelen valék az asztalhoz támaszkodni . . . Aludjál, aludjál gyermekem! ne vegyüljenek álmaid közé azon torzalakok, melyektől reggel rettegni és sírni fogsz! Mily zaj a síri csendben! Mintha hallanám a török minden mozdulatát, mintha álmos kezek szítanák a hamvadó tábortüzet, mely körül guggadozva aggok beszélik azon régibb bűnök történetét, melyeket ők dicsőségnek neveznek, hogy új dúlásokra ingereljék a fiatalokat, kik még kevés keresztyén falvat égettek fel s kevés nőt fűztek rabszíjra. És ezek a mi szövetségeseink! Ezekhez küldöm fiamat s midőn a vádteljes segély miatt Frangepán nézete szerint az ország egy része áldozatul eshetik, fiam életéért legfellebb az a tapasztalás kezeskedik, hogy a földön heverő erőtlen csecsemőt az elefánt sem szokta eltaposni.

Az udvarmesternő lépett halkan a szobába s az általa félrevont kárpit lassú suhogása az üvegdarabok éles pengéseként hatott a királyné izgatott idegeire. Említé általunk már ismert tervét. Kérte a királynét, menjen pihenni, kímélje drága egészségét, bízza a gyermeket minden uralkodónő, sőt általában az anyák bevett szokása szerint, a száraz dajkára, figyelmezteté a közelgő hajnalszürkületre, kért, csevegett, tanácsolt, míg ki nem utasíttatott.

*

Reggel az egész város talpon volt s fő fejet érve, a tömeg elfoglalva tartott a Szent György-tértől kezdve, melyre a királyi palota nyugoti oldala nézett, egész a Vizi-kapuig minden zúgot.

Az ablakok tömve voltak kitekintő arcokkal, sőt, a padlások és Boldogasszony temploma tornyának nyílásai is.

Akik pedig a Vizi-kapun belül helyre nem tehettek szert s a munkájokat elhagyott napszámosok nagy része, a Viziváros főutcáját szállották meg és egészen a mostani Bomba-térig terjeszkedtek ki ; mert tovább hatolni, kivált a közönség legkíváncsiabb része, a nővilág a török tábor szélső őrseinek közelsége miatt már nem tartá tanácsosnak.

Pontban kilenc órakor hirdeté egy ágyúlövés Zsigmond király indulását.

A Szent György-térre vezető híd leeresztetett s elől a hírnök fantasztikus öltözékben, nyomban utána néhány díszruhás levente jelent meg, az előfedezetet alkotva. Midőn ezek a híd tulsó széléhez értek, már a kaput áthaladá a nyolc fehér ló által vont aranypántos, aranycímeres ezüstlépcsőjű díszkocsi.

Harsogott az «éljen!»

A kocsi hátülésében látható volt az udvarmesternő, a királyt tartva ölében ; vele szemben hárman foglalva helyet ; a még fiatal dajka, az ódon kinézésű levéltárnokné és még nem egészen koros. de a kellemetlen arc teljes minősítésével bíró udvari fodrásznő.

A kocsi jobboldalánál gyalog ment elől György fráter, a belső tanácsosok és a csatlakozó mágnások egy részétől követve ; a kocsi baloldalánál a többi gyalogló tanácsosok és főurakat Petrovics vezette, a királyi rokon s az ő oldala körül találjuk Werbőczit és Török Bálintot is ; míg a deli termetével a közfigyelmet magára vont Frangepán, György barát mellett van, csak fél lépéssel hátrább.

A díszkocsit kivont karddal követte tizenkét testőr.

Az éljen újra harsogott, midőn a díszkocsi a hídon áthaladt. — A lelkem király beh szépen sír s aranyos piciny száját mint kitátja, soha ilyen kedves hangot még nem hallottam! Könnyei omlanak, soha ilyen nagy könnyeket nem láttam! . . . Csak kitetszik, hogy más fajú emberek a királyok — sopánkodék áhítatos szívvel Istókné asszonyom, a kefekötőné.

— Bizony nénémasszony, még az én porontyom is tud úgy ríni, kivált ha a kása megégeti a száját. Királyunk könnyei igaz, hogy nagyok, de az azért van, mert szempillái hosszak, mint a királynő ő felségeéi s amint a mi városbírónénkéi — szólt egy tűzről pattant menyecske, kinek férje városi hajdú.

Istókné illő megvetéssel mondá :

— Húgomasszonynak kár úgy büszkélkedni gyermekével, mert a felfuvakodást bukás szokta követni. Aztán míg a kend becéje a meleg kása miatt sír, a kis király ő felsége alkalmasint a haza veszedelmén kesereg ; mert az tudnivaló, hogy az uralkodók magzatjai hamarább érnek meg, mint a közönséges emberekéi ; azok az Istentől előbb kapják ki eszöket

— De hát miért kapják előbb nénémasszony? holott nekik kevesebb szükségük van rá, lévén bölcs tanácsadóik ; míg nekünk saját eszünkkel kell gondolkozni. Aztán a kis király nem is haza a veszedelme miatt sír, hanem azért, mert megijedt az ágyútól és a harsány éljenzésektől.

E komollyá válható vitának a sekrestyésné adott más irányt, sopánkodva mondván ;

— Hogy is tudja az a királyné egyetlen gyermekét a török cerberus torkába vetni! . . . Csak igaz, hogy a magasállásúak szívét megkeményíti az Isten s a szeretet rongyba takarózik!

— Mi az a cerberus? — kérdé agyarkodón Istókné.

— Többnyire fenevad ; néha azonban vénasszony is.

— Ez a fehérszemély bizonyosan beste német, ki férjestűl a várkaput lanszkeneteknek elárulta ; ne beszéljünk vele — súgá Istókné a városhajdú feleségének.

De a hajdúné, ha sora volt rá, nem könnyen hallgatott.

— S kend, a királyné helyébe, mit cselekednék? — tudakolá csattanósan a sekrestyésnétől. — Talán valamelyik szegény asszony gyerekét öltöztette volna királyfivá, hogy azt nyelje el a fenevad?

— Egy kukkal se' mondom, hogy nem.

— Hát azért hallja meg kend előbb a harangszót,

mint mi, azért szívja be a templomban előbb a tömjénfüstöt, mint mi, azért sepri naponkint meg az oltár lépcsőjét, hogy ne tudja, miként az Isten színe előtt mindnyájan egyenlők vagyunk s ennélfogva a királynénak sem lehet a maga magzatja megmentéseért a másét vetni a fenevad torkába.

A tolongó nép különszakította a vitatkozó nőket, kik különben könnyen egymás hajába kaptak volna az élénk eszmecsere miatt.

— Itt megy a nagy Werbőczi! legyintsd fiam a süvegedet! — nógatta serdülő fiát egy sujtásos dolmányú s hajlottkorú megyei nemes, maga is követve az ajánlott példát. — Ez a roppant hazafi csapatta ki a nádorságból a vén Báthorit, kinek, midőn lovára emelkedett, a kengyelét oly úrfiak tarták, kik közül a legszegényebb is több uradalommal bírt, mint mi jobbágytelekkel. Ez a bátor férfiú szökött fel a Rákos mezején egy hordóra, melyet éppen az ő egészségére ürítének ki és szónokolni kezdett a főrendűek ellen, kik szemtelen gőggel tőlünk különválva tanácskoztak, mintha nem mi volnánk az igazi magyar nemzet, míg ők csak fattyúhajtásai azon élőfának, melynek törzsét alkotják. Így mondá a nagy Werbőczi, mert még jól emlékszem kifejezésére s midőn beszédét bevégezte, felszólítván az aranyruhás urakat, hogy jöjjenek közénk, a nép közé, tüstént rettenve szálltak le a várból ő kegyelmek a zászlós- és szoknyás urak, mind a világi, mind pedig a papi rendek ; holott nekik volt ám elég katonájuk, míg Werbőczi István fegyver nélkül és magára hagyatva vala, csak mi vettük közbe, tizennyolcezer párthívei. Éljen, fiam, Werbőczi István!

— Talán azért, hogy a törököt János királlyal nyakunkra hozatá? — kérdé gúnyosan egy másik táblabíró, ki ugyanakkor a váradi püspököt éltette.

— De hát nem szövetségesünk-e a török?

— Mint az egérnek a macska. Most is Werbőczi vette rá a királynét, hogy a kis királyt a szultánhoz küldje, talán azért, hogy láb alól eltegyék — vádaskodék a Martinuzzit pártoló nemes.

— Tagadom a kegyelmed állítását, — rivalgott

Werbőczy híve. — A csecsemő-királyt a váradi püspök küldi a török császárhoz azon titkos utasítással, hogy ott körülmetéltessék. Ezt én orrontom azért is, mert saját füleimmel hallottam Buda ostromakor a püspök uram e szavait : inkább törökké leszek, mintsem a várat Roggendorfnak feladjam. Nem elég indicium-e ez arra, hogy a püspök küldi a királyt a törökhöz.

— Bizonyosan a püspök küldi. Hisz ő tartóztatta le a mi kedvelt városbíránkat is, Turgovics Miklós uramat, — jegyzé meg egy tisztes helyzetű polgár.

— Ellenkezőleg, barátom! — fogta fel a szót, háta megett, a Boldogasszony templomának káplánja. — A püspök úr ő nagysága örömmel hirdetne keresztes háborút is a pogányok ellen ; de Werbőczy István uram azt tanácsolja a királynénak, hogy csak fogózzék egész erővel a szultán palástjába.

A perpatvar mind szélesebb körbe terjedt s akkora zajjal vádolta a kisebbség Werbőczyt, a többség Martinuzzit, hogy a díszkocsi mellett haladó tanácsosok is meghallották egyes töredékeit s rájok nézve nem kedvező nyilatkozatoknak.

— Rossz jel, hogy Podmaniczky ő nagyságát nem látom Zsigmond király kíséretében — szólt a Vízivárosba lejtő díszkocsi környezetén szemlét tartva János diák, a városrész legmélyebb elméjű politikusa.

— Pedig én szolgáltattam neki a szükséges vendéghajat, — említé a borbély, ki szerencsés vala a híres diák mellé tolakodhatni.

— S miért volt szüksége ő nagyságának vendéghajra?

— Mint mondá, kérem alásan, azért, hogyha a tisztelgéskor üstökön ragadná a jancsáraga, hát ott hagyhassa üstökét.

— Mily előrelátás! — kiáltott fel János diák.

— S miután kegyelmetek az előrelátásról beszélnek, világosítsanak fel engem Török Bálint uram iránt, kit én az operencián túl képzeltem és íme! a király kocsija mellett találok ; — e kérdést intézé nem annyira a borbélyhoz, mint János diákhoz egy

jól öltözött úr, kit általában senki sem ismert s ki, idegen kiejtéséről ítélve, rác eredetű magyar lehetett.

— És miért ne járhatna a királyi kocsi mellett a mezei hadak fővezére, ki a trón legerősebb támasza s Roggendorfon oly fényes győzelmeket nyert, — mondá a diák.

— Való igaz, — válaszolta az idegen, — de, ha nem csalódom, ő nagysága szintoly fényes, azonban még vérengzőbb ütközeteket vívott a törökök ellen is.

— De akkor Ferdinánd generálisa volt, most pedig Zsigmondé, — cáfolta meg az ellenvetést a diák.

— Ez szintén való igaz, azonban régen meg szokta öletni a foglyokat. S vajjon kemény természetét elhozta-e új urához?

— Szigorú, derék katona most is. De nálunk nem a pogányok ellen harcolt, ennélfogva szerette volna ejtett foglyait magánál tartani, hogy kiválthassák, de az istentelen Mahomed basa, kivel együtt nyerte meg a főcsatát, a foglyokat mind a szultánhoz viteté.

— Hallatlan szemtelenség! Tudom, haragudott is érette Török Bálint.

— Mérgében a bajuszát rágta, — jegyzé meg a diák. Aztán nevetve folytatá ; — emberül is visszafizette a kölcsönt a kutyaszívű Mahomed basának.

— S hogyan? — tudakolta az idegen.

— Hát csak úgy, hogy Perényit, a Ferdinánd magyar seregének vezérét, kéz alatt figyelmezteté : vonuljon ki íziben Pestről, mert máskép háta mögé kerül Mahomed basa s elmetszi a visszavonulást.

A mélyértelmű diák e felvilágosítására az idegen mosolyogva jegyzé meg : — E tett igen hazafias volt ugyan, de a török császár oly elfogult ember, hogy aligha tudná méltányolni.

— Csak képzelje kegyelmed, mit nem tud kigondolni a török? — szólítá meg János diákot Bornemisza, a Martinuzzi által megsarcolt városi tanácsos rokona, ki biztos kútfőből szokta híreit meríteni. — Éppen most hallom kapitányunktól, hogy a szultán magyar ruhába öltözött renegátokkal árasztotta el a várost, kik a hangulatot kémlik s minden rossz hírt föl-

szednek. Van közöttük basa is. Mit tegyünk? Ki merészelné őket elfogni? És ha el nem fogják, melyikünk lehet biztos árulkodásaiktól? Majláthot, az erdélyi vajdát, láncra verték s ha a főurakkal így bánnak, mi történik velünk csekély helyzetűekkel? Legalább is karóba vonnak.

A diák elsápadt, körültekinte ; homályos aggodalom szállotta meg, keresé szemével a jól öltözött idegent, kivel Török Bálint felől eszméket cserélt, de az nem vala már sehol látható.

A díszhintó e közben a Bomba-térhez ért s ott a tömeg kiabálni kezdett az ország tanácsosai felé : Isten éltesse ő felségét! Isten éltesse nagyságtokat! kérjük, hozzák vissza nekünk a mi városbíránkat, Turgovics Miklóst, kit a szultán magánál tartóztat. Mi jót állunk érte fejünkkel, egész vagyonunkkal. Ha hibázott, hadd ítéljék el a haza törvényei! Kezeskedünk arról, hogy meg nem szökik.

Werbőczi csendesíté a tömeget, szólván : — Tudtunkkal Turgovics nincs sem elfogva, se letartóztatva. Hogy miért késik, magunk sem foghatjuk meg. Majd megmondjuk, jöjjön hamar haza. Kendtek pedig csendesedjenek le s oszoljanak szét.

A tömeg engedelmeskedik, de néhány izgató még mindig tamáskodott. — Nem jön Turgovics többé vissza! — jóslá az egyik. — Bemártották ellenségei, — erősítette a másik s a királyi kíséret csak akkor kezdette kényelmesebben érezni magát, midőn Hévízhez közeledett s a tartózkodás a török előörsöktől elapasztotta a kíváncsi népet.

Szolimán táborának végső őrhelye majdnem addig terjedt, hol most a császárfürdő.

Mihelyt az őr meglátta a díszhintót, jelt adott s egyszerre nagy mozgás támadt ; porfelhő emelkedett a Dunaparton és az óbudai hegyek lejtőin s a ménék dobogása, a növekedő táborzaj eléggé elárulták a hatást, melyet Zápolya ivadékának jövetele előidézett.

Csakhamar fényes s többnyire basák és főméltóságú urakból alakult csapat vált ki és drágakövekkel behintett szerszámú s nyeregtakarójú lovakon, igazi

ázsiai pompával, mint megannyi király közelített a magyar királyhoz. Midőn a fogattól tíz ölnyire lehettek, leszállottak lovaikról, mellökre font kezekkel, mélyen meghajolva, gyalog mentek a tanácsosokig, kik szintén nagy tisztelettel állottak sorba s mély bókok közt hajlongának, mind a két fél legyőzni akarván a másikat az udvariasság szabályainak teljesítésében.

A basák az udvarmesternő nem csekély ijedtségére a kocsiajtóhoz vezettetve, egyenként bemutattaták magokat a királynak, ki éppen akkor ébredt fel szenderéből s ennélfogva savanyú arccal tekintett a hosszúszakállú, kontyos, tarka és óriás bábokra, kikhez hasonlókat látott ugyan otthon is, de csak arasznyi nagyságban.

A bemutatást rövid, azonban szíves szónoklat követte, melyben egy őszbeborult három lófarkas basa a hatalmas szultán nevében kéri a magyar királyt, a fényes kapu hű szövetségesét, hogy látogassa meg őt a császári sátorban.

E szónklatot kicifrázva tolmácsolá Zsigmond ő felségének a csauz-basa, mire a váradi püspök szintén megható és ékes szónoklattal köszönte meg uralkodója nevében a ritka s majdnem példátlan kitüntetést.

A csauz-basa a püspök beszédét is tolmácsolá a török főméltóságoknak, megpótolván az ázsiai hiúságnak hízelgő éktelen bókokkal.

Ezzel a menet tovább folytatta útját, a basák és török főméltóságok vezetése mellett.

— Úgy látszik, a törökök sem minket felkoncolni, sem a kis királyt fogollyá tenni, sem az országot megszállani s annál kevésbbé mohamedán tartománnyá átalakítani nem szándékoznak, — mondá Werbőczi Frangepánnak nem minden elégtétel, sőt gúny nélkül.

— Igen fogok örvendeni, ha nemcsak fogadtatásunk, de elbocsáttatásunk is egészen nagyságod óhajtása szerint történik, — válaszolta Frangepán udvarias, de nem egészen fulánktalan mosollyal.

A csauz-basa pár lépéssel hátrább maradván, súgá Martinuzzinak: — belgrádi és anatoli basák nagy

párttal bírnak a divánban s igen haragszanak a magyar nemzetre. Óvakodni kell tőlük!

György fráter alig észrevehetőleg bólint fejével, jeléül, hogy a halk szavakat értette s ezzel a csauzbasa, hogy hátramaradása észre ne vétessék, gyorsabb lépteket tőn előre.

A dob pörgött, harsogott a trombita, csattogtak a réztányérok s e török muzsika minden harcias erejét kifejtette, midőn a díszkocsi a tábor első sáncaihoz ért.

*

Izabella királyné gyermekétől elszakítva, a szorongás és bánat martalékául volt kitéve hat egész óranegyedig.

Ekkor hallá meg az ágyúdörgést, mely fiának a szultán sátorába lépését adta jelül.

A várt és rettegett jelre karszékébe hanyatlék, sápadt arca a halottéhoz hasonlított, de ajkai mozogtak. Hihetőleg imádkozott féleszmélettel, mintha álmodná, hogy oltár előtt áll s az Istennel beszél gyermekéről.

V.

Elemértől és Barnabás diáktól ott váltunk el, ahol több heti barangolás után szemökbe tűnt Budavár távoli körrajza s Elemér éles, gyakorlott szeme az óbudai magaslatokon a török tábort fölfedezte.

A nap még mindig hőn sütött s lovaik lába magasan verte fel a port.

Rákos rónáját a nagy események sem ébresztették fel álmatag és néma csendjéből. Csak egy nyúl ugrott ki a bucka közül, csak egy héja keringése verte fel az árva csárda baromfiait, csak egy kuvasz ugatott ki a léckapun, képviselve az őrködést a gazdátlan majorban, csak néhány, a csapattól elszakított katona tévelygett még a síkságon, méregetve elméjében a házi tűzhelyhez vagy a táborba visszatérést. A mezei munka javában szakadt félbe ; mert ha a várbeliek nem, akkor az ellenség vett igénybe minden fuvart

és a török császár közelgésének híre elég volt arra, hogy azt a nép a portyázat és dúlás vérjeleneteivel kösse össze. Akinek barma volt, tovább szállítá, akit szegénysége nem kötött a röghöz, a háború nem foglalkoztatott, talált csendesebb vidéket, hová elvonulhasson és a sok földvár, palánka s kerített város hazánk sík földén is elég menhelyet nyujtott a csekélyebb vagyonú családok nőtagjainak és gyermekeinek.

Utasaink tehát mentől közelebb értek, annál lehangolóbb vala a benyomás, melyet az elhagyatott és néptelen tájkép gyakorolt képzelődésökre, mit utóbb Buda rongált kőfalainak már tisztábban kivehető részletei is fokoztak.

— Elemér úrfi — szólt jókora szünet után Barnabás, ajkain ferde mosollyal, — a csonka torony is eléggé meg van alázva. Nem hordja fejét felül az emberek házain, pedig templom. Vajjon minő?

— Természetesen keresztyén templom.

— Tudok én Budán oly tornyot, melynek tetejére jól illenék a félhold vagy a veres kakas; de ne haragudjék kegyelmed, nem akartam én bántani, hiszen! együtt kell emelkednünk, hogy lábunk alatt lássuk a sok cifra és rongyos népet, kinek ruháit egymással csak azért cserélteti fel a vak szerencse és balsors, hogy mi nevethessünk a furcsa átöltöztetésen ... Nem mondhatná-e meg nekem Elemér úrfi, hogy melyik a Boldogságos Szűz német egyháza?

— S miért kérdi?

— Mert olyan kezdőbetűket szeretnék számára rajzolni, melytől ijedve forduljon el, aki imádkozni akar. Atyám árnyéka a legiszonyúbb éjeken vádolta be ezen egyháznak oltárát, padjait, minden követ, csak a harangokról nem beszélt.

— S mégis a harangokat száműzné kegyelmed a félholddal, melyet a toronyra óhajtana tűzni — szólt tréfásan Elemér, látván, hogy Barnabásnak a léleklátás s a halottakkal társalgásból merített düh oly kedélybetegsége, melyet a szerencsétlenség fejtett ki s csak a nyugalom és jólét, nem pedig az okoskodás vagy korholás gyógyíthatnak meg.

— Maradjunk tehát a vörös kakasnál, — mondá fontolgatás közt a diák.

— De Werbőczi István ő nagysága nem fogad szolgálatjába a vörös kakast kedvelő embereket. Ő, mint hallom, a gyujtogatás ellen szigorú törvényeket írt.

— Csak tán nem akar az úrfi engem feladásai által a szolgálatból kitúrni?

— Jegyezze meg kegyelmed, — válaszolta Elemér a legkimértebb szigorral, — hogy még nincs szolgálatban s tehát ki sem lehet túrni s hogy aki engem feladónak mond, azt én érdeme szerint megszoktam büntetni.

Barnabás leemelte fejéről ércsisakját s őszinte, de ferde alázattal esdeklék: — Ne vegye kérem, rossz néven megfontolatlan beszédemet! hiszen tudja, hogy nekünk okvetlenül együtt kell emelkedni. Különválnunk nem lehet nagy veszély nélkül.

A végszavakban az alázat mellett volt valami fenyegető is, de a lantos vagy nem vette észre, vagy nem akarta.

A kellemetlen érintkezésből támadt hallgatást Elemér figyelmeztetése törte meg: — Ni! ott alkalmasint törökök jönnek? Ezzel újjával a Margit-sziget innenső oldala felé mutat, honnan egy dereglye, fegyverekkel rakva, siet a Duna jobbpartjára, míg felülről szintén spahiknak látszó alakok tűntek elő s csakhamar pár száz lovas és gyalog volt együtt.

— Most már próbára tehetjük vitézségünket, — szólt Barnabás diák.

— De a törökök szövetségeseink.

— Úgy hát folytassuk csendesen utunkat.

— Nem tanácsolnám, mert ha velünk találkoznak, okvetlenül elveszik lovainkat, sőt minket is elárvereznek.

— Hogy árvereznek?

— Dobszóval, a rabszolgavásáron, — jegyzé meg Elemér.

— No úrfi, ezek élelmes szövetségesek. Nem lehet nálok rossz pálya a katonáskodás.

E társalgás alatt legalább negyven díszruhás ma-

gyart vettek észre a Dunaparton, a királyi palota átellenében, kik valószínűleg hajóra vártak, mely őket átszállítsa.

A törökök pedig csendesen kezdettek a díszruhák felé húzódni.

— Fordítsuk utunkat Pestnek, — szólt Elemér.

— Lássuk előbb, mi lesz ebből, — tanácsolta Barnabás.

Lantosunk nem akart tiltakozni oly javaslat ellen, mely a távolság dacára is némi bátorságot feltételezett.

A következő jelenet tanui voltak tehát, melyet Barnabás diák előbb csak figyelemmel, utóbb azonban a káröröm bizonyos izgatottságával szemlélt.

A törökök óvatosan haladtak a parton, zajt nem ütve, de nem is rejtőzve. Valószínűnek látszott, hogy a magyarok észrevették őket, de vagy rosszat nem gyanítottak, vagy talán még szíves fogadtatást is vártak. Midőn azonban a spahik három vagy négyszáz lépésre valának, hirtelen szétbomlottak s félkörre alakulva és a gyalogságot, mely többnyire lándzsásokból állott, előrebocsátva, oly támadó állást foglaltak, mely a díszruhás urakat a Dunába is szoríthatta volna.

Ekkor a törökök közül valaki előlépett s elég udvarias magatartással beszélt, mint a jelek után ítélve Elemér és Barnabás képzelé.

Midőn a török ismét a sorba állt, azonnal a magyar részről vált ki valaki, és szintén csendes magatartással látszott szónokolni.

Mihelyt pedig a magyar bevégezvén mondandóját, a sorba hátravonult, megint előlépett a török s e sajátságos jelenet többször ismételtetik azon különbséggel, hogy a szónokok magatartása mindig szenvedélyesebbé lett s hogy a magyarok egyszerre felemelték kezöket, mintha fenyegetőznének.

Barnabás diák nagy reményt is csatolt a fenntartott kezekhez s éppen javasolni akarta Elemérnek, hogy megsarkantyúzva lovaikat, sorakozzanak . . . az erősebb félhez ; de nagy bámulatára azt vevé észre, mikép a sokat igérő verekedés helyett a törökök által vont félkör megnyílt s azon, mint a feltárt kapun ki-

vonulván a magyarok, előbb lassú lépésben, utóbb ügetve mentek arrafelé, hol most Kőbánya fekszik.

— Úgy veszem észre, a törökök bár szövetségeseink, nem szeretik, ha Budavár őrízete új erővel szaporíttatik.

Elemér, ki ezen észrevételt kockáztatá, meglehetősen hozzávetett a távolban eljátszott jelenethez.

A pesti ütközet után a szultán közelgésének híre elterjedvén, az ingadozók közül azokat, kik a királyné földjén laktak, de Ferdinándhoz szítottak, aggódóvá tevé eddig folytatott politikájok kimenetele iránt. Eszökbe jutott György barát fölkelést parancsoló rendelete, melynek különböző ürügyek alatt nem engedelmeskedtek s most már a mértéken túl is eljöttnek hitték az időt, hűségök és vitézségök kitüntetésére. Öltözékök és fegyvereik díszével is akarták betakarni a szennyfoltot, mely késedelmezésekből ragadt jellemökre. Bátorságukban nem volt hiány és Szolimán hihetetlenül gyors megérkezésének tulajdoníthatni, hogy a harc babérjai leszaggatásától elkéstek. Ők azonban legalább a királynénál bejelenteni és kimenteni akarták magokat ; de a szultán már rendeletet adott, hogy portyázó csapatai szép módjával gátolják meg az úri rend Budára tódulását. A későn jött díszruhások tehát illő óvás és tiltakozás után háztűzhelyeikhez visszaindultak.

— Vonuljunk Pestre, úrfi, ha nincs kedvünk töröknek felcsapni, — szólt Barnabás diák, észrevevén, hogy a spahik az egész rónán rajlani kezdenek.

Balra tartva, tíz perc alatt halk ügetéssel is e kis kerített városban lehettek.

Elemér helyeslé útitársa nézetét.

— Egyúttal ott fogunk hálni s hajnalhasadtával csolnakot keresünk, mely Budára szállítson.

Pest nem éppen gyarló, de nem is erős falakkal kerített város volt s Buda ostroma alatt Roggendorfhoz szított. Kiterjedése csekély. Utcái keskenyek. Házai magasak, de aránylag karcsúk, emeletenként legföllebb hat ablakkal. S hogy a környékre, mely annyi csaták színhelye volt, az aggódó polgár gyakran tekint-

hessen, nem mulasztá el épületét legalább kétablakú padlásszobával befejezni.

E várost főbírája és a várnagy Fotiscus Ottó vitézsége sok galibába keverte. A főbíró Budavár megvívásakor első akart lenni a falakon s emiatt maga is sebet kapott, magisztrátusa is György barát gólyói által megtizedeltetett. Később Roggendorf, bár rövid időre, egyik főhadállási pontul választá Pestet, mi a lakosok kamaráját és zsebét meglehetősen kiürité. Midőn Mahomed basa és Török Bálint Roggendorfon győzedelmeskedtek, Perényi huszárai a kivonuláskor féktelenül rabolták és feltörték a boltokat s emiatt elkésvén, a török csapatokat nyakukra hozták s javában vagy kardra hányattak vagy fogságba estek. A polgárok Isten büntetésének tekinték háládatlan bajtársaiknak e szerencsétlenségét ; de a Perényi-huszárok iránti gyűlöletökkel nem csillapíthaták le Mahomed pasa vagyonszomjas haragját, ki mihelyt főhadiszállását Pestre téve át, Izabella nevében, de saját katonái számára roppant sarcot csikartatott fel a rebellis polgárságon. Végre Szolimán császár egész táborát a budai magaslatokra vezetvén, Pest, melynek alig volt már őrizni valója, őrizet nélkül hagyatott s a polgárok tüstént feltárták kapuikat, főleg azon meggyőződéstől buzdítva, hogy sem barátnak, sem ellenségnek nincs mit többé elrabolni.

E mogorva városba lépett be Elemér és Barnabás, a legkecsegtetőbb reményekkel a puha kenyérre, friss pecsenyére, jó borra és tiszta ágyra.

— Van-e közel vendéglő vagy kitűnő csapszék, hol ló és ember megférhessen? — kérdé Elemér az Üllői-kapun berohanva.

— Úri egy van, az utcának majdnem tulsó végén, jobbra. Könnyen megismerhetni a természeti nagyságban lefestett vörös griffmadárról, mely homlokán lóg.

Ezt a kovácslegény válaszolá, ki a várkapu melletti műhely előtt éppen egy megnyilazott ló körmét vagdalta.

— Nem verhetne-e fel hirtelen egy patkót? — kérdé

Elemér s Barnabás diákhoz fordulva, hozzátette : — holnap úgyis hajnalszürkület előtt indulunk.

— Addig én megszállok a Griffbe, — szólt a diák, lassan tovább léptetve s a magas épületekre hülye tekintetet vetve.

A kovács vasalás közben tudakolá : — Nem Perényi lovas-e az, ki az úrfival jött?

— Nem.

— Szerencséje!

— Miért? — kérdezte Elemér.

— Perényi-huszárok tőlem is egy lovat raboltak, — említé válasz helyett a kovács . . . — Pedig szakasztott olyan, mint a Perényi-huszár, — tért vissza Barnabás diákra, ki körül már csoportosodni kezdtek.

Ekkor Elemér hallá mindenfelől «Perényi-huszár!» Omlott a nép a kapun és boltajtókon.

Elemér sejté már, hogy útitársát a tömeg nemcsak megbámulni akarja.

Kifizetvén a kovácsot, sarkantyút ad lovának ; de a keskeny utca rakva, tömve lett részint bámuló, részint káromkodó néppel. — Üssétek agyon! verjétek le lováról! — hallá körös-körül a Barnabásra célzó nógatást.

— Nem Perényi-huszár az! A királyné zsoldosa! ne merjék bántani! — kiabált kíméletlenül terelve maga elől a tömeget, hogy a diákhoz csatlakozhassék.

Ennek helyzete valóban nehéz volt.

Lobogós lándzsáját, mellyel bánni különben sem tudott, dorongként használta, óriás pajzsát, mely balkezének szabad mozgását gátolta, önvédelem helyett, megtámadói fejére csapdosta.

A nép füstökökkel, buzogányokkal volt ellátva s egy pár közülök karddal is.

— Húzzátok le a lóról! — tanácsolták ismét a távolabb esők a közelállóknak.

— Verjétek főbe, szúrjátok le! — lett a másik jelszó, mellyel küzdelemre voltak nógatva azok, kik még beütött fővel, tört kézzel, fuldokló mellel visszavonulva, földre veretve, a tizenhat markos lótól és társaiktól tapodva nem valának.

Viszont Barnabásnak is csengett, pengett a sisakja és domború mellvértje. Narancssárga arcbőre szederjessé lett, szája tajtékzott a dühtől s nyírott bajuszát és állát vérfoltok lepték.

Az éktelen lármától és ütlegektől zaklatott mén, — melyet Barnabás a hosszú út és Elemér oktatása alatt már megtanult vezetni, — végtére kifogy türelméből s urának bősz természetét egészen elsajátítván, rúgni, ágaskodni kezd és a lerészegített elefánthoz hasonlóan tiporta az előtte állókat.

Elemér kardot rántva tört rést magának s messzeható hangon kiabálá : — Oszoljatok el! az nem Perényi-huszár, az Izabella királyné zsoldjában van. Aki bántani meri, főbelövetik. Én az egész várost holnap megtizedeltetem!

Elemér úrias külsője különben is könnyen vezethette a népet arra a gondolatra, hogy főrangú osztályhoz tartozik.

Fenyegető szavai pedig azt hagyták sejteni, miként legalább is a dandárvezérek közé tartozik s deli almásszürke paripája szintén megtette a kellő hatást.

Sokan kitértek előle, sokan megijedve a következményektől, vele együtt kezdték kiabálni : — Nem Perényi katonája! Bocsássátok szabadon!

Elemér néhány hozzácsatlakozó polgártól kísérve, éppen a legsürgetőbb percben érkezett Barnabáshoz ; amidőn tudniillik egy utcasuhanc a ló mellé lopózva, kacrával annak lábinát vágta meg a térdhajlásnál. A sebzett állat amint hátrazökkent, gazdája, ki a lándzsával a suhanc felé szúrt, igen megrántotta a zablyát s e kettős hatás miatt a szerencsétlen ló hanyatt esett.

A diák páncélos és lemezes termetének roppant súlyával a földre koppant. Szemei elhomályosultak s öntudata, mint az elfújt mécs, kialudt.

Elemér kardjával szabdalva riasztotta szét a martalékjára rohant tömeget.

E közbe harsogott háta megett : — Félre, ha mondom! én Fotiscus Ottó vagyok!

Fotiscus híres vívó s a pesti őrség várnagya volt. A

törökök megszállása alatt az őt bámuló nép által elrejteték s most igazságot osztani jelent meg.

— Aki a földön fekszik, — mondá, — lehet Perényi-huszár, de lehet nem is az; miután Erdélyben vannak így öltözött vértesek. S nagy esztelenség volt tőletek, hebe-hurgyán megtámadni.

Midőn Ottó úr e rövid rendreutasítást bevégzé, már Barnabás kábultságából felébredve, talpon volt és harcias állást foglalván, új támadásra várt.

— De ami kegyelmed fenyegetését illeti, — folytatá Fotiscus Ottó Elemérhez fordulva, — arra csak azt jegyzem meg, hogy Buda ostroma alatt alkalmam volt a vár védelmezői közül minden valamirevalót ismerni, azonban fogadni mernék, hogy egymással mostanig nem találkoztunk.

— Használjuk fel tehát a percet a megismerkedésre.

Ezzel Elemér hüvelybe dugott kardját ismét kirántotta.

A nép az utca szélén sort formált, Barnabás nem tudta, ébren van-e vagy álmodik, midőn látta, hogy helyette útitársa sodortatott be a küzdelembe, még pedig a legudvariasabb módon, minden düh és agyarkodás nélkül.

Ritka látványt nyujtott közönségének a két vívó. Fotiscus Ottót a bálványzásig szerették; az idegen lovagot merészségeért elveszettnek tartották.

Pengett a kard, élénk mozdulatok és ellenmozdulatok váltották fel egymást s az első menetből már kitetszik, hogy Ottó rég ismert ügyességét ragyogó fényben tünteti ki, de vetélytársa szintén művészi vívó. Később a küzdő feleknek alapos oka lévén egymástól tartani, oly fogásokhoz nyúltak, melyek a híres vívómesterek saját titkai, hogy cselvágások által félrevezetve a figyelmet, biztosan megsebezhessék ellenfeleiket; de mind Ottó, mind Elemér hamar átlátták, mennyire nehéz titkos céljaik iránt ámítani egymást. Mindenik kerülte tehát azon álcás mozzanatot, mely, ha sikerül, okvetlenül sebet ejt; de ha elháríttatik, kétségtelen előnyt ad a versenytársnak.

Midőn a második pihenés állott be, Ottó homlokát törülvén, megjegyzi : — Én Castruzzótól tanultam, ki a condottierik leghíresebbje és egész Olaszországban első vívómester volt ; de azt képzelni sem tudom, honnan ismeri kedves barátom a nagy mæstro titkait?

— Engem Ben-Nusiremir gyakorolt be álcás mozzanataiba s ő egész keleten tekintély a kardhordozásban ; de nem titkolhatom bámulatomat azon, hogy kedves barátom a keleti művészet rejtelmeibe is oly mélyen behathatott.

— Kezdjük meg a harmadik menetet, de cseréljük ki elébb neveinket, hogy emlékezetünkben maradjon.

Ez megtörténvén, folyt a küzdelem.

A nép feledve az életveszélyt, melynek bálványozott várnagya ki van téve, egyenlő rokonszenvvel és bámulattal kísérte a felek tusáját.

Barnabás diák számítgatván, hogy hány polgárt vert le lándzsájával, öklével és paizsával, melyet védelem helyett, mintha mosogató teknő volna, egyik végén megragadva, szintén ütlegekre használt és számítgatva azt is, hogy ellenségei közül hánynak törhette be fejét, nyomorékíthatá meg karját, zúzhatta be mellét s ferdítheté el vállperecét, meg volt győződve, miként Elemér ügyessége kevés gyakorlati érdemmel bír. Ezenkívül a diák nagy elégtételeül szolgált, hogy most először jutott a rég áhított szerencséhez : embertársainak jelentékeny kárt okozhatni és a gyűlölt világban az emelkedésre jogigényt formálni.

De a lélek csodálatos rejtélyei közé tartozott az is, hogy midőn a diák sötét kedélye a gyűlölet élvezetébe merült, ugyanakkor támadt keblében bizonyos, bár még elmosódott és határozatlan érzés Elemér iránt, mely némileg hasonlított a vonzalomhoz.

Fotiscus és vetélytársa a harmadik menetet is bevégezték s újra eredmény nélkül s már éppen a negyedikhez akartak fogni, midőn egyszerre hangzott : jön a török!

Félbehagyták a tusát s a várnagy menhelyébe készült vonulni ; de elébb lelkiismeretes kötelességének

tartotta Elemért és Barnabást megnyugtatni a pesti polgárok irányában.

— A város sajnálja a kellemetlen tévedést. A vértes katona úrnak testén és lován szenvedett kárát duplán fogja megtéríteni. Erről kezeskedik Fotiscus Ottó ... Hejh! — kiáltott egy ácsorgóhoz, — vidd e lovat a baromorvoshoz. Sajnálom, hogy kegyelmednek gyalog kell Budára menni, — mondá Barnabásnak, — de a baromorvos lakása a Szent Antal-utcában van, legkisebb gyerek is megmutatja. Ha a ló döggé lesz is, az sem baj, okvetlenül duplán megtérül a kár.

— Kedves barátom, megengedi, hogy szintén itt hagyhassam lovamat, — szólt Elemér Barnabás iránti gyöngéd figyelemből.

— Vezesd e lovat a városbíró aklába, — rendelé Fotiscus annak, ki legelőször szemébe ötlött s ez bár a város mestere volt s hosszú talárt hordott, példás készséggel ragadta meg az almásszürke kantárszárát.

— S most isten vezesse kegyelmedet, kedves barátom! — szólt a történelmi hírű várnagy, megölelve és megcsókolva Elemért. — Minél lejjebb mennek a Dunaparton, annál könnyebben lehet csónakra vagy dereglyére találni. De tartok tőle, hogy pár mérföldet kell gyalogolniok.

— Jön a török! — hangzik ismét.

Fotiscus eltűnt s utasaink is gyorsan távozának.

Mellékesen említjük, hogy a török Pestre most nem jött sem harácsért, sem rablás végett.

Célja ugyanaz volt, mi a díszruhás csapatnak.

Kikutatta : vannak-e a vidékről urak, kik a hadjárat miatt vagy egyéb okból ide csődültek s Budára szándékoznak. A kevésszámú vendéget, kikre a nemesi osztályból akadt, összegyüjté, a Margit-szigetről leevezett dereglyére rakatta s a budai partra szállítván, ideiglenesen a Mátyás király istállójába, arra a helyre, hol most az északkeleti vasút palotája van, záratá. A pesti polgárok a várból nagy rémüléssel nézték az idegenszerű jelenetet s aggodalmuk még inkább fokozódott, midőn az istálló kapujához török őrök rendeltettek.

*

Barnabás diák elpotyolt testéhez képest elég fürgén, sőt majdnem jó kedvvel követé Elemért.

— Emlékszik-e a hortobágyi gulya bikájára, mely megrohanta? Akkor én távolból csendesen néztem, mi történik. Sem a bikát, sem kegyelmedet nem pártoltam. Igazságos, részrehajlatlan tanuja valék a szemem előtt lefolyt egész ügynek. Az úrfi, mint gondolom, ma irányomban más rendszert követett és szá jával, sőt karjával is támogatott. Nem akarom eldönteni a két eljárás közül, melyik jobb. Az ember egymást falva hízik s alkalmasint csak az nem keres mentül táplálóbb eledelt, akinek gyomra elromlott és nem bír könnyen emészteni. De mint már említém, nincs szándékom különböző eljárásainkat becslés alá vetni. Egyedül azt akartam kijelenteni, hogy kölcsön fejében egyszer, de csak egyszer, én is határozottan fogok kegyelmed részére állani, ha veszély fenyegetné. Ezt felírom a rovásra.

— Számolok is rá, — szólt nevetve Elemér.

— Amit állítottam, komoly.

— Annál jobb, — válaszolá Elemér, — de térjünk ki az útból, mert nem szeretném, ha még ma este kellene a kölcsönt kegyelmedtől megkérnem.

Valóban lódobogás hallatszék a Dunaparton s a háború alatt letaposott gabona közt hátrább húzódó vándoraink az alkony szürkületében is felismerték a török portyázókat, kik a Duna révein a közlekedést gátlani jöttek.

— Ha ez így tart, megtörténhetik, hogy a budai oldalra Kalocsán vagy talán éppen a Fekete-tengernél kelhetünk át, — szólt Elemér helyzetökön nevetve.

Beszéd és gyaloglás közt már mélyen behaladtak az éjbe s midőn Soroksárra érvén, a korcsma kemény padjaira heveredtek, eleget álmodozhattak arról, mily zamatos bort, mily derék pecsenyét s mily puha ágyat hagytak Pesten, még pedig csupán azért, mert egyiköknek öltözéke hasonlított a Perényi-huszárokéhoz. De vigasztalásul szolgált, hogy az említett élvezetek közt a török meglephette és Mátyás király aklába zár-

hatta volna őket, mi a Budára költözés nem a legkellemesb nemei közé tartozhatik.

VI.

Még mielőtt pitymallott, csolnakkeresés után láttak, mert Elemér a Csepel-szigetet, melyet a Duna átkarol, nem vélte oly helynek, mely élénk közlekedést tartana rendes időben is.

Óvatosan haladtak felfelé s még nem voltak a szigetfoknál, midőn egy sajátságos jelenet tanuivá váltak. Négy tisztességesen öltözött sajkos szállított a Duna balpartjára egy hosszú sárgahajú, kopottszűrű parasztot, ki hátán nagy puttont hord. A paraszttal öt koldus folytat élénk, de halk társalgást ; az egyik kintornát tart kezével, a másik térdmankóval van ellátva, a harmadik koldus ronda hegedűjén, melyről a húr fele már lepattant, a szegény Lázárról szóló nótát próbálgatja ; a negyedik drótostótnak látszik, az ötödik pedig visító malacot hoz, melyet talán a jobbparton fizetés nélkül szerzett meg, mert a testét fedő rongyok aligha vezették volna bíráit oly gyanúra, hogy az még jogos tulajdona is lehet.

Midőn a naszád ki kötött, a matrózok megcsókolták a puttonos kezét, a koldusok átölelék őt s egyenként mondák : — Mihelyt dolgainkat intézzük, meglátogatunk Palotán.

Az öreg paraszt a partra lépve, ledobta a puttont s egy éppen érkező hintóba ült.

Elemér Barnabást, ki röhögni kezdett, hátrább vonta a part fűzei közé.

Alig foglalták el meglehetősen fedett álláspontjokat, midőn lódobogás hallatszott s egy huszár érkezett két felnyergelt paripát kötőféken hozva.

Ekkor a drótostótnak és a kintornás koldusnak kezét megcsókolák a matrózok, arcát pedig koldus pajtásai. A partra lépve a tót a drótot s társa a kintornát a vízbe dobta s lóra pattanván, a huszár kíséretében tovavágtattak.

Most jött egy öreg szolga s jelenté : — Nagyságos

uraim! a városbíró uram fogata a soroksári kapu előtt vár.

Ekkor a matrózok részéről megint nem maradt el a tiszteletteljes kézcsók. Az egyik koldus hegedűjét, a másik a malacot átadá a matrózoknak, a harmadik pedig lábmankóját a Dunába dobta s a parton vizsgaszemeket vetve a környékre, gyors léptekkel útnak indultak.

Elemér csak azt várta, míg eltávoznak, hogy a sajkásokat megszólítsa; de íme! a parthoz vágtat egy fakó szekér, arra gyorsan felugráltak a matrózok s a kocsis szünet nélkül csapkodva lovait, elnyargalt éppen azon soroksári úton, melyen Elemérék érkeztek a Csepel-sziget fokáig.

— Most már van csolnakunk; de ki visz át? — kérdé szájtátva Barnabás diák.

— Magunk, — válaszolta Elemér.

— Párszor próbálkoztam ugyan a Szamoson; de nem ígérhetek kegyelmednek sok segélyt.

— Valahová csak kikötünk — buzdítá útitársát Elemér, megragadva az evezőt.

Valóban ki is kötöttek, de jóval alább, mint remélheték. A csolnakot azon gondviselésnek, mely a balpartra alkalmas percben küldé, további oltalmába ajánlván s Promontoron áthaladva, minden baj vagy kaland nélkül közelítének Budavárhoz.

Amint pedig utazásuk végcélja szemeik elébe lépett rombolt falaival, sérült homlokú márványpalotájával, magas, csorba épületeivel és templomaival: legott versenyzeni kezdének egymással a nagy Werbőczi lakása, háztartása és viszonyai iránt, mindenik saját fogalmai és érdekei szerint rajzolván le az ismeretlent, a még hírből sem hallottat.

Elemér tág, de egyszerű palotának képzelte Werbőczi lakását, melyben a bőség és kényelem pótolja a fényűzést. Szerinte a háziúr számos cselédsége hű szolgálatban megőszült férfiakból s a műveltséget kedvelő magas családúak gyermekeiből áll, kik szerencséjöknek tartják, hogy magzataik a bölcs és tapasztalt államférfiú szeme előtt s oktató felügyelete alatt ser-

dülnek fel. — Megvallom, nem hiszem, — szólt Elemér, — hogy szeretett pártfogónknak sok fegyverese legyen. Ő az eszmék, nem pedig a csatatér vezére. Igaz ugyan, hogy több pogány fogságba jutott ifjú az ő irgalmasságának köszönheti szabadságát ; de nem merem remélni, hogy közülök a többség harcfiakból állana s alkalmasint kevés kilátásuk van a katonai pályán tündöklésre. Azonban a tudománynak is kell időt szentelnünk, hogy majd midőn a Török Bálint és Petrovics zászlói alatt kell a haza ellenségeivel harcolnunk, necsak a nyers erő vonja ránk előljáróink figyelmét.

— Nem szeretnék megint kezdőbetűket festeni s oly tudományokra vetni fejemet, melyekben minden szerzetes barát legyőzhet. Werbőczi, mint Deák uraimék beszélték, nádorispán s ennélfogva az ország főhadvezére is volt. Nem hihetem tehát, hogy lakása ne hasonlítson inkább egy várhoz, mint a rőföskereskedők vagy a pénzváltó Fuggerek, vagy a pernyúzó hivatalnokok épületeihez. Meg vagyok győződve, hogyha sandalog is a lépcsőn fel egy diák a hónalja alatt iratokkal, s egy-egy pap áhítatos pofával ; de nagyjában mégis a vitézek sarkantyúja és kardja fog pengeni a tornác-lépcsőkön s a teremben a hosszú sorban felállított könyvekkel szemben még számosabb paizsok, páncélok, alabárdok, buzogányok, szablyák és puskák lógnak a falakon. Vagy nem volt-e Deák uraiméknak is elég öldöklő eszközük s miért hiányoznának azok Werbőczi ő nagyságánál, ki magas polcra emelkedett és oly hatalmas, hogy kedve szerint bánik el a világgal s ha orrunk nem tetszik, azt is levághatja.

— Kegyelmed, — szólt Elemér, — a nagyságot úgy sem képzeli szelídséggel párosulva, mint a kígyót méregtartó hólyaggal ellátott fog nélkül.

Ily beszélgetés közt érkeztek a székesfehérvári kapun Budavárába, melynek első percben romjai, a másodikban még fennmaradt szépségei hatottak Elemér kedélyére.

Barnabás némi elégtétellel nézte a díszes épületek homlokába fúrt lyukakat. — No! ennek is befizettek

a golyók, — röhögé. S ha nagy és pompás palotákra talált vagy a Werbőcziének gondolta, vagy ronda őszinteséggel sóhajtá : — Miért akkora akol egy disznó számára!

— Nem tetszik-e tudni. hol van a kancellár úr ő nagysága háza? — tudakolá Elemér egy gondolatokba merült kis férfiútól.

— Rossz jel, hogy még semmi hír nem jön! — mondá János diák, a Víziváros legbelátóbb politikusa, mintegy gondolatait szőve tovább. Aztán bocsánatot kérvén szórakozottságáért, így szólt : — Kövessenek vitéz uraimék engemet csak húsz lépésre a várfalig s ott megmutatom Werbőczi István házát, mely voltaképpen nem a Werbőczi, hanem Istenben boldogult János király atyjáé, Zápolya Istváné, a bécsi helytartóé volt s a kancellár úr csak érdemei elismeréseül bírja a felséges családtól, még pedig élethossziglan. A nagy Werbőczi úr bölcs és tudós férfiú, azonban Podmaniczky előrelátó. Nem tetszett nekem, hogy ő hiányzott a kis király kíséretében . . . Íme! — s ekkor a várfalról újjával a külváros egy távoli pontjára mutatott, — íme! itt van a Zápolya- vagy respektive Werbőczi-ház.

— A templommal szemben? — tudakolá Elemér.

— Igen, a mezítlábas barátok kolostorának átellenében.

Az épület tág, de ódon alakú volt s csaknem kolostorszerű. A város ostroma alatt megrongálódott s bár széles falain aránylag nem sok sérülés történt, de födele bomladozik és leroskadással fenyeget.

— Nem adnám érte Deák István uram refektóriumát, — szólt mogorván Barnabás.

Elemér is fedezett fel a roncsolt épületben valami hasonlatosságot azon paradicsomhoz, melyből kiüzetett s míg szívében megsajdult a rég néma fájdalom, ajkairól egy sóhaj röppent el és szeméből egy könny szivárgott ki.

— Mennyi pusztulás! — sóhajtá hangosabban, hogy Barnabás elől palástolhassa fölindulásának valódi okát.

— E ház, — közbe szólt János diák, — tele volt cselédekkel s török rabságból megváltott úrfiakkal, mert Werbőczi abban keresi a fényűzést, hogy számos szolgával és védenccel jelenjen meg a közhelyeken. E szokást a római szónokoktól tanulta, kiknek kliensei a fórumot meglepték, hogy éljenezhessék pártfogójuk szép körmondatait. Most bezzeg nincs kivel magát kísértesse. Az ostrom kezdetekor cselédeit és pártfogoltjait mind elbocsátotta ; mert a várban nem volt hová telepítse. Többnyire katonának szegődtek ; a vénebbek pedig a vidéken tévelyegnek, mint pásztornélküli juhok. Werbőczi uram még mindig egy ötvösnél lakik a várban s csak három szobája és két cseléde van.

— Oda hát mi nem férünk be, — mormogá Barnabás diák.

— S kegyelmetek Werbőczi szolgálatában vannak? — kérdé János.

— Rokonaitól jövénk hozzá, — válaszolta kitérőleg Elemér.

— Nagy férfiú, valóban nagy férfiú ő s tegnap meg is rendelte a ház kitatarozását, úgy, hogy két hét alatt minden kész legyen. Csak az ország sérveit is oly hamar reperálhatná ; de sehogysem tetszik nekem a szultán táborába menetel. Podmaniczky okosabb volt, mert mint a borbélyától tudom, hosszú sárga vendéghajat készíttetett magának, hogy a basák ne a saját üstökét ragadhassák meg s még e vendéghajjal sem ment Óbudára ; hanem, ha nem lappang köztünk, akkor alkalmasint útban van Palotára.

— Puttonnal a hátán találtuk paraszt ruhában, — válaszolá János diáknak Elemér. — S több koldus ment vele Palotára. Alkalmasint Podmaniczky látott el minket is csónakkal.

— A koldusok nem kétlem, főrendűek voltak, kik jobban gondoskodtak magokról, mint a nagy Werbőczi.

— S mi történt vele? — kérdé Elemér, ki semmit sem tudhatott arról, hogy míg ők Soroksárról Budára jöttek, a gyermek király tanácsosaitól kísérve a szultán táborába ment.

— Ha nincs ellenökre, Werbőczi szállására vezetem kegyelmeteket s addig elbeszélem a mai nap örökemlékű eseményeit.

Midőn az ötvös kapujához értek, János diák elbúcsúzott az idegenektől.

— Nekünk, míg pártfogónk saját házába beköltözhetnénk, okvetlenül szállást kell keresnünk, — mondá Barnabásnak Elemér. — Most felfutok egy percre, hogy jelentsem megérkezésünket, addig kegyelmed várjon rám e kőpadon.

Barnabás karon fogta Elemért s aggódó gyanús arccal szólt : — De ne feledkezzék meg az én nevemről is.

— A cselédnek nem szólhatok kegyelmedről, mert még Werbőczinek be nem jelenthettük ; de becsületemet kötöm le, hogyha urunk nem fogadja be, akkor én sem lépek szolgálatába s együtt keresünk magunknak új gazdát.

— Úgy-e az adott szó szent? — kérdé Barnabás.

— Természetesen.

— Megnyugszom benne, — jegyezte meg Barnabás a kőpadra ülve.

Összefogott karral ült mereven s maga elébe nézett.

— Nem csal meg! — mormogá . . . — De minek bízom az emberekbe? Miért gyűlölném kevésbbé most, mint régen? . . . Nem csal meg . . . S ha mégis kedve jönne szavát be nem váltani, ha befolyását arra használná, hogy Dorát bírja s engem a világba kidobjon!!... Hisz, csak úgy nem kaphatja meg Dorát, mint én. Mindkettőnket ebrúdon vetettek ki Deákék. Nem szegi meg esküjét.

Barnabás könnyült lélekkel emelte fel a porból szemeit s végigtekintett az utcán hullámzó tömegen, melyet valami ok erős mozgásba hozott.

A sok nép kivétel nélkül a Szent György-tér felé haladt s amint Barnabás e mozgó, eleven életet, e tolongást tekinté, szemei egy templomon akadtak meg. — Csodálatos! mintha már láttam volna! s hol? ah! tán azon iszonyatos álmokban, azon vérfagylaló jelenetek alkalmával, midőn a sír kiveti árnyait, hogy

lelkemet elsötétítsék!... Hejh! nem mondhatná-e meg kend nekem, hogy hívják azt a templomot?

— A Boldogasszony német egyházának, — válaszolá a megszólított.

Barnabás visszahanyatlék a kőpadra.

S midőn Elemér Werbőczi lakásából kijött, útitársát halálsárgán, merev szemekkel, feldúlt vonásokkal s reszketve találta.

— Az Istenért, mi baja! — kiálta, kezeivel rázva őt, hogy magához térjen merengéséből, mely ájuláshoz vagy nehézkórhoz hasonlónak látszott.

— Semmi, éppen semmi! — nyöszörgé Barnabás dörzsölve szemeit. — Győzedelmeskedtem a sátánon. Harcom erős volt. Úgy-e Elemér! ön nem hagy el engem?

S a durva, mogorva, bősz férfiú most könnyezni kezdett és különben zárt, rideg vonásain olyan kinyomat látszott, mely a nemes eltökéléshez hasonlított s fényével besugárzá és megszelídíté az egész arcot.

— Keressünk gazdánk átköltözéséig szállást magunknak s aztán keressük együtt a szerencsét s vívjunk együtt a rossz sors ellen.

— Amen! — szólt Barnabás csaknem szertartásos hangon, csaknem kedélymelegséggel.

*

E közben a nép közé, melynek csődületét a királyi kíséret visszaérkezéséről terjesztett álhír okozá, janicsárok vegyültek, mintegy látni óhajtván a vár és város belsejét.

Eleinte alig vették észre, de csakhamar kisebb csoportozatokká alakultak s oly gyanús szemmel néztek az ötvösök, fegyverkovácsok s az olasz kereskedők selyem- és posztóáruira hogy a boltok egyszerre becsukattak s a közönség egymást lökve s akadályozva, sietett volna házába zárkózni, ha a tömkelegből, mely ide-oda sodrá, kibontakozhatnék.

Nem telt el egy óranegyed s már a Mindszent-, az

Olasz-, a Szentpál-, a Zsidó- s az Ötvös-utcán hemzsegett a janicsár s a székesfehérvári, bécsi és vízivárosi kaput rajként lepte meg.

— Rosszul állnak itt a dolgok, — szólt Barnabás diák.

— Félek, szállásra nem lesz szükségünk.

— Csak ne váljunk el egymástól, védelmezzük elszántan magunkat s aki túléli a másikat, álljon érette bosszút — sürgeté vad lelkesedéssel Barnabás.

— Megfoghatatlan, hogy a törököket a várba bebocsátják. Vak, aki nem látja a veszélyt, mely ily meggondolatlan szívességből eredhet. A vezérek a szultán táborában vannak s az őrség önfejűleg nem mer semmit tenni. És ha ezen janicsárok a kínálkozó alkalmat felhasználva, minden vérontás nélkül hatalmokba ejtenék a várost: vajjon akkor a szultán kieresztené-e körmei közül e drága martalékot, ámbár előre megtudva, talán betiltani, sőt megbüntetni is kész lett volna a becsületét ekként sértő eljárást?

Elemér alig kockáztatá e megjegyzést s már Barnabás diák kész volt fegyverét a janicsárok ellen fordítani. — Szabadítsuk meg a várost, — mondá ; — ez halhatatlan hírű tett lesz. Most alkalom nyílt a gyors emelkedésre.

— Ketten csak nem verhetünk ki ennyi embert.

— Szerezzünk társakat.

— Vezér nélkül nem megy.

— Legyünk hát vezérekké, — kiáltá Barnabás.

— Ezek minket akarnak megtámadni, — szólt törökül egy renegát.

— Tartsd rajtok a szemedet, el ne tévesszed vonásaikat, — mondá, akihez a jelentés intézve volt.

Csak a nép békétlensége nevekedhetett gyorsabban, mint a város szépségeit és gazdag boltjait bámuló janicsárok száma.

— A kis király még nem küldetett vissza.

— A tanácsosok a sátorban hevernek.

— Turgovics fogoly.

— Sem a városnak, sem az országnak nincs helyben az előljárósága.

— S ezek a janicsárok utóljára mindnyájunkat kifosztogatnak.

— Már is legalább háromezren szivárogtak be.

A közingerültségnek ilyen nyilatkozatait hallá köröskörül Elemér és Barnabás, midőn a Vízi-kapuhoz kanyarodtak, hogy a janicsárok sűrű falkáján át a külvárosba tolakodhassanak, hol szállást reméltek találhatni.

A Dunaparthoz érve Barnabás, kit a kitüntetési vágy folyvást ingerlett, a romokra mutatva szólt:

— Csak e kődarabokkal is minden más fegyver nélkül tönkre lehetne őket tenni!

— De Óbudáról százezer lép helyökbe. Vezér és parancs nélkül csak nehezítjük a helyzetet.

— Parancsoljunk mi. Fogadni mernék, annyi engedelmeskedőre találunk, mintha a királyné nevezett volna ki.

— De te, — jegyzé meg Elemér, most először használván a bizodalmas megszólítást, — te mindaddig nem tudtad elhatározni, hogy a némettel, a törökkel vagy királynénkkal tarts-e? Miként változtathattad meg nézeteid oly gyorsan.

Barnabás lesüté szemét s merengőn szólt: — Iszonyú küzdést állottam ki a kőpadon. A sátán szemem elébe hozott egy tornyot, melyhez hasonlót láttam álmaimban, még akkor, midőn atyám árnyéka bosszúra hívott fel. Mily dicső tett volna égő kanócot vetni ez épület szentélyébe, hogy az oltárképekkel s papi öltözékekkel együtt minden kezdőbetűi megégjenek azon imádságoknak, melyekből az emberiség a közinség alatt vigasztalást vagy a vezeklés által bűnbocsánatot merít, mondá nekem a kísértés lelke és folytatván csábításait, megint így szólt: Ne bízzál a bosszún kívül más ösztönben! Senki sem támogathat az élet meredek ösvényén, csak a szívós gyűlölet! Ha a toronyra a kereszt helyébe tűzöd a félholdat, — e kulcs örökre bezárja a sírokat s koporsójából egy halott sem vegyül álmaidhoz! ... Mint láthatod, — folytatá Barnabás, Eleméren nyugtatva szemeit, — a kísértő szellem nagy ékesszólással bír. De nekem

eszembe jutott, hogy te ámbár érdekeddel és irántad tanusított közönyömmel ellenkezett, segítségemre jöttél, midőn életem veszélyben volt. Azt sem feledém, hogy Dora miatt, a családjokra büszke Deák-testvérek csak úgy űztek ki házukból, mint engemet, hogy a háborúban elpusztulj s te mégis bosszútervek nélkül haladsz a végzet ismeretlen utain. Gondolám, nem lesz-e jobb, ha az erkölcsi fogalmak szerint emelkedünk magasra s bosszúnk az irígyeltetés lesz... Ha! ha! ha! röhögött a gonosz szellem, téged el fog lökni magától Elemér s Dora karjain neveti ki hóbortjaidat!... Agyam megint meggyulladt s hevétől szívem hajlani kezdett már a kísértés felé. Ekkor léptél ki Werbőczi szállásából s elűzvén bősz álmaimat, szentül igéréd, hogy sohasem fogsz elhagyni; ekkor mondád meggyőző tekintettel, rábeszélő hangon: — keressük együtt a szerencsét, vívjunk együtt a rossz sors ellen. A kísértő szellem a levegőbe oszlott szét, én állhatatosan követlek téged s küzdök azon zászló mellett, melynek színét magadénak vallod.

Elemér szeméből könny csordult ki, de felindulásába önvád is vegyült.

Érzé, mennyire kötelessége hallgatni arról, hogy eltávolítása nem Deákék, hanem Dorka műve volt. Tisztán látta, mikép e nagy titok Barnabás irányában még fonák helyzetbe hozhatja s ennélfogva nem kellett volna naponként szorosabbra fűznie oly egybeköttetést, melynek egyik főindoka hamis feltevésre épült.

Kedvetlen hangulatából a Víziváros legelőrelátóbb politikusa, János diák emelte ki.

— Már öt óra és Zsigmond János ő felsége minden országtanácsossal, minden hadvezérrel együtt a szultán sátorában mulat; míg a várost janicsárok sáskahada szállotta meg. Csak Podmaniczky ismeri a töröknek még a fehér máját is, mintha üvegen át vizsgálta volna. Werbőczi esküdözött, hogy az nem fogja hitét megszegni és szabadságunkat tiszteletben tartandja. Szép jövendőlés! Látjuk, hogyan teljesedik.

— Talán a császár nem is tudja, mi történik itt, — menté Elemér leendő védurát, Werbőczit.

— Emlékszik-e kegyelmed a jól öltözött ismeretlen úrra, ki a reggeli díszmenet alatt hátunk megett állott, és Török Bálint felől tudakozódott?

E kérdést János diák régi ismerőse, a borbély intézé hozzá.

— Emlékszem, — válaszolta János úr. — Egy kissé idegen kiejtése volt.

— Rácos, — mondá a borbély. — Éppen most láttam őt török ruhában.

— Hogyan? tehát csakugyan kém volt.

— Az ám. Most úgy néz ki, mintha három lófarkas basa volna. A janicsárok mind az ő szemejárását lesik.

— Oda Buda, veszve vagyunk! — sóhajta János diák.

— De nem hagyjuk el magunkat! — szólt nógatólag Barnabás.

— Én egyszerű borbély vagyok s mesterségem csak nyerhetne azzal, ha a magyar szakálla helyett a török fejét beretválnám. Nem önérdekből, de hazaszeretetből és városunk iránti részvétből tanácslom tehát, hogy az érdemes magisztrátust szólítsuk fel a janicsárok eltávolítása végett.

— Szólítsuk fel! — visszhangozzák a körülállók.

— Annál is szükségesebb a felszólítás, mert az éjjelre is kell gondolnunk. Nőink, leányaink, különféle portékáink vannak. S mire nem lehet kitéve városunk, ha a janicsárok közöttünk alszanak. Mi örömmel prédikáltuk volna a törökök ellen keresztes-hadat . . . azaz prédikálták volna elöljáróim, mert én csak sekrestyés vagyok, de a főurak a félholddal cimboráltak s most szövetségeseik a mi polgári nyakunkra hágnak. Menjünk tehát a magistrátushoz s közakarattal bízzuk meg ő kegyelmeket városunknak a janicsároktól gyors kitisztítására.

A csoportozat, mindig gyarapodva új egyénekkel, a városháznak tartott.

Az előrelátó János diák Elemért, minden tiltakozása mellett, karonfogva vitte. Barnabás diák pedig önként csatlakozott a sekrestyéshez.

A helyhez, hol tanakodtak, valamivel közelebb

esvén a bécsi kapu, azon mentek be, a janicsárok sűrű de nem fenyegető csődülete közt hatolván tovább.

A tanácsházban, éppen a rendkívüli helyzet miatt, állandó gyűlés tartatott.

János diák hatalmas szónoklattal tolmácsolá a polgárság érzületét.

Bornemisza Tamás, mint ideiglenes elnök, tudatá a rögtönzött deputációval, hogy éppen e fontos kérdés foglalkoztatja az eszélyes és körültekintő várostanács figyelmét s egyszersmind a balkonra lépvén, inté a népet türelemre, higgadtságra és szétoszlásra.

A tanács, mint az egész város, két pártból állott. Egyik rész befolyt a török szövetség előidézésére, a másik pedig Ferdinándhoz szított.

A törökbarátok nem merték védeni, a Bécs felé tekintők pedig nem merték megtámadni a janicsárok eljárását, mert mindkét fél félreértéstől tartott.

Nagy volt tehát a határozatlanság, a tétova és kapkodás.

Végre Bornemissza harmadmagával kiküldetett, kérdezze meg, miért lepték el a város kapuit a janicsárok s miért nem térnek vissza már a táborba.

Bornemisza mindenik kapunál ugyanezen választ hallá, ide vagyunk rendelve, míglen a magyar király visszatér.

Ily homályos és kétértelmű válasz nagy ijedséget okozott. Mert nem értelmezhették-e úgy, hogy a királyt a szultán Konstantinápolyba viszi s janicsárait Budán hagyja? s viszont nem lehet-e arra magyarázni, hogy a janicsárok néhány óráig a rend fenntartására s az érkező királynak, mint a fényes kapu szövetségének tiszteletére vannak felállítva s mihelyt e parancsot teljesítik, a táborba visszatérnek.

Mindkét esetben a tanács szükségesnek tartá, hogy a lakosok részéről rendetlenség, ingerkedés ne tegye nehezebbé a különben is nehéz helyzetet.

A kapitány tehát utasíttatott, hogy egész eréllyel gátoljon minden féktelenséget és zavargást.

Ha a gyors fellépés miatt a városi hatóság alá nem tartozó egyén is elfogatnék vagy sérelmet szen-

vedne, ezért a tanács a kivételes helyzetre támaszkodva, a felelősséget, bárminő teher lesz, nem vonakodik elvállalni.

VII.

Míg Budán a lakosok ingerültsége fokonként emelkedett ; míg a hivatalhatóság régi aggodalmakból újakba sodortatott ; míg a janicsárok, kik csak mulatni mentek, jól szervezett összeköttetésbe hozák magokat egymással : addig a szultán főhadiszállásán szintén elbeszélni való dolgok történtek.

Akit annyi basa kísért a nagy sátorba, a csecsemő király, meglátszott elégedve a fogadtatással ; mert vígan kiáltozott, midőn a császár a tisztelet miatt reszkető dajka kezéből kivette és megszemlélé, hogy rágalmazóknak bélyegezhesse azokat, kik a csauz-basa ellenében leánynak állíták. Ezután ismételten megcsókolá, hogy kegyelméről biztosítván, védhatalma jelét homlokára nyomja, az udvarmesternőnek, mint tisztes matrónának, karjaiba tevé s bekísérte legbelsőbb sátorába, hol Szelim és Bajazeth fiainak is megmutatá, mondván nekik : öleljék és csókolják meg fogadott testvéröket : mit ezek oly illedelmes modorban teljesítettek, hogy az udvarmesternő nézete szerint e ceremóniát még a spanyol király fia sem hajthatta volna végre nagyobb szabatossággal és illemmel, noha korosabb lévén, több eszének is kell lennie. Egyébiránt az udvarmesternőre a nyájas öreg úr — érté Szolimán császárt — szintén jó benyomást tett, ugyanannyira, hogy ámbár rettenetes hatalmú potentator és szeme hunyorítására három földrész reszket, ő mégis az udvari bálban el merne vele járni egy csendes palotást, a félelem vagy ájuldozás minden veszélye nélkül.

A basák, kik János Zsigmond elhozatalától más eredményt vártak, nem mulaszták el alázatos meghajlással fogadni azon rájok nézve keserű örömhírt, hogy a világbíró szultán a királyi gyermek arcát meglepőleg hasonlónak találja a Zápolya Jánoséhoz, az

ő védencéhez, ki iránti kegyelmét most már a törvényes fiúra és trónutódra is kiterjeszteni hajlandó.

Természetesen a legfelsőbb nyilatkozat Magyarországnak török tartományokká darabolásáról táplált reményeket meghiúsítá ugyan, de azért nem zárt el minden kilátást arra, hogy amit a leigázást áhító basák a vámon elvesztettek, azt a harmincadon vissza ne nyerhessék. Eltökélték tehát, hogy Izabella tanácsosain töltik ki bosszújokat.

E tanácsosok fényben a nagyvezérét is felülmuló sátorba voltak beszállítva s tekintélyök emelésére rendkívül hatott az, hogy számos őrizet rendeltetett melléjök.

A császár az ünnepélyes fogadtatáson leereszkedő nyájassággal társalgott velök s midőn Werbőczi István kézalatt arról értesülést szerze, hogy a híres jogtudor és városbíró Turgovics Mihály rabbilincs helyett kitüntetésekkel terheltetik, meg volt győződve azon gyanuk alaptalanságáról, jogtalanságáról és esztelenségéről, melyekkel a szultán szándékai a mult éjjeli értekezlet alatt behomályosíttattak.

A nyájas fogadtatást díszebéd követte, hol a császár személyét Rusztán basa, Szolimán kegyelt veje képviselte s a török főméltóságúak a túlságig osztogatták még Török Bálintnak is, ki őket gyakran megkergette vala, a tömjént s bókot.

Az aranytálakban felhordott étkek pompásan néztek ki ugyan, de végre is kiérzett belőlök a faggyú. S hasonlóan idegen émelyítő ízet fedezett fel György fráter s Frangepán Orbán a basák udvariasságában is. Azonban nem akarák a többiek gusztusát elrontani.

Délután a táborban diván tartatott, melybe a magyar urak is meghívattak. Tudtokra adatott, hogy a szultán elhatározta Budavárát egyenesen a maga hatalma alá venni, s török kapitány és őrség védelmére bízni, mert ily várost nem lehet női kézen hagyni : a nők változékonyak, mint a szél s majd egy-, majd másfelé hajolnak. Egyébiránt — tevé hozzá Rusztán basa enyhítőleg — a legyőzhetetlen padisah, mihelyt

kipihente magát, egyenesen Bécs ellen indul, azt megvívja s tüstént átadja János Zsigmond ő felségének Budavárával együtt. Tehát a főváros megszállása csak ideiglenes természetű s a hadviselet tervével áll összefüggésben.

György fráter ez áruláson mélyen megindulva, előadá, hogy a vár biztonsága végett nem szükséges abba török őrség. Eddig magok is megtettek mindent, mit tőlük a hatalmas császár szolgálata kívánt ; ezt szándékuk tenni a jövőben is. De ellenezniök kell, hogy a várba török kapitány hozassék ; mert ezáltal Ferdinánd pártja a haza sorsa miatt kétségbeesett magyarok átszegődése által óriás erőt nyerne.

Werbőczi a rögtöni kiábrándulás terhe alatt összezúzott kedéllyel sem megható eszmékhez, sem gondolatit kellő kifejező szavakhoz jutni nem bírt. Csak azt ismétlé, hogy ily roppant horderejű kérdésben nincsenek jogosítva határozatot hozni ; mert Magyarország alkotmányos állam s a szultán maga sem tekinté soha meghódítottnak. Hivassák tehát egybe az ország-gyűlés, terjesztessék elébe a kérdés s ha elfogadtatik, készíttessék arról a maga rendje szerint megerősített, szentesített, kihirdetett és becikkelyezett törvény.

Frangepán Orbán élénken ecseteié a veszélyt, mely Buda elfoglalásával az ozmán birodalmat fenyegetné. Ferdinánddal és V. Károllyal egyesülne az egész keresztyén világ, fegyvert ragadna Európa a Szent Vincent-foktól kezdve a meggyalázott Magyarország legszélső végváráig, s a keresztes háborúk hosszú sora örökké megújuló, s végre győzedelmes harcot vívna Budáért Buda falainál.

A török basák erre megjegyezték, hogy a szultán a magyarokat, ha lázonganak, meg fogja fékezni, az európai hatalmasságoktól együttvéve sem fél, s azután ezek Buda miatt egyesülni nem fognak, mert a sokkal nagyobb Konstantinápolyért sem tették, s mert közöttük is olyan vallásos szakadás van, minő a szunnitáké és siitáké, mi elfoglalja minden idejöket.

Frangepán után Török Bálint akart szót emelni ; de ekkor Rusztán basa a tanácsosoknak értésül adá,

hogy időpazarlás volna minden további vita, miután a szultán változhatlan akarata Budát elfoglalni.

Az urak ezután a divánból kivezettetvén, őrizet alá vétettek.

A basák pedig folytatták a tanácskozást.

*

Budán a janicsárok sátort emeltek a Szent György terére, s onnan rendes őrjáratok küldettek az utcákra, s a három várkapu egészen megszállatott általok.

Különben a közlekedést nem gátolták, senkit sem támadtak meg, és az apró ingerkedést, sőt a szenvedélyes nyilatkozatokat is békével tűrték.

Úgy látszott, mintha magokénak tekintenék a holnapi napot, s elnézésök csak az előkészületek bevégzetlenségét árulná el.

Minden perc gyarapíthatá erejöket, s ami most talán csak a közvélemény kikémlelésére tett kísérlet, utóbb a siker kezességeivel ellátva, megállapított szándékká változnék át.

Valamint Gritti megöletésekor Szolimán elfoglalja Erdélyt, ha János király 80,000 emberrel védelemre készen nem áll : úgy Buda szenvedőleges magatartása felbátorításul szolgálhat oly merényre, mely különben vagy meg sem kísértetett, vagy elnapoltatott volna.

Így okoskodtak a bátrabbak.

A kevésbbé harcias hajlamúakat is szertelen ingerültségbe hozták a török táborból elterjedt álhírek, melyek a gyermek-király Konstantinápolyba viteléséről és a tanácsosok legyilkoltatásáról regéltek.

Nem csoda tehát, ha a polgárság dühét a magisztrátus csillapító törekvései sem bírták biztos határok közé szorítani.

Ide járult még, hogy az ostrom alatt számos magyar katona hozatott be őrizetül, s a vidék földbirtokosai közül a legtöbb családostul itt keresett menedéket és nagy részben még most sem tartá célszerűnek falura költözni.

Ennélfogva tehát pezsgőbb, mozgékonyabb elemek is vegyültek a városi lakosok közé.

Volt azonban a Víziváros legdíszesebb pontján, majdnem egyenlő távolságra a bécsi s vízikaputól egy történeti nevezetességű vendégfogadó, mely alapkövének letételétől kezdve két nagy pártra szakította a polgárokat, s nevezetes villongásokra szolgáltatott jelszavakat.

A város tudniillik a regálék jövedelmének emelésével akart üres pénztárán segíteni. E végett a tervkészítők sokat törték fejöket és sok szép megoldást gondoltak ki. A többek közt egy idetelepedett nürnbergi kereskedő nagy hátránynak tekinté, hogy mind a bel-, mind pedig a külvárosban léteznek ugyan számos csapszékek, melyek az utasok kényelmére elegendő szobákkal s istállókkal vannak ellátva ; de nincs egyetlen helyiség is, melyben az üzlet és foglalkozás közt kifáradt valódi polgárság pihenést és mulatságot találhasson, akár ünnepnapokon, akár pedig a hétköznap azon részében, midőn már dolgát elvégezte, s óhajtana beszélgetni, mulatni, társaival eszmét cserélni, s aztán lámpás mellett magát hazakísértetni.

A városbíró, ki sor szerint magyar s hajlamainál fogva az újítások barátja volt, megragadta e jó gondolatot, vásárlott egy telket, melynek régi s kis épülete, de csinos kertje volt.

Tüstént lerontatá a házat, s annyira föllelkesíté a közönséget, hogy egy tág és kényelmes vendéglő alapjaihoz a követ és meszet ingyen adták a vagyonos polgárok, s ingyen hordották s rakták a napszámosok, kik valószínűleg a kész épületben nem sok bort és pecsenyét reméltek fogyasztani.

Fájdalom, a példás összhangzást megzavarta a vendéglő elnevezése fölötti kora vita.

A németek *Vörösbegyü pinty*nek, *Tüskés disznó*nak, *Liliomos kert*nek, *Fiait vérével tápláló pelikán*nak, vagy *Hét sváb*nak akarták nevezni.

A *Pelikán*, mint eretnekségre célzó eszme, általok is hamar elvettetett. Hasonló sorban részesült a

Tüskés disznó is ; de a *Pinty*et kedvelték az idősebb német polgárok, a *Liliomos kert*et fiatal feleségeik, a *Hét sváb*nak pedig hatalmas felekezete volt a vegyes közönségben.

Ellenben a magyar polgárok egyértelműleg nyilatkoztak a *Hét vezér* mellett ; mi a másik pártot hosszas vita után szintén egyértelműségre bírta, s elvétvén a több neveket, megállapodtak a *Hét sváb*ban.

A vita kényessé vált a két hét szembetételével. A magyar kinyilatkoztatta, hogy oda nem megyen, ahová a hét svábot lefestik ; a német hasonlólag nyilatkozott a hét vezér ellen.

De az erélyes városbíró nem törődve a pörpatvarral, kölcsönvett pénzen is gyorsan építtette a vendégfogadót. Azonban az erőfeszítésnek, bármekkora, szintén van határa. S így történt, hogy midőn az épület fedeléhez kezdettek, az év lejárt, s a sor szerint német városbíró választatott.

Hogy döntse el a nagy pört az új előljáró? Ez vala a főkérdés, melynek azért volt politikai fontossága, mert minden befolyását fenyegette a közönség felerésze.

Általában az új városbíró mérsékelt indulatú és leleményes eszű férfiúnak tartatott, s e dicséretes tulajdonai most tűzpróbára tétettek.

Gyorsan felemelteté a házfödelet, bevakoltatta, kimeszelteté a falakat s a két párt interpellációira ugyanezen szavakkal válaszolt : — Kérem alásan, legyenek türelemmel, mert kívánságok teljesül.

Egy szép reggelen pedig a cégképre szánt fülkébe befesteté a nagy tablót s az ünnepélyes lakomára meghívta a város minden tekintélyét.

Az aggódóknak mondá : — Jőjjenek csak el, mert mind a hét ott van.

— Melyik hét?

— A kegyelmed hétje, — válaszolta.

Ily kétszínű biztatás felingerlé a kíváncsiságot s a vendégek siettek azon helyiség megtekintésére, hol lakomázni fognak.

Akik pedig legelőbb oda érkeztek, láttak a fülkében

hét szép és férfias alakot egészen eszményi öltözékben. A festmény alá pedig nagy betűkkel ez vala írva: A hét magyar vezérhez és a hét német elektorhoz.

— Ni, ni! — mondá az egyik, — csakugyan ott van az úr hét svábja!

— És az úr hét vezére, — válaszolta a másik.

— Remek ötlet, — jegyzé meg a magyar.

— Okos megoldás, — szólt a német.

A később érkezők kikeresték a rajzon saját embereiket. Így például akit a német saxoniai elektornak tartott, azt a magyar Örsnek hitte; aki pedig a német képzelődés szerint a brandenburgi elektor volt, abban a magyar Tuhutumot fedezte fel.

A nevek mind a két részről hagyományi hűséggel őriztettek és szállottak át a régi vendégekről az újakra.

— Menjünk a *Hét vezér*hez egy pohár borra! — szólt János diák, kinek Elemér, míg szállást szerzetek, vendége volt, tudniillik azon egyetlen szobában, melyet a legelőrelátóbb, de fájdalom, laposerszényű politikus lakásának mondhatott.

Átellenében a borbély saját ideiglenes vendégének, Barnabás diáknak azon ajánlatot tevé: — Menjünk a *Hét elector*hoz, együnk meg frissiben egy rántott csibét, aztán egy darab sertéshúst hajdúkáposztával, igyunk rá egy pint vörösbort, szedjünk fel egy nyaláb friss hírt, elmélkedjünk egy parányit a haza sorsáról, aztán keljünk fel frissiben, menjünk haza s feküdjünk le frissiben a puha ágyba s holnap aztán friss erővel felkelve, verjük szét, ha lehet, a janicsárokat, kik ellen egyébiránt nekem semmi kifogásom sincs, mert fejöket beretváltatják, a nagyasszonyomat el nem rabolják s a köpölyözésre és érvágásra csak annyi szükségük van, mint kegyelmednek s más becsületes hazafinak. Én tehát szívemből gyűlölöm őket; de nem haszonlesésből, hanem tiszta magyar jóindulatból.

— A janicsárokat, — válaszolá Barnabás, — előbb kellene kiverni s aztán rá lakomázni; azonban megfordítva sem árt. Szóljunk be János diák uramhoz s hívjuk el őket is vacsorára.

A különböző név alatt egy célra törekvők az utcán

találkoztak s csakhamar a híres vendéglő kertjében alkalmak lőn nevezetes adatokkal szaporítani mind tapasztalásaikat, mind pedig élettörténetüket.

VIII.

A *Hét vezér* közönsége most nem a régi józan, komoly és hallgatag polgárokból állott, kik egy meszely bor mellett az ágostai ötvösök műveiről, a nürnbergi posztóról, a linci hamar foszló kelmékről, a török szatytyánról, a novográdi prémekről, az erdélyi szűrt mézről, a nagybányai aszaltszilváról, a Fuggerek üzérkedéseiről, a Thurzók pénzcsikarásairól, a felsővidéki várurak rablásairól, a marhavásárról, a hús limitációjáról, a céhmesterek szabadalmairól, az eretnekek vakmerő prédikációiról, a magisztrátus választásáról, a Ferdinánd és Izabella közt kiütött háború indokairól folyamáról s az amiatt támadt éhségről, döghalálról, jövedelmező szállítmányokról és irtózatos harácsokról beszélgettek.

Ezek a derék, rendszerető polgárok ma naplementekor már bezárták boltjaikat, műhelyeiket, raktáraikat és irodáikat. Kitelhető pontossággal állították össze vagyonaik és adósságaik mérlegét, mintha tüstént számot kellene adniok az örökkévaló bírószéke előtt, hol semmi igazságtalan fillért nem lehet zsebre dugni, semmi csalfa csődöt nem lehet elpalástolni. Miután pedig vagyonukkal s lelkiismeretökkel tisztába jöttek s ha az arkangyal trombitájától rettegtek is, semmit többé jóvá nem tehetének, gondolkodó arccal vonultak lakásaikba, megparancsolták leányaiknak, hogy az ablakon, ha megvirrad is, ki ne nézzenek, megcsókolták nejeiket, kiket idegen ölelésektől már nem féltettek s karszékeikre ülve, mint a római szenátorok a gallusokat, nagy elszántsággal várták azt, amit török-tatár rablásnak neveznek, csakhogy bereteszelt ajtókkal.

A *Hét elector*nál vagy *Vezér*nél üres helyeiket részint fiatal polgárok, kik az óvatosság és körültekintés mesterségét ezentúl tanulják meg, részint katonaviselt

egyének, részint pattogó megyei nemesek, részint hírterjesztő és hírszomjas egyéniségek, részint pedig kémek s megvásárolt izgatók foglalták el.

János diák, mint a külváros legnagyobb politikusa, a közönség közt hamar tért tudott nyitni s éppen a kert kellő közepébe vezette tisztelt vendégeit s egy kis külön asztalt diadalmasan el is foglalt.

A nagyszámú közönség nem működtette oly szorgalommal a kést és villát, mint életerős kinézésétől várni lehetett volna. Ahelyett csupa rossz hírekkel táplálkozott s egyik a másiknak látszott étvágyát elrontani akarni.

Ellenben a borbély, ki mióta principálisának özvegyét nőül vette s az officinát tulajdonának vallja, mindig kötelességének tartá a tekintélyes polgár szerepét játszani, ha tudniillik elég nézőközönsége volt, most nagy lármával szólítá magához a vendéglő szolgáit s frissiben megrendelt minden kész ételt, minden drágább bort s az asztal csakhamar terhelve lőn tányérokkal, poharakkal, tálakkal és kupákkal.

Barnabás hatalmasan ivott ; Elemér a reggeli gyaloglás és elmulasztott ebéd után éhes volt ; János diák ismert mértékletessége mellett sem akará megbántani a borbélyt, ki mind az evésben, mind az ivásban jó példával járt elől. Emiatt nem is kísérhetik figyelemmel a nagy napi kérdéseket, amelyek a szomszéd asztalok borozó közönségét szellemi eledellel táplálták.

De egyszerre az éktelen zaj közt megpendült a lant.

Elemér arra tekintett s egy külön kis asztalnál látá a szikár, öreg egyént, kinek ajkai s hihetetlen sokaságú vékony arcredői élénken mozogtak a költői lelkesedés miatt.

A lant pengett, a dalnok vékony hangját kísérve ; de a közönség érzéketlen maradt s folytatá vitatkozásait.

— Ki ez a szegény vén ember? — kérdé Elemér részvéttel.

— Csak annyit tudok róla, — szólt János diák, — hogy még az ostrom előtt jött Egerből ide s kedvelt lantos vala ; de egyszer eszébe jutott a török ellen

dúdolni s minthogy éppen akkor Szolimán császár nekünk segítséget igért, a közönség kidobta a korcsmákból s végre György frater ő nagysága börtönbe záratta, honnan alkalmasint nemrég menekült ki, mert két hó óta ma látom először.

Míg Elemér szívéből sajnálta a dalnokot, mind a szenvedett fogságért, mind a tapasztalt részvétlenségért, ez új nótához kezd, mely Lehel kürtjének történetéről regél, de minden siker nélkül.

Elemér a Dorka néne még megmaradt kevés pénzdarabjai közül egyet kivett s a lantos asztalára tevé, ki azt könnybelábadt szemmel köszöné meg.

János deák, a külváros legelőrelátóbb politikusa, a lantoshoz sompolygott s fülébe súgta: — Most kell a török nótákkal előállani.

— Lovagok, vitézlő várőrök, tekintetes rendek, különösen tisztelt polgárok! — szólt a lantos, agg kora ellenére is élénken pattanva fel az asztalra. — Jó uráim! már a török rabságba hurcolt magyar fogoly bús nótájára került a sor. Hallgassák meg, akiknek kezükön még nincs bilincs, akik azt hiszik, hogy ma csendesen fogják fejeiket ágyvánkosaikra hajtani, ámbár a holnap már többé nem biztos.

A lantos le sem szállott az asztalról, midőn mély csend lett.

A TÖRÖK RAB NÓTÁJA.

Szeretem a sugarát a nap világának,
  Illatos virágát iratos rónának,
Szeretem a vigan lejtő, zengő eret,
  Mely a sötét erdő kebelében ered,
S míg a mély völgynek tart, hogy nyugtát találja
  Testvér patakokkal szövetkezik árja.
Oh kies természet, oh mosolygó Éden,
  Engedj szenderegni puha szőnyegeden!

Szárnyára a solymot! hím szarvas legelt ott
  Nedves partba' hagyá az áruló nyomot.
S hol a zöld fenyűket szürke köd takarja,
  S piros folyondárnak öleli a karja,

Az avar haraszt közt medve csörge, zörge,
S magas szirttetőkről tekint le a zerge.
Szeretek vadászni, míg a rengetegnek
Dörgő fellegei kürtömre felelnek!

Csillagos éjeken, hogy ha minden pihen,
Te vezetsz, szerelem, titkos ösvényeden.
A hold sejtő arca biztatva lép elő.
Balzsamot lehellő ekkor a lágy szellő,
S ég, föld rezgi velem azt a kéjt, izgalmat,
Amit szívem érez s miről ajkam hallgat.
Szeretlek! s az élet mi is volna nekem,
Ha te nem szeretnél, édes egyetlenem!

Megharsan a rézkürt, buzdítva csatára,
Idegen hódító rontott a hazára.
Kezünkre bilincset, földünkre vet sarcot.
Adjátok a kardot! Szeretem a harcot!
Szeretem, dicsőség, babérkoszorudat,
S vándor kehely s dal közt nevem ha fennmarad ;
Szeretem, szabadság, ha szent mezőiden
Testem a legyőzött ellenséggel pihen!

O, hiu ábrándok! Békóban sorvadok
Sötét a börtönöm, szultán rabja vagyok.
A napok folyását, évek haladását
Csak az számlálja meg, ki reggelt, estét lát.
Ifju vagyok-e még, öreg lettem-e már,
Ki tudná? Vendégem csak egy halálmadár.
A toronypárkányról néha sivit, visit ;
Tán nekem beszéli bokros szenvedésit!

Elemér úgy emlékezett, hogy e románc ugyanaz, melyet ő török rabsága alatt írt Újlaki herceg fiatal apródjáról, kit e főúr Dobse László királlyal folyt civakodásai közt elfeledett kiváltani s ennélfogva legalább húsz évi szenvedés után, mint megaggott őrült dobatott ki a toronyból, mely értékesebb foglyok számára vétetett igénybe.

Elemér dalai a magyar rabok közt nem valának egészen ismeretlenek s e körülmény azon hozzátevést ébreszté fel benne, hogy a vén lantos alkalmasint ízlelte már a török fogházak kényelmeit.

Ez Elemérben iránta rokonszenvet keltett. Meg volt tehát elégedve, látván, hogy a közönség is tapsol, éljenez s hogy különösen Barnabás diák elragadtatásában úgy döngeti öklével az asztalt, hogy az majd széthasad.

— Szép dal! — mondá Barnabáshoz fordulva a borbély.

— Azt nem tudom ; de jó alkalmat szerezhet magunkat kitüntetni.

A borbély nem érté ugyan derék vendégének célzását, azonban mégsem mulasztá el csupa tiszteletből megjegyezni : — Szent igaz, pompás alkalmat szerez mindenre, legkülönösebben pedig a kitüntetésre.

A vén lantos a közönség tetszését íziben fel akarta asznáIni. Felpattant tehát az asztalra s mondá : — Lovagok, vitézlő várőrök, tekintetes rendek, különösen tisztelt polgárok! Én a haza iránti szeretetből s törökgyűlölet miatt ingyen énekeltem el e verset ; de az, aki szerzette, még mindig rabságban sínylik és ősz szakálla már legalább egy német rőf hosszúságú. Adakozzék tehát minden irgalmas keresztyén az ő kiváltására!

Ezzel süvegét a bőkezű közönség közt végighordá s Elemér is dobott be néhány fillért.

— Énekeljen a lantos megint a törökről, — kiabálták.

Az öreg szívesen engedett a közkívánatnak, de előbb a szokásos módon szólott : — Lovagok, vitézlő várőrök, tekintetes rendek, különösen tisztelt polgárok! Olyan verset énekelek most, melyről a tudósok azt mondanák, hogy satyrico-allegoricus, mi magyarul annyit tesz, hogy tréfás ugyan, de a tréfát nem mindenki érti meg. Mi azonban jól fogjuk érteni, ha mindig szemünk előtt tartjuk, hogy e versezetben a kard alatt oly derék fővezért kell képzelni, ki Magyarországból a törököt kitudná verni.

Taps és utána mély csend következik.

HUNYADIAK KARDJÁNAK HITELES TÖRTÉNETE TÖBB SZAKASZBAN ELŐADVA.

I.

Oda van már Mátyás, magyarok királya!
  A halállal nehéz harcát alig állja,
Még csak egy ütközet, csak egy kicsiny csata,
  S erős büszke szive ellankad alatta,
Keze lehanyatlik, szemére éj borul,
  Földi koronája fejéről lehull.

S vajh, ki veszi azt fel? Ágya körül vannak
  Zápolya, Báthori, Perényik, Drágfiak,
A lindvai Bánfi, a pelsőci Bebek.
  S mindeniknek szíve hatalomért remeg.
A királyné pedig halk imáját mondja,
  Szeme a férjén függ, a koronán gondja.

S vajh, ki veszi azt fel? találgatja Drugeth:
  Szentgyörgyi a trónon csak németet tűrhet!
Az enyingieknek Miksa kell, az osztrák;
  Kanizsai s Újlak az országot osztják;
Telegdi Prágára, Krakkóra néz Pethő,
  S hát ha Kinizsinek minden elérhető?

«Jere ide fiam! Im! kardom itt vagyon.
  (Az asztalra mutat.) A királynak adom.
Bűbájos a fénye és acélja éle,
  Atyám örök nevét szerezte meg vele.
Csak a török ellen forgattam igazán,
  Csapása szelid volt, pártütőkkel viván.»

«Jere ide fiam! Késő már a bánat!
  Ahol nem gondoltam, a vész onnan támad.»
Corvin János enged atyja parancsának.
  «Lehet e kard üdve s átka a hazának.
A királyé legyen, de ha rossz kézbe jut,
  Éle minket sebez, fénye ránk hoz borut.»

Mátyás király meghalt, a szemfedőt varrják.
  Ezalatt az urak egymást káromolják.
Forrnak temetésén, a tor alatt küzdnek.
  Szeme kérőkön jár a sóvár özvegynek.

S törpe nagyravágyók, tervökre támasznak
  Hármával, négyével trónkeresőt hoznak.

«Éle minket sebez a hős fegyverének,
  Ha egymás romlásán zeng diadalének,
Ha minden kardcsapás a haza új sebe,
  S harácsolt kincsekkel tel rablóink zsebe,

S mert az álbaráttól ejtett seb oly fájó,
  A rossz akaratnak fegyver csak tompán jó.»
Szólt Corvin s míg könnyét busan eregette,
  Hunyadiak kardját Dunába ejtette.

II.

Dobse László ezt nem bánja, magyarok királya!
  Versenytársival a harcot tölt kupánál állja.
Rongyollik bár a palástja s török foszlatgatja,
  Hol Kinizsi, hol Zápolya megint összevarrja.
Ha a pénze el-kisiklik, zsidótól vesz kölcsön,
  Hogy Szerencsés, a kincstárnok, kedve szerint költsön.
És ha Zsarnón a török győz s nincs hitel otthon már,
  S ha kiszakad az országból Szabács és Nándorvár :
Mit törődnék? Minek nőne érte ősz szakálla?
  A szerencse forog s bukik aki tegnap álla.
S ha neki a balesetet gallérához varrnák,
  Rendületlen nyugodalmát azért nem zavarnák.
És a szakács hogyha mondja : «üres kamarája»,
  Majd szolgál friss pecsenyével a Laci konyhája.

III.

Lajos már aggódik Hunyadiak kardján,
  Méla boru jár-kel fiatal szép arcán,
És ha bánatának árnya sötétebb lesz,
  Fellegén sejtelem villáma tévedez,
Merről száll az átok ifju életére?
  Szemét a gond viszi kelet vidékére.

«Napkelet határa, nagy veszélyek tára!
  Mely csapást inditasz a magyar hazára?
Sáskasereg jön-e? vagy ragályok árja
  Duna, Tisza terét pusztítva bejárja?

Szárnyra miért kelted a halál angyalát?
  Bölcsőt keres-e vagy menyasszony-nyoszolyát?

«Nálad van a pestis, nálad készül a szer,
  Mely a lelket öli s testet bilincsre ver.
Döntöd a keresztet, vakhited terjeszted,
  A törököt, tatárt vesztünkre ereszted.
Melyik ostorodhoz lesz szívednek kedve?
  Találgatja Lajos sajditva, révedve.

Hadat gyüjt Szolimán : gyors futár ezt hozza.
  «Országgyűlés legyen! Hadd, szóljon az hozza.
Nándoron Szolimán : Alapi ezt írja.
  «Nemesi felkelés majd futásra bírja.»
Elveszett Ujvidék : Tomori izeni.
  «Véres kard hordása fog tán segíteni.»

Búcsúzik a király Buda szép várától,
  S könnyezve, zokogva szebb Máriájától.
«A halál kiszemelt, kedves feleségem,
  Martaléka vagyok, közel is van végem.
Homlokomon jegye! A nemzet bünéért
  Illő, hogy ki első, vegye az első bért.»

Bátorítja neje. «Nem félek kedvesem!
  Aggaszt, hogy a sírba babér nélkül esem.
Tartok, hogy tán folt lesz sisakomon, s a vérten.
  Hadam vezér nélkül szétoszlik megverten.
Pedig ha Hunyadi kardja volna vélünk.
  Egy új Szent-Imrévé lenne csatatérünk!»

Mária a kardot keresteti szörnyen,
  Esztergomon, Vácon, Palotán és Szőnyen
A Dunának árja hömpölyög sötéten,
Iszapjával titkát takargatja mélyen,
«Mese tán az egész! Erre Mohács útja!
  Ütközetet álljunk. Vívja ki hogy tudja.»

IV.

Vívta ki mint tudta! Elveszett az ország,
  Oda a szabadság s nyakunkra török hág.
Ferdinánd is búsul, Zápolya is érte ;
  Mindenik a harchoz imigy, amúgy érte.

S ha Hunyadi kardját véletlen megkapná,
  Mert pörös tárgy volna, bíró kézbe adná.

S míg a két fél között foly a nagy kereset,
  S egyik a másiknak álnokul szór leset.
S amit nem győz szóval, intézi ágyúval :
  Addig a török faj minket elnyel, felfal.
Várainkat vívja. Végeket megszállja,
  Ferdinánd adót küld, Zápolya szolgálja.

Duló csapatok pusztítni széteresztt,
  S lángokba borítják a takarmányt s ereszt.
Ez a magyar embert lóról leszállatja,
  Amaz fürge kézzel tanyáját kutatja,
S ha gyermeke puja, nejét ejti rabul,
  A mentét, fringiát hordja ráadásul.

Magyar ember pedig törölgeti szemét,
  Ügyre hogy jól vegye kárát, veszedelmét.
Pedri a bajuszát, csóválgatja fejét,
  Szavába elegyit egy-két «terengettét»,
Szomszédja megpezsdül ezen a nagy ujságra,
  S ujjával mutat a feldult csürre, házra :

Szép gyermekim, szolgám! törökvilág volt ott,
  Egyik szántott, vetett, a másik aratott.
Ej! de nem így lenne, ha Hunyadi élne!
  A beste törökkel magyarán beszélne.
S ne volnánk csak árván, s lelnők meg csak kardját,
  Majd leszedegetnők a tar fejének kontyát.
Háremet bedöntnők, kivetnők porontyát,
  Országnak elűznők egyész pereputtyát.

V.

A dalnok, ki hallja ezt,
  S rimekbe leírja,
Lantja gyönge hurjait
  Mért feszítné íjra?
Atyja nem volt Tyrtæus,
  Sparta nem hazája.
S harcra kit buzdítna most
  Vére, könnye, szája?

S míg a bajnok a segélyt
  Csak az égtől várja;
Lantosa a «riadót»
  Tarsolyába zárja.
A sutba ül, énekel,
  Hogy az időt tolja,
S ha regéje véget ér,
  Álmosan dudolja :

«Beh kár, hogy a nemzetnek,
  Csak egy kardja van,
S azt nem tudja, hol hever
  A mély Dunában!»

*

Igaz, igaz! nincs vezérünk s azért van veszélyben a haza, — sóhajták az idősebb várőrök, könnyeiket törölvén.

Mások meg mondák : — Török Bálint is csak úgy megverné a szultánt, mint Hunyadi, ha egyesek volnánk ; de fele az országnak Ferdinánddal, a másik Zápolyával tart s a pártviszályok miatt a janicsárok maholnap Budavárába befészkelik magokat.

— Lovagok, vitézlő várőrök, tekintetes rendek, különösen tisztelt polgárok! — szólt a vén lantos, megragadván a kínálkozó alkalmat. — Az a fogoly, ki Hunyadi kardjának históriáját versbe szedte, egy volt azon ritka fiatalok közül, kiket a természet már serdülő korukban a seregvezérlés rendkívül tehetségével ajándékozott meg. Ő egész tervet készített arról, hogy magyar rabok miként szökjenek ki börtöneikből s egy kis, de vitéz csapattá alakulva, mily csodálatos utakon érkezzenek vissza, Bolgár- és Rácországon át, saját szülőföldjökre. Valóban nagyszerű volt a szerencsétlen fiatalember terve, de egy gonosztevő elárulta a töröknek. Miért beszéljem tovább a gyászos történetet, hisz könnyű kitalálni, hogy ami ifjúnk kegyetlenül megöletett, s régi tisztelői maholnap még a sírhelyét sem fogják megmutatni tudni. Én ugyan a haza iránti szeretetből s törökgyűlölet miatt ingyen énekeltem el a szép verset; de szerzője hamvainak megőrzéseért ada-

kozzanak nagyságtok, tekintetességtek és vitézlőségtek annyit, hogyha nem is kőből, de legalább fából emléket emelhessünk az Istenben boldogult sírja fölébe. Ily hatásos szónoklat után a vén lantos fövegével ismét körútnak indult s történetesen Elemérnél kezdé meg a sort.

Ez jól emlékezett a Hunyadi kardja történetére, mert a költeményt török fogsága alatt ő írta, sőt később Dorának be is tanítá ; de azért mégsem mulasztá el csupa szeszélyből nehány fillért adományozni saját síremlékére.

S a lantos a közcélra szánt második adót még fényesebb eredménnyel hajtaná be, ha történetesen nem veti szemét egy kerekarcú, köpcös egyénre, ki mellén keresztbe font kezekkel várta a dolgok további fejlését. A kerek arc miatt egyszerre sompolygóvá lett a lantos. A kert szélsőbb részeiben kezdé keresni a síremlék pártolóit s midőn leginkább vártak rá a dalbarátok, már láb alól eltűnt és a közönséget, mely a török ellen lévén hangolva, új éneket követelt, kielégítetlen hagyá.

— Hová bújt az öreg? álljon elé! — követelék sokan, nem sejtvén a befolyást, melyet egy arc gyakorolhat arra, kinek már egyszer miatta meggyűlt a baja.

— A lantos elment, — szólt a vendéglős egyik szolgája, kinek a sietség miatt, a bor árával is adós maradt.

— De itt hagyta lantját, — mondá Elemér, — s ha meghallgatják, helyette elénekelem azt a dalt, melyet ő harmadiknak szemelt ki.

Elemért megnyerő mosolya, deli termete, nemes mozdulata, emelkedett homloka, szép férfias arca, finom, de erélyes vonásai, gyönyörű metszetű kék szemei és sárga fürtei, melyek gazdag gyűrűzetekben érinték erős vállait, oly felötlő s majdnem kiváltságos egyéniséggé tették, minőt a világ inkább képzelhet a magasrangúak osztályában, mint a szegény származásúak közt.

Ez az érzés uralkodott a *Hét vezér* vendégeinél is s nem csoda, ha a nép abban a korban, melyben nálunk csak a kard volt az úri rend kezébe való, a hegedőst

és koldust ugyanazon helyzet különböző kifejezésének tartotta.

A *Hét vezér* vendégei tehát megütközésöket alig palástolhatták a fiatal úr szeszélyén, ki közhelyen, mint komédiás akarja őket mulattatni.

De előítéletöket hamar feledteté a gyönyörű hang, mellyel Elemér a költeményt lantkíséret mellett inkább szavalta, mint énekelte.

A dal szövege sem téveszté el a célzott hatást. Izgató volt, a nélkül, hogy éppen nyílt harcra ösztönözne. Ostromolta a gyávaságot, mely idegentől, mely a véletlentől, a rendkívülitől várt segélyt, a helyett, hogy saját magára támaszkodnék s életét egy nagy törekvésért kockáztatni merné. A török a dalban megse volt említve, de a *Hét vezér* minden vendége érté a célzatot s hogy a lelkesedés túláradva, nem tört ki tettleges fellépésekbe, annak Szolimán roppant táborának közelségén kívül még az az oka is volt, mert a figyelmesebbek nagy meglepetésökre tapasztalni kezdették, mily sok idegen és gyanús arc férkőzött közikbe.

Néhol fegyveres hajdúk valának láthatók, kik a rendet fenntartani jöttek a vigadók közé ; néhol pedig oly alakokra tévedt a szem, kik a város nevezetességeit bámuló janicsárokhoz hasonlítottak s a kert homályosabb részeiben fantasztikus csoportokat alkottak és majd összefolyni, majd szétterjedni látszottak.

Elemér, ki csendes és óvakodó vérmérséke ellenére a napi benyomások után, melyek bosszantották, egy költői benyomásnak nem állhatott ellen, mihelyt a hangszert az asztalra visszatevé, érzett valami olyast, mely az önmagával elégületlenséghez hasonlít. S bár a janicsárok rakoncátlanságait, ha azok a nép által komolyan visszautasíttatnának, a szultán által is, mint akaratja ellen történteket, megrovandónak remélte ; mégis kezdé sejteni, hogy a nagy szenvedélyekre hivatkozás, midőn eredmény nélkül hangzik el, az izgatókra a vakmerőség helyett a hetykélkedés színét veti. Saját magával elégületlenül kezdett rést keresni, hogy asztaltársaihoz visszavonulhasson.

— Követem alásan ! — szólt ekkor az a kerek arc,

mely a vén lantost megszökésre bírta s a köztaps és «vesszen a török» kiabálások alatt észrevétlenül tolult Elemér háta megé — követem alásan az ifjú urat s ne tessék rám neheztelni, ha kardját ezennel elkérem s kegyelmedet a *Hét vezér* kapuja előtt álló hajdúkkal a börtönbe vitetem. Ez az én kellemetlen, de szigorú kötelességem.

Barnabás diák meghallá a kerek arc közleményének lényegesebb részét s a pesti segélyért a kölcsönt azáltal hitte lelkiismeretes pontossággal megfizethetni, ha a kerek arcot viselő egyént úgy nyakonüti, hogy az nem megvetendő termetének egész súlyával Elemér lába elébe bukjék, mi pontosan meg is történt.

— Az Istenért, mit tevél? — kiáltá Elemér, a bukott egyént a földről emelgetve s Barnabást csillapítva.

— Levertem az ebet s ha morogni mer, ismét kap nyelnivalót, — válaszolá Barnabás a végzett munka sikere miatt teljes és ártatlan önérzettel.

— De ez midőn engem elakart fogni, hivatalos kötelessége szerint vél eljárni s ily esetben nem szabad erőszakhoz folyamodnunk, — mondá Elemér oktatólag, míg a földről felemelé a kábult egyént, ki Barnabás vitézsége miatt tág mellébe a levegőt még most is alig tudja szájával és orrával beszivattyúzni.

— Minden a megkülönböztetéstől függ, — szólt közbe János diák. — Kegyelmedet tudniillik a város kapitánya akarta elfogni, holott ily merényre a szent korona tagjai irányában nincs feljogosítva. Ha tehát Barnabás kollégám fültőn ütötte őt, ezzel rövideden és velősen magyarázta meg a partis primæ articulust nonust.

A felüdült alkapitány dühe csodálatos szökeléssel rögtön János diák ellen fordult. — Az egész világ bizonyságot tehet arról, — szólt indulattól reszketve, — hogy kend a város elhirhedt izgatói közé tartozik s a magisztrátustól ma különös utasítást kaptam, minden mozdulatainak szemmeltartására.

— Fittyet vetek én, uram! az egész magisztrátusnak, miután indubitatus nemes ember vagyok, — szólt hetykén János diák.

A közönség is kezdé észrevenni, hogy mi történik a közlelkesedéssel megtapsolt fiatal lantos környezetében. Az «űzzük ki Budavárából a janicsárokat!» és «a városi tisztviselők a törököknek akarják a várost elárulni!» oly jelszavakká váltak, melyek egymásután indultak versenyfutásra s majd az egyik járt elől, majd a másik.

Ily döntő percben a borbély sem tartotta reputációjával megférhetőnek az óvatosságot, s politikai nézetei leplezgetését.

— Én azt tanácslom, kérjen bocsánatot az alkapitány uram, hogy közöttünk a csendet fölzavarta, s mi megszelídülve kezet nyujtunk neki, s együtt ürítünk poharat a török nemzet vesztére és a haza javára.

— Hát még ez a pimasz is pattogni mer! — szitkozódott az alkapitány.

— Én pesti polgár vagyok. Műhelyem, házam is van. Kikérem tehát az ilyen titulust. Az atyám mészáros volt, a kegyelmedé szintén. Együtt ültünk az iskolában, de a szamarak padján. Nem illik kegyelmednek úgy felfuvalkodni, minthogy emlékezhetik rá, hogy én s a hozzám hasonlók tettük városkapitánnyá.

— Fogja be a száját, mikor a magisztrátussal beszél. Ezek az emberek velem jönnek. Maga meg kotródjék haza a szappanos tányérhoz.

— Jól meggondolja, aki rám teszi a kezét, — dörmögte Barnabás diák, látván, hogy míg a borbély az alkapitánnyal perel, azalatt a közönség gyérül, s az üresen maradt tért városi hajdúk s fegyveres várőrök foglalták el, és a kertkapunál ácsorgó janicsárok szemtelen kíváncsisággal tekintgetnek be.

A heves és verekedésre kész közönség takarodásának oka pedig a fegyveres vámőrök megjelenése volt, kik a legelszántabb részt, tudniillik pajtásaikat és a többi zsoldos katonát a fegyelem varázsa által hallgatásra és visszavonulásra bírták.

— Szívesen felelek a törvényszék előtt tetteimért, — mondá Elemér, — s Barnabás barátomnak

nincs szándéka az erőszaknak ellenállni. Ő követni fog engemet a városházba, hol a történteket mind mi, mind az alkapitány úr előadhatjuk.

— Én is megyek, — mondá János diák, — és ünnepélyes elégtételt kívánok azért, hogy nemes ember létemre egy polgártól bántalmaztattam. Majd lesz ebből akkora processus, mint az ország útja. Járhat a városbíró tyúkkal, kaláccsal utánam, s mégsem dughatja be a számat.

— Nekem meg volt parancsolva, hogy a nemest is elfogjam, — állítá daccal az alkapitány.

— Annál rosszabb! Menjünk! — Ezzel János diák indult a kertkapu felé.

— Várjanak be engem is! — kiáltá bővebb megfontolás után a borbély. — Akár mint bűntárs, akár mint tanu e nevezetes esetnél jelen akarok lenni. Nekem ugyan semmi érdekem nincs benne, mert alkalmasint nélkülöznöm kell nagyasszonyom, azaz feleségem, kellemes esti társalgását, de a barátságért és a hazáért rég megtanultam áldozatot hozni.

Ezzel csatlakozott Elemérhez, ki Barnabás diákot hosszas rábeszélés után végre megmozdulásra bírta. Az alkapitány, ki híres fogdosó volt, azonban hivatala természeténél fogva csak a nép alsóbb körében, most először jutott oly helyzetbe, hogy tekintélyes egyéniségek szabadságát támadja meg. Míg tehát maga elől ment, s hat hajdú töltött puskával a fedezetet alkotá, fontolás alá vette az esélyeket, mikre a mai nap viszontagságai által ő is ki lehet téve. — A fővezér, — gondolá — a lantos, ki énekkel lázította a népet, nagyrangú úr lehet, de elfogatásáért a magisztrátus, melynek én engedelmességgel tartozom, hordozza a felelősséget. A katona, ki a Perényi-huszárokhoz hasonlít, felakasztatik, ha az. Ellenben, mihelyt világosságra jön, hogy a királyné szolgálatában van, gyilkolási merényleteért a katonai törvények szerint fog büntettetni. János diák nemes ember, de én őt nem fogtam el, s ha mocskolódtunk, kiki annál marad, ami ráragadt. A hitvány borbélyt, ki úrhatnék, s minden lében kanál akar lenni, letartóztatjuk

azon esetben, ha a többit ki kell bocsátanunk. Így legalább rosszakaróink nem vethetik szemünkre, hogy a rend fenntartását szívünkön nem hordoztuk.

Az alkapitányt komoly elmélkedéséből fölrázta az a körülmény, hogy a foglyokat vivő fedezet után janicsárok kezdtek tolulni, mintha ők is a budai csend és rend fenntartása iránt érdekelvé lennének.

— Hátha ezek velünk jönnek a tanácsházba? — gondol s a bőre borsózni kezdett az iszonyú lehetségtől, hogy a janicsárok személyében rendőrtársaik akadtak, kik majd törökösen bánnak el vele, polgártársaival, s az egész okos és körültekintő magisztrátussal. Ha a janicsárok társalgását értette volna, mint Elemér, akkor talán kevesebb rémképeket lát vala. Az egyik ugyanis azt kérdé társától, Barnabásra mutatva: — Úgy-e ez szeretett volna minket megtámadni?

— Igen, ma délben az Ötvös-utcában arról beszélt, de úgy látszik, nincs sok ismerőse, kivel cimboráljon.

— A másik meg a szultánt gúnyolta, nemde?

— Verseket énekelt, de homályosak voltak, nem bírtam értelmöket kivenni.

— Hát a másik kettő?

— Az egyik sokat evett és ivott; a másik azzal, ki őt börtönbe viszi, vetélkedett a nyelv gyorsaságával.

— Hagyjuk hát őket magokra, — szól a janicsár altiszt, ki a foglyokat követő csoport vezére látszott lenni.

Az alkapitány nagy megnyugtatására a városház előtt a janicsárok a zsidó-utca felé fordultak.

Bornemisza volt azon szomorú kötelességgel terhelve, hogy a városházban ébren töltve az éjt, egyfelől ügyeltessen a janicsárok minden lépéseire; másfelől a polgárok közt a rendet fönntartsa, s ha befogatások történnek, a szükséges intézkedéseket megtegye.

Ő, ki pár nappal előbb a némettel való rokonszenv vádja miatt saját vagyona nagy részével volt kénytelen a török basa megajándékozásához járulni, most

már Turgovics helyett azért virraszt, nehogy valamelyik töröknek, ha garázdálkodnék is, meggyűljön a baja.

A jámbor öregnek feje zúgott már a sok kellemetlen hírtől, s csak azzal vigasztalta magát, hogy szép sorban mind feljegyzi ő ezeket a posteritás számára épületes tanuság végett.

Az alkapitány belépett s meglehetős hűséggel elbeszélte a történteket.

Erre a két fogoly s annak két melléklete hozattak be.

— Kegyelmeteket ismerem, — szólt Bornemisza nyájasan János diákhoz és a borbélyhoz ; gondolván, hogy azalatt talál oly módot, mely eljárását kielégítővé teendi mind a vádlottak, mind pedig a gorombán megsértett alkapitány és ezáltal a tekintélyében csorbát szenvedő városi hatóság irányában.

— Mi is ismerjük kegyelmedet, — szónokolt János diák, — s csodálkozunk, hogy az alkapitány oly okos és óvatos férfiútól vett utasítások szerint mert velünk packázni.

— Én nem annyira panaszolni, mint tanutétel végett jöttem ide, — említé a borbély, János diák magas hangját inkább a kard vagy toll, mint a beretva és köpöly emberéhez szabottnak tartván.

— Helyesen cselekszik és szól kegyelmed — mondá szelíd mosollyal Bornemisza. — Nincs szebb s fontosabb a hű tanuskodásnál. Ennek köszöni a különben vak igazság az ő szemvilágát, s a különben csak tapogató történetírás az ő fáklyáját, mellyel a sötét multba világít, hogy a késő ivadék a homályból kivehesse a régi események körrajzait. Be kellene zárni a törvényszékeket, s a mesék alacsony osztályába sorozni a magasabbrangú érdemes történetet, ha egyszerre a világból kifogynának a szemtanuk, s mikor baj történik, senki sem volna jelen.

— Tökéletesen igaz, tanácsos úr! — mondá az alkapitány. — De a befogott embereket most examinálni kell, hogy a további eljárást intézhessük.

Ez emlékeztetés a jámbor Bornemiszát a perc valódi kívánalmára téríté vissza.

— Szabad-e becses nevét tudnom? — e szavakat intézé Elemérhez, kiben tekintélyes helyzetű egyént sejtett.

— Komjáti Elemér vagyok.

Sokféle Komjátik voltak, s közülök a legelőkelőbbek Palota vára körül pár falvat bírtak. Bornemisza tehát a második kérdést, melyet Elemér talán sértésnek vehetne, hogy tudniillik : nemes ember-e? kikerülni akarván, így szólott : —Viszontagságos időket élünk ; ha elzárjuk kapunkat egyik ellenség elől, nem vagyunk biztosak, hogy saját szövetségeseink nem törik-e be azt. Megvallom, mindig nagy tisztelője voltam Werbőczi ő nagyságának, ki a szultán palástjába fogózik, de nem tudom kárhoztatni azokat is, kik Podmaniczky ő nagyságával tartanak, s azt hiszik, sokkal jobb a veszélyt kikerülni, mint meglepetni általa. Ő nagysága mint éppen most hallom, eltávozott Budáról.

— Ma reggel öt órakor, az ő naszádján jöttünk a budai partra, — mondá Elemér.

— S vajjon hová vonult Podmaniczky hatalmas szövetségesünk protekciója elől?

— Palotára.

— A legjobbféle Komjátit fogta el a szerencsétlen alkapitány, — gondolá Bornemisza, s előleges vallatását tovább folytatandólag Barnabás diákra veté szemét. — Minek hívják?

— Barnabás vagyok.

— S vezetékneve?

— Az titok, — szólt mogorván a kérdezett.

— De, — jegyzé meg Bornemisza, — a vallatásoknál nem lehet a nevet titkolni.

— Ahhoz semmi közöm, ha lehet-e vagy nem?

— Ne nehezteljen vitézlő uram! de kénytelen vagyok neve után tudakolni.

— Tessék.

— Számos okiratban láttam a keresztnév mellett csak ezt a szót : diák vagy literati, — jegyzé meg Elemér.

Engedékeny készséggel mondá Bornemisza : — Tehát a régebbi esetekre támaszkodva, mi is a vitézlő

Barnabás úr keresztneve mellé a vezetéknév helyettesítéséül ezen melléknevet fogjuk tenni: diák . . . De nemes ember-e? — kérdé megint a vallatotthoz fordulva.

— Mi köze hozzá? — szólt Barnabás.

— Úgy látom, a fegyver nemes mesterségével foglalkozók nem ismeretesek a polgári ügyek menetével; megmagyarázom tehát . . .

— Sohase fárassza kegyelmed magát a magyarázattal, — vágott közbe Barnabás.

— De a jurisdictio tekintetéből szükséges megtudnom: ha nemes-e vagy nem?

— Pedig az, ismétlem titok.

— De hát hol pöröljünk az alkapitány megütéseért?

— Ahol tetszik.

— Nem a tetszésünktől függ. E kérdésben a törvényszék illetékessége határoz, s ha kegyelmed elhallgatja, kitől kérdezzem meg méltó rangját?

— Kérdje meg a Boldogasszony német egyházának köveitől, — szólt sötéten Barnabás. — A kövek hallák, mennyit tanácskozott atyám miatt az országgyűlés, s minthogy nem sülyedtek a föld alá szégyenökben, tehát még mindig beszélhetnek atyám felől, saját módjok szerint.

Bornemisza legalább is országnagynak képzelte azt, kinek atyja az országgyűlést foglalatoskodtatá, s ennélfogva eldöntöttnek hitte a nemességre vonatkozó pontot.

Ami magát a tényt illeti, arról nagyjában ugyanazt mondták a felek, amit az alkapitány. Elemér csak annyi megjegyzést tevén, hogy ámbár sajnálná és szégyelné, ha a magyarok a török igát mintegy önként vennék nyakokra, az általa előadott románcban nem volt közvetlen felhívás a janicsárok kiverésére.

— A rendkívüli idők kényszeríték a budai tanácsot rendkívüli szabályokra, — szólt Bornemisza. — A kormány a szultán táborában van, s míg ott mulat, egy verekedés a polgárok és a tolakodó janicsárok közt Buda megszállását vonhatná maga után. Nem a hazából egy várost kell nekünk oltalmazni a végrom-

lástól, hanem e város által a hazát. Ily nézetnek hódolt ő felsége a királyné, midőn tettleg nem létezvén kormány, azon talán még ma éjjel megszűnendő időköz alatt, a várost a csend fenntartásáért rendkívüli hatósággal ruházta föl. Mi jámbor polgárok, kik vagyonosodásunkat is a nemességnek köszönjük, nem vagyunk oly büszkék, hogy a főbb rendűeket törvényszékünk elébe hurcolni kedvünk lehetne. Kegyelmed Komjáti Elemér úrfi beláthatja, hogy mielőtt csak jegyzőkönyvre vehetnők a *Hét vezér*ben történteket, már vagy a janicsárok kimennek a városból, s ekkor az egész kereset önként megszűnt; vagy pedig a kormány visszajön a táborból, s ekkor ő veszi át tőlünk az ügyet. Ne neheztеljen tehát rám, ha azt a javaslatot teszem: töltse az éjt és a holnapi napot a tanácsháznak a letartóztatott tekintélyesebb polgárok számára kijelölt szobájában. Ne tekintse azt börtönnek, mely valóban inkább csak védhely, minthogy elvonja kegyelmedet a lehető utcai zavargások és az ezzel együtt kifejlődhető török rakoncátlanságok veszélyeitől. Ami pedig nemzetes és vitézlő Barnabás diákot illeti, mély fájdalommal kell neki kijelentenem, hogy általa az egész város sértetett meg. Míg tehát a királyné ő felségének jelentést tenni alkalmam leend, kötelességem tudtul adni, hogy szintén le van tartóztatva. Egyébiránt, ha a jegyzőkönyvet felvesszük, kezességen kibocsáttathatik, még mielőtt az ügy a törvényszéknek be is jelentetnék.

— Ez ellen én tiltakozom, — szólt az alkapitány.

— Kérem azt akkorra halasztani, midőn a tanács együtt lesz, — válaszolá csillapítólag Bornemisza. — Kegyelmeteket pedig — folytatta János diákhoz és a borbélyhoz fordulva — Isten oltalmába ajánlom! Menjenek haza, feküdjenek le, s ha egy tapasztalt öreg tanácsát követni akarják, ne menjenek holnap este a *Hét vezér*be.

— Nem úgy van az, tanácsos uram! — pattogott János diák. — Nemes ember vagyok, s nem tűrhetem a nemesi rend lealacsonyítása nélkül, ha annyira nő a polgárok szarva, hogy az alkapitány is mer fogsággal

fenyegetni, s nyilvános helyen izgatónak címez. Ezért én elégtételt kérek.

— Panaszolja be holnap, ha tetszik, — szólt szárazon Bornemisza.

— Mit panaszoljon? Köszönje meg, ha le nem tartóztatjuk, hisz be tudom bizonyítani, hogy ő volt minden rendetlenség okozója. Az egri vén lantost, ki börtönünkből a mult héten szabadult ki, ő vette rá, hogy a török ellen lázítsa a polgárokat. Komjáti Elemér úr nem énekelt volna, ha János diák bérenc lantosa hajdúim elől meg nem szökik. Még ma hurokra kerítem a kópét, s holnap vallatni fogjuk. Majd kiderül minden.

— Jól van tehát! — szólt dühvel a külváros előrelátó politikusa. — Egy tappot sem mozdulok innen, míg kend rágalmait be nem bizonyítja, vagy elégtételt nem ad.

— Én nem fogtam el kendet, — válaszolá hetykén az alkapitány, — de ha tetszik barátjaival a börtönt megosztani, annak ellent nem szegülünk.

— Kend szemtelen, — kiáltá János diák.

— Éppen azon szót vette ki a számból, mellyel kendet akartam érdeme szerint megcímezni.

— Kegyelmed János diák lázítással vádoltatik, — szól most Bornemisza, — s miután önként akar fogságba menni, s ránk nézve hasznos, ha mielőtt indulatoskodását folytatná, egyet alszik, ennélfogva szándékát helyeseljük s a porkolábra bízzuk végrehajtását.

— Hét országra hangzó pör támad ebből! Ne felejtsék el, hét ország fogja meghallani, ami rövid időn be fog következni. Megyek a börtönbe, igenis oda megyek, s óhajtanám, ha a pince fenekén volna az, s ha csepegne a víz falairól, s varangyosbékák szökdelnének kövein.

— Fájdalom, — mond Bornemisza, — mindezen rémségekből semmivel sem szolgálhatunk. A szoba, melybe a három vádlott beszállásoltatik, — s mint remélem csak pár napra — tágabb, világosabb s tán tisztább is kegyelmednek, János diák uram, a lakásánál, s hogy szükséges kényelem benne ne hiányozzék,

a negyedik deliquens vagy tulajdonképpen az egyetlen tanu gondoskodni fog elégséges ágyneműről. Ez leend büntetése azért, mert mesterségén felül eső dolgokba elegyedett, s az egész török birodalom vesztére akart az alkapitánnyal poharat üríttetni.

— Nem fogom fellebbezni az ítéletet, — szólt a hiú borbély, s boldog volt, hogy ily nagyfontosságú politikai ügyben ő is főszerepet játszhatik, tudniillik ágyvánkosai és szalmazsákjai által.

— Szívemmből örvendek, — folytatá Bornemisza, midőn az alkkapitány intézkedések végett távozott, — szívemből örvendek, hogy kegyelmetek Komjáti Elemér és Barnabás diák uraimék kellemetlen esetlegektől menthettem meg. Vagyonom feldúlatott, családom a török táborba küldetett hűségem kezességéül, de nem a személyes érdekek ösztönzének arra, hogy a törökök iránti minden kikeléseket gátolni törekedjem. El van veszve az, aki most ez óriás fenevaddal küzdeni mer. Míg Roggendorf serege tönkre nem tétetett, más volt a helyzet. Tudom, hogy a janicsárok nem jöttek ide csupán szórakozás kedvéért. Hogy komoly céljok van, elég bizonyság rá a híres renegátnak s magyar ellenségnek, az anatoli basának jelenléte, kit a török rabságból kiváltott egyének hol polgári öltözékben, hol janicsár-ruhában láttak.

— Alkalmasint ő tudakolt tőlünk Török Bálintról is, — mondá János diák, feláldozván duzzogási vágyát az országos dolgokról való fecsegésnek.

— Midőn ma reggel a kis király Szolimán táborába indult, a basa, mint értesítve vagyunk, a csoportozatban láttatott, s ez oly rossz előjel, mint az üstökös megjelenése, mely a vérontások és döghalál hirdetője szokott lenni. A janicsárok alkalmasint azért vannak Budán, mert a császárt környező basák a királynét ijesztés által akarják rávenni, hogy a váradi szerződést nyilvánosan tagadja meg. Ferdinánddal többé semmi kialkuvást ne merjen megkísérteni, s egész seregét a Bécs elleni hadjáratra feltétlenül engedje át. Mentül több ürügyet találhat a szultán panaszra, annál szertelenebbekké lesznek követelései . . . Ah!

az óra tizenegyet üt, s még a király és az országtanácsosok nem érkeztek vissza. Súlyos megpróbáltatások napja a mai ... De nem tartóztatom már tovább kegyelmeteket. Szobájok rendezve van ... foghely ugyan, de melyik zuga a hazának nem hasonlít hozzá.

A jámbor fecsegő Bornemisza egészen a börtönajtóig kísérte vendégeit.

Elemérék szobája valóban tág és kényelmes volt, de noha bezáratásuknak — János diákon kívül — fontosságot nem tulajdonítottak, hangulatjok nem volt rózsaszínű.

Barnabás a fogságot az emelkedés kezdetének nem tekintheté, s a Boldogasszony német templomának körvonalai, a halottak árnyaival, s a bősz és idétlen káprázatokkal megint megjelenni fenyegetőztek, mint sülyedt kedélye s egy pontra szegzett merev szemei gyaníttaták.

Elemér pedig önmagával volt elégületlen.

— A duló és perzselő török csapatok családomat kiirtották, — szólt részint magával vetve számot, részint János diákot, ki már ágyban feküdt, értesítve mai szerepének indokairól. — Nem kell-e gyűlölnöm a törököt? Mint gyermek fogságba estem és Dzsemil aga vásárolt meg. Igaz, hogy ő atyám volt s nem uram. Gondjainak köszönöm a kard és a lant mesterségét. Áldás legyen pályáján, vagy ha már meghalt, sírján. De ha egy török a rab gyermek iránt több mint keresztyén volt, behunyhatám-e szememet, siket lehetett-e fülem a hajmeresztő szenvedések iránt, melyekre annyi ezer magyar rab van kitéve? Nem az együttérzés emel-e föl a porból, s győz meg az emberiség magasabb hivatásáról? Aki a részvétet nem ismeri, vagy hideg bölcseségében felül áll az embereken, vagy aljas indulataival alább sülyedt az állatoknál. Egyébiránt még ebből nem következik, hogy helyesen tettem, midőn a *Het vezér*ben izgató verseket danoltam.

— Pohár közt a római pápáról is énekelünk. Aztán ki bízta a budai polgárokra, hogy a nemes embert

móresre tanítsák — válaszolá János diák álomtól nehéz szemekkel.

Barnabás, midőn merengéséből kibontakozott, a nála szokatlan szelídséggel mondá : — Jó éjt Elemér! Nem hagyjuk el egymást úgy-e?

IX.

A börtön csendes álommal ajándékozta meg vendégeit ; de a királyi palota e részben fukar volt a legkecsesebb nő iránt, ki két koronát hordott : a szépségét és hatalomét.

Izabella a mult éjjel azért nem aludt, mert fiának a szultán sátorába kellett menni ; ma éppen azért van ébren, mert fia a sátorból még nem jött vissza. Szíve mély aggodalmából délután öt órakor meghitt embereinek egyikét drága családi ékszerekkel a török táborban levő lengyel követhez küldé, kéretvén őt, vinné az ajándékot Rusztán basának, Szolimán kedvenc vejének és feleségének Mirmah szultánnőnek, s venné rá a magyarok iránt különben sem rosszindulatú basát, hogy a csecsemő-királynak mielőbbi visszaküldését sürgesse.

Éjjeli egy órakor megérkezett a hintó a csecsemővel, a női személyzettel és a belső tanácsosok és főrendűek közül Markossal, a legcsekélyebb igényű hivatalnokkal.

Az udvarmesternő merész képzelőtehetségét, melyet a renegát nejének ravasz hitegetései is táplálták, teljességgel nem elégítette ki sem a szultán sátorának fénye sem bőkezűségének mértéke. A keleti bíbort és szöveteket sokkal szebbeknek, a keleti fényűzést és pazarlást sokkal általánosabbnak, s a keleti gyémántokat sokkal nagyobbaknak hitte, mint aminőknek találta, kivált a szultántól nyert ajándékoknál. Éppen azt szerette volna a királynénak bebizonyítani, hogy a madridi udvar egyetlen termében több látnivaló van, mint a császári sátorban, és V. Károly nemcsak az illem szabályaiban, de a katonai erényekben is mestere lehetne Szolimánnak, kinek gyalogsága egye-

nes sort sem tud formálni, lovassága pedig apró lovakon nyargal szanaszét ; éppen azt akarta említeni, hogy az ebéd is leginkább juhhúsból és rizsből állott, a nagy ezüstkannákban csupa víz vala, s azon ötágú villával kellett enni, melyet az ember nem hagyhat el magától, ha feledékeny is ; aztán berekesztésként, éppen azt akarta megjegyezni, hogy Bajazid hercegfi Zsigmondot úgy csókolta meg, mintha harapna, s hogy az asszonyok nadrágot viselnek, s arcaik helyett körmeiket és szemöldeiket festik : de fájdalom! a királyné miután gyermekén szemeit elragadtatással legeltette, könnyezni kezdett, s a szokás ellenére a szegény udvarmesternőt még szóhoz jutni sem engedte. Tudakolás és fecsegés helyett összeszedette a legszebb kelméket, miket csak valaha a külföldi udvaroktól kapott, előhozatta a fegyvertárból a legértékesebb dísz- és emlékfegyvereket, melyek annyi dúlás közt még el nem pusztultak, kivéteté a szekrényekből ara-pártáján kívül a többi drága ékszereket, s midőn egy csoport basa és háremhölgy számára fejedelmi ajándék volt egybehordva, érzékeny, de tapintatos és nyomatékkal teljes latin levelet írt a szultánhoz, melyben tanácsosai visszaküldését kívánta, s a veszélyeket rajzolá, melyeknek az ország ki volna téve, ha a szultán igéreteibe vetett hit egyszerre megszűnvén, a török véduralom gyűlöltebbé válnék a meghódíttatás és szolgaság legmegalázóbb nemeinél is.

E levél átadását, valamint az ajándékok kézbesítését Markosra bízta, ki korán reggel volt elindulandó.

Izabella tanácsosai neki többnyire csak keserűséget okoztak.

Eddig azt mondhatták, hogy politikájok a körülmények teljes ismeretére támaszkodik és biztos alapú, s ennélfogva a királynénak a mindent koronázó sikerért föl kell áldoznia nemcsak nézeteit, hanem érdekeit is.

Most azonban e politika a kudarc és meghazudtoltatás szélén állott.

A királyné ezért belső elégtételt érezhetett volna,

mert ő a közelgő válságot előre látta és sokszor megjósolá.

Heves nő lévén, nemcsak gyakran neheztelt tanácsosaira, hanem bosszúvággyal is telve volt, kivált Martinuzzi ellen. Azonban most, midőn zsarnoki bukását a haza nagy veszélye követte volna, nem tapasztalt keblében más érzést a szánalom és segítési vágyon kívül.

Eddig gyakran mondá, hogy minden vércseppje lengyel és olasz, s hogy a rá erőszakolt uralkodást a száműzetés egy nemének tartja; most azonban mélyen érzé a viszony erejét, mely a magyar hazához kapcsolja, érzé a szeretetet e véráztatott föld iránt, s kezde becset tulajdonítani még a trónnak is, melyről lelépni hőbb óhajtásai közé tartozott.

Mi alakította kedélyét így át? talán csak nem az a könnycsepp, melyet a tegnap éji értekezlet alatt Frangepán Orbán szemében látott?

*

Turgovics Miklós, Budaváros főbírája, nem tudta megfogni, hogy miért van a török táborban. Néha fogolynak képzelte magát: de e szomorú helyzetet meg látszott cáfolni az a tény, hogy míg az országtanácsosok és főurak fegyveres őrizettel vétettek köriil, neki szabadon lehetett kimenni sátorából. Máskor hinni akarta, hogy ő szabad, de ezen édes reményt megint eloszlatta a tapasztalat, mely, midőn sátorától messzebb akarna menni, valami janicsár vagy spahi alakjában előlépett, s visszakergeté a tábor központján bizonyos szűk területre, melyből, mint megbűvölt az elébe írt varázskörből, sehogy sem bírt kimenekedni.

A csecsemő-király visszautazása utáni reggel azonban a rejtelmes homály, mely Turgovics helyzetét körülfogta, oszlani kezdett, mint midőn végre a sűrű ködön egy sugár tör át. Vajjon e sugár a megtért szerencse napjának hajnalpirjából vagy alkonyának utolsó csillámából tévedt-e hozzá — elhatározni nehéz volt.

A csauz tudniillik reggel hat órakor sátorába lépve mondá: — A kegyelem mindig buzgó forrása szétáradott a te városodra is, oh kadi! A hatalmas padisah megkegyelmezett azon raboknak és rabnőknek, kik a német tábornokkal szőtt cimboráskodás miatt mint bűnösök vagy túszok a mi táborunkba küldettek.

— No tehát megvigasztalhatom Bornemiszát is, kinek nejét és leányát György fráter ide hurcoltatta, — gondolá Turgovics, s gyorsan kezdett öltözni. — Ha elvesztettem vagyonomat, legalább szabad vagyok és láthatom feleségemet s két kedves gyermekemet. A fecske, ha elrontják fészkét, újra épít. Iparkodom, s megint vagyonossá leszek. Mint fog örvendeni az én kedves nőm, látom az elragadtatás könnyeit szemében.

Körülbelül ezeket gondolta Turgovics, míg szájával így szólott: — Nagy a világhódító szultán kegyelme, s kiapadhatatlan mint a tenger. Legyen Allah irgalma is oly mérhetetlen és határnélküli iránta.

A csauz hallgatott, várván, míg öltözködését Turgovics tovább folytatá, s azután így szólott: — A szultán kegyelme nagy és béketűrése hosszú ugyan, mint az üstökös serénye; de a te eszed, érdemes kadi! oly rövid, mint a kutya elvágott farka.

— Miért hiszed ezt, igen tisztelt csauzom?

— Mert felöltél magadra egy mellértes dolmányt, melynek színe nem jól választott, s melyen hiányzik az arany zsinór és ékkő. Öved ruhaszekrényedben maradt, nem is említve süvegeden a kócsag-forgót, közepén a nagy smaragddal.

— Oh csauzom! az én kedves nőm szebbnek tartja ezen egyszerű dolmányt, ha rajtam látja, mint máson a királyi bíbort. Övem az ő átölelő karjai lesznek s ha szemembe tekint, nem fogja meglátni, hogy süveg forgóján kavics van-e vagy drágakő.

— Bölcs kadim! honnan tudod, hogy nőd ez életben valaha téged látni, s ha látand, örvendeni fog rajta?

— Hiszen te mondád, hogy szabadok vagyunk, — szólt Turgovics megütközéssel.

— Rólad nem beszéltem, kadi. Te öltözzél fényes ruhába, állj a táborpiac közepére, várd, hogy mi történik ott veled.

Ezzel a csauz távozott, de amint a sátorfüggönyt kinyitá, Turgovics két felállított őrt látott.

— Veszve vagyok! engem szemeltek ki áldozatul, s díszruhában kívánják, hogy meghaljak, — sóhajtá Turgovics, s dermesztő hideg nyargalt át teste minden ízén.

Őrei a piacra vezették.

Itt voltak felállítva a Buda ostroma alatt a vezérek által a szultánnak ajándékozott foglyok, fegyveres janicsároktól körülfogva.

Turgovicsnak az anatoli basa mellett, ki mint látszott, parancsnoki szerepet visz, kellett helyet foglalnia.

— Hányjátok kardra e hitvány gyaurokat, — szólt a basa a foglyokra mutatva, s elkezdődött az irtózatos mészárlás az «allah!» kiáltásával, a sebesültek jajgatásával, a haldoklók nyöszörgésével, az elmetszett tagokkal, a gyilkosok bősz és a legyilkoltak szívszaggató arckifejezésével, a földet megáztató s a vert sebekből messze kifecskendő vérrel. Néhány csepp Turgovics ruhájára, és egy égető, letörölhetetlen, az ő sápadt arcába esett.

A végrehajtott munka után a janicsárok fele a holtakat takarítá el, másik fele sorakozott.

Az anatoli basa magyarul mondá: — A budai bíró lépjen a sort formált janicsárok élére, vezesse őket a várba, s foglalja el számokra azt a szultán nevében. A janicsár aga a városbíró baloldalán megy vele.

Turgovics előbb megkísérté, hogy látja-e a janicsárokat? S csakugyan látott holmi fantasztikus alakokat, mintha lebegnének megnyujtva, megrövidítve, foszlányokká osztva magokat. Aztán megkísértette: vajjon mozognak-e lábai? S úgy találta, hogy mereven és előre lépnek, de mintha fából volnának készítve. Nagy mesterség volt figyelemmel kilesnie: vajjon a lábmozgatás vakmerész próbája közt, feje elő vagy

hátra akar-e esni? azonban rendre sikerült az egyensúlyozást kitalálni. S ő valóban ment Buda felé, s ez nem lehetett csalódás, nem az érzékek káprázolása, nem a forró láz álma ... nem, az száraz és elvitathatlan tény volt. Mintha ittas volna, hozzá közelítettek a házak ... azonban csalhatatlanul ő ment azok felé. Néha úgy rémlett, mintha a magas épületek levették volna fedeleiket, mint szokta az ember fejéről kalapját, ha nevezetes férfiúval találkozik ; azonban Turgovics utóbb ennek is ellenkezőjéről győződött meg, tapasztalván, hogy az út fordulatai miatt tűnik el némely ház teteje. Az ő vizsgáló elméje, fájdalom! mindinkább kezdé jogait visszanyerni, mind gyérebbé lettek a tünetek, mind sivárabbá a való. Már nem kétkedett többé, hogy az emberek előtte nyargalnak, zárják be kapuikat, és az ablakon véletlenül kitekintő arcok őt látva válnak kővé. Még csak egy viziója volt, midőn a Víziváros kapujának első lépcsőjére tette lábát, felesége halottas ágyban feküdt, kezét görcsösen szorítva szívéhez, mely egy nagy fájdalom miatt egyszerre megszakadt ... Oh, de ez talán mégsem puszta látomás, ez a meg nem hamisított való és oly tény, melyről kétkedni semmi tagadó bölcselet nem tud.

Turgovicsnak egy könny hullott ki szeméből, s arca szögletére tévedve, lemosott valamit azon vércseppből, mely vitriolként égette, midőn a török őt eszközévé avatá.

Ami ezentúl történt, röviden meg van írva a krónikában.

Turgovics Miklóstól vezetve, felmentek a janicsárok Budavárába, a vízivárosi kaputól a Szent György-teréig, hol hozzájok csatlakozának a Budára tegnap csak mulatni indult bajtársak is. Néhány perc mulva deli arab ménen s fényes törzstiszteitől kísérve megjelent az anatoli basa, a renegát Szolimán is. Ez Turgovicstól a szultán nevében átveszi a várost ; midőn aztán a basa magasra emelvén a nagyúr zászlóját, janicsárjaival minden utcát és kaput megszállat. S most egyszerre az utcákon kikiáltatik, hogy valaki

a városban van, nemes, katona eltakarodjék. Estig végrehajtatott a parancs, s a meglepett, vezérek nélkül bolygó őrség tétlenül nézte az ármányt. Most két sátor emelkedik a Szent György-téren ; egyik Szolimán basáé, a másik a janicsár agáé.

A következő nap kihirdettetett, hogy a polgárok s a köznép fegyvereiket, bárminemüek legyenek, még a késeket is, fejök és jószágok vesztése alatt a Szent György-terére hozzák. A városi nép a szerint cselekedett. Izabellát fölhívta a janicsár aga, nyitná meg a királyi várlak kapuit Szolimán hadai előtt. A várlak a szultáné, válaszolá Izabella, kérve az agát, csak addig ne eresztene be senkit, míg belőle ki nem költözik.

A janicsárok egy álló hétig az utcán tanyáztak, s a lakosoknak meghagyatott, húznák meg magokat házaikban. Az anatoli basa ugyanis zendüléstől tartott, mely a féltett kincset megint kiüthetné kezéből. Még utóbb is, midőn úrszabású, nemes vagy szolgáló embert láttak az utcákon a janicsárok, nyomban kiűzték a városból, melyben csak polgárt, pórt és zsidót akartak tűrni.

A nándorfejérvári basa s az Izabellától elpártolt s most Szolimán császár táborába hurcolt erdélyi vajda, Majláth, régibb feladásaiból a török országnagyok még nem szűntek meg azon gyanút táplálni, hogy György fráter, bár nyíltan a magyar-török szövetségnek nagy barátja, titkon muzulmán foglyokat sanyargat az állam börtöneiben. Ennélfogva az anatoli basa rendeletet kapott a budai fogházak feltörésére. Berontottak tehát a janicsárok a várpalota földalatti tömlöcébe, hol várakozásuk ellenére egyetlen török sem vala elzárva. Ezen kedvetlen tapasztalás bosszantá a basát.

— Ki kell kutatni a városi börtönt is — parancsolá.

A porkoláb reszkető kezekkel nyitogatta a vaspántos ajtókat ; de sehol egy láb török sem vala fölfedezhető.

— S nincs több fogház? — kérdé egy janicsártiszt, ki két nappal előbb az Ötvös-utcában figyelmeztetė renegát tizedesét, hogy szemen tartsa Barnabás diákot.

— Nincs uram!

— Hogy merészelsz hazudni, gyaur? mintha nem kisértem volna tegnapelőtt a városházáig néhány lázítót, kik korcsmákban izgattak a világhódító szultán ellen fegyveres fölkelésre.

— Van ugyan, de nem az igazi börtönben, három letartóztatott úr; de akiket csak a közzavar miatt feledtünk ott, mert ma délben már szabadon kellett volna bocsátanunk.

— Hozzátok ide a rabokat! — parancsolá a tiszt.

Tizenkét janicsár fegyver közé fogva vezette el Elemért, Barnabást és a külváros legelőrelátóbb politikusát, János diákot.

A Szent György-térre vitettek az anatoli basa sátora elébe.

A janicsártiszt bement értekezni.

— Érdekessé kezd válni e kaland, — szólt Elemér azon nyugalommal, mely a veszélyek közt sajátja volt

Barnabás diák szemei vadul forogtak, mintha ökölre akarná hívni a sorsot, mely kajánul vetett ismét tőrt vagy az emelkedés, vagy a bosszú elébe.

— Talán a szultán ő felsége katonái nem élnek azon balhiedelemben, mintha a magyar nemes fölött nekik törvényes bíráskodási joguk volna? — kérdé és sóhajtá János diák nagy rettegéstől környezve.

A sátorba bement janicsár tiszt helyett kijött egy óriás szerecsen, hanzsárral övében s idomtalan terметéhez nem illő fürge mozdulatokkal.

Tetőtől-talpig megnézte Elemért, s nógatta fejét, mi helybenhagyást jelentett.

— Ezek vásárra visznek minket, — mondá a sokat tapasztalt lantos.

Barnabás röffenő hangot adott száján, s arca inkább dühöt, mint félelmet fejezett ki.

János diák térde reszketett.

Az óriás pedig valódi kéjjel legelteté szemeit a visszatetsző alakú, de erős alkotású Barnabáson, s ismét nógatá fejét.

Midőn pedig János diákhoz ért, látván, hogy az rövid is, vékony is, sovány is, tapsolt kezével.

Erre a rabkísérő janicsárok közül egy nyakonragadta János diákot, s lábát hátuljával oly erős érintkezésbe hozta, hogy a szegény előrelátó politikus bukfencet vetve a földre esett, honnan halkan fölemelte fejét s körülnézett, mintha kérdené: látták-e ezt elégséges és szavabevehető tanuk, s miután, fájdalom, a nép bezárkózva vala, s a janicsárok hittel pecsételt vallomásaira sem sokat építhetett, nagy hirtelen fölszedve magát, s fövegét is ott feledve, hihetetlen gyorsasággal nyargalt ki a Vízi-kapun s meg sem állott saját lakásáig, hol rögtön magára zárta az ajtót.

Elemért és Barnabást pedig a janicsárok a török táborba vitték.

*

Másnap a diván arról tanácskozott: mit kelljen tenni a királynéval, annak fiával, s az őrizet alá helyezett urakkal. Az anatoli basának az volt véleménye, hogy mindnyájan Konstantinápolyba küldessenek s az ország egy Budán hagyandó basa kormánya alá tétessék. A belgrádi kormányzó ellenben méltatlannak mondá egy síró asszony kedvéért s védelmére minduntalan költséges hadjáratot intézni: küldje vissza a szultán a királynét atyjához Lengyelországba; a királyfiút neveltesse Konstantinápolyban; az urakat ölesse meg, váraikat foglalja el, s az országot tegye török tartománnyá.

— Hát a szultánt, ki a királynénak és János király trónutódjának védelmet, pártfogást igért, szószegéssel vádolhassák-e a keresztyének? — mondá Rusztán basa, kinél a királyné ajándékai által megnyert Mirmah szultánnőnek közbenjárása sem maradt hatás nélkül.

A padisah vejének véleményét felkarolta néhány a többinél szelídebb indulatú s Izabellától lekötelezett basa.

S meg kell vallani, hogy a csauz-basa is, ki szavazattal nem, de annál jelentékenyebb befolyással bírt s ki Izabella szépségének a rajongásig volt bámulója,

minden követ megmozdított a paradicsom huriinál is tökéletesebb alakú lény megmentésére.

Szolimán császár, ki elébe a diván megoszló véleménye felterjesztetett, vejének tanácsára hajlott s kimondá akaratját, hogy Budavár s a Duna melletti vidék a Tiszáig török tartománnyá legyen : a királyné fiával és annak gyámjaival Lippára költözzék s a Tiszán túl és Erdélyben uralkodják ; Török Bálint pedig, minthogy amíg Ferdinánd pártján volt, sok kárt tőn a töröknek, Konstantinápolyba fogságba vitessék ; Werbőczi Budán maradjon, mint az új török tartomány főbírája.

Ezzel György fráter s a többi urak, Török Bálintot kivéve, szabadon bocsáttattak, meghagyatván nekik, hogy a királynéval Lippára vonuljanak. A csauz-basa Izabellához küldetett, hogy megvigye neki az aranyos és kék betűkkel arab nyelven írt okiratot, melyben a szultán esküvel igérte, hogy a királynét és fiát kijelelt országában védendi s mihelyt ez nagykorúvá nő, neki Budát is visszaadja.

Az anatoli basa Szolimán pedig budai főbasává neveztetett ki s hatalma alá rendeltetett az egész új tartomány.

X.

A kereskedő, kinek gazdag árukkal terhelt hajói, melyektől házának fénye s nevének hitele függ, a tenger-vihar áldozatául estek, még vigasztalhatja magát azzal, hogy szegénysége és hitelvesztett neve a véletlen műve és az igazságos bírák által bűnül nem rovathatik fel.

De a tönkrejutott államférfiak, kik ellen saját politikájok iránya lép fel s kik éppen a győzedelemben találják bukásukat, hasztalan remélnek elnézést akár a közvélemény, akár a történelem törvényszéke előtt ; mert amit mentségül hozhatnak fel, hogy ők ezt nem gondolták volna s hogy a véletlen fordulattól meg vannak lepetve, tehetetlenségöket és botor elbizottságukat még élesebben tüntetné fel.

A szultán sátorából hazatért tanácsosok néhány

nap alatt évek szenvedésein estek át s bármiben kerestek volna vigasztalást vagy mentséget s álokoskodásaiknak bármint hitt volna a közönség, az önbecsülésből, befolyásuk mértéke szerint, kellett veszteniök.

Petrovics duzzogott, György fráter sötét és zárkozó vala, Werbőczi István pedig meggörbedt és szemlátomást vénebbé lett.

De az iszonyú esemény a három vezéregyéniség kedélyhangulatát, a közös bukás mellett is egészen másként hatotta át.

Petrovics olyformán neheztelt, mint fogna most egy kormányzó tábornok, ha elkövetett vétségért fontos állomásról csekélyebbre tétetnék át. Szívéből sajnálta ugyan a haza veszedelmét, azonban vigasztalásul gondolta magában, hogy neki soha szakja nem volt a politika s katonai tekintetben semmi gáncs nem hárulhat rá, mert a török az új tartományt nem fegyverrel, hanem ravaszsággal nyerte. Hogy kipótolhatatlan kár Budavárnak idegen kézre jutása, erről ő, mint hű magyar és okos tábornok nem kétkedett ; de ha Ferdinánd foglalta volna el, akkor szintén nem maradt volna az Izabella kezében s még a magyar katonai dicsőség is új csorbát szenved vala. Mi végre kedves rokonának, a királynénak helyzetét illeti, erre nézve Petrovics bánatát enyhítette az, hogy Erdély és Magyarország a Tiszáig még elég nagy akár egy királyi trón számára, akár pedig arra, hogy a váradi béke kötményei szerint Zápolya magánbirtokaival s az Izabellának igért többi várakkal és harmincadi jövedelmekkel kicseréltessék.

György barát rejtélyes céljaira álutakat is kereső, de kimeríthetetlen segélyforrásokkal bíró jelleme, azon perctől kezdve, midőn a tanácsosok a divánból kivitetvén, őrizet alá vettettek, romba dőlt politikai tervei helyébe új építményhez fogott. Ha egy földingás tönkrejuttatta volna a várost, melyben neki háza volt : ő lenne az első, ki a közbódulás alatt sem vesztve el lélekjelenlétét, a düledékekből kiválasztaná a használható anyagokat, örvendene minden kődarab-

nak, mellyel a rögtön megkezdett munkásságot folytathatná s az alap letételekor már gyönyörködnék a vörösszalagú koszorúban, melyet a fedél bevégzésével ki fog tűzni. Ha mint tudós harminc évig dolgozott volna egy munkán, mely a befejezéskor elégne: tüstént asztalához ülne, leírná az első sort s kettőzött szorgalommal haladva tovább, a szerencse különös kedvezésének tekintené, ha a láng martalékává vált ívek közt találna néhány épebb lapra, melyből egész sorokat írhatna át. Ha a váradi püspökség helyett oly országban öltött volna vala szerzetes ruhát, melyben az izlám véres harcok közt irtotta ki a keresztyén hitet: ő volna az első, ki az utolsó katholikus vezeklésekor kezébe venné a keresztet, hogy e jel alá az átpártoltak közül visszatérítsen egyet s midőn a kezdet sikere megtenné hatását, viszont ő volna, ki a katakombákba vonulva, apostoli buzgósággal prédikálna, nem rettenve vissza hívei kevés számától s nem hagyva fel a reménnyel, hogy idővel az egész országban visszaállíttatik a tan s azon oltár, mely le volt rombolva.

Jelleme e szívósságát átvitte a politikába is.

Szent István koronájának területét egy fő alatt egyesíteni: ez volt törekvése.

Ha a vallási villongások, ha a német birodalom zilált helyzete s ha a francia politika iránya nem tette volna aránylag gyengébbé Ferdinándot, mint Zápolyát, kit a nemzeti párt rokonszenve és a török császár véduralma támogatott: akkor György barát csalhatatlanul Ferdinánd részére állott volna.

Így azonban a Zápolya-család ügyét pártolta s a törököt, melynek védhatalma alatt Magyarországot visszaállítani remélé. Elhatározott lévén e célra nézve, nem volt válogatós az eszközökben.

Az álút, a tettetés, a ravaszság, a jól játszott ingadozás bizonyos pontig csak annyi értékkel bírtak az ő politikájában, mint e vétkekkel szembetett erények.

Az óbudai sátorban Szolimán császár levetette álarcát s a védúrból hódítóvá lett, még pedig az

álnokság oly fegyvereivel, melyeket a maga helyén Martinuzzi sem vetett volna meg.

Midőn tehát ő a szultán eljárását észrevette, azon érzés szállotta meg, amit jól kifejez az egyszeri katona felkiáltása : Törököt fogtam, de visz magával.

Ezen segíteni kell : volt a közvetlen gondolat, mely György barátban fölébredt.

Buda és a Duna-köz idegen kézre jutása a legerősebb akadálya Magyarország egységének s a török annyira bárgyú sohasem fog lenni, hogy ígéretét teljesítve, a megszállt részeket visszaadja a teljes korra jutott Zápolya Zsigmondnak. Tehát le kell a trónról léptetni a Zápolya-családot a váradi szerződés végrehajtása által s Ferdinándhoz vonva az egész nemzetet, kell Magyarország egységét létesíteni.

Ez volt az új politikai épület, melyet a föld ingása által ledöntött régi helyébe emelni akart Martinuzzi.

Látnivaló, hogy a mostani, bár mélyen rejtett terve ugyanaz volt, melyért Budavár ostromakor a Ferdinánddal egyezkedni akaró Izabellát bezárással fenyegette, melyért Atádit kivégeztette, Bornemisza házát feldúlatta, Turgovicsot megsarcoltatá s melyért Podmaniczky jónak találta a szultán óbudai táborában meg nem jelenni és parasztruhában puttonnal hátán Palota várába menekülni.

Ami a harmadik főszereplőnek, Werbőczi Istvánnak érzéseit illeti, azok igen egyszerűek és természetesek voltak. Kedélye össze volt zúzva, mert Szolimánban csalatkozott. Magáról sokat tartva, állhatatosan hitte, hogy az egész török-magyar politika az ő vállain nyugodott s ennélfogva a vallott kudarc kizárólag őt terheli. Szégyellé Izabella színe elé lépni s méginkább átallta volna e nőnek, ki az eredményt előre megjóslá, valaha tanácsot adni. Elfogadta tehát a György barátja által — ki tőle, mint ideológtól, menekülni akart — adott tanácsot, hogy vállaljon a török tartományban főbíróságot s miután ott minden egyéb veszve van, tartsa fönn legalább a magánjogot a magyar perrendszert és igazságszolgáltatást. Werbőczi talpig becsületes ember s a rajongás határáig

vallásos érzésű lévén, új hivatalát egyszersmind vezeklésnek tekintette, mellyel politikai tévedéseiért lakolni kész. E tévedései közé nem számította be a legnagyobbat, hogy a mohácsi veszedelem előtt, népszerűségének hosszú pályája alatt, mint az ország leghatásosabb szónoka és igazgatója az elbízottság maszlagával tartotta jól a nemzetet, még pedig oly korszakban, midőn ezt nyomorúságának érzetére és bűnbánó magábaszállásra kellett volna bírnia. Ő, mint egyik legkitűnőbb történetírónk helyesen jegyzi meg, botor volt elhinni, hogy a nehézkedési súlyt kénye-kedve szerint a nemzet egyik osztályáról a másikra helyezheti s hogy a kormányt az urak elkerülésével, az urak ellenére elsősorban vagy éppen kizárólag a nemességgel vitetheti, azon nemességgel, mely politikai erkölcsiség dolgában kevéssel volt tisztesebb az uraknál s politikai belátás dolgában még valamivel rövidlátóbb volt, mint maga Werbőczi. A csoldálatos hatású szónok és nagy törvénytudós semmi vallásos megdöbbenést nem érzett azon, hogy a mohácsi vész előidézésében egyik főtényező volt ; de Buda elfoglalásáért vezekelni akart.

Azt minden rossz következményeivel együtt felfogta, hogy egy emberben, de azt már átérteni nem volt képes, hogy elvben csalódott.

Izabella királyné tanácsosai ily érzésektől áthatva érkeztek Budavárosába, mely már akkor a janicsárok kezében volt s megaláztatásából csak a félhold hiányzott még.

Ott állott a kereszt a templomok tornyain ; de a könnyekbe lábbadt szemek máris ingadozni látták s minden átmenő rettegett, hogy fejére hull.

*

A várban az útrakészülődés nagyban folyt ; mert a budai basa a szultánt akarja elfogadni s az új birtokos kedvéért sürgeti a réginek kitakarodását.

A királyné mentül érzékenyebben volt sértve, annál több eréllyel intézte a drágább bútoroktól kezdve

minden értékesebb s kivált a művészi beccsel bíró tárgyak továbbszállítását.

Kifáradhatatlan volt, mint az ideges nők szoktak lenni ily körülmények közt.

Leendő udvartartása iránt is szükség volt megállapodnia.

A csekélyebb terjedelmű ország, mely még hatalma alatt volt, megtakarításokat sürgetett a kiadásokban ; de Izabella nem akart cselédjeinek elbocsátásával pénzt kímélni.

Legtöbb ellenszenve volt udvarmesternője iránt, ki Martinuzzi által eszközül engedé magát használtatni s néha majdnem a kém szerepéig sülyedt. Azonban Izabella nagylelkű volt s maga szólítá fel az udvarmesternőt hivatala folytatására.

E nő megfukarkodott kevés tőkéjén kívül semmire sem támaszkodhatott ; mert még egy nemesi várad tulajdonosa is nehezen fogadta volna szolgálatába. De ily tekintet nem tartóztatta vissza attól, hogy a madridi, nápolyi, lissaboni s minden más udvarok fényéről ne tartson hosszas értekezést ; megemlítve, hogy neki roppant egybeköttetései vannak s hogy Mária, II Lajos özvegye s most Németalföld régensnője többször szólította nénémasszonynak, Eleonora főhercegné pedig tőle tanulta meg a «királynévíz» titkát. Csak midőn eléggé kitünteté, hogy az ő személye mekkora nyereség Izabellára nézve, szállott le azon nyilatkozatra, hogy hűségének bebizonyításául kész ő felsége parancsának engedelmeskedni s követni fogja királynéját a birodalom legtávolabbi várába is.

— Lehet, hogy az nem lesz vár vagy palota, — szólt méla mosollyal a királyné.

— Az a város, melyet felséged királyi székhellyé emel, kétségkívül fényes építményekkel fog bírni, — válaszolá hüledezve az udvarmesternő.

— Megtörténhetik, hogy nem mindenik háza lesz fából vagy vályogból.

E nyilatkozat borzadással tölté el az udvarmesternőt s a palotahölgyek közé menvén, titokban el is beszélte, hogy a királyné már vagy vályog- vagy fa-

házban fog lakni ; de a rémképek, melyek a jövendő ködéből fenyegetőleg tekintettek rá, mégsem bírták az udvarmesternői állomástól visszariasztani, akkora volt — mint mondá — hűsége.

Izabella udvarának személyzete közül soknak birtoka most már a török hódoltságba esett és több palotahölgy, kamarás és apród lett volna kénytelen szüleitől, rokonaitól s minden viszonyaitól elszakadni, ha az udvarral tova költözik ; de a magas szenvedő iránti részvét és szeretet akkora vala, hogy a férfiak közül, aki kénytelen volt érdekeit vágyainak fel nem áldozni, oly levertnek mutatkozott, mintha ragaszkodása minden tárgyát egyszerre temetné el s a következő napok számára a remény helyett csak a visszasóvárgás maradna fenn.

Izabella, midőn a haza nagy vesztesége a kőszívűeket is megrendítheté, nem vala oly hiú, hogy az arcvonalokban mélyen fekvő bánatból valamit magának, valamit az elválás közelgő percének s a már-már szétszakadt viszonyok sajgásának tulajdonítson : de bár az egymásra következett csapások miatt érzései kifáradtak s a fájdalmak iránt is kevés fogékonyságot mutattak, mégis lehetetlen volt megindulását titkolnia, midőn palotahölgyei és az egész nőszemélyzet a renegátné vezérlete alatt megjelentek s térdreborulva, könnyező szemekkel kérték : ne taszítaná el őket magától s vinné el, ahová csak a viszontagságok fogják vezetni.

— Te is kísérni akarsz száműzetésemben? — kérdé a királyné a renegát nejét. — Hisz egy szavadtól függ, hogy e márványpalota a tiéd legyen s hogy a régi királyi udvar zárt kapui feltáruljanak számodra.

— Hogy mernék én, felséges asszonyom, én, a szegény nemes leány ott parancsolgatni, hol felséged, hol a Habsburg Mária és az aragoniai Beatrix lakott? Vagy tán Zsigmond császár palotájába vonuljak, hol nagy Lajos leánya töltötte fényben és bánatban napjait. Nem oly malac orrára való, mint én, az arany perec, — szólt a renegát neje könnyezve és nevetve. — Aztán — tevé hozzá csattanósabb hangon — az én

férjem élemedett férfi létére is velem versenyzett a nyelvességben s nem hiszem, hogy amióta elfogták s rendre törökké, basává és szerdárrá tették, sokat szelídült volna. Sem a szeráljt, sem a háremet nem képzelem a jámbor magaviselet iskolájának. S ha ő, ki felségedet üldözé, azáltal, hogy pogány lett, úgy megjavult is, mintha pogányból keresztelkedett volna ki, ugyan hogy tudnék én békességben élni öt vetélytárssal, kiknek minden körmömre egy kivájni való szemök van? Inkább maradok örökre szalmaözvegy, mint beszegődjem hatodik feleségnek. És vegye azt is felséged kegyelmesen szívére, hogy ő budai basa ugyan és sok fegyveresnek parancsol, de ha a szultán vétségből csak akkora zsineget küldene neki, mint az én térdszalagom, már kénytelen volna magát azzal megfojtani. S mi történnék akkor a sok feleséggel? Az új basa még zsákba varratna minket és minthogy tengerünk nincs, bevettetne a Dunába ; már pedig én a halat megenni sem szeretem s annál kevésbbé szívelném, ha a hal enne meg engemet.

— De a basa téged visszakövetelt.

— Úgy van. S az hízelgett is egy kevéssé hiúságomnak, meggondolván, hogy háremében az egész világból kiválogatott szépségek vannak ; orrom körül pedig néhány nyári szeplő látható és termetem valamivel teltebb, mint óhajtanám. Azonban megizentem neki, hogy a nyolcéves özvegység alatt borzasztó szeszélyekhez szoktam, hogy közel sem ereszteném, míg pogány maradna, hogy csak ötvenéves asszonyokat tűrnék a várban, hogy különben, ha csak egy vaskanálnyi szénre tennék szert, felgyujtanám a házat s hogy távolléte alatt oly méreg készítését tanultam meg, melynek semmi tulajdon íze és színe sincs, s mégis csalhatatlanul öl, még pedig minden megismertető jel nélkül. Én ugyan nem azt értettem, felséges asszonyom! hogy ily méreg nálam, hanem hogy bennem van. De ő csalhatatlanul külső méregnek képzeli, rettegni fog hozzám csak közelíteni is. Aztán, miután még a szultán itt van, nem fogna elég vakmerő lenni,

hogy felséged kíséretét oly asszonyért megtámadja, kivel négy egész évig élt házasságban.

Izabella a jóindulatú, de dévaj nőt, mint az udvari hideg szabályosság ellentétét, csak a változatosság kedvéért is szerette. Örömmel tartá tehát magánál. De bármely vigasztalásul szolgált, hogy az egész nőszemélyzet kész megválni családjától, összeköttetéseitől s a viszontagságok útján követni őt ; mégis érzé, hogy kötelességei vannak ez áldozatkész lények irányában, kik érette még szerencsétlenné is akarják magokat tenni.

Tudta, hogy egyik oly ifjú hajlamát bírja, ki azért nem vehette el, mert a Ferdinánd pártjához ragaszkodó apa nem akart várába a Zápolyákhoz szító családból menyet fogadni be. E pártgyűlöleten, Izabella hite szerint, segített Szolimán mostani eljárása. Tudta, hogy vannak palotahölgyei közt kisasszonyok, kiknek szülei az új török tartományban laktak, de most Ferdinánd megyéibe fognak költözni s nagy fájdalommal értesülének arról, hogy leányaik tőlök elszakadnak. Erkölcsi rablásnak hitte Izabella ez eljárást. Kérte, parancsolta, hogy menjenek vissza az apai házba. Ellenállott a könnyeknek, a zokogásnak, a búcsúzás szívreható fájdalmainak s első gondja volt hogy biztos kíséretről intézkedjék hazaszállításukra.

A többieket pedig kivétel nélkül magánál tartotta.

Most már tanácsosait akarta elfogadni.

Amint a kitűzött óra közeledett, mind nyugtalanabbá lett.

Az éjjeli értekezlet óta a mai találkozásig roppant hézag támadt, melybe az események, a megaláztatások és a tönkrejutott remények egész tengere tódult be s különválasztá Izabellát azoktól, kiknek véleményeit saját romlásával kellett követnie.

Szemrehányást nem akart tenni ; erre el volt tökélve.

De tudta, hogy személye maga, némán is, szóló vád.

Érzé, miként tanácsosai közül némelynek már ezentúl idegenkednie kell tőle, mert a hallgatás nagylelkűségét rejtett neheztelésnek s az elnézést lenézésnek tekinthetnék.

S neki már kötelessége azon befolyás ellenében, mely kudarccal végződik, korlátokat teremteni. Ámde Petrovics képtelen Martinuzzi szándékait ellensúlyozni. Ki legyen hát a hatalmas államférfi vetélytársa?

Izabella, midőn Frangepánra számít, őszintén hiszi, hogy ez a királyné gondolatja, kinek egyébiránt a trón nyugtot, a korona örömet nem ad — s nem az asszonyé, ki egy könnycseppre még mindig élénken emlékezik.

Ah! a jövő óra határozó fontossággal bírhat.

S minden perc — bár nem tudja miért — nyugtalanabbá teszi Izabellát, a huszonkét éves és ragyogó szépségű nőt, kinek sok bámulója volt Krakkóban s egy férje Budán ; de a szerelmet, Ariosto kalandos meséin kívül, leginkább csak Dido történetéből és Petrarca verseiből ismeri.

XI.

Werbőczi ma fog legutoljára a kormányzótanácsban megjelenni s pár nap mulva új hivatalához kell fognia.

Ő a török tartomány keresztyén népességének főbírája.

De vajjon melyik megye vagy kulcsos város fogja hozzá fellebbezni a pert?

Nem valószínűbb-e, hogy még minden falu is maga intézi el ügyeit, amint éppen tudja.

S ha nem akad tárgy, melyről ítéletet lehessen hozni, akkor mit használ az egész megmentett magyar törvénykönyv, mely leginkább az ő rendező kezének és tudományának köszöni létét?

És hol vannak az ügyvédek, hol a bíráskodásra alkalmas emberek?

A janicsárok kihajtottak a városból minden főurat, minden nemest s általában minden fegyverviselő embert ; tehát az akkori műveltség öszletét, igen kevés kivétellel.

Csak a polgári rend és a pórnép maradhatott Budán.

Ezek által kellett Werbőczynek megmenteni büszke művét.

A Belvárosban két magyar, két német és két zsidó utca volt.

Innen remélt a magyar az igazságszolgáltatás számára néhány újoncot toborzani ; mert a Vízivárosban alkalmas egyén nem vala az előrelátó János diákon kívül, ki a nemesek sorából egyetlen példánykint maradt fenn s kit a janicsárok, a római törvényben sem lévén jártasok, arccsapás helyett lábrúgással manumittáltak a fogságból.

Tagadhatatlanul Buda legeszesebb polgára a Werbőczytől kedvelt Turgovics volt.

Még a kormánytanács összejövetele előtt tehát hozzá sietett.

Turgovics neje szobájában volt, a vendég érkezésére lábújjhegyen jött ki, vörös szemhéjai könnyek és virrasztás nyomait árulták el.

Hidegen, hanyagul, apatikus közönnyel köszönt Werbőczynek s kezével egy karszékre mutatva, maga leereszkedett a másikba s álmos őgyelgéssel nézett a padlózaton egy pontra, mintha ott valami levakarni, lesúrolni, leégetni való volna.

— Talán alkalmatlan időben jöttem, — szólt Werbőczy, bánatos arcát rosszul sikerült nyájasságra erőltetvén.

— Azt gondolom, hogy az idő alkalmatlan lesz nekem, míg egészen el nem fogy ; belőle csak a végperc érhet valamit. S nagyságod még mindig él . . . akarám mondani, mindig egészséges?

— Morzsolom a napokat, kedves barátom! Truditur dies die! . . . Talán beteg?

— A nőm az.

— Remélem csak egy kevés hűlés miatt?

— Fagy miatt, nagyságos uram! Jéggé vált minden vércseppje, midőn engem meglátott. S hol van az a tudomány, mely a lélek betegségeit gyógyítani tudná? A hitet említi nagyságod! De ő nem akar többé hinni és imádkozni, mióta engem látott elől s utánam a janicsárokat.

Werbőczi eltakarta szemeit.

Turgovics pedig folytatá: — Martinuzzi sarcul viteté el vagyonomat, mert a töröknek nem voltam eléggé hű szolgája. Ezentúl tehát hű és engedelmes leszek, miután szégyenlek koldulni s hivatalomra szorultam: ezt gondolám. De van határa a szolgaiasságnak is, s tán nagysád sem ellenzi, ha állítom, hogy voltak vértanuk mindig, midőn az emberektől olyat követeltek, amit teljesítve, ha nem oktalan állat, akkor ördög. Átok idegeimre! A borzasztó mészárlás, a fülsiketítő jaj és hörgés, az elmetszett, reszkető tagok, a ruhámra fecskendett agyvelő és vér nem az én izgékony képzelődésemnek való dolgok. Ha engem fenyegettek volna golyóval, úgy hiszem, ellen tudtam volna állni. De kétezer szétszaggatott test, kétezer halál szemem előtt! ez elbódított s összezúzta lélekerőmet. S már késő bánkódni gyöngeségünkön.

Werbőczit nyílvesszőként sebzette Turgovics minden szava, mert kénytelen volt Buda elvesztésénél magát vétkesebbnek tartani, mint őt, ki csak eszköz volt.

— De Budát, kedves barátom! a törökök Turgovics Miklós nélkül csak úgy elfoglalhatták volna, — szólt Werbőczi vígasztalva.

— Kétségkívül, azonban, ha a halálraítéltet okvetlenül kivégzik is, következik-e belőle, hogy én legyek a bakó? S ha engem bakónak tartanak, mit használ, ha másokra hárítják az okot, melyért a pallós kezembe adatott.

— Mit tegyek én akkor, midőn barátomuram oly kegyetlenül ítéli el magát? — szólt Werbőczi legmélyebb megindulással.

— Nagyságod eljárása nem fordult saját családja ellen; de az én nőm életveszélyben van az iszonyú hatás miatt, melyet visszajövetelem módja okozott. Ha terítőn látott volna, az emberi nem közsorsa vígasztalná; óh! midőn janicsárok élén szemlélt, egy tekintet elég volt, hogy szívét átszúrja. Nagyságod mondhatja, az Isten a mellett csontból és húsból alkotta átlátszó üveg helyett s ennélfogva lehetetlen a kebel titkaiba tekinteni. S ki tudhatta volna, hogy a török

császár okvetlenül csal s nem hitte-e egy egész nagy párt éppen az ellenkezőjét? Oly helyen, hol a nép golyvás, sánta vagy vak, nem szégyenli a pap, ha a prédikáció közt vonít, a katona, ha a parádén biceg, a pandúr, ha rövidlátó s a zsiványt nem veszi észre. De én nem lehettem kétségben aziránt, amit parancsoltak s amit végrehajtottam.

— Borzasztó vigasztalás, — sóhajtá Werbőczi.

— Nagyságod, ha politikájáért akkora vádsúlyt hordana is kebelében, mint én, hozzám képest szerencsésnek mondhatja magát, mert buzgó katholikus s imádság, gyónás és vezeklés által folyvást közelebb juthat e földön a léleknyugalomhoz, a mennyekben az üdvességhez. De reám korunk vallásos kételyei befolyást gyakoroltak. Küzdöttem az eszmékkel, hol Rómára függesztve szememet, hol Wittenbergre s míg a régi tanok iránt ellenvéleményeim támadtak, az újból éppen azt rosszalom, amire egyedül volna szükségem, hogy tudniillik a hit csak magában üdvezít s nem jó cselekedetek által.

— Az Istenért, — esdeklék Werbőczi, — irtsa ki kebléből az eretnekség csiráit. Velem szemben a legjámborabb szerzetesek laknak; én is ott szoktam imádkozni és tisztulni lelki szennyeimtől. Tartsunk együtt a bűnbánat gyakorlatában és ami időnk fennmarad, fordítsuk annak, ami megmenthető, a magyar magánjognak életbentartására. Ezzel vívjuk ki hazafi társaink közbecsülését.

— Megtehetem, nagyságos uram, mihelyt parancsolja, — szólt Turgovics vállát vonítva — ha boldogtalan nőm áldozatul esik is, leányaimnak ruha és táplálék kell, mit nem lehet csak úgy szedni, mint a földről az epret, vagy a fáról a bogyót. De meg kell jegyeznem, hogy ez esetben szintén nagyságod lesz a szerencsés, nem pedig én. Mert nagysádod kedélyét termékenyíteni fogja az áhítat, mint a szántóföldet az eső; de attól tartok, hogy én szikla vagyok, melyről a fellegszakadás is nyom nélkül csorog le. Nagyságod, ha minden százezer rab helyett, melyet hivékenyen a török kezére játszott, megtakarított filléreivel kivált-

hatna a héttoronyból egy foglyot, legalább néhány napig boldognak fogná magát érezni ; ellenben én oly rossz természettel bírok, hogy mikor házam elégne, nem tudnék azon örvendeni, ha egyik ablakrámát megmenthetném. Nagyságodnak vigasztalásul szolgálna a magyar magánjog megmentése, de én e vívmánynak sem fontosságát, sem lehetőségét nem látom át. Megvagyok győződve, mi leszünk a meghódított tartomány utolsó magyar bírái s nyomunkba lép a kadi, az erőszak, a fejetlenség. Nagyságod még kivívni reméli hazafi társai közbecsülését bölcs ítéletei s talán meleg szónoklatai által is. De én úgy hiszem, hogy mi a török hódoltságban annyira elvagyunk különítve a magyar nemzettől, mintha egy puszta szigeten laknánk, melynek partjaihoz ami igazi hazánkból egy ladik sem téved, hogy nagyságod beszédeinek és tetteinek hírét elvihesse, akár Izabella, akár Ferdinánd országaiba. Minden jó és rossz vélemény tehát csak Budavárára szorítkozik s határán túl elhal. Megengedem, hogy nagyságod egy város kedvező véleményében is elég kárpótlást talál. De én azt hiszem, hogy aki nem gyalázhat, az nem is dícsérhet. Nőm rosszulléte miatt orvos után kellett mennem. Megvallom, reméllettem, hogy a nép szét fog tépni. Iszonyú csalódás vala ez is. A Vízivároson át majdnem Hévízig mentem, hol egy tapasztalt zsidó orvos lakik s onnan szintén vissza kellett jönnöm. A hosszú út alatt a nép még csak görbe tekintetet sem vetett rám. Az utcán lézengők — mint a bogarak, ha a falrepedésből a szobába találtak kimászni és neszt hallanak — élénken siettek rejtekeikbe vissza, hogy észre se vétessenek. Ily város, mely magát őrzi a láttatástól, nem fogja észrevenni még nagyságod érdemeit sem. Budának lelkét, életét kiűzték a janicsárok. Mi egy holttetemben élünk. A rothadás táplál minket egy darabig, de annak is végtére kiszáradnak nedvadó részei s egész éléstárunk száraz porrá omlik össze, melyet csak a bibliai kígyó ehet meg.

A kétségbeesett városbíró e zord eszméi, mint az őszi köd a ruhát, egészen átjárták Werbőczyt.

Soha oly szerencsétlennek, oly elhagyottnak, oly zavartnak nem érezte magát. Alig lelte meg az ajtót, melyen bejött és szemei könnyel teltek, midőn — amit eddig észre sem vett — a máskor népes utcákon alig talált élőlényre. Nemcsak a kard, a csótáros mén, a gazdag úri kocsik s a törvény és tudomány embereinek sürge, élénk hullámzása hiányzottak ; hanem a kereskedés, üzlet, a henye kíváncsiság s a napokba kényelmes beleélés sem mutatkozott sehol. A vidék nem hozott be semmit eladni s nem jött semmit bevásárolni. Az iskolák és nagyobb tanintézetek pusztán állottak. A gyerekek már haza oszlának még az ostrom előtt s a tanítók, midőn a janicsár a piacon sátort vert, kezökbe vették a vándorbotot.

A halott város még csak a kiköltözni akaró udvar és a bevont török katonaság által folytatá látszatos életét, minden szívdobogás, minden vérkeringés, mozgás, érzés és törekvés nélkül.

Kikkel Werbőczy találkozott, kórházból kibúvó betegként, féltek a légtől, a szabadtól, az észrevétetéstől s arcokat lesütve, ruháikat összevonva, kerültek fedél és védhely alá.

Senki sem köszönt neki, senki se látszott ismerni, tisztelni vagy gyűlölni őt.

— Boldog Isten! gondolá, hisz e város hasonlít a beszakadt bányához, melynek munkásai a nyílást fedő kövek és a föld által örökre el vannak zárva a világtól s bizonyosan tudják, hogy a pislogó méccsel együtt életök ki fog aludni és senki sem fogja megmondhatni : meddig szenvedtek, mikor haltak meg? Werbőczy még azt is meggondolhatta volna, hogyha Budán többé az államférfiú nem hathat s a bíró igazságos ítélete nem kelendő ; akkor még kevésbbé van szükség a szónoklatra, mely sem oly hasznos, mint a belátás, sem oly igaz, mint a részrehajlatlan ítélet. Budán ezentúl csak a dervis szónokol, midőn a toronyból az órát harang helyett elkiáltja és az őrült, ki a törökök közt szentnek tartatván, jövendölési szabadítékkal bír.

Werbőczynek, midőn a királyi palotába ért, még

akkor sem jutott eszébe új helyzetének e hátránya; pedig éppen a királynétól kellett egy megható szónoklattal örökre elbúcsúznia. S íme az, kinek legkönnyebb volt szépen és kedélyrázólag beszélni, most először tapasztalja, hogy gondolatai elapadtak s a szavak hiánya miatt nehéz a közönséges eszméket összefűznie.

— Felséges asszonyom! — rebegé könnyel áztatott arccal, — nem tudom, az elválás búcsúperceit bocsánatkéréssel kezdjem-e, esdekelve, hogy ne ítéljen felséged szigorúan a ballépések felett, melyekre Szolimán becsületessége iránti kába hitem vett rá; vagy pedig emlékeztessem János király özvegyét, hogy a szerencsétlen öreg Werbőczi volt az, ki, míg fiatal erejét meg nem törték a viszontagságok s míg mellette egy lelkes és eszméinek diadalában bízó párt küzdött, a Zápolya-család ügyét nemcsak felkarolta, hanem az idegen uralkodók zsoldjába szegődött pártütők ellenére keresztül is tudta vinni, hogy a magyar trónra magyar üljön, kit a nemzet bizodalma szabadválasztás által emel a polgári társaság élére. Nem tudom, felséges asszonyom, hogy midőn száműzetve, tönkrejutva és a halál közelségén kívül minden más reménytől megfosztva a Zápolya-családtól örökre el kell válnom, mentegetőzzem-e közelebbi nagy botlásomért, vagy régi, bár tartozó hűségből folyó érdemeimet hozzam emlékezetbe, mely szintén a mentegetőzésnek egy másik neme volna?

Itt a bevezetéssel küzdő szónokot zokogása gátolá a továbbfolytatásban.

Izabella pedig e szünetet felhasználva, kegyteljesen mondá: — Uram! nem volna igazságtalanabb, mint a bekövetkezett nagy és leverő fordulat miatt vádat emelni, s nem volna feleslegesebb, mint mentegetőzni. Mindnyájan hibáztunk s hogy kinek volt a tévedése veszélyesebb, azt csak az eredmények kifejlődése után fogja a részrehajlatlan történetírás eldönteni. Egyébiránt úgy hiszem, hogy olykor a dolgok erősebbek, mint az egyének s ennélfogva feloldozzák a vád alól azt, ki bűnösnek s megfosztják a babértól azt, ki dicsőnek képzeli magát. Én csak annyit tudok, hogy

a Zápolya-család legtöbbet Werbőczi Istvánnak köszönhet s legyünk bár körülvéve a hatalom dicskörével vagy takarjon el a világ szeme elől a szenvedés és lemondás magánya, mind a két esetben én és fiam hálásan fogunk emlékezni kegyelmedre s örömeink és bánataink közt mindig fog imádságainkba vegyülni egy fohász a jámbor s nemeslelkű öreg iránt, kitől midőn a végzet a Zápolya-családot elszakította, úgy látszik, mintha jövendője ellen nyilatkoznék. Megvallom, számomra rosszabb előjel nem lehet, mint az, hogy kegyelmed nélkül indulok a vándorútra és a kegyetlen sorsot, mely házunktól arcát elfordítá, azáltal reménleném leginkább kiengesztelhetőnek, ha alkalmam nyílnék oly szolgálatot tehetni uraságodnak, mely az elfogadót nagy haszonban részelteti, az adományozónak pedig nagy, de örömmel elvállalt áldozatba kerülne. Hajlamom jeléül és készségemre emlékeztetésül fogadja el egy szerencsétlen, de a halhatatlan érdemek iránti lelkesedésről soha le nem mondó nő arcképét.

A vén Werbőczi reszketett a megindulástól, midőn a királyné mellfátyola alól arcképét kivonta s átadá. Megfoghatatlan volt előtte a bántottnak vélt aszszony e rendkívüli kegye s midőn kezét megcsókolta, gyorsan ömlöttek könnyei.

Izabella maga sem tudna számot adni a rögtönzött szónoklat okáról ; mert azt csak nem teheté fel, hogy Frangepán Orbán ráfüggesztett szemei delejes befolyással bírhattak volna. Kevés szünet után többi tanácsosaihoz fordulva, ekként szólott :

— A királyi árva két gyámja — mert a harmadikat a török császár letartóztatta — kísérni fog Lippára, hol addig szándékozom mulatni, míg tanácsom az ország leendő fővárosa iránt határozni fog. Szívem leghőbb vágya teljesednék, ha azok, kiknek tapasztalt hűségére és ritka belátására eddig támaszkodni szerencsém volt, közreműködésüket továbbra sem vonnák meg ; de kénytelen vagyok a körülmények parancsoló befolyását elismerni s nem érzem jogosultnak követelni, hogy azok, kiknek birtokai a szultán fogla-

lása következtében országomon kívül fekszenek, rendkívüli áldozatot hozzanak ügyemért. Midőn tehát a tőlem távozni akarókat esküjök alól feloldom s kijelentem, hogy azon viszony emléke, mely hozzájok csatolt, örökre kedves leend előttem, egyszersmind nem hallgathatom el az elismerés és lekötelezettség legmagasabb fokát, mellyel viseltetnem kellene azok iránt, kik szolgálataikkal II. Zsigmondnak, Zápolya fiának, a magyar nemzet gyermekének érdekeit pártolni és elősegíteni önérdekeik hátratételével is hajlandók volnának. Egy bujdosó királyné fényes ígéretekkel, uradalmak adományozásával nem hathat a képzelődésre, hogy az ingadozó meggyőződésnek kilátások által nyujtson támaszt ; de van a helyzetnek is olykor rábeszélő ereje, mely habár a nagyravágyást csodálatos álmokba nem ringathatja, mély hatást gyakorolhat a kedélyre. Midőn tehát Budavárát talán egy névtelen várdával vagy mezővárossal cserélem fel ; midőn Mátyás király márvány palotájából talán egy elhagyott kolostorba menekülök, melyet ezentúl kell előbb lakhatóvá s aztán királyi lakká tennem, legyen szabad, uraim! kérdezni kegyelmetektől : kik szánták rá magokat a Zápolya-családot követni a megaláztatás vagy dicsőség bizonytalan útján, mely csak egyről biztosíthat mindenkit . . . a sorstól most üldözött Izabella hálájáról?

A királyné indulattal hév arccal beszélt és szépsége soha igézőbb nem vala.

Werbőczy ámultan csüngött szemeivel a szózatos ajkakon, melyek eddig az ország dolgait inkább csak társalgási modorban és mellékesen szokták volt tárgyalni ; ellenben György fráter többször felvonta s leereszté vastag szemöldökeit, mintha próbálgatná, melyik arcfintorítás vezethetné őt azon talányhoz, hogy a királyné miért akarja a megapadt kincstárt a hivatalnokok marasztgatásával keməríteni.

A bel- és kültanácsosok közül kettő Podmaniczky naszádján menekült a «török világból» ; kettőt pedig a janicsárok a többi urakkal együtt űzték ki Budáról.

Akik a királynénál megjelentek, nem számítottak

ugyan a marasztalásra, sőt az nagy részének érdeke ellen is volt ; de a magyar nemzet lelkesedési hajlamától ragadtatva, felkiáltának, hogy a királynéval együtt akarnak élni és halni. Némelyike ugyan pár heti haladékot kért a készülődésre ; de inkább birtokairól, mint a távozásról mondott le volna.

Csak Frangepán Orbán hallgatott.

A királyné arca sápatag lőn s feszült vonalain sajátságos figyelem összpontosult, vegyülve a döbbenéshez hasonlító kinyomattal.

Ha György fráter most reá tekintett volna, a találgatások széles tere nyílnék fel előtte.

S viszont ha a királyné kincstárnokára fordítná szemeit, azon bosszús hüledezést fedezné fel rajta, mely akkor szokott nála jelentkezni, midőn véletlenül nagy pénzösszegtől kell megválni, vagy biztosan várt bevételek kimaradoznak s emiatt tetemes zavar állhat be.

— Hát az ifjú segniai, vegliai és modrusi gróf nem határozta még el magát? — kérdé Martinuzzi, tudtán kívül mentve meg a királynét a legalkalmatlanabb helyzetből.

— Felséges asszonyom! — szólt Frangepán lesütött szemmel és hangján észrevehető reszketegséggel. — Életem legbüszkébb perce volt, midőn felséged színe elébe bocsátani kegyeskedett, a legszerencsétlenebb a mostani. A Zápolyák trónjáért küzdve reméltem dicsőséget kötni nevemhez s felséged színét hordva még a homály és feledtetés is több varázzsal bírt volna, mint más zászló alatt a diadalmenet s a köztaps. De azon négy nap, melyet a szultán táborában tölték, levíhatlan undort gerjesztett bennem. A kegyetlenség és álnokság vérfagylaló jelenetei képtelenné tettek arra, hogy a törökök iránt a gyűlöleten kívül más érzést keblembe befogadhassak, mint a megvetést és csömört, mely minden idegembe bevette magát s lelkemet beteggé teszi. Ha felséged parancsolná, tétovázás nélkül fognám felölteni azt a koldusruhát, melyet egy pestisben meghalt emberről a halálraítélt gonosztevő sem merne levonni ; de hogy a szultán védpalástjának csak árnyéka is közelítsen hozzám, azt nemcsak a

halálnál tartanám rosszabbnak, hanem a kínpad minden kigondolható eszközeinél is.

Izabella ajkairól sóhaj röppent el, György fráter pedig kedvetlen arckifejezés nélkül kérdé: — Tehát nagyságod Ferdinánd táborában fogja keresni az alkalmat, hogy törökgyűlöletét kielégíthesse?

— Uram! én a királynénak vagyok alattvalója, — szólt Frangepán fönséggel arcán.

— Hűségi esküje alól a gróf fel van oldva, — mondá Izabella elnyomott s a suttogáshoz hasonló hangon. Frangepán szemében társa csillant fel azon könnynek, mely rejtelmes és bódító hatású lehetett s most is összeszorítá Izabella szívét, mint egykor.

— Engedje felséged, — szólt kérőleg Frangepán, — hogy hűségi esküm síromig kísérhessen.

— Tehát a gróf, — jegyzé meg György fráter, kit az ifjú politikai iránya különösen látszott érdekelni, — tehát a gróf nálunk marad s csak arra kívánna hatni, hogy eljárásunk egészen megváltozzék és a váradi béke alapján Ferdinánddal egyesüljünk a török ellen?

— A királyné ő felsége érdekében nem állhat ez egyesülés s Magyarországot sem mentené meg a fenyegető veszélytől, — sóhajtá Frangepán.

György fráter indulatosan kérdé:

— Mit akar hát tulajdonkép?

— Szőrruhát akarok ölteni s a theatiniak szigorú rendjébe lépni, melyet Thiene Kajetán és a csüggedetlen jellemű Caraffa Péter állítottak fel.

Izabella tőrszúráshoz hasonló fájdalmat érzett szívében; ellenben Werbőczi feledve saját szerencsétlenségét, bátorító, lelkesítő tekintetet vetett a magyar birodalom csaknem leghatalmasabb családjának tagjára, ki Olaszországban szándékozik betegeket ápolni és az utcán prédikálni.

György fráter újjait olvasóján élénken jártatva, szólt:

— Gróf uram, vajjon mit mondana erre Frangepán Kristóf, Magyarország főkapitánya s Szlavónia és Horvátország bánja? mit mondanának a koporsójokban nyugvó többi Frangepánok, kik annyi fényes győ-

zedelmeket vívtak ki? S vajjon gróf úr, Anicius, kitől kegyelmetek családja ered, haruspex volt-e vagy tán a régi Róma harcias patriciusainak egyike?

Izabella erős felindulása mellett is különösnek találta, hogy Martinuzzi ekkora hévvel törekszik visszatartóztatni Frangepánt. Minő céljai lehetnek vele? E kérdés benne, a nőn kívül már a királynét is kezdé érdekelni.

— Családom őse Anicius kétségkívül nem pazarlá idejét a madarak röptéből vagy feltagolt belsejéből jóslásra; azonban szabad hinnem, hogy a váradi püspök egy keresztyén szerzet tagjának vallásos kötelességeit nem fogja egyenlőnek tartani azon szereppel, melyet Anicius mint haruspex vihetett volna.

— Magam is szerzetes vagyok, — szólt Martinuzzi, — s vallásom iránti buzgóságomat az egész ország ismeri. Ellenségeim fegyverül használják azt ellenem s ő szentsége III. Pál nem tartotta méltatlannak a megdicsérésre. De a gról úr, midőn hősi bátorsággal tört át a német táboron, vajjon hogy talált engemet? Tán a cellában elmélkedtem az eredendő bűn természete és az igazolás vitakérdései felől? Nem, gróf úr! kard volt a kezemben, golyók fütyültek el fülem mellett s egy bombaforgács lovamat verte le. Az ellenség már fogolynak képzelt s én a pap, sebeket osztva, vitézségemmel hárítám el magamról a veszélyt s vezérszavam futamíttatá meg a vakmerész ellenséget. S gondolja-e gróf, hogy a magyar főpapságba én hoztam be először e szokást? Nem, uram! a püspöki zászlók a haza minden csatáin magasan lobogtak s a nagy ütközetek évnapjait a megürült püspöki székek nyomták legmélyebben a nép emlékezetébe. A magyar királyok gazdag adományozásait a papság buzgó imájával és derék kardjával érdemelte meg. No, már gróf uram, ha minket az oltár embereit birtokaink nemcsak a szellem, hanem a harc mezején is küzdésre szólítnak fel s ha szolgájuk a közügyet mint gyóntatók, mint misemondók, mint prédikátorok, mint országtanácsosok, mint bírák, mint főispánok, mint csapatvezérek s a királyi adományozások összekötik nálunk

a szellemi tér minden foglalkozásait, a fegyverviselés minden terhével és veszélyeivel: vajjon akkor nem kell-e eszembe jutni, hogy III. Béla Frangepán Bertalannak Modrus megyét adományozta, II. András Frangepán Jerindónak a vinodoli grófságot, IV. Béla Frangepán Bertalan roppant birtokait a segninai grófsággal toldotta meg és Mátyás király Frangepán Döménék régi uradalmaihoz még Stunyát, Ostrovicát, Novigrádot és Ledenicát csatolta? S vajjon ezen adományozások emléke nem jogosított-e fel engem azt hinni, hogy a Frangepán-család is köteles e meghasonlott hazában pártállást foglalni, midőn most véráldozatra van szükség, vagy Ferdinánd vagy Izabella ügyét karddal és életkockáztatással védeni? Ha kegyelmed, gróf uram, gyűlöli a törököt, küzdjön ellene; ha pedig törökgyűlöletét a Zápolya-család jogai iránti meggyőződés ellensúlyozhatja, akkor tartsa kötelességének királynénkat követni Lippára s védelmezni a trónt Magyarország legutolsó falvában szintúgy, mint midőn Budán volt felállítva.

— Ah! Martinuzzi számított Frangepánra, szintúgy mint én — gondolá Izabella. — Alkalmasint ellenem akarta őt felhasználni szintúgy, mint én ő ellene.

S ebben a királynénak igaza lehet, de azon különbséggel, hogy ami nála Frangepán visszatartóztatására csak ürügy, az Martinuzzinál valóságos politikai ok vala.

— A püspök úr, — szólt Frangepán, — családom uradalmait hozza fel ellenem, ki a szegénység esküje által a világi javaknak hasznát úgy sem fognám venni. A püspök úr azt mondja, hogy e meghasonlott hazában mindenkinek pártállást kell foglalni. Igaza van. De helyzetemben a válságot nem éppen az idézi-e elő, hogyha becsülettel lehetne is, hajlamom szerint sohasem tudnék más, mint a királyné ő felsége zászlója alatt szolgálni; míg ellenben a királyné Magyarország megsemmisítése nélkül nem léphet fel a török ellen s éppen a kereszténység érdekében kénytelen a szultán véruralma alatt élni?

György barát gúnyosan mosolygott, de óvakodott politikája új irányát feleselgetés által leleplezni.

— Felséges asszonyom! — folytatá Frangepán, — lehetnek, kik a török hitszegő eljárása után a váradi béke pontjainak végrehajtását tanácsolhatnák. Nem hiszem, hogy felséged a legmagasabb polcon, a trónon ne érezte volna azt, mit minden utas tapasztal, hogy tudniillik fény nem melegít eléggé, mihelyt igen emelkedett pontra árasztja világítását. A hegy, melyen a nap sugara égni látszik, hidegebb, mint a homályos völgy. Alkalmasint nincs Európa uralkodói között egy is, ki oly könnyen mondhatna le a hatalomról, mint felséged, kivált ha szívének vonzása a szétszaggatott Magyarország egyesítésének eszméjét elősegíthetné. De e században fájdalom éppen hazánk egysége lehetetlen s minden kísérlet csak új török hódításokra vezetne. Nem az a baj, mert a török rendkívül erős, hanem, mert Európa rendkívül gyenge. Vallási villongások apasztják erejét, nincs összetartó eszméje, az érdekközösség mély érzése nem törhet magának utat, a régi alá van ásva, az új készületlen s inkább csak homályos törekvés, mint kitűzött cél. V. Károly roppant birodalom ura s mégis képtelen volna Szolimán ellen komoly háborút folytatni ; néhány hitújító pap és tudós vitája igénybe veszi minden erejét s Németországot már csak egy kérdés bonyolíthatja a véres és évekig tartó küzdelmekbe ; azonban e kérdés nem az ozmán hatalom, hanem a római szent birodalom erejének megtörésére vonatkozik. Ferdinánd király aligha lehet mostanság oly állapotban, hogy Budát elfoglalhassa és Magyarország királyi pálcája alatt egyesíthesse. Nemzedékek fognak sírba szállani a nélkül, hogy a váradi béke végrehajtathassék s a nélkül, hogy minden erre célzó kísérlet egyebet idézne elő, mint a török hódítás terjedését hazánkban. A végzet tehát mintegy maga írja felséged elébe a török védelem alatti maradást, még pedig utógondolatok nélkül. Ha felséged oly szilárdul ragaszkodik fia jogaihoz, mint a legmakacsabb pörlekedő nemes aviticalis igényeihez ; akkor szerencsétlen viszonyaink közt az egyedül lehető politikát követte, mely egyszersmind bölcsebb a lángeszű államférfiak bármely indítványá-

nál. Igaz, majdnem szét kell szakadni a magyar szívének, látva, hogy hazája szét van darabolva s lesz talán századokig. De a gondviselés kegyelme gyakran rejt a keserűbe is valami vigasztalót, hogy ne szokjunk el sem a reménytől, sem a szeretettől s a szétdarabolt magyar föld részei teljesíthetnek külön oly hivatást, melyet együtt bizonyos korszakban képtelenek volnának betölteni. Buda és a török hódoltság folyvást izgatni fogja a nemzetet a törökgyűlölet erélyére, az egyesülés vágyára, az elpuhulástól való félelemre s készülődésre az idővel bekövetkező nagy csatákra. Ferdinánd királysága Nyugat-Európával szorosb összeköttetéseinket tarthatja fenn s a katholikus hit megoltalmazására vezethet. Felséged országrésze pedig, ha a török udvart pártütések vagy titkos szövetkezések által gyanakodóvá nem teszi s ha Ferdinánddal oly háborúkba nem keveredik, melyek török segélyt vonjanak be, sokáig lehet a nemzetiség védelmezője s a magyar alkotmányos élet egyedüli fenntartója... Most engedje felséged, — szólt Frangepán kitörő könnyekkel, — örökre búcsút venni felségedtől s mindazon szerencsétől és boldogságtól, mely a világtól végkép elszakadt és a szenvedő emberiség lelki és testi sebeinek gyógyításáért élő, de önmagát halottnak tekinthető theatinai szerzetest többé nem illetheti meg. Virágozzék felséged családja s kerülje ki mind a nagyravágyás merész álmait, mind a tétlen elégültség és a viszonyokba hallgatag beleélés satnya álomkórságát. Védje felséged a földi koronát mindazon eszközökkel, melyekkel az élet koronáját nem kockáztatja s hű maradhat szívéhez, mely páratlanul nemes s uralkodói kötelességéhez, mely páratlanul nehéz.

Ezzel Frangepán féltérdre hajolva csókolá meg a királyné átnyujtott kezét s Izabella forróbbnak tartá e csókot, mint a hideg tisztelet kiszabta s reszketőbbnek az ajkat, mint a leendő remete életmegvetése követeli.

Összpontosított lélekerővel lépett egy állványhoz, honnan igen egyszerű kötésű kisded könyvet vett el

s Frangepánhoz sietvén, mondá: — Ebből szoktam tizenkét éves korom óta imádkozni. Fogadja emlékül s ha valaha a magas látomásoktól, melyek a kegyességet az éggel hozzák állandó összeköttetésbe, szemei a földre és a mulékony lét tárgyaira letévedhetnek, . . . a gyöngeség e percében jusson eszébe Izabella királyné is. Imádkozni érette talán öntagadás volna . . . tehát egyszerűen csak jusson eszébe.

A királyné a többiekhez még néhány közönyös vagy útbaigazító szót intézve, visszavonult.

György fráter, ki nem örömest vált el Frangepántól és saját eszméitől, melyekre már szilárd terveket épített, a teremből távozott ifjút karonfogta. — Én a németországi egyházi szakadást nem tekintem oly fontos következményűnek, mint kegyelmed, gróf uram! Kitűnő egyházi tekintélyeink egy Contarini bíbornok és a nagytudományú Bucser valószínűnek tartják a kiegyenlítést. Maga a pápa ő szentsége sem hagyott fel a reménnyel; mert különben bele sem egyezett volna, hogy a regensburgi gyűlésbe felhatalmazottat küldjön. De a rosszabb esetben is, midőn sem a római szék primátusának elismerésére, sem a szakramentumokra nézve a regensburgi tanácskozás vagy egy általános zsinat eredményre nem vezetne: vajjon mi okunk lehet Luther forradalmát veszélyesebbnek tartani, mint a husszitáké volt? S a husszitazavarok alkalmával az egyház szigora és a világi hatalmak erélyes eljárása nem gátolta-e meg a polgárháború terjedését, nem taposta-e szét az eretnekség kígyójának fejét? Sajnálatraméltó viszályok törtek ki ugyan a Hussz tanai miatt; de nem okoztak-e többször a római császár pártütő hűbérnökei akkora, sőt nagyobb zavarokat, mint a prágai prédikátor miatt támadt küzdelem? Szintén az a vége lesz Luther izgatásainak is. Filep tartományi grófnál sokkal hatalmasabb hűbéreseket büntettek meg V. Károly eszével és erejével távolról sem mérkőzhető római császárok; s ha kegyelmed a töröknek Európából kiűzetését csak a fenyegető vallásháborúk miatt tartja lehetetlennek, akkor engem igen megvígasztalt.

— Adná az ég, hogy sejtelmeim hamisak legyenek! — mondá Frangepán szórakozottan s a váradi püspök beszédére alig figyelve.

— Ha sejtelmei nem is hamisak, de mindenesetre túlságosan setét színezetűek, gróf úr! Semmi sem könynyebb, mint képzelődésünket rémképekhez szoktatni. Hány egyén nem jósolta meg a világ végének óráját és az Antikrisztus országlásának kezdetét? míg ellenben kevés számmal akadnak olyak, kik egy kellemetlen baj kikerülésére vagy orvoslása módjára a maga idejében felhívnák a figyelmet. Nem azért mondom ezt, mintha a gróf uramat megtéríteni akarnám. Ez lehetetlen s a királyné által választandó politikáról ejtett nézetei után már többé érdekemben sincs. Csak arra kívántam figyelmeztetni, hogyha Európa csakugyan oly zilált és mállott, mint ön hiszi s oly szakadások és belháborúk elébe néz : még akkor is könnyebb lesz e beteg és magával meghasonlott földrésztől alkalom szerint egy kevés pénzt vagy katonai segélyt eszközölni ki Magyarország számára a törökök ellen, mint oly nagy egyesítő eszmét találni ki s elfogadtatni, mely Európát újjászülve s friss és egészséges vérrel ellátva, képessé tegye a török hatalom teljes megdöntésére S valóban, ha már az Isten törököt teremtett és kardot adott kezébe, én nem is azon törném fejemet, hogy e pogány fajt megsemmisítsem. Megelégedném azzal, ha Magyarországot megmenthetem tőle vagy legalább biztosb helyzetbe hozhatom hitszegései és zsarnoksága ellenében. A Frangepánok szerencsés házasságok által királyi és fejedelmi családokkal jöttek szorosb viszonyba. Az arragoniai, luxemburgi és estei uralkodóházak vére vegyült a vegliai grófokéba. Nem kétkedem tehát, hogy kegyelmed, ha betegápoló szerzetessé is lesz, eldöntőleg folyhat be a politikába. Találjon ki tehát összetartó eszméket, vagy az egyház belső reformjai által buktassa meg a protestánsokat s a forradalom jelszavaival zárja be a forradalmat ; de e tervek mellett ne feledje el III. Pál pápától időnként egy kevés pénzt vagy buzdítást koldulni a törökök ellen s ha néhány gályát

szerelhet fel, néhány száz önkéntest gyüjthet, ha befolyhat arra, hogy a francia király elhidegüljön Szolimán császár iránt s hogy a velencei köztársaság összekoccanjon vele: már akkor gróf úr nagy szolgálatot tett nekünk, nagy szolgálatot a katholikus érdekeknek is s emlékezetessé tette nevét a történelemben, ha mindjárt ki sem találta volna az Európát összeforrasztó nagy eszmét s ha éppen semmit sem hathatott a katholikus egyház főpapoktól is sürgetett belreformjára.

A gyakorlati nézeteknek mindig nagy előnyük van az eszményi irányokkal szemben s ha Frangepán török elleni undorát, mely a szultán hitszegésén kívül a német foglyok vérfagylaló lemészárlása miatt fejlődött ki oly gyorsan, ájulttá s pusztán szenvedőlegessé nem tette volna az a körülmény, hogy ő erkölcsi lehetetlenségnek tartotta Izabellától Ferdinándhoz pártolni; míg viszont a Zápolyák trónjára nézve a legnagyobb mértékben veszélyesnek hitte Izabellát törökellenes politikába sodorni; ha ily tekintetek nem jöttek volna közbe, akkor az ifjú bajnok a had mezején talán Frangepán Kristóf hírét is elhomályosíthatta volna s a királyné tanácsában alkalmasint Martinuzzi politikáját viszi keresztül.

De így lehetetlen volt bizonyos bosszankodással nem hallgatni György fráter okoskodását. S e bosszankodás annál nagyobb fokra hágott, mert érzé, hogy a világról lemondása sem a világ szeme, sem saját maga előtt nincs eléggé indokolva s hogy küzdő és szenvedélyes szívet akar az oltárhoz vinni, még pedig nem azon célból, hogy megszenteltessék, hanem hogy fel legyen áldozva.

Rövid és fás feleletekkel igyekezett tehát Martinuzzitól menekülni s midőn ez sikerült, magányba sietett s ott forró könnyeit ontá, csókolta az emlékül nyert imakönyvet és elgondolá magában hogy Buda városa végtelenül szerencsétlen ugyan és meggyalázott falai közt kevés lehet, ki a halált ne óhajtaná és az élethez ragaszkodni tudna; de összehasonlítva a szenvedéseket, a sötét kilátásokat s a kétségbeesés indokait,

van egy egyén, ki irígyelheti a többiek sorsát, és azt az egyént Frangepán Orbánnak hívják.

Miért jöttem Budára, miért láttam őt? — sóhajtá.

De, hogy ki ez az ő, azt ajkai sohasem gyónták meg. Egy titkot a theatinai szerzetes koporsójába vitt.
